

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM PROGRAMI**

DOKTORA TEZİ

**KADIN YAZININDA
ANLAMIN İZİNİ SÜREN ÇEVİRMEN/OKURUN
METİNLERARASILIK SERÜVENİ:
BUKET UZUNER VE ECE TEMELKURAN**

FATMA BİLGE ATAY

16726002

TEZ DANIŞMANI:

Prof. Dr. FÜSUN ATASEVEN

İSTANBUL

2020

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM PROGRAMI**

DOKTORA TEZİ

**KADIN YAZININDA
ANLAMIN İZİNİ SÜREN ÇEVİRMEN/OKURUN
METİNLERARASILIK SERÜVENİ:
BUKET UZUNER VE ECE TEMELKURAN**

FATMA BİLGE ATAY

16726002

ORCID NO: 0000-0003-4038-2720

TEZ DANIŞMANI:

Prof. Dr. FÜSUN ATASEVEN

İSTANBUL

2020

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
DİLLER VE KÜLTÜRLERARASI ÇEVİRİBİLİM PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

KADIN YAZININDA
ANLAMIN İZİNİ SÜREN ÇEVİRMEN/OKURUN
METİNLERARASILIK SERÜVENİ:
BUKET UZUNER VE ECE TEMELKURAN

FATMA BİLGE ATAY
16726002

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 23.07.2020

Tezin Savunulduğu Tarih: 13.07.2020

Tez Oy Birliği / ~~Oy Çokluğu~~ ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Füsun ATASEVEN	
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Emine BOGENÇ DEMİREL	
	Doç. Dr. Zeynep ORAL	
	Doç. Dr. Lale ÖZCAN	
	Dr. Öğretim Üyesi Ash ARABOĞLU	

İSTANBUL
TEMMUZ 2020

ÖZ

KADIN YAZININDA ANLAMIN İZİNİ SÜREN ÇEVİRMEN/OKURUN METİNLERARASILIK SERÜVENİ: BUKET UZUNER VE ECE TEMELKURAN

Fatma Bilge Atay
Temmuz, 2020

Çevirinin kültürel ve ideolojik unsurlardan etkilenen ve onları etkileyen bir eylem olarak ele alındığı çeviribilim ile toplumsal cinsiyet konusunun bulunduğu bu tez çalışmasında, zengin bir metinlerarası ilişkiler ağı içerisinde yer alan ve feminist kurama göre eril dilin dönüştürüldüğü bir metinlerarasılık olan kadın yazınının çevirisi incelenmekte, kaynak ve erek metinlerde kadın yazını izleri sürülmektedir. Çalışmada, öncelikle feminist kuramcılarının görüşleri temel alınarak kadın yazınının özellikleri üzerinde durulmaktadır. Daha sonra bir karnaval özelliği taşıyan kadın yazınının metinlerarası yönü ve metinlerarası ilişkiler ağına nasıl kurgulandığı ele alınmaktadır. Bu aşamada, kadın yazınının palimpsestvari yapısının yanı sıra, kadın ve doğa ile bağlantılı olarak feminist kuram ile aynı noktada buluşan Şamanizm'in metinlerarası ilişkiler yoluyla kadın yazınına nasıl güçlendirdiği incelenmekte ve yazarın şamancıl yolculuğuna dikkat çekilmektedir. Son olarak da Antoine Berman'ın "farklılaştırıcı eğilimler" kategorilerinden yararlanılarak, kaynak metin ile erek metin, kadın yazını çerçevesinde kıyaslanmakta ve farklı evrenler arasında uzun bir şamancıl yolculuğa çıkması beklenen çevirmenin metinlerarasılık macerası izlenmektedir. Çalışma için zengin metinlerarası ilişkiler ve kadın yazını unsurları taşıyan iki roman ve İngilizce çevirileri seçilmiştir. Bunlardan biri, Buket Uzuner'in "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su" (2012) adlı romanı ve onun Alexander Dawe ve Clare Frost tarafından yapılan "The Adventures of Misfit Defne Kaman-Water" (2014) adlı çevirisidir. Diğeri ise Ece Temelkuran'ın "Düğümlere Üfleyen Kadınlar" (2015) adlı romanı ve bu romanın Alexander Dawe tarafından yapılan "Women Who Blow on Knots" (2017) adlı çevirisidir. İki kitapta erkek çevirmen aynı iken kitapların birinde kadın çevirmen ile ortak çalışma yapılmış olmasının çeviri kararları açısından doğuracağı sonuçlar araştırılmaktadır. Araştırmanın sonucunda, kadın ya da erkek olması fark etmeksizin çevirmenin akıcı bir çeviri metin oluşturmak hedefiyle, farklı evrenler arasındaki şamancıl yolculuğu tamamlama/yamadığı, bunun sonucu olarak eril-merkezci bir yönelim ile çeviride kadın yazını izlerinin silindiği gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeviribilim, metinlerarasılık, kadın yazını, kadın dili, eril dil, Şamanizm.

ABSTRACT

INTERTEXTUALITY ADVENTURES OF THE TRANSLATOR/READER TRACING THE MEANING IN WOMEN’S WRITING: BUKET UZUNER AND ECE TEMELKURAN

Fatma Bilge Atay

July, 2020

In this thesis, translation studies, which approaches translation as an activity that is influenced by cultural and ideological studies and which in turn influences these fields of study, meets gender issues. Translation of women’s language, which is located in a rich intertextual network and which itself is an intertextuality according to feminist theory, because of being the transformation of masculine language, is analysed and elements of women’s writing are traced in the source text and the target text. First of all, features of women’s language are examined grounding on the ideas of feminist theorists. Then, the intertextuality aspect of women’s language, which is considered as a carnival, and how women’s language is constructed within the network of intertextuality, is examined. At this phase, in addition to the palimpsestous structure of women’s writing, Shamanism is examined in terms of the way how it contributes to feminist theory with its focus on women and nature and how it empowers women’s writing via intertextual relations. And the shamanic journey of the writer is called attention. Lastly, Antoine Berman’s categorisation of “deforming tendencies” will be used to compare the source and target texts in terms of women’s language. Furthermore, intertextuality adventures of the translator, who is supposed to make a long shamanic journey through different universes, is pursued. For the study, two novels which contain a rich network of intertextuality and women’s writing elements are chosen with their translations to English. One of them is Buket Uzuner’s “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, Su” (2012) and its translation by Alexander Dawe and Clare Frost as “The Adventures of Misfit Defne Kaman, Water” (2014). The other is Ece Temelkuran’s “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” (2015) and its translation by Alexander Dawe as “Women Who Blow on Knots” (2017). While the male translator for both books is the same, one of the books are translated by a collaboration with a female translator. Thus, translation decisions are also examined in terms of this difference. As a result of the research, it is observed that regardless of being male or female, with an attempt to form a fluent translation, the translator did/could not complete the shamanic journey through different universes and consequently traces of women’s writing are erased with an androcentric tendency.

Key Words: Translation studies, intertextuality, women’s writing, women’s language, masculine language, Shamanizm.

ÖN SÖZ

Beni metinlerarasılık ile tanıştıran ve bu çalışmanın konusunun belirlenmesinden başlayarak sürecin her aşamasında değerli bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle yanıt veren, bu zorlu ama zevkli süreçte fikirleriyle bana rehber olurken aynı zamanda güler yüzü ve yansıttığı pozitif enerjiyle manevi desteğini de esirgemeyen çok değerli danışmanım Prof. Dr. Füsün Ataseven'e sabrı ve emeği için yürekten teşekkür ederim.

Tez çalışması boyunca değerli görüş ve önerilerini benimle paylaşan ve doktora derslerinde ufuk açıcı anlatımlarıyla bizleri aydınlatan, enerjisiyle bize enerji katan çok değerli hocam Prof. Dr. Emine Bogenç Demirel'e ve tez izleme komitesi üyem değerli Doç. Dr. Zeynep Oral Alp'e çok teşekkür ederim. Ayrıca, doktora programı boyunca ders aldığım ve bilgileri ve bakış açısı ile beni donatan çok kıymetli hocam Prof. Dr. Ayşe Banu Karadağ'a minnettarım. Yine doktora programında dersini aldığım sayın hocam Prof. Dr. Sündüz Öztürk Kasar'a da şükranlarımı sunmak isterim.

Bu yola ilk çıktığım lisans ve yüksek lisans dönemlerimde bana bir ufuk çizen çok değerli hocam Prof. Dr. Birsen Tütüniş'in, hem hocam hem arkadaşım ve idolüm sevgili Aylin Ünal'dı'nın ve çeviri dünyasıyla tanışmama vesile olan edebiyat ajanı can arkadaşım Nermin Mollaoğlu'nun da hakları ödenemez.

Stresli zamanlarımda hep yanımda olan ve desteğini esirgemeyen Trakya Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulundaki çalışma arkadaşlarıma ve her anlamda bana yol arkadaşlığı yapan Cazibe Özgür'e teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak ev ve iş sorumlulukları ile birlikte yürütmeye çalıştığım bu zorlu dönemde hayatımın her evresinde olduğu gibi hep arkamda olan sevgili anne ve babama, iyi ve kötü günde hep yanımda duran ve güçlü sağduyusuyla bana da güç katan sevgili eşim Yalçın Atay'a ve hayatımın anlamı sevgili oğlum Cenk Atay'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

F. Bilge Atay

İstanbul; Temmuz, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. TOPLUMSAL CİNSİYET ÇERÇEVESİNDE KADIN YAZINI	8
2.1. Toplumsal Cinsiyet Ve “Eril Tahakküm”	8
2.1.1 “Eril Tahakküm”	8
2.1.2. Dilde Eril Tahakküm	10
2.1.3. Eril Dil Çerçevesinde Çeviriye Bakış.....	13
2.2. Yazın Üzerine.....	16
2.2.1. Post-Yapısalcılık ve Yazı.....	17
2.2.2. Yazınsal Anlam ve Eylem	20
2.2.3. Yazın ve Ahlak	22
2.3. Feminist Söylem ve Kadın Yazını.....	24
2.3.1. Kadın Yazınının Özellikleri	24
2.3.2. Feminist Dalgalar	27
2.3.3. Farklılıklar Bağlamında Feminizm, Kadın Kimliği ve Stratejik Özcülük Kavramı	30
2.4. Bölüm Değerlendirmesi.....	34
3. EKOFEMİNİZM VE ŞAMANİZM ÇERÇEVESİNDE KADIN YAZINI	36
3.1. İkili Karşıtlıklar Alanında Kadın ve Doğa.....	36
3.2. Ekofeminizm Çerçevesinde Şamanizm ve Orta Asya Mitolojileri	39
3.3. Eril Düşünce Bağlamında Şamanizm.....	41
3.4. Şamanizm ve Orta Asya Türk Mitolojisi Çerçevesinde Kutsal Dişi.....	44
3.5. “Öteki” Olarak Kadın Yazını.....	45
3.5.1. Semiyotik Süreç	47
3.5.2. Semiyotik Süreç ve Şaman Dili	48
3.5.3. Bedenden Dile Kadın Yazını	50
3.5.4. Kahkaha ve Kadın Yazını	52
3.6. Bölüm Değerlendirmesi.....	54
4. METİNLERARASILIK ÇERÇEVESİNDE KADIN YAZINI	56
4.1. Yazınsal Metinler ve Metinlerarasılık	57
4.1.1. Metinsel Aşkınlık Çerçevesinde Anametin, Altmetin, Yanmetin, Üstmetin ve Yorumsal Üstmetin Kavramları	59
4.1.2. Palimpsest	60
4.1.3. Örgü Metin.....	61
4.2. Kadın Yazınında Metinlerarasılık	62

4.2.1. Altmetin Olarak Kadın Yazını	63
4.2.2. Altmetin Olarak Şaman Dili ile Başlangıca Yolculuk.....	65
4.2.3. Altmetin Olarak Şaman Maskesi ve Karnaval	67
4.2.4. Altmetin Olarak Şamanizm ile Kadın Yazınının Buluştuğu Nokta	68
4.3. Metinlerarasılık Bağlamında Yazarın Görünürlüğü ve Şamancıl Anlatı	69
4.4. Metinlerarası İlişkiler Ağında Çevirmen/Okurun Rolü.....	70
4.5. Bölüm Değerlendirmesi.....	72
5. METİNLERARASI İLİŞKİLER AĞINDA ÇEVİRİ VE KADIN YAZINI ÇEVİRİSİ.....	74
5.1. Yeniden Yazım	74
5.1.1. Metinlerarasılık Bağlamında Yeniden Yazım.....	74
5.1.2. Bir Temsil Olarak Yeniden Yazım.....	75
5.1.3. Yeniden Yazım Olarak Çeviri.....	75
5.1.4. Yeniden Yazım Olarak Feminist Çeviri	76
5.2. Kadın Yazını Çevirisi	78
5.2.1. Yazınsallığın Korunması	78
5.2.2. Kadın Yazını Çevirisinde Sadakat	79
5.3. Çeviride “Öteki” Olarak Kadın Yazını	81
5.3.1. Yabancınn Sınanması	82
5.3.2. Yerlileştirme.....	83
5.3.3. Yerlileştirme ve Kalem Sürçmesi.....	84
5.4. Bölüm Değerlendirmesi.....	86
6. YÖNTEM: ÇEVİRİNİN İNCELENMESİ.....	88
6.1. Çeviri Analizi.....	88
6.2. Farklılaştırıcı Eğilimler	92
6.3. Bölüm Değerlendirmesi.....	97
7. UYGULAMA: İKİ KADIN YAZINI ÇEVİRİSİ ÖRNEĞİNİN İNCELENMESİ.....	98
7.1. “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları - Su” Adlı Roman Üzerine Çeviri Analizi.....	99
7.1.1. Erek Metnin İncelenmesi	100
7.1.2. Kaynak Metnin İncelenmesi	101
7.1.2.1. Kaynak metnin kadın yazını bağlamında incelenmesi	102
7.1.2.2. Yazar Üzerine.....	105
7.1.3. Çevirmenin İncelenmesi	106
7.1.4. Kaynak Metin ile Erek Metnin Kıyaslanması.....	110
7.1.4.1. Mantıklı Kılma	111
7.1.4.2. Anlamı Açığa Vurma.....	111
7.1.4.3. Metni Genişletme.....	112
7.1.4.4. Görkemli Kılma.....	113
7.1.4.5. Nitel İndirgeme.....	114
7.1.4.6. Nicel İndirgeme	114
7.1.4.7. Ritimleri Farklılaştırma	115
7.1.4.8. Gizli Gösterenler Ağını Çözme	116
7.1.4.9. Sistematiik Yapıyı Farklılaştırma	117
7.1.4.10. Yerel dil ağlarını “farklı”laştırma	118
7.1.4.11. Deyimleri standartlaştırma	119

7.1.4.12. Dil Katmanlarını İndirgeme	119
7.1.5. Çevirmenle Görüşme ve Sonuç Gözlemleri.....	120
7.2. “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Adlı Roman Üzerine Çeviri Analizi.....	121
7.2.1. Erek Metnin İncelenmesi	122
7.2.2. Kaynak Metnin İncelenmesi	123
7.2.2.1. Yazar Üzerine	123
7.2.2.2. Kaynak metnin kadın yazını bağlamında incelenmesi	124
7.2.3. Çevirmenin İncelenmesi	128
7.2.4. Kaynak Metin ile Erek Metnin Kıyaslanması	129
7.2.4.1. Mantıklı Kılma	129
7.2.4.2. Anlamı Açığa Vurma	130
7.2.4.3. Metni Genişletme.....	131
7.2.4.4. Görkemli Kılma	132
7.2.4.5. Nitel İndirgeme.....	132
7.2.4.6. Nicel İndirgeme	134
7.2.4.7. Ritimleri Farklılaştırma	135
7.2.4.8. Gizli Gösterenler Ağını Çözme	136
7.2.4.9. SistematiK Yapıyı Farklılaştırma	137
7.2.4.10. Yerel Dil Ağlarını “Farklı”laştırma	138
7.2.4.11. Deyimleri Standartlaştırma.....	139
7.2.4.12. Dil Katmanlarını İndirgeme	140
7.2.5. Çevirmenle Görüşme ve Sonuç Gözlemleri.....	140
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	143
KAYNAKÇA.....	150
EKLER.....	158
EK 1. ITEF 10. Uluslararası İstanbul Edebiyat Festivali, Çevirmenle Söyleşi	158
EK 2. “Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU” (2012) Romanının İngilizce çevirisinde görülen farklılaştırıcı eğilimlere örnekler.....	159
EK 3. “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” (2015) Romanının Çevirisinde Görülen Farklılaştırıcı Eğilimlere Örnekler	163
EK 4. Çevirmenin Çevirideki Farklılıklara Dair Yaptığı Açıklamalara Örnekler.	167
ÖZ GEÇMİŞ	169

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" Çevirisinde, Mantıklı Kılma Örnekleri	111
Tablo 2: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" Çevirisinde, Anlamı Açığa Vurma Örnekleri	112
Tablo 3: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" Çevirisinde, Metni Genişletme Örnekleri	112
Tablo 4: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" Çevirisinde, Görkemli Kılma Örnekleri	113
Tablo 5: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" Çevirisinde, Nitel İndirgeme Örnekleri	114
Tablo 6: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" Çevirisinde, Nicel İndirgeme Örnekleri	115
Tablo 7: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" Çevirisinde, Ritimleri Farklılaştırma Örnekleri	116
Tablo 8: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" Çevirisinde, Gizli Gösterenler Ağını Çözme Örnekleri	116
Tablo 9: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" Çevirisinde, SistematiK Yapıyı Farklılaştırma Örnekleri	117
Tablo 10: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" çevirisinde, Yerel Dil Ağlarını "Farklı"laştırma Örnekleri	118
Tablo 11: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" Çevirisinde, Deyimleri Standartlaştırma Örnekleri	119
Tablo 12: "Düğömlere Üfleyen Kadınlar" Çevirisinde, Mantıklı Kılma Örnekleri	129
Tablo 13: "Düğömlere Üfleyen Kadınlar" Çevirisinde, Anlamı Açığa Vurma Örnekleri	130
Tablo 14: "Düğömlere Üfleyen Kadınlar" Çevirisinde, Metni Genişletme Örnekleri	131
Tablo 15: "Düğömlere Üfleyen Kadınlar" Çevirisinde, Görkemli Kılma Örnekleri	132
Tablo 16: "Düğömlere Üfleyen Kadınlar" Çevirisinde, Nitel İndirgeme Örnekleri	133

Tablo 17:	“Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Nicel İndirgeme Örnekleri	134
Tablo 18:	“Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Ritimleri Farklılaştırma Örnekleri	135
Tablo 19:	“Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Gizli Gösterenler Ağını Çözme Örnekleri.....	136
Tablo 20:	“Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, SistematiK Yapıyı Farklılaştırma Örnekleri	137
Tablo 21:	“Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Yerel Dil Ağlarını “Farklı”laştırma Örnekleri.....	138
Tablo 22:	“Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Deyimleri Standartlaştırma Örnekleri	139
Tablo 23:	Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" (2012) Farklılaştırıcı Eğilimler.....	159
Tablo 24:	"Düğümlere Üfleyen Kadınlar" (2015) Farklılaştırıcı Eğilimler	163

1. GİRİŞ

Disiplinlerarası özellikte olan çeviribilim alanında 1980'lerden bu yana dilbilim ağırlıklı çalışmaların yerini kültürel ve ideolojik çalışmalar almıştır¹ (Snell-Hornby, 1990, 82). Çeviribilimci Lawrence Venuti (1998, 25)'nin belirttiği gibi dilin kültürel ve toplumsal değişkenlerden bağımsız olarak ele alındığı dilbilim odaklı çalışmalarda çeviriler de yapıldıkları ortamların toplumsal ve kültürel yapılarından bağımsız olarak incelenmekteyken, çeviri artık kültür içinde yapılanıp kültürü yapılandırıcı bir eylem olarak çalışılmaya başlanmıştır. Ayrıca çevirmenin etkin rolüne odaklanılan bu yeni dönemde çevirinin bir “yeniden yazım” olarak ele alındığı görülmektedir. Çeviribilimci André Lefevere (1992, 9), kültürlerarası dolaşımda olan çevirinin en bariz ve en etkili “yeniden yazım” örneği olduğunu belirtmiştir. “Yeniden yazım” olarak çeviri tartışmaları, kaynak metin ile erek metin arasındaki ilişkinin de sorgulanmasına sebep olmuştur. Çeviribilimci Theo Hermans (1985, 11)'in her çevirinin kaynak metni belli bir amaç için bir şekilde manipüle ettiği söylemi, bu dönemde çığır açıcı olmuştur. Çeviri, kültürel, siyasi ve ideolojik yapılardan etkilenen ve aynı zamanda bu yapıları etkileyen bir uygulama olarak ele alınırken, toplumsal cinsiyet konusu da bu çalışmalarda yerini almıştır.

1970'lerde feminist hareketler kapsamında dil ile cinsiyet konusu detaylı bir şekilde işlenmeye başlanmış, Fransız feminist yazar, düşünür ve edebiyat eleştirmeni Hélène Cixous (1975)'un “Medusa'nın Gülüşü” başlıklı makalesi bir tür feminist menifesto olarak kabul edilmiştir. Bu makalede, dünyaya anlam verirken farklılıkların kadın/erkek, doğa/kültür gibi ikili karşıtıların dışında algılanması gerektiği belirtilirken, aynı dönemde çeviribilim alanında da özgün metin, erek metin karşıtlığı ve aralarında bulunması gerektiği varsayılan eşdeğerlik konuları gündemde olup, bu karşıtlığın yıkılması gerektiği tartışılmakta, kültürel farklılıkların çevirideki yeri üzerinde durulmaktadır. Çeviribilimci Susan Bassnett (1992, 64), bu dönemdeki

¹ Çevirmen adı belirtilmediği takdirde İngilizce kaynaklardan yapılan alıntılar, tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

gelişmeleri, çeviribilim ile feminist kuramın paralel bir gelişme gösterdiği şeklinde yorumlamaktadır.

Metnin seçiminden uygulanan çeviri stratejilerine ve okuma sürecine kadar çeviri kültürel ve ideolojik ortamın etkisi altındadır. Bassnett (1998, 137)'in ifadesiyle çeviri, hem kaynak hem de erek ortamda bulunan bir takım güç ilişkileri içinde sarmalanmıştır. Toplumsal cinsiyet konusu odağında çevirileri ele alan feminist çeviri alanının kurucularından akademisyen Barbara Godard (1997, 58) da çevirinin güç ilişkileri içinde seyir ettiğini vurgulamış, eril güce karşı kadın yazınına güçlendirmeyi hedeflemiştir.

Güç ilişkileri bağlamında eril tahakküme karşı söylem ve anlam üretmek amacıyla gelişen feminist çeviri, 1970'lerin sonlarında Quebec'te Fransız yazar ve çevirmenlerin aktif çalışmalarıyla edebiyat ve kültür alanına girmiştir. Çeviribilim alanında kültürel dönemeç olarak bilinen ve çevirinin kültür üretimindeki önemini vurgulandığı 1980'ler, feminist çeviri için de elverişli bir ortam olmuştur. Özellikle ikinci dalga feminizmin önceliklerinden biri dilin özgürleştirilmesi olduğundan, toplumsal alanda kendini ifade etmenin yolu yazınsal alanla başlayacaktı ve çeviri bunun için güçlü bir saha oluşturunuyordu. Bu dönem ve sonrasında dilin anlam üretiminde etkin rol oynadığı düşüncesinden hareket edilmiş, metnin başka bir dilin kullanıcılarına sunulmak üzere yeniden yazıldığı çeviri, dili kullanarak kültürel bir müdahale aracı, egemen söylemin dönüştürüldüğü alan olarak algılanmıştır.

Akademisyen yazar Sherry Simon (1996, ix), kültürel dönemeçte çeviribilimin kültür, kimlik ve toplumsal cinsiyet gibi kavramları somut ve sabit bir olgu olarak ele aldığını ileri süren bir eleştiride bulunmuştur. Bu kavramlar, anlam ve kapsam olarak belirgin ve problemsiz olgularmış gibi ele alınmaktadırlar. Oysaki bunların her biri kendi başına sorgulanması gereken kavramlardır. Feminist çevirmenlerin yaptığı da tam olarak kimlik ve toplumsal cinsiyet gibi kavramları sorgulamak ve çeviriyi kullanarak kültür üretimine katkıda bulunmaktır. Bu süreçte çevirmenin farkına varması gereken şey, dilin yerel gerçekliklere, yazınsal biçemlere ve değişen kimliklere ne şekilde bağlı olduğudur. Metinler belirli bir kültür içinde üretildiğinden ve çeviri sürecinde özgün metnin kültürünü bilmek, anlamak gerektiğinden, Simon (1996, 138-139) çevirmenlerin basit ve bir bütün halinde olmayıp dinamik bir seyir gösteren kültürel hareketliliği görmek ve dilin taşıdığı kültürel anlamları sürekli takip etmek zorunda olduklarını vurgular.

Yazın kuramcısı ve feminist eleştirmen Gayatri Spivak (2012, 320) da bir kültürün içinden gelen her insanın o kültürün örneği olduğu görüşünün artık geçerli olmadığını vurgulamaktadır. Ana akıma karşı olan yazarlar ve eserleri üzerine çalışmalar yapan Spivak, ilginç bir yazınsal metnin, çoğunluğun söylediğini tekrar eden değil, çoğunluktan ayrılabilen olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmanın konusu olan kadın yazınının, çoğunluğun söylediğinden ayrılan, hatta onu yerle bir etmeyi amaçlayan bir yazın olduğu söylenebilir.

Kültürün tek parça halinde olmadığını hatırlatan bir başka yazar olan Bassnett (1992, 8) ise bir kültürün içindeki farklı gruplar ya da bireyler arasında o kültürü şekillendirmek için her zaman bir gerilim bulunduğunu belirtmiştir. Eril tahakküme karşı yürütülen feminist eylemler ve bu çerçevede gelişen kadın yazını, bunun en güzel örneklerindendir.

Dünyanın eril egemen düzeni içinde kadınların eril dil kullanarak onun kuralları ve kısıtları yoluyla tahakküm altında olduğu üzerine gelişen kadın yazını, egemen eril dile karşı bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır. Feminist kurama göre eril dil kullanılarak eril yasalar sürdürülmekte, yeniden üretilmektedir. Kadın, eril bakış açısıyla anlatılmakta, kendi sesi duyulmamaktadır. Oysaki reddedilen ve baskılanan kadın dili, kadın bedeninin zengin dili, gün ışığına çıkarılmalı, kadınlar kendi deneyimlerini kendileri ifade etmelidir. Bu amaca ulaşmak içinse eril egemen kurallarla sarmalanmış olan dilin dönüştürülmesi ve çizgisellikten uzak olan çok sesli, çok anlamlı kadın dilinin kullanılması salık verilir. Dile düşkün feminist yazarlara göre bugüne kadar dile düşmüş olan kadınlar için artık dile yönelik bir tutku ve inat ile dil konusu üzerine düşme vakti gelmiştir (Irzık, Parla, 2004, 12). Örneğin kadının sesinin duyurulabilmesi için Cixous (1993, 3) kadınlara yazmalarını söylemiştir. Kadınlar bedenleriyle yazmalı, kendilerini yazmalı, kendilerini tarihe kazımalıdır.

Kadın yazını, metinlerarası özelliği ve çokanlamlı yapısıyla dikkat çekmektedir. Metinlerin dönüştürülerek yeni metinlerde yer aldığı üzerine kurulan metinlerarasılık kuramına göre metinler, metinlerarası ilişkiler ile çoksesli, çokanlamlı bir yapıya bürünmekte, çizgisellikten uzaklaşmaktadır. Kadın yazını da eril dilin dönüştürülerek yeni bir bağlamda kullanıldığı bir metinlerarasılık örneğidir. Metinlerarasılık kuramına göre, başka metinlerle bağlantısı olmayan bir metin yoktur. Hatta çeviri dâhil her metin diğer metinlerin bir yeniden yazımıdır. Metinlerarası bir ağ içinde kurulu

olan kadın yazını, çizgisel okumanın mümkün olmadığı yapısıyla ana akımın dışına çıkan bir farklılık ve zenginlik sergilemektedir.

Kadın yazını çevirisi, çevirmenlerin aktivist yönünü ortaya çıkaran bir eylemlilik durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevirinin yazınsal alanda oynadığı rol düşünüldüğünde, Simon çevirinin yazınsal aktivizm olarak yerini alması gerektiğini belirtmiştir. Özellikle feminizmin çeviribilim alanında siyasi ve yazınsal bir eylem olarak etki etme kararlılığı dikkat çekicidir (Simon, 1996, viii). Bassnett (1992, 66), çeviribilim alanında 1980’lerden bu yana çevirmenin rolü üzerine yapılan tartışmalarda kadınların büyük bir etkisi olduğunu belirtir. Çevirmenler, farklı yollarla iletilen mesajlar vasıtasıyla kültür tartışmalarına katılmaktadır. Görüldüğü gibi toplumsal cinsiyet konusuna dikkat çeken feminizm ve kadın yazını ile çeviribilim büyük bir etkileşim içinde yer almıştır. Bunun en önemli örneklerinden olan 1980’lerde Kanada’da kurulan Feminist Çeviri Okulu ve bu ekolden beslenen Susanne de Lotbinière-Harwood ve Barbara Godard gibi feminist eleştirmen ve çevirmenlerin düşünceleri ve çalışmaları günümüzde halen birçok çalışmaya yön vermektedir.

Çeviri, çeviren dildeki değerler hiyerarşisini korumak ya da değiştirmek yönünde güçlü bir araç olabilmektedir (Venuti, 1998, 68). Kadın yazını çevirisi gibi asimetrik güç ilişkileri bağlamında yapılan çevirilerde geleneksel görüşlerin dışına çıkarak, öncelikle farklılıkların korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Kadın yazını çevirisinde, ana akım yazın için “yabancı” kabul edilen farklılıklar, Barbara Godard (1989, 50)’ın deyimiyle çeviriye “kadın elinin değmesi” yoluyla metin manipüle edilerek korunmakta, böylece susturulan kadının sesi duyulmaktadır.

Çeviriyi yabancıнын sınanması olarak açıklayan çeviribilimci ve düşünür Antoine Berman (1992, 46), çevirinin kendine ait olandan, bilinen, tanıdık olan, kendi ile aynı olandan başlayıp, yabancıya doğru, öteki, bilinmeyene doğru gittiğini ve bu deneyimden sonra başlangıç yerine geri döndüğünü belirtmiştir. Eğer çevirmen yabancıyı kendine mal edip kendi kültürüne uyarlarsa, “yabancı” deneyimlenemez, “öteki”, aynı olana indirgenmiş olur. Bizim “öteki” ile bütün ilişkimizin gerçekleştiği çeviri sürecinde metnin yabancılığına saygı göstermek gerekmektedir (Berman, 2009, 74). Oysaki çevirilerde her kültüre has olan etnik-merkezci bir tutumla metnin diğer dile aktarılabilirliği kisvesi altında “yabancı” sistematik olarak olumsuzlanmaktadır (Berman, 1992, 4-5). Çeviri sürecinde kültürlerin çeviriye direnmesi, saf dil takıntısı veya kültürel narsistlik gibi sebeplerle “yabancıнын indirgenmesi” ile karşı karşıya

kalınmaktadır. Ancak bu indirgenme, her çevirmenin “çeviri yapma arzusu” içinde kaçınılmaz olarak etkilendiği bazı eğilimler sonucu gerçekleşmektedir (Berman, 2012, 242). Bazı kaynaklarda “bozucu eğilimler” şeklinde kullanılan bu eğilimler için bu çalışmada “farklılaştırıcı eğilimler” kavramı önerilmektedir. Bu konu çalışmanın Yöntem bölümünde ele alınacaktır.

Venuti (2013, 34), kaynak metin ile erek metin arasında iki dil ve kültürden kaynaklanan mutlaka bazı farklılıklar gerçekleştiğini belirtmiştir. Fransız filozof ve edebiyat eleştirmeni Jacques Derrida (1978, 210’dan aktaran Venuti, 2013, 35)’ya göre çeviride iki yönlü bir kayıp yaşanmaktadır. Öncelikle kaynak metnin metinselliğini sağlayan metin-içi etkiler ve kaynak metin okurlarını yönlendiren metinlerarası ilişkiler açısından bir kayıp yaşanmaktadır. Çeviri, metni kendi bağlamından koparmaktadır. Kaynak metni erek dilde yeniden oluşturmak için kullanılan metin içi etkiler ve metinlerarası ilişkiler, kaynak metinden etkilenecek kurulsun da aynı zamanda erek dil ve kültürü içinde de işlemeli, erek ortamın ilgi ve algı kapsamında olmalıdır. Metin yeniden oluşturulurken, bağlamından koparılmakta, yeni bir bağlama oturtulmakta ve ikinci bir dizi değişikliğe sebep olarak kaynak metin üzerinde bir dizi dilsel ve kültürel fark oluşturulmaktadır (Venuti, 2013, 35). Bu kaçınılmazdır. Ancak metin yeni bağlamda yeniden kurulurken yabancının yabancılığı ortadan kalkmaktadır.

Çeviri metinde yabancının korunmamasını Venuti (1995, 1) çevirinin yayınevleri, eleştirmenler ve aslında genel olarak okur tarafından kabul görme ölçütünün akıcılık olmasına bağlamaktadır. Okur akıcı bir çeviri talep ettiği için çevirmen, yazarın tarzından uzaklaşmaktadır. Berman ve Venuti bu noktada Alman filozof Friedrich Schleiermacher’in çevirmen için iki yol olduğunu belirten söylemine atıfta bulunmaktadır (Berman, 1992, 146; Venuti, 1995, 20). Schleiermacher’e göre, çevirmen ya yazarı mümkün olduğunca evinde ve rahat bırakıp okuru ona getirir, ya da okuru evinde bırakıp yazarı ona götürür. Venuti (1995, 20), yabancı metnin etnik-merkezci bir yöntemle erek dil kültürel değerlerine indirgenmesi, yani yazarın okura getirilmesini “yerlileştirici” yöntem olarak açıklamıştır. Yabancı metnin dilsel ve kültürel değerlerini yazıya işleyerek erek kültür değerlerine etnik-sapmalı bir baskı uygulamak yani okuru yabancı topraklara göndermek ise “yabancılaştırıcı” çeviri yöntemi olarak tanımlanır. Venuti’ye göre Schleiermacher’in tercihi açıkça yabancılaştırıcı çeviri olmuştur. Berman (2009, 74) da konuyu çeviri etiği olarak

yorumlamış, özgün metnin yazınsal özelliklerine ve taşıdığı kültürel değerlere özen göstermek yoluyla özgün metne saygı gösterilerek etik davranılabileceğini ifade etmiştir.

Mevcut çalışmada, zengin bir metinlerarası ilişkiler ağı içinde çok sesli ve çok dilli özelliğiyle dikkat çeken kadın yazınının çevirisi incelenecek, kaynak ve erek metinde kadın yazınının izleri sürülecektir.

Bu çalışmada, öncelikle Fransız feminist felsefenin üç önemli ismi olan Hélène Cixous, Luce Irigaray ve Julia Kristeva'nın görüşleri temel alınarak kadın yazınının özellikleri açıklanacaktır. Daha sonra yine filozof ve psikanalist Julia Kristeva ile eleştirmen ve edebiyat kuramcıları Gérard Genette, Ronald Barthes, Michail Bakhtin ve Sarah Dillon'ın görüşleri temel alınarak kadın yazınının metinlerarasılık bağlamında farklı seslerle örülmüş bir palimpsest, bir karnaval olma özelliği incelenecektir.

Metinlerarası özelliğiyle çizgisel bir okumanın yıkıldığı kadın yazınının çevirisi üzerine çalışmalar feminist çeviribilimci Luise Von Flotow, Sherry Simon ve Barbara Godard'ın izinde takip edilecektir.

Kadın yazınındaki eril-merkezci çeviriyi incelemenin amaçlandığı çalışmanın uygulamalı bölümünde ise zengin metinlerarası ilişkiler ağında bir “öteki” olarak algılanan kadın yazınının çevirisi Antoine Berman'ın çeviri analizi ve “farklılaştırıcı eğilimler” dizgesi temel alınarak incelenecek, kadın yazını izlerinin çeviri sürecindeki yolculuğu, Lawrence Venuti'nin “yerlileştirme” ve “yabancılaştırma” kavramlarıyla açıklanacaktır.

Bu çalışma kapsamında Ece Temelkuran'ın “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” (2015) adlı romanı ve bu romanın Alexander Dawe tarafından yapılan “Women Who Blow on Knots” (2017) adlı İngilizce çevirisi ile Buket Uzuner'ın “Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su” (2012) adlı romanı ve onun Alexander Dawe ve Clare Frost tarafından yapılan “The Adventures of Misfit Defne Kaman-Water” (2014) adlı İngilizce çevirisi incelenecektir.

Kadın yazınıni güçlendiren bir metinlerarası ilişkiler ağı sergileyen bu metinlerde, Şamanizm etkileri de dikkat çekmektedir. Kadın ile doğa bağlantısı ve kadının toplumdaki konumu gibi birçok bakımdan feminist kuram ile aynı noktada buluşan Şamanizm, kadın yazınına zengin bir metinlerarası bağlam sağlamaktadır. Dolayısıyla

Çalışmada, çevirmenlerin farklı metinlerden oluşan evrenler arasındaki şamancıl yolculukları incelenecektir.

Bu iki metnin seçilmesinde metinlerarasılık ve kadın yazını bakımından zengin olmaları birinci sebepken, ikinci sebep ise çevirmen faktörüdür. “Düğömlere Üfleyen Kadınlar”ı Türk edebiyatının birçok önemli eserini İngilizceye çevirmiş olan Alexander Dawe İngilizceye evirmiştir. “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları – Su” adlı romanı ise yine aynı çevirmen, fakat bu sefer diğeri bir evirmen Clare Frost ile birlikte çalışarak İngilizceye evirmiştir. İki kitapta da aynı çevirmen yer alırken kitapların birinde kadın çevirmen ile ortak çalışma yapılmış olmasının eviri kararları açısından doğuracağı sonuçlar incelenecektir.

Çalışma kapsamında, çevirmenlerin metinlerin diğeri metinler ve metin dışı bağlamalar ve kadın yazını ile derinleşen anlam evreniyle ilişkisi ve bu ilişkilerin eviri kararlarına etkisi incelenecektir. Ayrıca tek bir çevirmen olarak Alexander Dawe’un eviri kararları ile Clare Frost ile birlikte çalıştıkları metin üzerindeki eviri kararları incelenip kıyaslanacaktır. Her iki kitabın eviri sürecinde bulunan erkek çevirmenin vermiş olduğı eviri kararları ve bir kadın çevirmen ile birlikte çalıştığı kitaptaki eviri kararları incelenerek eviri sürecinin değeriendirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu alışma ile cevaplanması amaçlanan temel sorular şunlardır: Kadın yazını çeviride korunuyor mu yoksa kayıp mı oluyor? Kadın yazını izleri çeviride kayboluyorsa bunun olası sebebi nedir? Kadın evirmenler toplumsal cinsiyet ve kadın yazını ve çevirisi konusunda daha bilinçli mi?

2. TOPLUMSAL CİNSİYET ÇERÇEVESİNDE KADIN YAZINI

Kadın yazını dâhil bütün feminist düşünce ve eylemlerin temelinde toplumsal cinsiyet sorunu yer almaktadır. Türkiye Kadın Thesaurusu (2009, 146)’nda da belirtildiği gibi biyolojik cinsiyet ile sosyo-kültürel cinsiyet arasındaki ayrıma dayanan ve sembolik kategorilerin kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklar temelinde kültüre bağlı olarak oluşturulduğuna işaret eden toplumsal cinsiyet sorunu, kadın çalışmaları için merkezi bir öneme sahiptir.

Bu bölümde öncelikle toplumsal cinsiyet sorunu ele alınacak ve toplumsal cinsiyetin dile ve çeviriye yansımaları üzerinde durulacaktır. Daha sonra genel olarak yazın kavramı üzerinde durularak kadın yazını ve çevirisi konusuna temel oluşturacak olan bazı kavram ve görüşler sunulacaktır. Son olarak, feminizm ve kadın yazını üzerine tartışmalara yer verilecektir.

2.1. Toplumsal Cinsiyet ve “Eril Tahakküm”

Toplumsal cinsiyet sorunu toplumbilimci Pierre Bourdieu (2016) tarafından “eril tahakküm” olarak ele alınmıştır. Toplumsal hayatta kadın üzerinde hüküm süren eril tahakküm hem kadının toplumdaki yerini hazırlamakta hem de bunun sürdürülmesini sağlamaktadır. Bu bölümde eril tahakkümün toplumsal alan ile dil alanında nasıl işlediği tartışılacaktır.

2.1.1 “Eril Tahakküm”

Pierre Bourdieu (2016, 38) toplumsal cinsiyet sorununa ışık tutan “Eril Tahakküm” adlı çalışmasında, eril düzenin toplumsal yaşamın her yanına kazındığını ifade etmektedir. Böylece kadınlara saygın konumlarda yer verilmeyerek, bedenlerini nasıl taşıyacakları öğretilerek, dışarıdan soyutlayıp ev içi görevler yüklenerek, açıkça söze dökülme dahi her daim bombardıman halinde yağan emirler yoluyla yönlendirilerek kadın toplumsal olarak inşa edilmektedir. Bourdieu (2016, 120-121), cinselliğe dayalı bir şekilde ve aslen eril egemen bakış açısıyla oluşturulan toplumsal düzenin okul, aile ve dini kurumların da katkısıyla korunduğunu, sürdürüldüğünü ve yeniden üretildiğini belirtir. Üstelik yaşadıkları dünya deneyimleri sonucu kadınların da eril düzeni

kabullenilen bir bakış açısı ve yatkinlıklar edindikleri ve bu egemen bakış açısını normal görerek farkında olmadan sürdürdüklerini ifade eder. Kadınların tahakkümü sürdürmesinin nedeni hükmedilenlerin, genel olarak tahakküm ilişkilerine hükmedenlerin bakış açısıyla oluşturulmuş kategoriler içerisinde bakıyor olmalarıdır. Sonuç olarak, her şey doğal bir görünüm altında gerçekleşmekte ve dayatılan kısıtlar kabullenilerek tahakküm yapılarının yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır (Bourdieu, 2016, 50-55). İngiliz feminist yazar Virginia Woolf (2010, 149'dan aktaran Bourdieu, 2016, 12) tahakkümün ezilen taraf eliyle sürdürüldüğünü kabul etmekte ve bunu “egemenliğin hipnotik gücü” olarak tanımlamaktadır. İşte bu gücün kadın üzerinde uygulanmakta olan sembolik şiddetin bir ürünü olduğu söylenebilir.

Kendi üzerlerindeki tahakkümün sürdürülmesine sebep olan yatkinlıkların kadının doğasında olmayıp, toplumsal olarak inşa edildiğini vurgulayan Bourdieu'nun görüşü, Fransız yazar ve feminist filozof Simone De Beauvoir'ın görüşlerini hatırlatmaktadır. De Beauvoir (1993, 247-248)'e göre, kadının ikincil konumda kalması, temelde biyolojik ve kalıtsal özellikleri değil, toplumsal alanda yerleştirildiği konumdan kaynaklanmaktadır. Eril egemen toplumda kadının ister istemez kabullendiği ve içine işleyen ikincil ve görünmez konumu Bourdieu yatkinlıklarla açıklarken, De Beauvoir benzer bir düşüncüyü açıklamak için “yazgı” kavramına başvurmuştur. Kadın, tahakkümü zaman içinde bir yazgı olarak algılamıştır ve bu algı ile onu sürdürmektedir. Ancak Varoluşçuluk felsefesinin önemli isimlerinden ve aynı zamanda yazın eleştirmeni Jean Paul Sartre'ın varoluşçuluk görüşü etkisindeki De Beauvoir, bu yazgının değiştirilebileceğine inanmaktadır.

Varoluşçuluk, insanın özünü kendi yarattığına dair bir görüştür. İnsan dünyaya bırakılmıştır ve acı çekerek, mücadele ederek kendi kendini var eder. İnsan kendini nasıl belirlerse öyle olacaktır, dolayısıyla “ne olduğundan sorumludur”. Üstelik sadece kendinden değil, “bütün insanlardan sorumludur” (Sartre, 2016, 39-40).

Varoluşçu de Beauvoir (1993), toplumsallığın yansıtıldığı bir öznelliğe karşı çıkmaktadır ve özgür bireyler olarak kendini var etme ilkesiyle yazdığı “Kadın: İkinci Cins” adlı kitabında kadınların nasıl ikincil statüye itildiğini, bu sürecin nasıl geliştiğini anlatarak insanların bilinç düzeyini yükseltmeyi hedeflemiştir. Yazgı olarak kabullenilen şeyin aslında zaman içinde insan eliyle inşa edilmiş bir durum olduğu idrak edildiğinde bu yazgıyı bozmak üzere bilinç oluşturulabilecek ve kadınların kendilerini var edebilmeleri mümkün olabilecektir.

2.1.2. Dilde Eril Tahakküm

Feminist görüşe göre kadının ikincil konumu, kadının varsayılan eksiklikleri üzerine kurulmuş, bu eksiklikler ise kadının inşa edilme sürecinde belirlenmiştir. De Beauvoir (1993, 249-309)'a göre küçük kız çocukluğu boyunca sürekli “dizginlenip sakatlanmış, anlatılan masallarla, öykülerle gelecekteki rolleri öğretilmiş, daha genç bir kızken kocaman gülmek, kocaman adımlarla yürümek, kocaman harflerle konuşmak ona yasaklanmıştır. Bourdieu (2016, 41-43) da bu sürece dikkat çekmekte ve nasıl yürüyeceği, nasıl bakacağı, nasıl gülmesi ya da gülmemesi gerektiği gibi kurallarla çevrelenen kadının sosyalleşme sürecinin en belirgin şekliyle kadın bedenine sınırlar dayatılarak gerçekleştirilmekte olduğunu ifade etmektedir. Bedenini kullanma, oturup kalkma şekli gibi kurallara bakıldığında kadın sanki “ufalmak” sanatı icracısı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla kadının belli belirsiz, sessiz ve suskun olmaya programlandığı söylenebilir.

Bourdieu (2016, 42), toplumsal hayatta gerçekleştirilen eril tahakkümün “dile getirilmediği ölçüde etkili” olduğunu vurgulamaktadır. Oysaki feminist kuramın bu noktada işaret ettiği şey, tüm bu tahakkümün zaten dile işlemiş ve dil yoluyla sürdürülüyor olduğudur. Sözü kesilebilen, kısık sesle konuşan, belli belirsiz gülümseyen, konuşmasındansa suskunluğu tercih edilen kadının bedeninin özgürleşmesi ise dilini özgürleştirmek ile başlayacaktır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet sorunu sosyal bilimler ve özellikle de toplum bilimin konusu iken dil ve edebiyat alanına girmesi uzun sürmemiştir. Çünkü Luise Von Flotow (1997, 8)'un da dikkat çektiği gibi dil sadece iletişim aracı değil, aynı zamanda güçlü bir manipülasyon aracıdır.

Kadın ile dil arasındaki ilişki ve cinsiyetçi dil üzerine birçok çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Von Flotow (1997, 8-9) bu çalışmaları reformist ve radikal olmak üzere iki ayrı kategoriye ayırmaktadır. Reformist yaklaşım, geleneksel olarak kullanılan cinsiyetçi dili toplumun ortaya çıkardığı bir hastalık tablosu olarak kabul eder ve sorun, çeşitli çalışmalar yapılarak cinsiyetçi olmayan bir dilin kullanımının yaygın hale getirilmesiyle düzeltilebilecek bir durum olarak algılanır. Cinsiyetçi olmayan bir dil geliştirmek için yapılan çalışmalar yolu ile kadınların dilde temsil edilmesi ve “erkek” kategorisi altında ezilmemesi amaçlanmaktadır. Radikal yaklaşımda ise geleneksel dil kadınlar üzerine yapılan tahakkümün önemli bir sebebi olarak algılanır. Kadınlar, yaygın kullanılan geleneksel eril dil yolu ile “dışlanmakta, aşağılanmakta ya

da değersizleştirilmektedir”. Von Flotow (1997, 9) ana-akım kurumları “eril-akım” olarak nitelemiş, radikal bakışa göre kadının bu kurumlar tarafından kontrol edilip yönlendirildiğini ifade etmiştir. Feminist dilbilimci Deborah Cameron (1985, 93’ten aktaran Von Flotow, 1997, 9)’ın ifadesiyle ise kadınlar, “eril-yapımı” bir simgesel evrenin kısıtları içinde yaşamakta ve konuşmaktadır.

Luce İrigaray (1985, 69), kadının baskılanmasına dair bilim dâhil bütün söylemlerin temelinde kadın ve erkek cinslerinin farklı iki cins olarak tanımlanmayıp, kadının erkek cinsine göre tanımlanmasının yattığını ileri sürer. Örneğin Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud’un, kadını erkek cinsine göre bir eksiklik bağlamında tanımladığı ve kadınlarda “penis kıskançlığı” olduğunu ileri sürdüğünü, kadının yaşadığı problemleri ve memnuniyetsizlikleri ise toplumsal ve kültürel bağlamda yaşananın etkisi ile değil, kendi kişisel öyküleri kapsamında açıkladığını belirtir. Ancak bu yolla Freud, kadını babanın söylemi ve “babanın yasası” içinde baskılayıp, onu susturma sürecine katkıda bulunmuştur (İrigaray, 1985, 70). Freud’un kişisel öyküler temelinde yaptığı psikanalitik çözümlemeler, “kişisel olan politiktir” söylemiyle tanınan feminist aktivist Carol Hanish’in kadınların aldığı terapiler üzerine söylediklerini akla getirmektedir. Hanish (2019, 3-4), terapiler ile kadının istenmeyen kötü koşullara adapte olmasının amaçlandığını, oysaki adapte olmaya değil, koşulları değiştirmeye ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Çünkü kadınların kafası karışık değil, kafası karıştırılmıştır ve kişisel problemler aslında politik problemlerdir.

Feminist kurama göre, Freud’un da parçası olduğu bilimsellik kisvesi altında kadının yok sayılması, bilimsellik kavramını da sorgulamaya yönlendirmektedir. Örneğin İrigaray (1985, 71), bilimin de kendi tarihi olduğunu vurgulayarak, bilimsel gerçekliği mercek altına almaktadır. Ayrıca bilimsel bulguların birçok farklı şekilde yorumlanabileceğini de eklemektedir. İrigaray’a göre, dil içinde ve dil yoluyla “ötekinin aynı içinde indirgenmesi”, felsefi söylemin de yapıtaşlarındandır ve felsefi söylem diğer bütün söylemlerin temelini oluşturduğundan, yani söylem üstü söylem olduğundan, ilk olarak felsefi söylemin yıkılması gerekmektedir. Bu söylemlerin ters yüz edilmesi ise dilin nasıl yapılanıp nasıl işlediğinin incelenmesi ve buna karşı eylem geliştirilmesi yoluyla olacaktır. Dilin dilbilgisi, sözdizimsel yapısı ve mecaz dil ağları mercek altına alınıp, dönüştürülmelidir (İrigaray 1985, 75).

Radikal bir bakış açısına sahip olan İrigaray (1985, 205), dili değiştirerek toplumsal yaşamın değiştirilebileceği görüşünde olup bu bağlamda kadınların farklılıklarına

dikkat çekmekte, öncelikle kadınların kendi dillerini oluşturmaları gerektiğini düşünmektedir. Kadın dilinin eril dil tahakkümünden kurtulması gerekmektedir çünkü kadınlar erkeklerle aynı olmak, aynı şeyi konuşmak, tartışmak ve aynı şekilde konuşmak yoluyla “aynı” olma kültürünü devam ettirecek, aynı içinde asimile edilmeye devam edilecektir. Írigaray (1985, 214) “Eğer aynı dili kullanmaya devam edersek, aynı tarihi yeniden üretiriz. O eski öykülerin aynısını yeni baştan anlatırız” diye vurgulamaktadır. Dolayısıyla kadınlar kendi dillerini oluşturmalı, kendi bedenlerinin diliyle kendilerini yazıya dökmelidir. Bu nedenle bilhassa 1970’lerde gerçekleşen feminizm hareketi ile kadınların ulaşmayı hedefledikleri özgürlük, öncelikle dilde özgürlük temasını taşımaktadır (Simon, 1996, 8).

Reformist bir bakış açısıyla yapılan çalışmalarda cinsiyetçi dil hedef alınmış, yaygın kullanılan standart dilin cinsiyetçi unsurlardan arındırılması amaçlanmıştır. Dini Bilimler alanında akademisyen James Gaffney (1995, 9-11), standart dilin barındırdığı eril ifadeler ve dini metinlerde kullanılan eril dil üzerine yazdığı “She Who Laughs Last: The Gender Inclusive Language Debate” başlıklı makalesinde, kadınların başka bir cins değil, öteki cins olarak görüldüğünü belirtmektedir. Hayatta hiç kimsenin öteki cins hakkında bir yerme içermeyen sıradan ve kendiliğinden bir tavırla konuşmadığı ve cinsiyetçi ayrımcı ifadelerin dilin tarihiyle birlikte var olduğu belirtilmektedir. Makalede, İngilizcede cinsiyet belirtmeden birinden bahsederken erkek cinsiyeti belirten “he” zamirinin kullanımı, “man” sözcüğünün hem yaygın bir sözcük olarak hem de meslek sözcüklerinde bir son ek olarak “insan” anlamında kullanılması ve İncil çevirisi dâhil tüm dini metinlerde Tanrı için eril “he” zamirinin kullanılması gibi standart dil kullanımlarından ve bunların değiştirilmesine dair tartışmalardan örnekler vermiştir. Dilbilgisi kurallarının ilahi ya da doğal hukuk çerçevesinde dokunulmazlığı olmadığı için değiştirilebileceği ve cinsiyetçi dil konusunun etik bir içerik olduğu vurgulanmaktadır. Dili cinsiyetçi özelliklerinden arındırdığınızda oluşan yapı, yeni bir dil öğrenirken yaşanılana benzer bir şekilde geçici bir süre kulağa “acayip” gelecektir. Bu yeni dil kullanıldığında özellikle erkeklerin “aptal” gibi görüldüğü ileri sürülmektedir. Cinsiyetsiz dilin bilhassa erkekler kullandığında tuhaf olması, cinsiyetçi standart dilin erkekler için yaratılmış olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Gaffney (1995, 10), cinsiyetçi dil kullanımından bahsederken dilbilimci Calvert Watkins’in Freud’dan esinlenerek yaptığı “pronoun envy” (zamir kıskançlığı) ifadesini örnek verir. Profesör Watkins tarafından oluşturulan bu sözcük 6 Aralık

1971’de Newsweek dergisinde bir makalenin başlığı olarak kullanılmıştır (Hill, 1986, 50). Hint-Avrupa dilleri uzmanı olan Watkins, 1971’de Harvard Üniversitesi yayını olan Harvard Crimson adlı dergiye yazdığı mektupta İngilizce maskülen zamirlerin ve kategori belirten son ekin cinsiyet belirtmeyen tarafsız bir kullanım olduğunu ileri sürmüştür. Kadın erkek ayrımı yapmaksızın herkes için maskülen zamir kullanımının sadece bir dilbilgisi kuralı olduğunu ve toplumsal alanda cinsiyetçi uygulamaları önleme konusunda bir engel teşkil etmeyeceğini ileri sürmüştür. Dolayısıyla dilde değişiklik yapılması için çalışmalarda bulunan kişilerin “gerilmesine” ve “zamir kıskançlığı” yaşamasına gerek olmadığını ifade etmiştir (Hill, 1986, 50). Cinsiyetçi standart dili dönüştürme çalışmalarına karşı yapılan bu ironik saldırıda eril zaminin tarafsız kullanımı konusu dikkat çekmektedir. Ancak Watkins’in bahsettiği ve tarih-öncesi dönemlerden bu yana bir kural olarak inşa edilmiş olan bu tür bir dilbilgisi kullanımının İngilizcenin günümüzdeki kullanımını yönlendirmemesi gerektiği ileri sürülmektedir. Çünkü böyle bir uygulamanın “betimlemeli dilbilim” alanını “kuralcı dilbilim” alanına dönüştüreceği ve yönlendirici olacağı vurgulanmaktadır (Hill, 1986, 51).

İster radikal, ister reformist olsun, geleneksel kullanılan standart dilin, eril aklı yansıtmakta, kadınların gerçeklerini yansıtmamakta olduğu ileri sürülmektedir. Derrida (1981, 19), günlük dilin masum ya da tarafsız olmadığını belirtmiştir. Bu dil, Batı metafiziğinin dilidir ve birçok ön varsayım taşır. Bu nedenle feminist kuram kapsamında eril gücü yansıtan ve sürdüren standart dile karşı bir tutum geliştirilmiş, bu dilin yıkılıp dönüştürülmesi hedeflenmiştir (Von Flotow, 1997, 9).

2.1.3. Eril Dil Çerçevesinde Çeviriye Bakış

Çeviri, çok eski tarihlerden beri tıpkı kadın gibi ikincil kabul edilmiştir. Rönesans dönemi dilbilimci ve çevirmen John Florio (1603’dan aktaran Simon (1996, 1) ’nun “bütün çeviriler mutlaka “kusurlu” olduğundan, kadın olarak kabul edilebilirler” şeklindeki ifadesinden anlaşılabileceği gibi çeviriye olumsuz bir nitelik yüklenmiş ve kadınla eş tutulmuştur.

Lori Chamberlain (2012, 255-256), yaptığı ses getiren çalışmasında toplumsal cinsiyet konusunu çeviri bağlamında ele alarak, kadın ile çevirinin ikincilleştirilmesi ve cinsiyetçi dil kullanımlarının yaygın olduğu eğretiler yoluyla dilin işleyişini örneklerle incelemektedir. Chamberlain genel bir yargı olarak yazmanın “üretken ve

eril” bir faaliyet olarak ifade edildiği, çevirinin ise “ikincil ve dişil” olarak yansıtıldığını belirtmektedir. Çeviri üzerine yapılan söylemlerde, üretici konumda kabul edilen özgün metnin yazarı genellikle eril, üretici olmayıp sadece bir taklitçi olarak görülen çevirmen ise dişil bir karakter yansıtmaktadır. Bununla birlikte, çevirmenin eril özellikte ve gücü taşıyan kişi olarak yansıtıldığı eğretilmelerde ise metin dişil karakter yansıtmaktadır. Böyle bir durumda dişil metin güçlü çevirmenin uyguladığı şiddete maruz kalmakta, ona boyun eğmek zorunda bırakılmaktadır.

Çeviri tanımlanırken kullanılan cinsiyetçi dilin en ünlü örneği, “Les belles infidèles” sözüdür. Çevirinin kadın gibi ya sadakatsiz ya da güzel olduğu üzerine bir deyimdir bu (Chamberlain, 2012, 255). Çeviri metnin, babanın yasalarına göre yargılanmakta, yaftalanmakta olduğunu gösteren bu deyim ile hem kadın hem de çeviri aşağılanmaktadır.

Chamberlain (2012, 260)’in cinsiyetçi dil kullanımına verdiği örneklerden biri de yazar ve filozof George Steiner’dan olmuştur. Steiner (2012, 156-157), çeviriyi açıklarken öne sürdüğü basamaklardan ilkinde, çevirmenin metne olan güveninden bahseder. İkinci basamakta çevirmen saldırgan bir tutum içine girmekte ve metnin içine girerek (penetrate) metni ele geçirmektedir (capture). Steiner’ın anlatımlarında kullandığı “appropriate penetration” deyimini, cinsel yönden sahip olma ifadesi ile eş tutulmaktadır. Üçüncü basamakta, zaptedilmiş olan metin yine bir şiddet uygulanarak doğallaştırılmakta ve çevirmenin dilinin bir parçası haline getirilmektedir. Dördüncü ve son basamak ise yaptığı saldırıyı ve zorla zapt etme eylemini telafi etmek amaçlı dengeleyici bir etkinlikte metni onarmayı içerir. Steiner’in burada insan bilimci ve budun bilimci Claude Levi-Strauss’un “toplumsal yapılarda dengenin kurulması için yapılan sözcük, kadın ve mal değiş tokuşu” ifadesinden yararlanıyor olması, cinsiyetçi yaklaşımda son noktadır (Steiner 2012, 160). Steiner (1975, 38’den aktaran, Chamberlain, 2012, 261) bir başka yazısında ise çeviriyi bir tür iletişim olarak tanımlamış, iletişimin de cinsel bir eylem olduğunu söylemiştir. Chamberlain, Steiner’in çeviri üzerine yazdığı bu yazılarda kullandığı cinsiyetçi ifadelerin eril bakış açısıyla kurulmuş olduğuna dikkat çekmektedir.

Çeviri ile toplumsal cinsiyet konusunun metaforik olarak bağlantılı hale gelmesinin sebebi dengesiz güç ilişkilerinin söz konusu olmasına bağlanmaktadır (Chamberlain, 2012, 262). Zaten hemşire, sekreter gibi mesleklerde nasıl ilk akla gelen kadın oluyorsa, yazar deyince erkek, çevirmen deyince de öncelikle kadın akla gelmektedir

(Chamberlain, 2012, 263). Bunun sebebi belki de çevirinin de kadının da ikincil değerde tutulmasından dolayı kadınların eski tarihlerde sadece çeviri yapmasına izin verilmiş olmasıdır. Kadınların, kendileri yazdıkları halde yazar olarak kabul edilmeyecekleri çekincesiyle çeviri olarak sundukları “sözde çeviri” örnekleri bu duruma örnek olarak verilebilir. Çeviribilimci Gideon Toury (1995, 40), herhangi bir kaynak metne karşılık gelmeyen çevirileri “sözde çeviri” olarak tanımlamıştır. Çeviri olarak yayınlanmış olsalar da aslında özgün metinlerdir bunlar. Türk edebiyatından bir örnek vermek gerekirse, Nihal Yeğinoğlu, genç bir kadınken yazmış olduğu “Genç Kızlar” adlı romanı yayınlatabilmek için 1950 yılında kitabı aslında var olmayan Vincent Ewing adında bir Amerikalı yazarın kitabının çevirisi olarak yayınevine vermiştir. Kitabın 16. baskısının yapıldığı 1989’a kadar asıl yazarın kendisi olduğu açıklanmamıştır (Öner, 1990, 108-109). Yazar kimliğini gizleyen Yeğinoğlu, bu yolla yazın alanında yer edinebilme fırsatı yakalamıştır (Bozkurt, 2014, 111).

Chamberlain (2012, 267) kadını ve çeviriyi ikincil görüp eş tutan dil kullanımlarını önlemenin ancak üretim ve yaratıcılık konusunda kadınların kendi metaforlarını üretmesi ile gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Yeni dil ifadelerinin üretilip yaygınlaştırılmasının, yeni düşüncelerin üretilmesinin yolunu açacağına inanılmaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal yaşamın eril gücün güdümünde düzenlendiği ve ikincil konumda bırakılan kadının, eril tahakküme maruz kaldığı söylenebilir. Toplumsal cinsiyet konusunu merkezine alan feminist kuram, eril tahakkümün dil yoluyla kurulup sürdürüldüğünden hareketle dil çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Çünkü dil, toplumu ve insanları yönlendiren ve zaman zaman sınırlandıran bir olgudur ve toplumsal gücü elinde bulunduran eril yapı, dili biçimlendirerek ve dili kullanarak kadının toplumdaki yerini tanımlayıp belirlemekte, toplumsal düzeni cinsiyet odağında sürdürmektedir.

Toplumsal alanda ikincil konumda görülen “kadın” ile bağdaştırılan “çeviri”, özgün esere göre ikincil tutulmaktadır. Çeviri üzerine konuşulurken kullanılan dil ise bu bağlamda biçimlendirilmekte, kullanılan cinsiyetçi metaforlar, tahakküm ilişkilerini sergilemekte ve sürdürmektedir.

Dilin güç ilişkileri bağlamında etkisinin farkında olan feminist akademisyen ve yazarlar, dengesiz güç ilişkileri bağlamında dili sorgulamışlar, tahakküm düzenini

değiştirmek için dili değiştirmek, dönüştürmek gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu düşüncelerle ortaya çıkan kadın yazını genel olarak kadın gözünden, kadın dili ile kadını konu eden ve genellikle kadınlar tarafından oluşturulan yazın olarak tanımlanabilmektedir. Kadın yazını eril tahakküme, dolayısıyla toplumsal tahakküme karşı gelişmiş olmakla birlikte genel olarak her tür tahakküm ilişkisine karşı bir duruş yansıtmaktadır. Bir sonraki bölümde öncelikle genel olarak “yazın” üzerinde durulacak, daha sonra kadın yazını üzerine tartışmalar ele alınacaktır.

2.2. Yazın Üzerine

Literatür incelendiğinde, “Yazın” kavramının tanımlanmasının kolay olmadığı görölmektedir. 1800 öncesinde “yazma” ya da “kitap bilgisi” anlamına gelen “yazın” terimi, daha sonra “hayal gücüne dayalı yazma” anlamında kullanılmaya başlanmış olsa da yazın kuramcısı Jonathan Culler (1997, 37-38) “yazın nedir” sorusuna net bir tanım vermenin güçlüğünden bahsetmiştir. Yazını taşıdığı özellikler üzerinde durarak tartışan Culler, öncelikle dilin öne çıkarıldığı bir dil kullanılan, çeşitli metinsel unsurların bir arada kullanılarak bir bütün oluşturduğu, kurgusal bir yapı barındıran ve eski eserlerin dönüştürölerek kullanıldığı metinlerarası özellik taşıyan estetik yapıda bir ortam anlatmıştır. Ancak bu özelliklerin hiç biri tek başına yazını tanımlamadığı gibi bunların sadece bir kısmını taşıyan metinler de yazın olarak kabul edilmiştir tarih içinde. Örneğin dili öne çıkardığı halde yazın olarak ele alınmayan, dili çok sade olduğu halde yazınsal değer taşıyan metinler yaygındır. Ya da metinler hakkında kurgu ile kurgu dışı ayrımı yapmak da her zaman mümkün olamamaktadır (Culler, 1997, 47-55). Yazın kuramcısı ve eleştirmen Terry Eagleton (2012, 43) yazın için tanım bulma çabalarının sürekli “Peki ya...?” sorusu ile karşı karşıya kalacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla yazının sınırlı tanımlara direndiği söylenebilir.

Culler (1997, 56), yazının belirli bir tanım içinde indirgenememesinin sebebinin dilin, çizilen çerçevelerin sınırlılıklarına, kalıp ve tutarlılıklarına direnmesi olduğunu belirtmiştir. Dilin ve dolayısıyla yazının sınırlamalara direnme kapasitesi, toplumsal ve kültürel alanda da kendini göstermektedir. Çünkü Culler (1997, 61- 63)’a göre yazın, otoriteyi ve toplumsal düzenlemeleri sorgulayan bir nitelik taşımaktadır ve her tür anlamı sorgulama ve dönüştürme gücüne sahiptir. Belirli gelenekler çerçevesinde yazıldığı halde gelenekleri zorlayarak paradoksal bir yapıya imza atar.

Yazın, sergilediği çeşitli özellikler dolayısıyla sınırlı tanımlar çerçevesinde sıkıştırılamasa da, nihayetinde dil yoluyla oluşturulan ve dilin öne çıktığı bir olgudur. Jean Paul Sartre (2015, 33), insanın söylemek istediği şeyler olduğu için değil, “onları belirli bir biçimde söylemeyi seçtiği için” yazar olduğunu belirtmiş, biçimin önemini vurgulamıştır. Eagleton (2016, 13) ise söyleme biçiminin önemini anlamlandırma açısından ele almıştır. Yazında söylenen şeyin nasıl söylendiğine bağlı olarak anlam kazanacağını, içeriğin dilden ayrı düşünülemeyeceğini vurgulamıştır.

Bu bölümde öncelikle yazın, anlam ve feminizme yansımaları açısından genel bir değerlendirme yapabilmek için post-yapısal yaklaşım ele alınacak, daha sonra yazın alanının eylemci ve ahlaki boyutları tartışılacaktır.

2.2.1. Post-Yapısalcılık ve Yazı

Eğitim, kültür ve felsefe üzerine kitapları bulunan yazar Madan Sarup (2004), kitabının “Teşekkür” bölümünde, öğrencilerinin ondan felsefe, psikanaliz, yazın, toplumbilim, siyaset, sanat gibi farklı disiplinlerde birbirinden bağımsız olarak sunulan pek çok söylemi anlayabilmeleri için bir kitap yazmasını istediğini belirtmiştir. Öğrencilerinin talebine karşılık, bütün bu söylemlerin temelinde yatan düşünce sistemlerini anlayabilmelerini ve dolayısıyla söylemler arasında bağlantılar kurabilmelerini sağlayacak olan “Post-yapısalcılık ve Postmodernizm” başlıklı kitabı yazmaya karar verdiğini ifade etmiştir. Dil, yazın, metin ve anlam konularında herhangi bir şey söylemeden önce bunları eleştirel bir şekilde ele alarak tartışan ve birçok bilime yön veren yapısalcılık ve yapısalcılık sonrası akımları anlamak gerektiğinden burada kısaca değinilecektir. Post-yapısalcılık, yapısalcılığa bir eleştiri olarak geliştiğinden, yapısalcılık hakkında genel bir bilgi verildikten sonra bu iki yaklaşım daha çok post-yapısal eleştiri çerçevesinde ele alınacaktır.

Yapısalcı dilbilim, olguların bütünlüklü bir dizge içerisinde tanımlanıp ele alınabileceğini öngören bir bakış açısı içerir. Dil üzerine söylemin ikili karşıtlıklar çerçevesinde oluşturulduğu yapısalcı dilbilim akımının öncüsü Ferdinand de Saussure, öncelikle dil/söz karşıtlığı içinde dili soyut bir sistem olarak açıklar ve dili dilsel öğelerin gösteren ve gösterilen arasında kurulan ve nedensiz oluşan ilişkisi çerçevesinde ele almak gerektiğini belirtir. Ayrıca, yapısalcı görüşe göre bir kavrama işaret edilmek istendiğinde öncelikle seslendirildiğinden, çizgisel bir anlamlandırma gerçekleştirilmektedir (Ece, 2004, 136). Olguların “yapı” kavramı temelinde

incelendiği yapısalcılık görüşüne göre, yapılar çözülerek evrensel kurallara ulaşılabilir (Ece, 2004, 137). Yapısalcılar dilbilimi bir model olarak alıp, yazınsal metinlerin biçim ve anlam açısından açıklanabileceği sistematik kurallar dizisi geliştirirken, sistematik bilginin olmadığını ileri süren post-yapısalcılar metinler üzerinden giderek bu dizgeyi alt üst etme yolları ararlar (Culler, 1982, 22). Yapısalcılıkta sosyal olguların dahi dilsel dizgeler halinde incelenmesi söz konusu iken post-yapısalcı düşünce sistematik düşüncenin doğasının tarihsel ve yeniden yorumlayıcı bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini ileri sürer (Cevizci, 2012, 727).

Yapısalcılık, ikili karşıtlıklar üzerine temellendirilmişken, post-yapısalcı düşüncenin başta gelen temsilcisi olan Jacques Derrida (1981, 41), ikili karşıtlıkların barışçıl bir birlikte varoluş şekli olmadığı, aksine bir hiyerarşi ilişkisini yansıttığını belirtmiştir. Bu ikili karşıtlığı yapısöküme uğratmak, öncelikle bu hiyerarşiyi altüst etmek anlamına gelecektir. Yapısöküm uygulaması mevcut düzen çerçevesinde gerçekleştirilir fakat amaç bu düzeni yıkmaktır (Culler, 1982, 86). Bu karşıtlıklar yıkılarak ikili karşıtlıkların birbirinin karşıtı değil, tamamlayıcısı olduğu gösterilmelidir (Ece, 2004, 141). Yani düzen dönüştürülmelidir.

Saussure, dili gösteren ile gösterilen ilişkisi çerçevesinde açıklamış, anlamın gösterilenler arasındaki farklılık ilişkileri doğrultusunda ortaya çıktığını belirtmiştir. Oysa Derrida, farklılık ilişkilerinin birbirini izlediğini ve bunların sonu olmadığını, dolayısıyla gösterilene, yani anlama ulaşmanın imkânsızlığını dile getirmiştir. Böylece dil, kapalı bir dizge olmaktan çıkmaktadır (Ece, 2004, 138). Derrida bu bağlamda geliştirdiği “différance” kavramıyla her kavramın bir diğer kavrama göndermede bulunarak bir “zincir” şeklinde göstergelerin devam ettiğini ve dilin “farklılıkların sistematik oyunu” sonucunda anlamın sürekli olarak ertelendiği açık bir dizge olduğunu belirtmiştir. Yapısalcı düşünceye göre kavramlara sabit anlamlar yüklenebilirken, Derrida bir sözcüğün anlamının, diğer sözcüklerle ilişki içinde bulunduğu ağ içerisinde belirlendiğini, dolayısıyla sözcüğün içinde bulunduğu kavramlar ağından bağımsız olarak kavranamayacağını belirtir (Cevizci, 2012, 728-729). Dolayısıyla anlamın farklı bağlamlarda farklı biçimlerde kurulduğu ortaya çıkmakta, bu bağlamda çizgisellik de yıkılmaktadır. Derrida (1981, 50), çizgiselliği daima “sözmerkezcilik”, “sesmerkezcilik” ve “idealizm” ile ilişkilendirdiğini söylemiştir.

Aristoteles mantığına dayanan yapısalcı “dil” anlayışında söz ile yazı arasındaki ikili karşıtlık önem taşımaktadır. Aristoteles, konuşma dilinin zihnin hallerini temsil ettiğini ve konuşma dilini temsil eden yazı dilinin ise ikincil konumda kaldığını belirtmiştir (Cevizci, 2012, 728). Bu bağlamda Derrida (1981, 24), Saussure’un söze önem vererek yazıyı önemsememesini eleştirir ve yazmanın indirgenmesinin “sesmerkezci” ve “sözmerkezci” bir uygulama olduğunu ileri sürer. Derrida’nın ifade ettiği sözmerkezcilik ve sesmerkezcilik, Batı felsefesine egemen olan aklın önceliği ve akıl dışı görünen her şeyin marjinal kabul edildiği bir düzeni temsil eder. Aklın, mantığın ve sözün öncelikli ve merkezi konumu vurgulanır. Ayrıca sözmerkezcilik kendi başına bir sabit olarak kabul edilen, değişmez bir ilke varsayımı ile bağlantılıdır. Derrida, sözün önceliğini “différance” kavramıyla yapısöküme uğratmıştır. Différance sözcüğü hem “erteleme” hem de “aynı olmama, başka olma” anlamlarına gelen Fransızca “différer” fiilinden türetilmiştir. “Farklılık” anlamına gelen “différence” ile Derrida’nın türettiği différance sözcüğü eş sesli sözcüklerdir. Dolayısıyla bu iki sözcük arasındaki fark, sadece yazılı iken ortaya çıkar (Cevizci, 2012, 728-729). Konuşan bir özneye göre anlamın belirlenmesi fikrinin sarsılmasıyla, öznenin hâkimiyetini ilan eden düşünce de sarsılmaktadır. Çeviribilimci Ayşe Ece (2004, 139-140), yapısalcı geleneğin temelinde “bütün gösterenlerin gösterdiği soyut bir gösteren çerçevesi” bulunduğu inancının hâkim olduğunu, “Tanrı, özne, töz” gibi kavramlarla ifade edilebilecek olan bu üstün ya da aşkın gösterenin dizgenin dışında olup bütün dizgeyi düzenlediğini belirtmiştir. Post-yapısal söylemde ise anlamın sürekli ertelenmesi ve ayrıca aşkın bir göstergeyi var edecek olan kapalı bir dizge olmaması nedeniyle “herhangi bir öğretiye temel olabilecek özgün ve aşkın bir gösterge” kabul edilmez.

Sabit doğrular olduğu savunusundaki “sözmerkezcilik” görüşü Derrida’ya göre, evrensel sonuçlara ulaştıran, çokluğa ve farklılığa yer bırakmayan bir yaklaşımdır ve buna göre dilin temelini tekanamlılık oluşturur ve çokanamlılık dilin ve dolayısıyla insanlığın dışına itilmiştir. Kontrol edilebilir içerik anlamına gelecek olan tekanamlılık, yapısalcılıktaki kesin doğrular savını da güçlendirir (Cevizci, 2012, 731).

Post-yapısalcı bir bakış açısıyla Batı düşüncesini biçimlendirdiğine inanılan ikili karşıtlıklar düzenine cephe alan feminist yazarlar, yazının önemini vurgulayarak, eril egemen düzenle yazın alanında mücadele edilebileceğine inanmış ve karşıtlıklardaki

hiyerarşiyi yıkmayı amaçlamışlardır. Örneğin Hélène Cixous (1986, 4-5), “Sorties” adlı denemesinde ikili karşıtlıklardan bahsederek, erkek ile kadın ikili karşıtlığında da erkeğin hiyerarşik olarak üstte olduğu, toplumsal düzenin bu mantığa göre oluşturulduğu ve dişil olanı dışlayan eril egemen cinsel, toplumsal ve dilsel düzenin tersine çevrilmesi gerektiğini belirtmiştir. Hiyerarşik düzen sorgulandığında tarih değişecek, hikâyeler değişerek yeni baştan yazılacaktır. Tekanlamlılık barındırmayan çoksesli ve zengin kadın yazınının olanaklarıyla bu düzen tersine çevrilebilecektir.

Yapısal düşüncenin hiyerarşik düzendeki ikili karşıtlıkları yıkıldığı zaman, karşıtlıklar arasındaki yüksek duvar eritilerek hiyerarşik yapı çözülmüş olacaktır. Sözün yazı üzerindeki üstünlüğü görüşü ile birlikte “sesmerkezci” ve “sözmerkezci” düşüncelerin yıkılması, kadın yazınının toplumsal cinsiyet konusundaki etkinliği açısından önem taşımaktadır.

2.2.2. Yazınsal Anlam ve Eylem

Yapısalcı bakış açısıyla yazında anlam konusu yazara ve yazarın amacına bağlı olarak ele alınırken, post-yapısalcı dönemde anlam farklı tartışmalara açılmıştır. Ronald Barthes, uzun yıllardır edebiyat eleştirisinde yazarın niyeti ve yazarın kişiliğinden psikolojik yaşantısına dek araştırılırken metnin kendisinin ihmal edildiğini belirtmiştir. Post-yapısalcı bakış açısıyla Barthes, edebiyat eleştirisi yapılırken anlam konusunda yazarın değil, metnin ve okurun öncelikli olduğuna dikkat çekmiştir (Cevizci, 2012, 726). Zaten anlamın kesinlikle sabit ve değişmez kabul edilemeyeceği görüşüne dayanan post-yapısalcı yaklaşımda nihayetinde yorumlama öncelik kazanmaktadır.

Yazınsal metinlerde anlam konusunu ele alan Culler (1997, 94-100) amaç, metin, içerik ve okuyucu gibi metne anlam yükleyen çeşitli olgular arasından anlamı neyin belirlediğine dair tartışmalarda sadece belirli bir tarafı seçmenin mümkün olmayacağını belirtmiştir. Öncelikle yazar belirli bir anlamı aktarmayı amaçlamış olabilir fakat aslında önemli olan bunun ne kadarını metne yükleyebildiği, okurun bunun ne kadarını aldığıdır. Verilmek istenen ile algılanan anlam arasında ne kadar örtüşme olduğu çözümlendiğinde yazarın eylemliliğinin etkisi ortaya çıkar. Çünkü anlam ne sadece yazarın ne de sadece okurun tekelindedir, “eşzamanlı olarak her ikisidir”. Yazar hedeflediği anlamı içerik yoluyla aktarmaya çalışır ama Culler içeriğin sınırsız olduğuna dikkat çekmektedir. Metnin sergilediği metinlerarası ilişkiler ve okurun metni farklı yaşamsal deneyimler ve farklı kuramsal bakış açıları ile okuması

sonucu içerik farklı yönlerde genişler. Feminist eleştiriden örnek veren Culler, bu çalışmalarda okurun kadın olması durumunda anlamlandırma konusunda nasıl bir fark olabileceği, kadın okurun “metnin cinsel kodlarını” nasıl algılayıp yorumladığı konusu üzerinde durulduğunu ifade etmiştir.

Yazar ile okur kıyaslamasının ötesinde yazının yapıtaşları olan dil üzerine yapılan tartışmaların odağında “Dil anlamı mı aktarıyor, yoksa anlam mı üretiyor?” sorusu yer almaktadır. Culler (1997, 89)’a göre dil, var olan kategorileri adlandırmaz, kendi kategorilerini yaratır. Okur ise dünyayı içinde bulunduğu dilin yarattığı ortam yoluyla görmeye başlar. Bu açıklamayla yazının eylemliliğine dikkat çekilmektedir. Culler (1997, 137-138) yazının eylemliliği konusunu anlatırken dil felsefesinin önemli temsilcilerinden J. L. Austin’in “gerçekleştirici” ve “gözlemleyici sözceler” açıklamasından faydalanmış, bu bağlamda gözlemleyici sözcelerin sadece olanları betimliyor iken gerçekleştirici sözcelerin kendilerinin eylem olduğunu ifade etmiştir. Culler (1997, 140-141)’a göre, yazınsal kuramcılar dilin ne söylediği kadar ne yaptığı ile ilgilenmektedirler. Çünkü yazınsal sözceler ifade ettikleri karakterleri ve eylemleri, fikirleri ve kavramları var ederler. Dolayısıyla yazın anlamın aktarıldığı bir iletişim aracı değil, anlam yaratan bir eylem ya da olay olarak algılanmaktadır.

Sartre (2015, 31)’a göre ise tartışmasız “söz, eylemdir”. Yazar, ortaya koyma, şeylerin üstündeki örtüleri kaldırma yoluyla eylemde bulunur, çünkü zaten örtüleri kaldırıp atmanın amacı değiştirmektir. Sartre (2015, 32-33), Fransız filozof Brice Parain’tan alıntı yaparak, yazarın sözlerin “dolu tabancalar” olduğunu bildiğini ileri sürmektedir. Sözler dile döküldüğü an tetiğe basılmış demektir. Sartre sessizliğin dahi dilin bir anı olduğunu belirtir ve sessiz kalmanın, konuşmaktan kaçınmanın dahi belirli hedefler güden bir tür konuşma olduğunu vurgular. Özetle Sartre (2015, 42), “Her yazı bir girişimdir” demektir. Çünkü “Adlandırmak göstermek, göstermekse değiştirmek demektir” (Sartre, 2015, 85).

Sartre (2015, 49), yazma ile okuma arasında da bir köprü kurmaktadır. Öncelikle insan kendisi için yazmaz. Yazı için bir okur olması gerekir çünkü “sanat ancak başkası için ve onun aracılığıyla vardır”. Sartre (2015, 51)’a göre metin ancak okunduğunda gerçekleşir, yazarla okurun birleşik çabasıyla bir ürün olarak ortaya çıkar. Bu durumda “okuma klavuzlu bir yaratıştır”.

Yazının eylemliliği çerçevesinde kadın yazınının, eril dilin yıkılıp dönüştürülmesi ve kadını yazın alanında ve bu yolla dünyada var etme amacını güden bir girişim, bir eylem olduğu düşünülmektedir. Metin okunduğunda gerçekleşiyorsa eğer, yazınsal hedeflere ulaşılması için klavuzluk ettiği okurun ve bir okur olarak çevirmenin işbirliğine ihtiyacı olacaktır. Bu çalışmada yazınsal eylem gerçekleştirilirken çevirmen/okurun metin ile ne ölçüde işbirliği yaptığı incelenecektir.

2.2.3. Yazın ve Ahlak

Sartre (2015, 53), yazın konusunda yazar ile okura eşit derecede önem vermekte, ikisinin de rolüne dikkat çekmektedir. Yazarı öldürmeyen, okuru da yok saymayan Sartre, varoluşçu bir bakış açısıyla yapıtın ortaya konması için yazarın okurun özgürlüğüne çağrıda bulunduğunu belirtmektedir. Bu özgürlük okura aynı zamanda yapıtı var etme sorumluluğunu yükler. Ancak Sartre’a göre, ne yazarın özgürlüğünün ne de yazarın okura cömertçe sunduğu özgürlüğün bir haksızlığın onaylanması ya da bir grubun ezilmesinin kabullenip desteklenmesi gibi bir amaca hizmet etmesi kabul edilemez. Çünkü insanların özgürlüklerini desteklemek gibi bir sorumluluk söz konusudur bu yaratıda. Sartre (2015, 68) her tür yaratıcı yapıtı dünyanın insan özgürlüğünü gerektiren “düşsel bir canlandırılışı” olarak tanımlar.

Özgürlüklere saygı gibi insani değer ve nitelikleri kapsayan “ahlak” olgusu Eagleton (2012, 69)’a göre yazın olayının temel özelliklerindendir ve Eagleton insan davranışları, değerler ve kendi üzerine düşünmeye sevk ettiğinden yazını “ahlaki pratiğin mükemmel bir örneği” olarak açıklar.

Türkçede yazın anlamında kullanılan “edebiyat” sözcüğünün de Arapça “edeb” sözcüğünden türediği belirtilmektedir (Aktaş, 2009, 187). Edebiyat araştırmacısı Şerif Aktaş (2009, 188), başlarda “davet” anlamında kullanılan, daha sonra “güzel ahlak, insanı kötülüklerden uzak tutan özellikler, iyi huy” anlamı kazanan bu sözcüğün, edebiyatın iyi huy öğretici bir disiplin şeklinde algılanmasına sebep olduğu ve bilhassa on dokuzuncu yüzyılda bu anlamda ele alındığını belirtmiştir.

Eagleton (2012, 70) ’a göre yazın sadece içerik olarak değil, kendi yapısı dolayısıyla da ahlaki bir nitelik taşımaktadır çünkü çok çeşitli metinsel türlerin bir arada bulunduğu bir ortam olması, kendi içinde herhangi bir tahakkümün gerçekleşmediğini ortaya koyar. Yapısal olarak çeşitliliğe açık olması, Eagleton’a göre yazının herhangi bir ahlaki duygu yaratmadan dahi “ahlaki bir proje” olarak kabul edilebileceğinin

göstergesidir. Bu düşünce Sartre (2015, 54)’ın “Sanat yapıtı bir erek gütmez....kendisi bir erektir” sözü ile aynı bağlamda bulunmaktadır. Bütün bu açıklamalar temelinde yazın, hiyerarşik düzene ve baskıya karşı, her tür eşitsizlik ve tahakküme karşı bir eylemlilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Michail Bakhtin (2017, 64-66), üniter bir dilin olmasının mümkün olmadığını, dilin içerisinde her biri sözcükler ya da vurgularla farklılık gösteren, çeşitli dünyalar ve toplumsal ve kültürel inanç sistemleri, bakış açıları, amaçlar ve yorumlar yansıtan farklı diller bulunduğunu belirtmektedir. Dil günden güne ya da nesilden nesle değişebileceği gibi, farklı meslek gruplarının ya da toplumsal grupların dilleri de farklılık gösterir. Bütün bu diller yazında bir söyleşim halinde bir araya gelir ve çoksesli bir ortam gerçekleştirilmiş olur. Bakhtin (2017, 70) yazınsal dilin farklı dillerin bir araya geldiği, birbirini onayladığı, bir “diller diyalogu” olduğunu belirtir. Dostoyevski’nin romanlarından örnek vererek, burada kahramanlar ile yazar arasında da aynı düzlemde bir diyalog gerçekleştiğini, yazar ile roman kahramanları arasında hiyerarşik bir yapı bulunmadığını belirtir ve özgür diyalog ortamına dikkat çeker (Bakhtin, 1984, 47’den aktaran Sibel Irzık, 2017, 13). Yazının, farklı dillerin kendilerini ifade ettikleri ve diğer dillerle etkileşime girdiği özgür bir ortamı yansıttığı görülmektedir.

Akademisyen yazar Sibel Irzık (2017, 22), Bakhtin’in kullandığı çokseslilik, diyalog gibi ifadelerin betimleyici olduğu kadar Bakhtin’in gerçekleştirilmesi gerektiğine inandığı toplumsal, ahlaki değerler olduğuna dikkat çekmiştir. Dolayısıyla yazında ve özellikle romanda farklılıkların diyaloguna dayalı özgürlükçü bir ortamın yaratılması yoluyla toplumsal bir model oluşturulduğu söylenebilir.

Dilin ve yazının eylemliliği, “gerçekleştirici” özelliği ve özgürlüklere çağrısı feminist kuramın yola çıktığı nokta olarak kabul edilebilir. Feminist düşünce kapsamında elde edilmesi amaçlanan özgürlükler için her tür tahakküme karşı bir eylemlilik olarak kadınların yazması istenmekte, kadın yazınının geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Sonuç olarak, yazın, sınırlı tanımlara direnen ama dil kullanımının öne çıktığı kapsamlı bir alandır. Bu alanın incelenmesinde yazınsal kuramcılar dilin eylemliliğine dikkat çekmekte, yazıyı, dünyayı değiştirmek üzere yola çıkılan bir girişim olarak değerlendirmektedir. Bu yolculukta yazarla işbirliği halinde olan okur ise yazarın

kılavuzluğunda yaratım sürecine katılarak yazar ile eşzamanlı bir eylem gerçekleştirmektedir.

Yazın ile ahlak arasında bir bağlantı kuran yazınsal kuramcılar, yazının hem içerik olarak hem de çeşitlilik sergileyen kendi yapısal özelliğinden dolayı farklılıklara ve özgürlüklere saygı anlamında güzel ahlak ile özdeşleştiğini belirtmektedirler. Her tür tahakküme karşı geliştirilen kadın yazını da buna güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Feminist akademisyen ve yazarlar, yapısalcı sözmerkezci yaklaşımın egemen olduğu Batı düşüncesindeki kadını ikincil gören düzeni yıkmak üzere yazın alanını öne sürmüşlerdir. Kadın yazını bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

2.3. Feminist Söylem ve Kadın Yazını

Yazın üzerine kitaplarda kadın yazını ve erkek yazını şeklinde bir ayrıma rastlamak mümkün değildir. Herkesin aynı dili konuştuğu ve aynı geleneği paylaştığı varsayımından ilerleyince, bu ayrım kuşku uyandıracak özellikte olabilir. Oysaki geleneksel varsayımların sorgulanması gerektiğini iddia eden feminist söyleme göre, kadın yazını vardır ve olmalıdır. Kadın yazını, kadınların eril düşünce çerçevesinde eril dil ile anlatılmasına “bir karşı çıkıştır” (Ataseven, 2017, 92). Bu bağlamda öncelikli olarak sorgulanması gereken ise yapısalcı görüşe egemen olan evrensellik yanılgısıdır. İrigaray (2006, 87)’a göre, doğanın düzeninin dışında erkek ve kadınların tamamı için geçerli bir evrensel bulunmamaktadır. Çünkü doğal düzenin dışındaki bir evrensel, güç odakları tarafından otoriter, taraflı ve adaletsiz bir şekilde inşa edilmiş demektir. Evrenseli sorgulayan Von Flotow (1995, 271)’a göre de dil ve iletişime dair konular cinsiyet farklılıkları ışığında çalışıldığında daha önceden evrensel kabul edilen özelliklerin aslında çoğunlukla belli bir güç grubuna ait özellikler olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla evrensel yazının taraflı, eril olduğu söylenebilir. Dahası, bu görüşe göre eril yazın zaten ana akımda bulunan yazının ta kendisi olduğu için bu ikili ayrımda eril egemen olmasına rağmen tarafsız ve evrensel olarak kabul edilen yazın alanına karşı “kadın yazını” marjinal, dışlanan yazın olarak yer almaktadır. Bu noktada öncelikle kadın yazınının özelliklerini ele almak faydalı olacaktır.

2.3.1. Kadın Yazınının Özellikleri

Feminist söyleme göre kadını aşağılayan, hor gören bir eril dille oluşturulan yazın, kadının önünde engel oluşturmuş, gelişmesini önlemiştir. Hélène Cixous (1993, 6)’a

göre, yazmak hep eril bir karakter taşımıştır ve yazıda kadınlar bazen açık bazen de örtük bir şekilde sürekli baskılanmış ve yazı vasıtasıyla tahakküm ebedileştirilmiştir. Dengesiz güç ilişkileriyle kurulan dünya düzeninde güçsüz bırakılan grupların, yazın yolu ile daha da güçsüzleştirilmekte ve geri plana itilmekte olduğu düşünülmektedir.

Dünyanın eril düzen üzerine kurulu olduğu görüşünden yola çıkan feminist kuram için yazın alanına, söylem alanına kadınları temsilen girmenin önemi, söylemin gücünden kaynaklanmaktadır. Dünyanın bir söylemden ibaret olduğunu ileri süren Fransız tarihçi ve filozof Michel Foucault, gerçekliği iktidarın ürettiğini, dolayısıyla dünya düzeninin hâkim söylem yoluyla değiştirilebileceğini söylemiştir (Megill, 2012, 387). Foucault’a göre, cinsellik hakkındaki söylem de cinselliği üretir (Megill, 2012, 410). Bu düşünce, Friedrich Nietzsche’nin, içinde yaşadığımız dünyanın sürekli olarak yeniden yaratılan bir sanat yapıtı olduğu, bu “yanılsama ağının” ötesinde bir şey olmadığı ve doğruluğun imal edildiğine dair iddiaları da düzenin sabit olmadığı görüşünü desteklemektedir (Megill, 2012, 73). Söylemin gücüyle inşa edilen ve korunan düzenin yine söylemin gücüyle yıkılabileceği, dönüştürülebileceği ileri sürülmektedir.

Toplumsal adalet, özellikle de cinsel adalet peşinde olan feminist yazarlardan Luce Irigaray (2006, 20), dil yasalarını ve toplumsal düzeni belirleyen değerler ve hakikat kavramları değiştirilmeden bu adaletin gerçekleştirilemeyeceğini belirtmiştir. Kadınların mücadelesinin bir sınıf mücadelesi olmadığını vurgulayan Irigaray (1985, 81), güç tanımı ve güç ilişkilerinin yapısının değiştirilmesi gerektiğini, düzenin aynı kalması ve kadınların bu düzen içine erkeklerle eşit halde girmesi durumunda yine eril tahakküme hizmet edileceğini belirtir. Çünkü mevcut düzende kadın sadece erkek özne tarafından kurulmuş modeller ve yasalar içinde yer almaktadır (Irigaray, 1985, 86). Ataerkil uygarlıkların dişil olanı değersizleştirdiği, dişilin eril olmayan olarak tanımlandığını hatırlatan Irigaray (2006, 18), kadınların hem yazında hem de toplumsal hayatta dışlandığı ve yok sayıldığını ifade etmiştir. Örneğin Virginia Woolf (2016, 89), yazınsal metinlerde kadınların genellikle erkeklerle ilişkileri bağlamında ele alındığı, onların bakış açılarına göre kurgulandığını, iki kadının dostluğu, sırdaşlığı gibi bir temaya çok nadiren rastlandığını belirtmiştir. Kendi kendini tanımlamak ve “Ben de varım” demenin en etkili yolu ise söylem alanına, yazın alanına girip, hakikati yeniden kurgulamak olacaktır. Kadınların yazın alanına girmemesi, kadının toplumdaki ikincil ve güçsüz konumunun pekiştirilmesine sebep olmaktadır (İrigaray,

1985, 85). Yazma, değişimin olanaklı olduğu, sosyal ve kültürel yapıların dönüştürülebilmesi için ilk adımın atılacağı yerdir (Cixous, 1993, 7).

Kadınların söylem alanında kadın olarak duruşlarını koruyabilmeleri ve ana akımda eriyip kaybolmamaları için yapılması gerekense baskın söylemi kullanarak, onu dönüştürmek şeklinde önerilmektedir. Irigaray (1985, 119) kendisi ile yapılan bir söyleşide kadınların nasıl konuşması gerektiğine verdiği cevapta, bunun baskın söyleme girip, eril tahakkümü sorgulayarak kadınlar ile ve kadınlar için konuşarak yapılabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla kadın yazını deyince öncelikle kadın bakış açısından kadını anlatan yazın akla gelmektedir.

Kadın yazını kabaca tanımlansa da tam olarak ne olduğu aslında tartışma konusudur. Çünkü “kadın nedir?” sorusunun cevabı için bile kesin tanımlara girmenin eril düzenin betimleme ve simgeleme çerçevesi kapsamında sıkışmak anlamına geldiği görüşü hâkimdir (Irigaray, 1985, 122). Örneğin Cixous (1993, 3) kadın dendiğinde geleneksel erkek kimliği ile mücadele eden kadın kimliğini kastettiğini belirtmektedir. Kadının baskılanmış sesini çıkarıp dünyaya duyurması, tarihe kazınması gerektiğini belirten Cixous, kadın yazınının da tanımlanamaz, kuramsal çerçeveye sıkıştırılamaz nitelikte olduğunu ifade eder. Yalnız bu yazı, otomatizmi kıran, otoriteye karşı çıkan, eril merkezli düzeni sağlayan söylemleri gölgede bırakan bir yazı olacaktır (Cixous 1993, 11).

Feminist eleştiri çalışmalarını inceleyen edebiyatçı Berna Moran (1991, 234) yaşadıkları toplumsal baskı ve alt kültür yakıştırmalarından dolayı kadın yazarların ayrı bir yazma kültürü olduğu görüşünün paylaşıldığını belirtmiştir. Kendi deneyimleri sonucu kadınların dünyayı algılama şekilleri farklıdır ve yazılarında yansıttıkları karakterler, davranış ve yönelimler, savundukları değerler de bu doğrultuda şekillenir. Örneğin farkındalık yaratmak amacıyla kahramanların kız çocuklarından seçilmesi, anneler, kızları ve büyükanneler arasındaki ilişkilerin işlenmesi gibi geleneksel temalar mevcuttur (Ataseven, 2017, 93). Ancak buradan hareketle bütün kadınların kadın yazını yazdığı sonucuna varmak mümkün değildir. Cixous (1993, 6) eril karakterdeki ana akım yazın dünyasındaki kadınların birçoğunun da erkek mantığıyla yazarak kadını zayıf, hayalperest, basmakalıp karakterler içinde baskıladığını belirtmektedir. Hatta kadın yazarlar, kadınların zaten genellikle kadın olarak değil, yazar olarak yazdıklarını ve cinsiyet farkının bir anlam ifade etmediğini söyler. Ancak birisinin “politik değilim” demesi, başka birinin politikasını gütmesi anlamına

gelecektir. Yani politik olmayan kadın yazarlar, farkında olmadan eril dile ses vererek, onu güçlendirmektedirler (Cixous, 1981, 52).

Kadınları kendi cinslerini ve bedenlerini iyice tanımaya ve farklılıklarını görerek özgürleşmeye davet eden feminist yazarlar, geleneksel olarak anlatılan kadın tiplerine karşı çıkarak kendilerini yazıya dökmelerini istemektedirler (Ataseven, 2017, 92). Bir başkaldırı içeren kadın yazını için Türk Edebiyat dizgesi yazarlarından Leyla Erbil, Sevgi Soysal, Tezer Özlü, Adalet Ağaoğlu, Tomris Uyar, Pınar Kür, Buket Uzuner ve Latife Tekin örnek verilmektedir (Ataseven, 2017, 93). Bu yazarlar, hem dil hem de konu olarak kadın yazını temsil eden yazarlarımızdandır.

Sadece bir kadın tarafından yaratılmış olması, kadın yazını olarak kabul edilmesi için yeterli olmadığından, üstelik feminist kuramcılar tarafından kadın yazını yazdığı iddia edilen bazı erkek yazarlar da bulunduğu, sabit yapılara ve otoriteye karşı devrimci nitelikteki kadın yazınına feminist yazın da denebilir. Feminizm, Türkiye Kadın Thesarussu (2009, 58)’nda, kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsizliği eleştiren ve buna karşı çıkan, kadın özgürlüğü için mücadele eden sosyal ve siyasi hareket olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet sorununa farklı açılardan eğilerek yükselen dalgalarla gelişen feminizm, tarih boyunca kadın yazını hem besleyen hem de kadın yazını tarafından beslenen bir hareket olmuştur. Bu gelişimi kısaca ele almak, kadın yazınının gelişimi hakkında da fikir verecektir.

2.3.2. Feminist Dalgalar

Feminizmin tarih boyunca gelişimi dalgalar halinde ele alınmıştır. Birbirinden tamamen bağımsız olmayan, bir önceki dalgadaki bir eksiklik ya da varsayılan bir yanıla karşı gelişen bu dalgalar ile feminizmin kapsamı da değişmiş, genişlemiştir. Akademik ya da yazınsal metinler yolu ile duyurulan ve geliştirilen her bir dalga, aynı zamanda metinleri çeşitlilik ve içerik olarak zenginleştirmiştir.

Birinci dalga feminizm, 3 Ocak 1792’de Mary Wollstone’un “A Vindication of the Rights of Woman” adlı eseriyle başlamıştır (Donovan, 2016, 21). Bu akımda eğitim, çalışma hayatı ve hukuk alanları ve oy hakkı başta olmak üzere erkeklerin günlük hayatta doğal olarak sahip oldukları haklara kadınların da eşit koşullarda sahip olması gerektiği savunulmuştur. 18. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl başına kadar geçen dönemi kapsayan birinci dalga feminizmde eşitlik teması göze çarpmaktadır (Donovan, 2016, 22).

1960'ların sonunda başlayarak 1980'lerin başına kadar süren ikinci dalga feminizm için Donovan (2016, 74) anaerkil toplum yapısına odaklanıldığını vurgulamıştır. Tarih içinde anaerkil düzenden ataerkil düzene geçilmesiyle birlikte kadın toplumsal yapının alt basamaklarında kalmıştır. Birinci dalga feminizm hareketleri sonucu kadınlar artık bir takım sosyal ve siyasal haklara sahip olmakla birlikte ağır toplumsal normlar ve cinsiyetçi yaklaşımlardan dolayı bunları uygulamaya geçirememişlerdir. Edinilen haklar kâğıt üstünde kalmış, günlük yaşama aktarılamamıştır. Kadınlar, kendilerinden uymaları beklenen toplumsal normların biyolojik cinsiyetlerinin değil, ataerkil sistemin ürünü olduğunun farkındadır. Simone De Beauvoir (1993, 232)'in "İkinci Cins" adlı kitabı bu dönem için başat eser kabul edilmektedir ve varoluşçu De Beauvoir'ın "kadın doğulmaz, kadın olunur" sözü slogan haline gelmiştir.

Bu dönemde ev içindeki eşitsizlik de sürmekte, ev ve aile yaşamında ataerkil cinsiyetçi sömürü yaşanmakta ve üretilmektedir. Bu bağlamda şartlara adapte olmak değil, şartları değiştirmek gerektiğine inanan Carol Hanish (2006, 3-4)'in "Kişisel olan politiktir" sözü de feminist hareketin en önemli sloganlarından biri haline gelmiştir. Hanish, kadınların yaşadığı sorunların kişisel çözümleri olmadığını, kolektif bir çözüm için kolektif bir eylem gerektiğini belirtmiştir.

Kolektif eylem çerçevesinde ikinci dalga feminizmde öne çıkan bir başka kavram ise "kızkardeşlik" kavramıdır. Kızkardeşlik ruhu, ortak deneyimden yola çıkılarak dayanışma yoluyla güçlenme amaçlı bir oluşumdur (Berkday, 2011, 6).

Birinci dalga feminizm kadın ile erkeğin eşit olduğu üzerine kurulu iken ikinci dalga feminizm, kadın ile erkeğin farklılığı üzerine kurulmuştur. Akademisyen Senem Timuroğlu (2017, 1) ikinci dalganın edebiyatın içinden yükseldiğini, Avrupa ve Amerika'da feminist edebiyat eleştirisinin bu dönemde geliştiğini belirtmiştir. Feminist çeviri alanının ortaya çıkıp gelişmesinde büyük katkısı olan Kanada Okulu çalışmaları da ikinci dalga feminizmin etkisinde gerçekleştirilmiştir (Von Flotow, 1991, 81). Birçok akademik ve yazınsal çalışmanın yapıldığı bu verimli dönemin yaygın kavramları günümüz yazınında da yerini korumaktadır. Ayrıca bu dönemde eserler verip üçüncü dalga feminizmini de tetikleyen De Beauvoir, Kristeva, Cixious ve Irigaray gibi yazarlar günümüz feminist edebiyatına yön vermeye devam etmektedir.

Kadın ile erkek arasındaki farklılıkları vurgulayan İkinci Dalga Feminist hareketlerin ardından gelen 1990'lı yıllar, kadınların ezilme biçimlerinin aynı olmadığından yola çıkan yeni düşünceleri beraberinde getirmiştir. Bu dönemde etnik kimlik, sınıf, toplumsal gelenekler, cinsel yönelim gibi kadınlar arasındaki farklılıkları öne çıkaran ve küresel feminizm vurgusu yapan yeni bir feminizm dalgasının yükseldiği gözlenmiş ve bu yükseliş 21. yüzyılda aynı ivme ile devam etmiştir (Donovan, 2016, 349). Rebecca Walker bu dönemi üçüncü dalga feminizm olarak ilan etmiştir (Rivers, 2017, 17). Bu dönemde öncelikle ikinci dalga feminizmin Batı'lı beyaz kadın odaklı olduğu, Batı'lı ve beyaz olmayanların görmezden gelindiği, onların sorunlarına değinilmediği ve ayrıca heteroseksüellik çerçevesinde yapılan kadın ile erkek ayrımının diğer cinsel tercihleri dışladığı eleştirileri yapılmıştır. Heteroseksüel varsayımın eleştirisine yoğunlaşan Judith Butler'ın yazıları, üçüncü dalganın temel ideolojik kaynaklarından biri olmuştur (Donovan, 2016, 385).

Feminist düşünce bu dönemde daha kapsamlı bir alanda kendini göstermeye başlamıştır. Eril tahakküm ile doğaya zarar verilmesi arasındaki bağlantıya dikkat çeken ve tüm dünyanın daha yaşanabilir bir yer olması talebinde bulunan kapsayıcı bir akım olan ekofeminizm de bu dönemde ortaya çıkmıştır (Donovan, 2016, 350-351).

Üçüncü Dalga Feminizm ile kişisel öyküler öne çıkmış, "Do it Yourself" feminizmi yaygınlaşmıştır. Türkiye Kadın Thesarusu (2009, 152)'nda bu dönemde artık mağduriyet değil, güç feminizminin gündemde olduğunu belirtilmektedir.

Son olarak, dördüncü dalga feminizmin gelişini ise 2011 yılında Jennifer Baumgardner ilan etmiş, bu akımın 2008 yıllarında başladığını belirtmiştir (Rivers, 2017, 22). Rivers (2017, 7) feminizmin bu yıllarda yeniden canlandığı ve bu yöndeki söylemlerin sosyal medya ve popüler kültürde yaygın bir şekilde yer aldığını, eylemlerin hem yazılı hem de çevrimiçi medyada gündem olduğunu ve ünlülerin de bu akımda etkin rol oynadığını ifade etmiştir. 2013'te The Guardian'daki yazısında birçok ülkede yer alan cinsel saldırılar, kadın düşmanlığı ve cinsiyet ayrımcılığına karşı eylemlerden örnekler veren Kira Cochrane, bu yeni dalganın yaygın etkilerini ortaya koymuştur. Çoklu eylemlerden oluşan dördüncü dalganın geniş çaplı bir şekilde gerçekleşmesinin sebebi büyük ölçüde insanların internet olanaklarıyla kolayca organize olabilmesi ve sosyal medyanın yaygın kullanımıdır.

Çeşitli konuları ve sorunları merkeze alarak gelişen feminist dalgalar sonucu kadınların bilinç düzeyi artmış ve birçok hak elde edilmiş ve kadınların toplumsal hayattaki yerleri nispeten iyileşmiş olsa da hiçbir feminist dalga etkili ve kökten bir değişim sağlamaya yetmemiştir. Aslında belki de kadınlar, Irigaray (1985, 32)'ın da ifade ettiği gibi ayrı bir toplumsal sınıf oluşturmadığı için feminist dalgaların etki alanı da geniş olamamış, etkisi çabuk sönmüştür. Özellikle üçüncü dalga feminizmin kadınlar arasındaki farklılıklara dikkat çekmesi, bu durumu daha net gözler önüne getirmektedir. Bu farklılıklar taleplerde de çeşitliliğe sebep olmaktadır. Ancak ne kadar çeşitlilik olursa olsun temel mücadelenin dengesiz güç ilişkileri etrafında toplandığı gözlenmektedir.

2.3.3. Farklılıklar Bağlamında Feminizm, Kadın Kimliği ve Stratejik Özcülük Kavramı

Feminizm görüldüğü gibi tarihin farklı dönemlerinde farklı konulara odaklanan dalgalar halinde yükselmiş, bu süreçte feminist dalgalar kadın yazını, kadın yazını da feminist dalgaları beslemiştir. Karşılıklı etkileşimle gelişen bu süreçte öncelikle kadınlar ile erkeklerin eşit olduğu fikrine dayalı bir hareket ile eğitim, hukuk gibi alanlarda eşit haklar için, daha sonra ise kadınlarla erkeklerin farklılığı vurgusuyla evrensel varsayılan insan tanımı içerisindeki eril egemen düzende kadının ikincil konumunun değiştirilmesi için mücadele edilmiştir. Daha sonra ise feminist hareketler kadınlar arasındaki farklılıklara ve yaşanan tahakküm yapılarının farklılığına odaklanılan bir bağlamdaki mücadele ile devam etmiştir. Temel amaç, ataerkil düzen içerisinde kadınların haksızlıklara uğramasına sebep olan tahakküm yapılarının yıkılması için mücadele edilmesi ve stratejiler geliştirilmesi iken “kadın” kategorisinin sorgulanması ve özcülük tartışmalarının yeşermesi ile birlikte feminizm kendi içinde bölünmeler yaşamıştır.

Birinci ve ikinci dalga feminizmde, kadınlar ortak özellikleri olan ve ortak deneyimler yaşayan bir toplumsal grup olarak ele alındı ve bu bağlamda toplumsal hayatta erkeklerle eşit bir yer edinmek amaçlanmaktaydı. Birinci dalga feminizm hareketleri sonucu oy hakkı ile eğitim ve hukuk alanında haklar elde edildi. İkinci dalga feminizmde ise sadece kamusal alan değil, “Özel alan politiktir” sloganı ile özel alan da mücadelenin içine girdi, ayrıca cinsiyete dayalı toplumsal hayatın dönüştürülmesi hedeflendi. Bu mücadele, ortak deneyimlere dayalı bir dayanışma stratejisi öngören “kız kardeşlik” kavramı etrafında gerçekleştirilecekti. Kadınların ortak çıkarları

gözetilerek ve “bilinç yükseltme grupları” gibi çalışmalar içinde ortak deneyimler paylaşarak, erkek egemenliğine karşı güçlü bir kadın muhalefeti oluşturulmuştu (Berktaş, 2011, 6).

Başlarda birleştirici ve dayanışma içinde mücadele etmeyi sağlayan kız kardeşlik kavramı daha sonra gelişen üçüncü dalga feminizm hareketleri bağlamında zorlama bir kavram olarak algılanmaya başlandı. İkinci dalga feminizm çerçevesinde kadınlar arasındaki farkların gözetilmediği, bu akımın sadece batılı beyaz kadınları içerdiği, benzer deneyimler yaşamadıkları eleştirileri yapılarak yapay bir dayanışmanın oluşturulduğunu ileri süren üçüncü dalga feminizm yükseldi. Kadınlar ırk, sınıf ve kültür olarak farklılık gösteriyor, farklı türden haksızlıklara uğruyordu, dolayısıyla ikinci dalga feminizmin bütünüleyici tutumu herkesi kapsamıyordu. 1990’larda gelişen bu akımının düşünürleri, post-modern dönemin ve yapısöküm akımının etkisi altındaydılar ve bütün evrensel kavram, kuram ve kategoriler sorgulanmakta, farklılıklar vurgulanmaktaydı (Berktaş, 2011, 15). Örneğin filozof ve şair Denise Riley (1987, 36) betimleyici bir “kadın” kategorisinden kaçınılması gerektiğini belirtirken post-modern düşünceden de destek alarak, böylesine bütünsel bir kavramın, yıkılması gereken özcü bir yaklaşım olduğunu ileri sürer.

Üçüncü Dalga Feminizm’de özcülük karşıtlığı ile ilgili yazdığı makalesinde akademisyen Alison Stone (2004, 4) felsefi olarak özcülüğü, şeylerin özde bazı özellikler taşıdığı, ne olduklarını belirleyen ve onları tanımlamak için gerekli bir takım özellikler bulunduğu inancı olarak tanımlamıştır. Feminizm alanında düşünüldüğünde de kadınlara has özellikler bulunduğu, bir kadının kadın olarak kabul edilebilmesi için bu özelliklere sahip olması gerektiğine dair bir inanış olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla bağlantılı olarak evrenselcilik ise bazı özelliklerin bütün kadınlara genellenebileceği çünkü hepsinde ortak olarak bulunduğu düşüncesidir.

Siyaset Bilimci Fatmagül Berktaş (2011, 17) feminist eleştiride öne sürülen genel kadın kategorisinin kendilerini temsil etmediğini iddia eden kadınların destek aldığı post-modern eleştiri kapsamında bütün evrensel ve bütünlüklü yapılar hedef alınırken ataerki düzenin bütünlüklü yapısının eleştirisinden vazgeçilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca farklılıklara saygı duyulması gerektiği, bununla birlikte toplumsal cinsiyet ve ataerki düzen sebebiyle deneyimlenen tahakküme karşı mücadele etmek için bir dayanışmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

İrigaray (1985, 164), kadınların farklı gruplar ve eğilimler içeren mücadelesi konusunda kadınların özgürlük hareketleri şeklinde çoğul konuşmayı tercih ettiğini, bunu tekil bir hareket olarak indirgemenin hiyerarşi ve tutuculuk tartışmalarına sebep olacağını belirtmektedir. Ancak kadınların uzun bir tarih boyunca belirli bir cinsel, toplumsal ve kültürel bir duruma sokulduklarını, kadınlar arasında her ne kadar eşitsizlikler olsa da hepsinin aynı baskıya ve aynı istismara maruz kaldıklarını belirtmiştir. Kişisel bir deneyim şeklinde hissedilen şeyin aslında bütün kadınlarca paylaşılmasının, bunun politik bir durum olmasına sebep verdiğini eklemiştir. İşte bu yüzden ataerkil toplum tarafından dayatılan alanlardan ve rollerden kaçabilmeleri ve onlara dayatılanın dışında bir “toplumsal varoluş” şekli keşfedebilmeleri için kadınların bütün çeşitlilikleriyle birlikte bir araya gelmesinin, dayanışma içinde olmasının önemli olduğunu vurgulamıştır.

Spivak (1990, 10-11) özcülük tartışmasında farklı bir boyut açarak, grupların içinde her ne kadar farklar olsa da politik mücadele sürecinde avantaj sağlayacağını düşündüğü “stratejik özcülük” önerisinde bulunmaktadır. Spivak, bir röportajında kendisine kadınların evrensel olarak yaşadığını söylediği baskı konusunu biraz açması istendiğinde, evrensellik kullanımının stratejik bir seçim olduğunu belirtmiştir. Kendini sert bir şekilde evrensel karşıtı olarak tanımlamaktansa evrenselci söylemin ne gibi faydaları olabileceğini düşünmek ve aynı zamanda bu söylemin sınırlarını saptamak gerektiğini belirtmiştir. Spivak, farklılıklar ve heterojen söylemden yana olduğunu vurgulamış ve evrensel söylemini kullanmanın stratejik bir şekilde seçilmesi gibi özcülük söyleminin de stratejik olarak seçilebileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla evrenselciliği ve özcülüğü tamamen reddetmektense akıllıca kullanmayı önermektedir (Spivak 1990, 11).

Evrensel karşıtı olmanın evrenseli, özcülük karşıtı olmanın ise özcülüğü olumladığını ifade eden Spivak (1990, 12) bununla birlikte özcülük konusunu kuramsal değil, uygulama çerçevesinde ele aldığını vurgular. Özcülüğü bütünüyle reddetmenin kuramsal bir saflık iddiasından başka işe yaramadığını belirtir, oysa stratejik kullanım sonucu uygulama kuramı öncelemiş olacaktır. Ayrıca kuramsal saflığın da her yönüyle sorgulanabilecek bir durum olduğunu ekler. Spivak bu ifadesiyle post-yapısal düşüncenin de bir eleştirisini yapmaktadır. Bu noktada Bourdieu ile aynı noktada bulunduğu söylenebilir. Bourdieu (2012, 41) post-yapısal düşünce çerçevesinde Derrida ile Foucault’a katılarak bilginin yapısöküme uğratılması gerektiğine

inanmaktadır. Çünkü sabit kategorilerin toplumsal iktidar araçları olduğunu ileri sürmektedir. Bununla birlikte Bourdieu yapısökümün de bazı “akılcı diyalog ve doğruluk ölçütleri” varsayımı yoluyla geliştirildiğini, dolayısıyla kendini de yapısöküme uğratması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla bu noktada yapısalcılığın mutlakçı görüşü kadar post-yapısalcılığın mutlakçılığı da eleştiri konusu haline gelmektedir. Bourdieu (2012, 34) bu tür bir tekçiliğin “sanat için sanat” odaklı bir yöntembilimsel emperyalizme dönüşeceğini düşünmektedir.

Spivak (2015, 76) stratejik özcülük konusunun gündeme geldiği bir başka röportajında, stratejinin hususi bir durum için geçerli olduğu, taktiğe nazaran daha genel, ama kurama nazaran özel ve daha dar kapsamlı olduğunu belirterek sadece hususi bir dereceye kadar, sınırlı bir çerçevede genelleştirilebileceğini ve asla kuramsallaştırılmaması gerektiğini ifade etmiştir.

Spivak’ın “stratejik özcülük” kavramının bir örneğini İrigaray’ın “mimesis” (taklit) önerisi oluşturmaktadır ve akademisyen yazar Sarah Donovan (2005) İrigaray üzerine yazdığı yazıda, “mimesis” için İrigaray’ın kullandığı en bilinen “eleştirel araç” ifadesini kullanmıştır. İrigaray (1985, 76) sıkı bir şekilde örülmüş olan eril odaklı söylemsel mekanizmayı yıkmamanın yolunun, taklit etmekten geçtiğini belirterek taklit etmeyi söylemi dönüştürmek için stratejik bir araç olarak önermiştir. Bunun için kadına dair klişe söylemler kabul edilmiş görünüp tekrar edilecektir fakat İrigaray, aynısının tekrarı şeklinde değil, görünmeyeni görünür yapacak şekilde, oyunbaz bir tekrardan söz etmiştir. Böylece yerleşik söylemi yıkmak hedeflenmektedir. Basitçe inkâr etmenin etkili bir yol olmadığını belirten İrigaray’ın önerdiği şekilde özcü betimlemelerin kabul edilip oyuncu bir taklitle dönüştürülmesi, “özcülüğün stratejik kullanımı” için bir örnek teşkil etmektedir.

İster tanımsal ve kuramsal ister stratejik olsun özcülük birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Toplumbilimci Manuel Castells (2004, 326) özcülüğün feminist harekette aldığı eleştirileri siyasi ve entelektüel olmak üzere iki yönlü ele almıştır. Siyasal açıdan kadınların farklılığını vurgulayan özcü yaklaşımın ataerkil geleneksel değerlerini güçlendireceği ve ataerkil düzen içinde kadınların daha fazla marjinalleşerek ikincil konumlarının güçlenmesine sebep olacağı ileri sürülmüştür. İkinci olarak, entelektüel çerçevede yapılan eleştiri toplumsal cinsiyetin biyolojik değil, toplumsal inşa temelinde yapılandırılan bir düzen olarak ele alınması yönündeki düşünceye

yöneliktir. Bu bağlamda ileri sürülen çözümün farklılaşma değil, toplumun cinsiyetsizleştirilmesi olarak şekilleneceği ileri sürülmektedir.

Castells (2004, 322-323) feminizmi temel olarak kadın haklarının savunulduğu bir alan olarak tanımlamakta, bu anlamda insan haklarının bir uzantısı olarak ifade etmektedir. Feminizmin tarih boyunca sürekli olarak yeni biçimlerle ortaya çıktığını ve baskıya karşı direnen başka kaynaklarla etkileşim halinde geliştiğini belirtir. Bu süreçte farklı kültürlerle ve çağlara uyum sağlayarak kendi içinde farklı kimlik özellikleri ve tanımlarıyla filizlenen çeşitlilik, feminizm hareketinin güçlü ve canlı bir şekilde sürmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan “feminist kimlikler çoğulluğu” günümüzdeki değişken ittifaklar ve “esnek ağlar” oluşturan toplumsal çatışma ve iktidar mücadeleleri ortamında bir avantaj olarak kabul edilebilir (Castells, 2004, 328). Bununla birlikte Castells (2004, 322) feminist hareket çerçevesinde ortaya çıkan çeşitlilik içinde “özel bir değerler ve hedefler dizisi” paylaşıldığı ve “feminizmin çoksesli kültürel armonisine yayıldığı” kanaatinde dir.

Castells (2004, 325-326) kadınların bedenlerinin özgüllüğünü kabul etmekle biyolojiye hapsedilmiş olmayacaklarını belirterek, tam tersi gerçek doğalarına dair kendi yaptıkları tanımlar yoluyla erkeklerin yapmış olduğu tanımlamalardan kurtulabileceklerini belirtmiştir. Kadınların kendilerini bulabilmeleri ve ortaya koyabilmelerinin yolunun kendi kimliklerini biyolojik ve kültürel özgüllüklerini temel alarak yeniden inşa etmeleri olduğunu ifade etmiştir. “Kadınların indirgenemez özgüllüğü” kabul edilip toplumun kadınların değerleri etrafında inşa edilmesi fikri, kadın hareketlerine avantaj sağlamakta ve bu akım enformasyon çağında spiritüalizm ve radikal çevrecilik gibi ses getiren akımlarla da etkileşim halindedir (Castells, 2004, 327). Bu bağlamda kadınların arzu ettikleri kişiler olabilmeleri yolunda harekete geçebilmeleri için “kimliğin öz-inşası” aslında bir özün ifadesi değil, güçlenmenin bir yoludur. Castells (2004, 328)’e göre “Kimlik ileri sürmek, güç oluşturmaktır”.

2.4. Bölüm Değerlendirmesi

Evrenseli sorgulayan feminist kuramcılar evrenselin, gücü elinde tutan grup tarafından belirlendiği ve güçsüz grupların bu evrensel içinde eritildiği görüşündedirler. Eril tahakkümün egemenliğindeki yazın alanı da evrensel görüntüsü altında eril tahakkümü sürdürmekte, kadın açıkça ya da örtük bir şekilde baskılanmakta ve küçümsenerek hor

görülmektedir. Böylece yazın yoluyla tahakküm ilişkileri devam etmektedir çünkü söylem, dünya düzenini biçimlendirip inşa etme gücüne sahiptir.

Söylemin gücünden yola çıkan feminist kuramcılar, kadın yazını yoluyla toplumsal ve kültürel alanların dönüştürülebileceğini ileri sürmektedirler. Dengesiz güç ilişkileri ve tahakküm yapılarının değiştirilip dönüştürülmesi, yazın yoluyla gerçekleştirilecektir. Kadınlar söylem alanına girerek kendilerini anlatacaklar, ikincil konumdan kendilerini kurtarmayı bu şekilde başaracaklardır.

Tahakküm altında yaşayan ve toplumsal yaşamdan dışlanan kadınlar, tarih boyunca dalgalar şeklinde yükselen feminist akımlar yolu ile direniş göstermiş, düzeni kendi lehlerine değiştirme çabası içine girmiştir. Öncelikle, günlük yaşamda erkeklerle eşit haklara sahip olmak amacıyla başlayan feminist hareketler, kadınlar arasındaki sosyo-kültürel ve etnik farklılıklara ve cinsel tercih yönünden farklılıklara odaklanarak genişlemiş, doğaya tahakküm gibi her tür tahakküm ilişkisini kapsayan dengesiz güç ilişkilerine karşı kapsamlı bir hareket haline gelmiştir.

Otoriteye ve tahakküme karşı gelişen, feminist yazın olarak da adlandırılan kadın yazını feminist söylemin gelişmesi ile paralel olarak gelişmiş, feminist söylem ve eylemler ile kadın yazını birbirini sürekli olarak beslemiştir. Özellikle ikinci dalga feminizm dil kullanımı ve yazın alanına eğilirken, aslında gelişen bütün dalgalar akademik ve yazınsal eserlerle desteklenmiş, aynı zamanda bu eserler için zengin kaynak oluşturmuşlardır.

Feminist yazın her ne kadar post-yapısalcı bir eğilim ile hem toplumsal hem de dilsel düzeyde evrensel kalıpları kırarak dönüştürmeyi hedeflese de başta birinci ve ikinci dalga feminizm olmak üzere genel olarak özcü bir kimlik tanımı sergilemektedir. Ancak mücadele etmek için bir dayanışmaya ihtiyaç olduğundan, kadınlar arasındaki ve tahakküm biçimleri arasındaki çeşitlilikleri de kapsayan birleştirici bir kimliğin gücünü de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ayrıca kadınların özgüllüğü bağlamında spiritüalizm ve çevrecilik bağlantısı çerçevesinde güçlü bir akım olan ekofeminizm gelişmiştir.

Bir sonraki bölümde, feminizmin kapsamlı bir alanı olan ve toplumsal cinsiyeti konu alıp eril dünya düzenindeki öncelikle doğaya karşı yapılan ama aslında aynı doğrultuda tüm yaşantıyı etkileyen tahakküm yapılarına karşı gelişen “ekofeminizm” üzerinde durulacaktır.

3. EKO FEMİNİZM VE ŞAMANİZM ÇERÇEVESİNDE KADIN YAZINI

Tarih boyunca dalgalar halinde büyüyüp ortaya çıkan feminizm, her tür tahakküm biçimine karşı bir duruşla gelişmiş, zenginleşmiştir. Özellikle doğanın tahakküm altına alınması, toplumsal cinsiyet sorunu ile oldukça bağlantılı görüldüğünden, bu alandaki kadın mücadelesi feminizmin alanına ekofeminizm olarak girerek feminist kuramı yönlendirmiştir. Ekofeminist araştırmacı yazar Val Plumwood (2017, 10)'a göre, insan ve doğa üzerindeki tahakkümle mücadele etmek için ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet sorunlarını içeren kapsamlı bir feminist kurama ihtiyaç vardır. Ekofeminizm hareketinin bu anlamda büyük katkı sağlaması beklenmektedir.

3.1. İkili Karşıtlıklar Alanında Kadın ve Doğa

Batı kültürünün, ikili karşıtlıklar üzerine kurulduğu ileri sürülmektedir. Bu ikili karşıtlıklardan biri egemen, diğeri ise aşağı, değersiz olarak kabul edilmektedir. Kültür/doğa, akıl/doğa, erkek/kadın, zihin/beden, akıl/madde (fiziksellik), akıl/duygu (doğa), evrensel/tikel, insan/doğa (insan dışı), medeni/ilkel (doğa), kamusal/özel, özne/nesne, benlik/öteki gibi ikili karşıtlıklar, aynı zamanda baskı ve tahakküm biçimlerini temsil etmektedir (Plumwood, 2017, 65). Bu görüşe göre kültür, doğaya karşı üstündür, düzensizlik ve kaosu simgeleyen doğayı yapılandırmak, düzene sokmak gerekmektedir. Zihin bedenden üstündür, bedensel olan ise ilkellikle özdeşleşir. Beden, kontrol edilmelidir. Evrensel olan kabul görür, tikel olan, öznel olan geçicidir, güvenilmezdir. Medeni dünya, ilkel dünyaya, doğaya karşı mücadele sonucu gelişir. Kamusal alan prestijlidir, özel alan göz ardı edilir. Özne hüküm sürer, nesne edilgendir. Benlik önceliklidir, öteki dışlanır. Erkek önceliklidir, evrenseli, kamusal alanı, kültürü simgeler, kadın ise ötekidir, doğadır, kaostur, kontrol edilmesi gereken, düzene sokulması gereken nesne konumundadır.

Feminist kuram, özellikle de ikinci dalga feminizm sonrası Cixous, Kristeva, İrigaray gibi birçok yazar post-yapısalcı bir yaklaşımla dünyanın ikili zıtlıklar ile tanımlanmasını eleştirmiş, bunu yıkmaya çalışmıştır. Örneğin Cixous (1981, 44) kadının kültürü düzenleyen metaforlar zincirinin içinde hapsedildiğini belirtmiştir. Bu zincir içinde kadını simgeleyen aya karşı eril ve güçlü güneş, doğaya karşı öncelikli

olan kültür gibi karşıtlıklar içinde erkek aktif, dimdik ve üretken tarafı, kadın ise zayıf ve edilgen tarafı oluşturmaktadır. Bir hiyerarşi ilişkisi çerçevesindeki ikili karşıtlıklar içinde erkek/kadın ikilisinin anlamı yüksek/alçak, büyük/küçük karşıtlıklarıyla aynı doğrultuda yorumlanmış, tarih/doğa zıtlığı ile eş tutulmuştur. Aslında Cixous (1981, 44)’a göre kültürel, toplumsal ve simgesel düzenin tamamı, söylem, sanat, din, aile ve dil gibi bizi kuşatan, üzerimizde etkisi olan her şey, bu ikili hiyerarşik karşıtlıklar yoluyla düzenlenmektedir ve kökeni erkek/kadın ikili karşıtlığına dayanır. Birbiri ile daima çatışma ve gerilim içinde bulunan bir çifttir bu. Ve eril egemen kültürü yapısöküme uğratarak dönüştürmek istiyorsak, ikili karşıtlık söylemini dönüştürmek ve bu ikilinin arasında karşıtlık dışında bir ilişki kurmak gerekmektedir.

Ekofeminist Plumwood (2017, 11) bu ikiliklerden insan/doğa karşıtlığını ele alarak, insan kimliğinin doğanın bir parçası değil, aksine doğanın dışında tanımlanmakta olduğunu belirtmiştir. Geleneksel kültürde insan, akli olmasıyla yüceltilirken, doğa, aklın karşıtı olarak yer almış ve akıldışı, inançlar, delilik, duygular, beden, tutkular, zayıflıklar, ilkelik ve fiziksellik ile bir tutulmuştur. Soyutluk, akılcılık, duyguların bastırılması, doğayı denetleme, toplumsallık ve kültür gibi insana yüklenen değerler ise erillikle bağdaştırılmış ve bu bağlamda doğa da kadın ile ilişkilendirilmiştir. Beden olarak doğa, simgesellik öncesi olarak doğa, dişi olarak doğa ikinci sınıf kabul edilirken, kadın ile doğanın yakınlığı olumlu bir özellikten çok uzak olup, bir tahakküm aracı olarak kullanılmaktadır (Plumwood, 2017, 33).

Akla dayalı kimlik ideali ve ırksal, sınıfsal ve cinsel ötekinin dışlanması prensibinin temelleri Platon tarafından atılmış, daha sonra Hristiyan düşünce ile aydınlanma ve Kartezyen düşünce ile geliştirilmiştir (Plumwood, 2017, 103). Dişil olan kaos ile, düzensizlik ve biçimsizlik ile bağdaştırılmış, kamusal alana yakışmayan taraf olarak görülmüştür (Plumwood, 2017, 109). Platon’un ünlü mağara benzetmesi ise feminist kurama göre dişil alanın toptan inkârı olarak yorumlanmıştır. Bilindiği gibi mağara, kadın, rahim, doğum ve ölüm ile ilişkili olarak anılır. Mağaradan çıkış yolculuğu ise kaotik olandan ayrılış, erilliğe doğru “ödipal yolculuk”, akla ve logos vizyonuna doğru yolculuk, doğadan ve anneden ayrılıp, kültürel alana doğru yola çıkmadır. “Doğum ve ölüm döngüsünden” kurtularak, kadınların alanından özgür olmaktır. Burada doğa ve dişi tüm yönleriyle dışlanıp aşağılanmaktadır (Plumwood, 2017, 130). Kaotik bilinmezlikler diyarı olarak ötekileştirilmekte, ikincil konumda tutulmaktadırlar.

Kaotik bağlamında ele alındığı için bazı feministler kadın ile doğa bağlantısını reddetme eğilimine girmiştir. Başta ekofeminizm kuramcıları olmak üzere birçok feminist ise bu eğilime karşı durarak, kadın-doğa bağlantısına olumlu bir değer yüklemektedir. Plumwood (2017, 38)'a göre, bu bağlantı feminizmin merkezinde kalmalıdır çünkü birçok tahakküm ilişkisinin temelinde bu bağlantı bulunmaktadır. Ayrıca dışlamaya ve tahakküme dayalı bir şekilde tanımlanmış mevcut erkek kimliğine karşı kadın ile erkek eşitliği savunulup, bu tanımlama konusunda pasif bir duruş sergilendiğinde egemen insan modeli doğrudan onaylanmış olur ve sonuçta kadın da “bu model içinde eritilir”.

Plumwood (2017, 57) erkek kadın ikiciliğinin bir kenara bırakılıp, insan kimliğinin sorunsallaştırılması ve doğaya karşı değil, onun bir devamı olarak kabul gören alternatif bir kültürün geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ayrıca kimliğin hiyerarşisiz bir farklılık bağlamında yeniden inşa edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Plumwood, 2017, 86). Bunun içinse öncelikle tarafsızlık, nesnellik ve rasyonalite kılığındaki tahakküm sahibi eril kimliğin maskesinin düşürülmesi gerekmektedir (Plumwood, 2017, 98). Çünkü tarafsızlık görüntüsü yaygın kabul edilme ile sonuçlanmakta, ikincil durumda kalan kadının kendisi bile nesnellik yanılgısı içinde hareket ederek kendi durumunun sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Godard (1989, 43), eril dilin kadın dili tarafından yeniden yorumlanması yoluyla oluşan çok dilli yapının nesnellik ve şeffaflık görüntüsünü dönüştüreceğini belirtmiştir.

Ekofeminizm vurgusu ile Plumwood (2017, 208) tahakküm ilişkisine dayanmayan, araçsallaştırmayan ve bir tür ilişkisel benlik olarak ekolojik benlik inşası yapılması gerektiğini belirtmiştir. Böyle bir birey ötekilerle etkileşim halindedir ve ötekiler ile şekillenir. Yani sadece dönüştüren değil, aynı zamanda dönüşendir. Hem sürekliliği, hem de karşılıklılığı tanıyan bir kimlik inşası gerekmektedir ve karşılıklı ilişkide ötekine alan tanınmalıdır (Plumwood, 2017, 223).

Cixous (1981, 45) çözümün dil yoluyla olacağını ileri sürmektedir. Bizler bir dilin içine doğarız ve bu dil bizi yönlendirir, yasalarını bize dayatır. Üstelik anlam oluşturma sürecinde ikili karşıtlık içindeki çiftin birinin lehine hareket edilirken diğerinin yıkıma uğratıldığı bir eylem gerçekleştirilir. Dil vasıtası ile oluşturulan mevcut düzen, yine dili dönüştürerek değiştirilebilir.

3.2.Ekofeminizm Çerçevesinde Şamanizm ve Orta Asya Mitolojileri

Ekofeminizm, toplumsal cinsiyet, doğa ve kültür arasında bağ kuran bir düşünce sistemidir ve kültürel gelişme sürecinde doğaya hükmetme yarışındaki ataerkil düzenin doğaya ve kadına, dolayısıyla dünyaya uyguladığı tahakküm biçimlerine karşı gelişmiştir.

Eril mantığın ikili karşıtlıklarında doğa ile kadın eş tutulmakta, kültür ile erkek ikilisi karşısında ikincil konumda kabul edilmektedir. Her ne kadar feminist düşünce bu ikiliklere karşı olsa da ekofeminizmin ortaya çıkışı, kadın ile doğa arasındaki bağın da koparılması gerektiği düşüncesini ortaya koymaktadır. Ancak bu bağlantının, ikincil olma gibi bir durumu mümkün kıldığını söylemek doğru olmaz. Doğanın yaratıcı döngüsü ile kadının yaratıcı döngüsü arasındaki benzer süreç dünyanın yaşamsal döngüsünü oluşturmaktadır. Castells (2004, 326) biyoloji ile tarih ve doğa ile kültür ikiliklerini birleştiren ve kadınların değerleri ile doğayı bütünleştiren spiritüalizm ve ekofeminizmin özcülüğün en belirgin ifadelerinden olduğunu söyler. Bu noktada insanın doğanın bir parçası olduğu, doğada bulunan canlı ve cansız her şeyin bir ruhu olduğu, her varlığın değerli olduğu, doğanın, doğadaki dengenin ve doğanın ayrılmaz bir parçası olan kadının önemini vurgulayan Şamanizm inancı ve Orta Asya mitolojileri ekofeminist düşünce ile aynı noktada buluşmaktadır.

Şamanizm aslen Orta Asya ve Sibirya bölgelerine ait bir inanç sistemi olup, Kuzey ve Güney Amerika gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde de gözlenmiştir. Din tarihçisi ve filozof Mircea Eliade (2018, 17) Şamanizm'i bir arkaik esrime tekniği olarak tanımlamış, hem gizemcilik hem büyü hem de genel anlamda bir din olarak ele almıştır. Şamanizm, bulunduğu bölgedeki dinsel oluşumun tamamını kapsamaz, yalnız dini inancın önemli bir parçası durumundadır. Örneğin Türk-Tatar halkı, “tengri”, “han”, ya da “bey” diye anılan bir Gök Tanrı'ya inanır. Göğün alt katlarında Gök Tanrı'nın yardımcıları bulunur ve şaman bunların birçoğu ile iletişim halindedir. Örneğin şamanın atmosfer, verimlilik ve doğurganlık tanrısı olarak bilinen Bay Ülgen'le iletişimi güçlüdür ve yeraltının egemeni olan Erlik Han'ı da çok iyi tanır (Eliade, 2018, 31). “Şaman” terimi Tunguzcadan gelmektedir. Türkçe – Tatarca'da Şamanizm'e Kamanizm, Şaman'a ise “Kam” denmektedir (Eliade, 2018, 24). Şaman ya da Kam, tanrılarla ve ruhlarla dolaysız ilişki kurabilen özel bir kişi olmakla bilinir (Eliade, 2018, 128).

Orta Asya ve Sibirya mitolojileri üzerine çalışan akademisyen yazar Fuzuli Bayat (2012, 40), şaman inancında dağ, deniz, nehir, toprak gibi tabiat varlıklarının hamileri yani koruyucu ruhları olduğunu ve bütün bu varlıklara saygı gösterildiğini belirtmektedir. Su, ateş, rüzgâr, ağaç ve dağ gibi doğanın bütün parçaları birbiriyle bağlantılı, kutsal varlıklar olarak kabul edilir ve bunları korumak için konulan yasakların uygulanması istenirdi (Bayat, 2012, 255). Fransız oryantalist ve Türkolog Jean-Paul Roux (2013, 150) Orta Asya ve Sibirya’da yaşayan insanların inançlarına göre suya, ateşe saygılı davranmak, onları kirletmemek, doğadan verebileceğinden çok istememek, çevreyi yok etmemek, türleri tüketmemek gerektiğini belirtmektedir. Bölge insanının inançları doğrultusunda doğa ile bir bütün halindeki yaşamları dolayısıyla şarkılarında bile “Doğayı bir kitap gibi okuyabilirim ben. Ben onun çocuğuyum. Gölgele, gizleri, şekilleri görüyorum...” denirdi (Roux, 2013, 51).

Doğa vurgusu ile öne çıkan ve insanların doğanın bir parçası kabul edildiği bu inancın kadın vurgusu da dikkat çekicidir. Şamanizmde, özellikle de Sibirya ve Arktika bölgelerinde daima kadının mutlak gücünden bahsedilmektedir. Hayvanların Ulu Anası, şamanlarla ilişki içindedir, hatta şaman esrime esnasında bu kişiye dönüşür ve Elaide (2018, 116-120)’ye göre anaerkilliğin simgesini oluşturur.

Eliade (2018, 106) her ne kadar çeşitli topluluklar için farklı anlatılar olsa da bir anlatıya göre ilk şamanın kadın olduğunu belirtmektedir. Azerbaycan’lı akademisyen yazar Fuzuli Bayat (2017, 143-144) da Şamanizm araştırmalarına göre ilk şamanın bir kadın olduğuna dikkat çekmekte ve bazı şaman topluluklara göre de en kuvvetli şamanların, kadın şamanlar olduğunu belirtmektedir. Hatta şamanlığın kadınlara has bir sanat olduğu inancına dair izler de bulunmaktadır. Adeta doğayla bütünleşik durumda olan kadın şamanlar, basiret gözü açık olup herkesin duyamadıklarını duyar, insanların fikirlerini okur, gizli tutulan eşyaları görebilirler. İnan (2017, 80) Yakutlarda erkek şamanların, özel cübbeleri bulunmadığı zaman kadın giysisi giyerek şamanlık yaptıklarını belirtmiştir. Çukçi şamanının bir özelliği, kadına dönüşmüş şamanlar olmalarıdır (Eliade, 2018, 322). Bir Çukçi atasözüne göre kadın, doğası itibarı ile veya doğal olarak şamandır (Bayat, 2017, 20). İnan (2017, 50) geleneksel Türk şamanlık literatüründe, kadın şamanların bütün hallerde erkek şamanlardan daha güçlü olduğunu vurgulanmaktadır. Yapılan araştırmalarda görüldüğü gibi Şamanlıkta kadının yeri önem kazanmaktadır.

Şamanizm’de kadın şamanların öneminin yanı sıra inanç sisteminin temelinde yer alan bazı olguların da kadın unsuruyla ilişki içinde olduğu görülmektedir. Örneğin şaman inancına göre ağaç, kutsal olarak kabul edilen doğanın bir tezahürüdür ve dünyanın merkezi olarak görülür, kökleri ve dallarıyla yeri, göğü birleştirir. Dağlar, göller ve ağaçlar doğanın birbiri ile ilişki halindeki parçaları olarak birbirlerini tamamlar. Ağaç ayrıca hayatın başlangıç ve sonunu simgeler (Bayat, 2017, 177). Bir anlatıda, göğe kadar yükselen ulu bir kayın ağacı, “Ben bütün insanlara Hayat veren Ağaç’ım” demektedir (Eliade, 2018, 70). Ağaç, kutsaldır, saygındır, korunur. Eliade (2018, 337-340)’e göre kozmik ağaç, ay ve sırta erme ile ilişkili bir simgeselliktir. Yer Ana genellikle ağaçla bütünleşik bir varlık olarak betimlenmekle birlikte kozmik ağaç miti ve simgesi ya da evren ağacı, yeraltı, yeryüzü ve gökyüzünün birbirine bağlandığı bir nokta olarak yani dünyanın merkezi olarak algılanır. Bu yüzden Şamanlık törenlerinde mutlaka ağaç merkezi yer tutar. Örneğin şaman, ritüel olarak kayın ağacına tırmanıp en tepesinden Gökler âlemine ulaşır. Dünya Ağacı, Evren Ağacı ya da Hayat Ağacı simgeselliği aynı zamanda “sürekli yeniden doğuş halindeki evreni ve evrenin döngüselliğini, kozmik canlılığın tükenmez kaynağını, kutsallığı” temsil eder. Doğurganlık, süreklilik, verimlilik ve yaratılış ile ilişkilendirilen Evren Ağacı son noktada ölümsüzlük fikriyle buluşur ve birçok anlatıda “kadın” ile özdeşleşir.

3.3. Eril Düşünce Bağlamında Şamanizm

Orta Asya ve Sibirya dini sisteminde ve bununla bağlantılı olarak şaman inancında çocukları ve hayvanları koruyan dişi tanrının adı Umay’dır. Umay adına ilk defa Gök Türk yazıtlarında rastlanır (İnan, 2017, 31). Bayat (2012, 12), mitolojide yer edinmiş olan dişi tanrı Umay, baş tanrı Ülgen, Yeraltı tanrısı Erlik gibi bütün koruyucu ruhların aslında Mitolojik Ana kavramının farklı biçimlerde ortaya çıkmış hali olduğunu belirtmiştir. Ancak modernleşme sürecinde gerçekleşen doğa imgesinden kültür imgesine geçişte, Mitolojik Ana’nın görevleri erkek hamilere bırakılmış görülmektedir. Dişi karakterlerin ise daha çok kötülük saçan, korkutan karakterlere dönüşmüş olduğu gözlenir. Aslında Bayat (2012, 173)’a göre, Mitolojik Ana hiçbir fonksiyonunu erkek tanrılara vermemiştir. Ülgen, Erlik gibi bütün bu eril konumdaki hami ruhlar dâhil kutsal dişi bütün görev ve işlevlerini androjen varlıklarda topluyordu, bu ise kutsalın cinsiyetsizliğini simgelemektedir. Teleüt Şamanlarında gökyüzünün 16. katında yaşayan baş tanrıya Bay Ülgen Ana denmesi, bunun bir göstergesidir. Bazı

Sibirya ve Orta Asya topluluklarında ormanın koruyucusu Ağaç kişi olarak adlandırılır, ormanı korur, ormana zarar veren insanları cezalandırırdı. Ağaç kişiye tanımlanmış bir cinsiyet yoktur. Bununla birlikte Güneş gibi yüksek ruhların kadın olarak tasavvur edilmesi, Türklerin mitolojik çağda anaerkilliği öncelikli tuttuğunu göstermektedir (Bayat, 2012, 24).

Kimi söylencelere göre şamanlar sonradan bozulmuştur ve bu durum Tanrı ile yarışmaya giren, ona itaat etmeyen “ilk şamandan” kaynaklanmaktadır. İtaat etmeyen ilk şaman yüzünden Tanrı, şamanın yetkisini sınırlandırmış ve güçlerini azaltmıştır. Örneğin ilk Yakut şamanı, gururu ve kibri yüzünden Yakutların yüce Tanrısının üstünlüğünü kabul etmeyi reddetmiş, bu yüzden tanrı onu cezalandırmak istemiştir. Bütün kötü cinler bu şamandan türemişler (Eliade, 2018, 104). Turukhan Tunguzlarında ise ilk şaman şeytanın yardımıyla kendi başına var olmuştur (Eliade, 2018, 105). İlk şamana dair bu anlatılar, ilk kadın olarak anlatılan ve feminist yazın çerçevesinde sıklıkla yer alan Lilith’in öyküsüyle benzerlik göstermektedir. Bu öyküye yer veren yazın örneklerinden biri olan Judith Plascow’un “The Coming of Lilith” (Lilith’in Gelişi) (2005) başlıklı kitabında öykünün sonu her ne kadar dönüştürülerek sonunda Havva ile Lilith’in “kızkardeşlik “ ruhu ile birlik olduğu şeklinde bağlansa da öykünün başı hep aynıdır. Anlatıda, Âdem ile onun ilk karısı olan Lilith, topraktan ve eşit şartlarda yaratılmışlardır. Ancak Âdem Lilith’den itaat bekler ve Lilith onunla eşit oldukları inancıyla boyun eğmeyi reddederek onu terk eder. Şiddetle cezalandırılacağı söylendiği halde Lilith geri dönmeyince Tanrı Âdem’e ağır bir uyku verir ve erkeğine itaat edecek şekilde kadına ikincil bir konum vererek Âdem’in kaburga kemiğinden Havva’yı yaratır. Lilith ise artık hamile kadınları ve yeni doğan bebekleri tehdit eden bir şeytan olarak anılmaktadır (Plaskow, 2005, 32). Bu sonuç, ona verilen cezayla bağlantılıdır. Âdem’i terk ederek şeytanlarla yaşamaya başlayan Lilith’i Tanrı eğer geri dönmezse her gün doğan yüz çocuğunu öldürmekle tehdit eder çünkü Lilith şeytanla birlikte olarak her gün yüzlerce cin doğurmaktadır. Kötü cinlerin doğurulması ilk şaman anlatısıyla benzerlik göstermektedir. Lilith ataerkil bir evlilik yapmaktansa cezayı tercih etmiştir. Ancak bebeklerinin öldürülmesinin intikamını almak için o da yeni doğan bebekleri öldürmektedir. Hatta bazı anlatılarda sadece bebekleri değil, yeni doğum yapan anneleri de tehdit etmektedir. İkinci Dalga Feminizmin merkezindeki metinlerden sayılan “Madwoman in the Attic” kitabının yazarları Gilbert ve Gubar (2000, 35), Lilith’in öyküsünü, kendi

söylemini oluşturan, kendini tanımlayan kadınların mutlaka şeytan olarak etiketlendiği şeklinde yorumlamıştır.

Lilith'in öyküsü Şamanlık inancında ve Türk mitolojisinde yer alan ve çocukların, annelerin ve ailenin koruyucusu Umay Ana'nın zaman içinde şeytansı özellikler gösteren Alkarası ve Albastı gibi isimlerle anılan yaratığa dönüşmesi öyküsüyle de benzerlik göstermektedir. Bu şeytansı kadın yaratıklar, yeni doğan bebekleri ve yeni doğum yapan anneleri öldürmektedirler (Bayat, 2012, 54). Sözlü kültürün parçası olup yazılı metinlerde de sıkça anılan bu anlatılar göstermektedir ki güçlü kadın figürü söylem yoluyla zaman içinde şeytansı kadın figürüne dönüştürülmektedir.

İnsanlar üzerinde yaygın olarak etkili ve güçlü dinlerin hiçbirisi mitolojik dinlerin, inançların etkisinden kurtulamamışlar, bazıları dinin talimatına açıkça aykırı olsa dahi birçok görenek ve inançlar insanlar tarafından devam ettirilmiştir (İnan, 2017, 196). Dolayısıyla birçok dinin Şamanizm inancı çerçevesinde beliren geleneklerden beslendikleri gözlenmektedir (İnan, 2017, 5). Türklerde şaman inançları özellikle lohusalık ve doğum dönemleri ve bebek bakımında ve hastalıklarda yapılan uygulamalarda kendini gösterir. Ayrıca belirli günlerde cenaze yemekleri vermek, dilek ağaçları, yağmur duaları, doğaya saygı göstermek, doğaüstü varlıklara inanmak, rüyaları yorumlamak, astrolojiye ve büyüye inanmak, bazen dağlara ve ağaçlara kutsal ve doğaüstü anlamlar yüklemek de şaman inançlarından bazılarıdır. Toplumsal yaşamda sıkça rastlanan şaman inançlarına rağmen, doğadaki her şeyin ruhu olduğu inancı ve şamanların ruhlarla iletişim halinde olması, ayrıca kadın ile doğanın gücü akılcı gelmediğinden, Şamanizm modern eril akıl tarafından dışlanır. Sürdürülen bazı gelenekler yaygın inanılan dinin şemsiyesi altına alınırken bazıları da şaman adetleri denerek hor görülür. İnsanların ortak hafızasında bulunup hayatlarında yer ettiği halde Şamanizm'in güçlü dinler ve eril değerler tarafından dışlanan bir alan olması kadın yazınında kullanılması açısından önemlidir.

Şamanizm inancında ağaçlar ve dağlar dâhil her şeyin bir ruhu olması ve bu ruhlara saygı duyulması, Şamanizm inancı ile eril düşüncenin farklılık gösterdiği bir diğer bakış açısı sergilemektedir. Şöyle ki, bu ruhlarla bir arada ortak bir yaşam sürüyor olduğumuza dair inanç, ruh ve beden ikiliğinin aksine bir görüş olarak ortaya çıkmakta ve feminist düşünceye göre eril mantığın dayattığı ikili karşıtlıklara dayalı sistemle çalışmaktadır.

Ayrıca Şamanizm’de gerek eski Tanrıların cinsiyetsizliği, gerekse büyük ruhların kadın olarak düşünülmüş olması, eril tahakküme karşı gelişen feminizm ve feminist edebiyat için zengin bir malzeme sağlamaktadır.

3.4. Şamanizm ve Orta Asya Türk Mitolojisi Çerçevesinde Kutsal Dişi

Şamanizm ile Sibirya ve Orta Asya Türklerinin mitolojilerini tek tanrılı Türk dini-mitolojik sistemi açısından inceleyen Bayat (2012, 11-12), kutsal dişi kurgusunu daha kapsayıcı olan “Mitolojik Ana” kavramı altında ele almıştır. Bayat, Eski Türk kavimlerinin inandıkları Yer-Su, Ak Ene, Umay, Ayıısı gibi dişil varlıklar ile doğan her şeyi üreten doğa kültürünün kendisi olan Mitolojik Ana’nın kastedildiğini belirtir. Yani şaman mitolojisinde yer alan ve kadınları, çocukları ve doğayı koruyan bütün dişil varlıklar Mitolojik Ana’nın farklılaşmış biçimleri olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme araştırmacı tarafından sadece belli bir grubu gözeterek yapılmış olsa da, aslında farklı toplumlarda ve farklı dönemlerde bahsedilen dişil yaratıcı ve koruyucu varlıkların, farklı isimlerle anılmakla birlikte aynı özellikleri göstermekte olduğu, sadece isim ve şekil değiştirdiği kabul edilebilir. Örneğin eski dönemlerde yaşatılan ve bazı toplumların Meryem Anası olarak kabul edilmiş olan Umay Ana inancı, dini sistemlerin değişmesiyle birlikte Fatma Ana motifine dönüşmüştür. Dolayısıyla Mitolojik Ana kavramını isim ve şekil değiştiren bütün dişil hamileri kapsayan kutsal dişi olarak kabul etmenin yerinde bir değerlendirme olacağı düşünülmektedir. Bayat, her ne kadar dönüşüme uğrasalar da bütün hami ruhların “Mitolojik Ananın genetik hafızasından kopmuş” olduklarını belirtir. Ölümsüzlüğün, kutsal dişiliğin ifadesi olan Mitolojik Ana, zamanla birçok bağlamda güçlü Yer Ana şeklinde anılmıştır ve doğuran ve yutan olarak kabul edilir, yani hayatı ve ölümü sembolize eder. Bayat (2012, 12)’in ifade ettiği gibi Mitolojik Ana hayatın simgesi olan Umay ile ölümü simgeleyen Erlik’i içinde barındırır ve dolayısıyla ikili zıtlıkları birleştirici bir özelliği vardır.

Bayat (2012, 13) bütün dini görüşlerin ve mitolojik sistemlerin kaynağında tabiat kültürü bulunduğunu belirtmektedir. Eski inanışlarda tabiat, doğan, yaşayan ve ölen bir canlı vücut olarak kabul edilmekteydi. Tabiat kültürünün gelişmesine paralel olarak bütün canlıların yaratıcısı ve koruyucusu olan Yer Ana yani Mitolojik Ana kültürü oluştu ve dağ, nehir, orman gibi koruyucu ruhlar, Mitolojik Ana’nın bağdaştırıcı bütünlüğü altında birleşti. Bayat, Mitolojik Ana’dan Gök Tanrı’ya geçişi de ataerkilliğin bir etkisi

olarak görmektedir. İnsanlar arasında “Tenir veya Tengri” isimleriyle anılan Gök Tanrı ise yaratıcılık ile gök ve yerin birleştiricilik fonksiyonunu korumuştur (Bayat, 2012, 22).

Mitolojik inançlar kapsamında yer ve gök eşit hukuklu varlıklar olarak kabul edildiğinden, göğün erkek, yerin kadın olarak tasavvur edilmesi, ikisinin eşitliği üzerine kurulmuş bir düşüncedir. Türkler arasındaki “atam gök, anam yer” inancı, ikisinin eşit öneme sahip olduğunu gösteren bir inançtır. Bu olgular birbirini reddetmez, tam tersi tamamlar özelliktedir. Hatta eski görüşe göre kadın ve erkek bir varlığın iki tarafıdır (Bayat, 2012, 25).

Çeşitli inanışlar kapsamında doğum, ölüm, yeniden dirilme gibi öykülerin merkezinde olan mağara, şaman inancında da önemli bir yere sahiptir ve birçok şaman toplulukta şamanın “sırta erme” seansının gerçekleştiği yerdir (Eliade, 2018, 77). Mitolojik Ana, kutsal mağaranın da sahibidir ve Mitolojik Ana’nın simgelerinden biri olan mağara, eski Türk düşüncesinde ana rahmi olarak algılanmıştır (Bayat, 2012, 31-32). Mağara, ana rahmi ve doğurganlık simgesi olduğu gibi aynı zamanda ilk insanların veya büyük kahramanların mezarı olarak bilinmektedir ve doğum ile ölüm zıtlığını bir arada tutmuştur (Bayat, 2012, 37).

Bayat (2012, 31) Mitolojik Ana’nın esas fonksiyonlarından olan yaratma, zamanı ve tabiatı idare etme gibi fonksiyonların, önce kadın olarak tasavvur edilen hami ruhların görevlerine dâhil edilse de sonradan bu ruhlardan bazılarının erkek olarak bir değişim geçirdiğini belirtir. Bayat (2012, 13)’ın ifade ettiği gibi daha Taş Devrinde inanılmaya başlanan Yer Ana inancının da kutsal dişiye yansıttığı görülmekteyken, sosyo-ekonomik yapının ve dini sistemlerin değişmesiyle paralel olarak güç odaklarının değişmesi, eril hâkimiyetin artması, kutsal dişi figürünün zayıflamasına sebep olmuştur. Hatta folklorik metinler, Yer Ana’nın, zamanla doğanın kontrolsüz gücünü ve karmaşayı temsil etmeye başladığını göstermektedir (Bayat, 2012, 28). Bu da eril bilincin kültür adı altında doğayı kontrol altına alma, doğaya hükmetme hedefinin kadını tahakküm altına alma hedefiyle aynı yerde buluştuğunu göstermektedir.

3.5. “Öteki” Olarak Kadın Yazını

Kadınların kendilerini ortaya koyma mücadelesinin temelinde kadının yok sayılması, De Beauvoir (1993, 17-18)’ın ifadesiyle “ikinci cins” olarak kabul edilmesi yatmaktadır. De Beauvoir, kadını tanımlamak için hep bir çevreye, bir bağlama gerek

duyulduğunu, ancak erkeğin kendi öz varlığının yeterli olduğunu belirtmiştir. İnsanlık denen şey erkeklerden oluşmakta, kadınlar bu ortamda özerk bir varlık olarak bulunmayıp, erkekler tarafından, erkeklere göre tanımlanmakta, erkek bir bütünden, kadın eksiklikleriyle betimlenmektedir. Bir özne olarak tanımlanan erkeğin karşısında kadın nesneleştirilmektedir. “Özsel” olan, “mutlak” olan erkek iken, kadın “öteki cins” olarak var olabilmektedir.

De Beauvoir (1993, 138), kadın tarihinin erkeklerce yazıldığını belirtmektedir. Erkek, kendi yapıp sonra da inandığı için, öteki varlık olan kadına özne olarak bakamamış ve onunla özerk bir ilişki kuramamıştır (De Beauvoir, 1993, 76). Dahası, kadını da buna inandırmıştır. Ya da toplumsal alanda güçsüz konumda bırakıldıkları için buna bir yazgı gibi inanmak zorunda kalmışlardır. Bunun sonucunda kadınlar genellikle hiçbir eyleme girişmeksizin boyun eğmekte, kendilerine verilen kadarıyla yetinmektedir. Daha fazlasını isteyenler ise güçlü olmak ve ayakta kalmak için erkeklerin dünyasına erkek bakış açısıyla girmişler, kendi cinslerine sahip çıkamamışlardır (De Beauvoir, 1993, 140). Özetle, De Beauvoir (1993, 231)’a göre kadının toplumdaki yerini “öteki” olarak belirleyen şey ne biyolojik, ne ruhsal yapısıdır. Kadın, başkasının araya girmesi ile “öteki varlık” haline gelmiştir.

De Beauvoir (1993, 31-32) kişinin özerk varlığını ortaya koyabilmesi için varoluşçuluk görüş açısını benimsemeyi önermektedir. Varoluşçu düşünceye göre her özne, kurduğu tasarılar içinde ve bunlar vasıtasıyla kendi varlığını kurarak somut bir şekilde ortaya koyabilir. Eril dünya düzeninde nesne halinde bulunan kadının bu çerçeveden kurtulup özgürleşme yolunda kendini keşfetmesi, kendini var etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla toplumdaki yerini kadın kendisi belirleyecektir.

Kadının kendini var etmesi en başta dil ile mümkündür. Cixous (1993, 5) kadınların uzaklardan, hiçlikten, alt kültürden geri dönmelerinin yolunun yazarak gerçekleşeceğini ileri sürmektedir. Kadını anlatan az da olsa yazı bulunmakta, hatta kadın yazarların sayısı da artmakta fakat bunlar eril bakış açısı ile eril dil ile anlatıldığı için klişe kadın karakter ve davranışlarının dışına çıkılamamaktadır. Kadını sessiz ve itaatkâr olan “eski kadından” özgür bırakmanın, onu tanıyarak mümkün olacağını, bunun için ise kadınların kadınları anlatması gerektiğini ileri sürer (Cixous, 1993, 6).

Kadınların kendilerini anlattıkları dil, dişil dildir. Dişil dilin “semiyotik” özelliği, Şaman diliyle benzerliği ve yaygın dilden farklılıkları çerçevesinde kadın bedeninden kopan bir kahkaha olarak kadın yazını bu bölümde incelenecektir.

3.5.1. Semiyotik Süreç

Kristeva’ya göre, dil ile gerçekleştirilmesi mümkün sonsuz ihtimal bulunmaktadır ve yazınsal dil bu ihtimallerin keşif alanıdır (Roudiez, 1984, 3). Genel kullanılan ve kabul gören dilin yani standart dilin eril dil olduğundan yola çıkıldığında, eril dil dışındaki ihtimallerle zenginleşen yazınsal alan, baskılanan şeylerin keşfedilip gün yüzüne çıkarıldığı verimli topraklar anlamına gelmektedir.

Dili oluşturan ve birbirinden koparılamayacak olan iki süreçten bahsetmiştir Kristeva. Bunlar “semiyotik” ve “simgesel” süreçlerdir. “Semiyotik”, psikanalist Jacques Lacan’ın tanımladığı ayna evresinden önce gerçekleşen, anne ile kendi bedeninin özdeşleştirildiği, dilin henüz öğrenilmediği evredir. “Simgesel” ise annenin bedeninden kopma ve toplumsal alanda iletişim aracı olarak kullanılan dilin öğrenilmesini ifade eder. “Semiyotik”, anne ile simgesel ise baba ile ilişkilendirilmektedir. “Semiyotik”, kesiklik, süreksizliklerin meydana geldiği, tekrar baştan başlayarak yeniden oluşan, döngüsellik gösteren bir alandır. “Simgesel” ise yasaya, otoriteye uygun olarak düzenlenir. Toplumsal kısıtlara tabidir. “Semiyotik”, enerji, hareketlilik, somutluk ve süreklilik içerir, bitmiş bir oluşum değil, tam tersi bir süreçtir. “Simgesel” ise bitmiş ve kategorize edilmiştir (Kristeva, 1984, 26-30).

Kristeva (1984, 24)’ya göre ses, ritim, renkler ve duyular ile kurulmuş olan “semiyotik” alan dil edinimini önceler. Bununla birlikte öznenin ürettiği dil ne sadece “semiyotik” ne de sadece “simgesel” olabilir. Dilde ritmik, dişil, gizemli, dizginlenemez olan ve bilinçaltı ile bağlantılı olan “semiyotik” alan, “simgesel” söz dizimi içinde harmanlanır. “Simgesel” ile “semiyotik” arasındaki diyalektik ise söylemin türünü belirler. Örneğin kuramsal bir metinde “simgesel” baskın kullanım sergilenirken şiir, “semiyotik” alanın baskınlığını ortaya çıkarır.

Feminist yazın açısından ele alındığında, “simgesel” dilin kullanılması, anne ile bir olunan dönemin bitmesi ve toplumsal yaşama adım atılması ile paralel bir süreçtir. Bu bağlamda Kristeva (1984, 48) dilin öğrenilmesini toplumsal alanın dayattığı bir süreç ve toplumsal yaptırım olarak açıklar ve hatta ona göre ilk toplumsal sansürdür. Ataerkil toplumsal hayatın kısıtları vasıtası ile eril dil her ne kadar bu sansürü uygulasa

da “semiyotik” alanın tamamen bastırılması, izlerinin tamamıyla silinmesi mümkün değildir. Anne ile özdeşleşen, doğa ile kadın ile özdeşleşen “semiyotik” alan, simgesel alana sürekli müdahalede bulunmaktadır. Kristeva, semiyotik alanı simgeselin önkoşulu olarak kabul etmektedir, ama semiyotiğin aynı zamanda simgesele saldıran bir yapıda olduğunu belirtir. Semiyotik yapıcı olma özelliğinin yanı sıra, simgesel üzerinde yıkıcı, bozucu bir etki gösterir. Yapısal bir özellik taşıyan “simgesel” ile sabitlenen anlam, “semiyotik müdahale” ile sonsuz hale gelir (Kristeva, 1984, 56). Sabit değil, “akışkan” olan semiyotik, sürekli olarak “simgeseli rahatsız eder, parçalar ve bu gerilim sonucu yaratıcılık ortaya çıkar.” Ses ve ritimden oluşan semiyotik, yazınsal alana “müzik” sağlar (Kristeva, 1984, 62-63). Feminist kuram bağlamında “semiyotik” ile özdeşleştirilebilen kadın yazınının da dili zenginleştirdiği, yazıya ritim ve müzik kattığı, anlamı sabit dışına çıkarıp sonsuz özellik kattığı söylenebilir. Zaten Kristeva (1984, 88)’nın da belirttiği gibi “Metin, politik ve toplumsal yapıların yıkıldığı yerdir”.

Yapısalcı görüşe hâkim olan konuşan özneyi aşkın bir varlık olarak görmeyen Kristeva (1984, 37) bir yolculuk ya da süreç içindeki özne ya da deneme yanılma yoluyla sınanmakta olan özne kavramını önerir. Şu durumda metin içinde sabit kurallar ve yapılar parçalanacak, dolayısıyla dilbilgisi kurallarına göre anlamlandırmanın önüne geçilmiş olacaktır.

3.5.2. Semiyotik Süreç ve Şaman Dili

Kristeva (1984, 16)’ya göre büyü, Şamanizm, ezoterizm, karnaval ve şiir, toplumsal olarak işe yarar kabul edilenin sınırlarında yer almaktadır. Örneğin Şamanizm ve bununla bağlantılı olarak düşünülebilecek mistik güçler, büyü ve ezoterizm, ana akım inançlar tarafından dışlanmaktadır ve toplumsallığın dışında yer alan marjinal yapılar olarak tanımlanmaktadır. Çünkü toplumsallık söylemi özne ve onun kullandığı iletişimsel yapıları aşan süreçleri baskılamaktadır. Bu durum, Şamanizm, karnaval ve şiirin toplumsal kısıtlarla biçimlendirilen simgesel alanın dışında kaldığını göstermektedir. Zaten Şamanizm’in barındırdığı dil incelendiğinde semiyotik alanla benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Şamanlar, esrime ustalarıdır (Eliade, 2018, 25). Davul çalarak yaptıkları müzik eşliğinde dans ederek kendilerinden geçtikleri esrime sırasında taklitle ya da kullandıkları maskeyle hayvana dönüşürler, bir hayvan-ruh haline gelirler ve hayvan

gibi konuşabilir, ötebilir, uçabilirler. Doğanın, hayvanların dilini anlayabilirler. Eliade (2018, 134) şamanların gizli dilinin, hayvanların dili olduğunu belirtmiştir. Şamanlar, esrime seansları esnasında bu dili taklit ederek Yeraltı, Yeryüzü ve Gökyüzünde özgürce dolaşabilirler.

Ruhları bedenden ayrılarak evrenler arası yolculuk yapabilen şamanlar, sihirbaz ve otacıdırlar ama aynı zamanda ozandırlar (Eliade, 2018, 24). Şamanların gizli dili şiirsel özellik taşımaktadır. Ruhlarla ve hayvanlarla iletişime geçmek için kullandıkları doğa dilini şamanlar bir ustadan ya da doğrudan doğadan ve ruhlardan öğrenebilirler. Şamanlar özel dillerini kullanarak, kendilerine has ritmik, nakaratlarla tekrarlanan, ilahiye benzer ezgiler ve şarkılar olan “yır” okurlar. Yır okumak, şamanların istisnai olarak Kırgızlarda “baksı” denen telli bir çalgı eşliğinde ama genel olarak davul eşliğinde seslendirdikleri ezgilerle ve kendilerine özgü yaratıcı bir dille sihirli sözcükleri, metinleri söylemektir (Eliade, 2018, 137-139).

Şamanların kullandığı dil, ezgilerle hareketlendirilen şiirsel bir dildir. Eliade (2018, 620-621) şamanın esrime esnasında dilsel yaratıcılığın ve lirik şiirin ritimleriyle farklı bir ruhsal boyuta geçtiğini ifade etmektedir. Şiirsel yaratıyı tam bir “manevi özgürlük” olarak niteleyen Eliade, şiirin dili yeniden oluşturduğunu ve her şiirsel dilin gizli bir dil olduğunu belirtmektedir. Ayrıca şiir edimini nesnelerin özünü ortaya çıkaran bir tür yaratış olarak betimler ve epik şiir ve lirizm ile esrime ve ruhsal olarak boyut değiştirme arasında bağlantı kurar.

Sartre (2015, 19) tıpkı Eliade gibi şiiri diğer metin türlerinden ayırmış, resim, müzik, heykel gibi yaratıcı edimlerle aynı kategoriye koymuştur. Üstelik düzyazının sözcüklerden faydalandığını, ancak şiirin sözcüklere fayda sağladığını söyleyerek düzyazıyla farkını vurgulamıştır. Çünkü Sartre (2015, 20)’a göre, ozanlar dili kullanmayı reddetmektedirler. Sözcükleri araç olarak kullanmazlar, kendilerini araç dil kullanımından soyutlamışlardır. Sözcükler birer nesnedir onlara göre. Cümlede yansıtılan bir renk, bir tat vardır, dil somuttur ve duyularla hissedilir. Sartre (2015, 22-24) ozanların dili bir dış dünya yapısı olarak gördüklerini belirtmektedir ve konuşan kişinin dil tarafından kuşatılıp yönlendirildiğini söyler. Ozan ise dilin dışındadır, sözcükler öncelikle somut birer nesnedir. Şiirde sözcüklerin tek bir anlamı yoktur, birçok anlam bir sözcük içinde karışıp kaynaşmıştır. Dolayısıyla şiir “çoksesli” ve “çokanlamlı” bir yaratıdır.

Şamanlar günlük iletişim için kullanılan dilin dışına çıkarak şiirsel, ritmik ve farklı bir dil kullandıklarından, bazen bir çevirmene ihtiyaç duymaktadırlar. Eliade (2018, 376) Paviotsolar ve Açumaviler gibi Kuzey ve Güney Amerika’da yaşanan şamanlık geleneklerini anlatırken şamanın çevirmeni olduğundan bahsetmektedir. Çevirmen, şamanın mırıldandığı her şeyi yüksek sesle tekrarlayarak etraftakilere duyurmaktadır. Büyük önem taşıyan, saygı gören ve şamanın yarısı kadar para alan çevirmen, sadece şamanın söylediklerini aktarmakla kalmaz, şamanla hasta arasında ve şamanla iyileştirilmesi gereken hastalık arasında aracılık da eder. Bu yönü ile çevirmenin toplumda önemli bir statü sahibi olduğu ve ayrıca büyük bir sorumluluk taşıdığı anlaşılmaktadır.

3.5.3. Bedenden Dile Kadın Yazını

Cixous (1981, 53) kadın yazını sonu olmayan bir metin olarak betimler. Kapalı bir metin değildir, bitmez, bu yüzden de okunması nispeten zor olabilir. Kitabın sonu gelse de okur için metin henüz bitmemiştir. Başlangıcı da belli bir kökene dayanmaz, çünkü köken, eril bir mittir. Dişil metnin tek bir çıkış noktası yoktur, aynı anda her yönden, tekrar tekrar başlar. Dişil metin üzerinde tahminlerde bulunulamaz, öngörülemeyen bir şekilde gelişir. Dolayısıyla Cixous kadın yazını belirli çerçeveler ve sınırlar içinde bırakmayı reddetmektedir.

Cixous (1981, 54) okuduğu bütün kadın yazını örneklerinin sese yakın olduğunu, dilin bedenine yakın olduğunu ileri sürmektedir. Bunun sebebi belki de sabit anlam arayışında olmamalarından, ama duyguların eşliğinde olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu metinlerdeki hislerin somutluğu dikkat çekmektedir. Örneğin kadın yazınında sözcüklerle yansıtılan dokunma duyusunu hissedersiniz, kulağınızdan içeri giren bir histir bu. Yansıtılan hisler soyut, uzak ve yüzeysel değil, dokunmak, duymak, tatmak kadar yakındır, somuttur, hayatın içinde ve hayatın özündedir. Küçük çocuğun sözcüklerinde taşıdığı enerjidir. Simgesel tarafından kesilip atılanı, sansürlenene annenin sesini iletir. Çünkü simgesel, iletişim için kullanılan, anlaşılır olma gayesinde, matematiği olan bir dildir. Kadın dili ise matematiksel sınırlardan taşan somut gerçekliği yansıtır. Metin düz bir çizgide ilerlemez. Enerji yüklü bir boşalım, içini döküp taşma, belki bir kusmadır (Cixous, 1981, 54). Kadın yazını, kısıtlanmadan ve sansürlenmeden dile dökülendir.

Kristeva (1981, 14-17) kadınların zamanının da özgül halinden bahsederek döngüsellik içinde bir sonsuzluk bulunduğunu belirtmiştir. Kadınların, bir tasarı ve geleceğe yönelik bir açılım, yola çıkış, ilerleme ve varışı kapsayan bir çizgisellik içeren tarihin zamanı ile yani saplantılı eril zaman ile sorunları olduğunu ileri sürmektedir. Kadınların zamanını yansıtan kadın yazını bu çizgiselliği aşmaktadır. Belirlenmiş ve kurallı bir sıraya göre düzenlenmeyip, döngüsel özellik gösterir.

İrigaray (1985, 134)'a göre kadın bedenini yazmalıdır. Metinde beden dilini görmeliyiz. Cixous (1993, 8) da bedenin sansürlendiğinde nefesin ve konuşmanın da sansürlenmiş olacağını belirterek, kadınların sansürsüz yazması gerektiğini, bedeninin duyulmasını, böylece bilinçaltının sonsuz kaynaklarının ortaya çıkacağını ileri sürer. Böylece otoritenin kontrol edemeyeceği kişiler tarafından kurgulanan, felsefi ve kuramsal tahakküme tabi olmayan alanlarda yer alan ve eril merkezli düzeni sağlayan söylemleri ve otomatizmi yıkan bir yazın ortaya çıkacaktır (Cixous, 1993, 11). Üzerindeki tüm baskılardan kurtularak volkanik bir patlama şeklinde ortaya çıkacak olan metin, eril düzenin taşıyıcılarının yerle bir olmasını sağlayan, sabit söylemlerin ötesine giden, yıkıcı bir dil vasıtasıyla gerçekleşecektir (Cixous, 1993, 16).

İrigaray (1985, 166-167) kadınlar arasındaki farklılıklara da dikkat çekmek istemiştir. Bütün kadınları klişe tanımlarla aynı potada eriten eril düşünceye karşı olarak kadın yazınında farklılıklar ortaya çıkmalıdır. Ülkesi, mesleği, toplumsal sınıfı, cinsel deneyimleri gibi her tür farklılığı içinde kadınların farklılaşan mücadeleleri yazıya taşınmalıdır. Böylelikle hem yazın çeşitlilik ve zenginlikle güçlenecek, hem klişe karakterlerden kurtulmak mümkün olabilecek, hem de kadın dendiğinde zihinlerdeki kalıp bir düşüncenin canlanmasının önüne geçilebilecektir.

Eril dilin dönüştürülmesi gerektiğini ileri süren İrigaray (1985, 79) sabit yapılarla, fikir ve kavramlara direnen kadın yazınında öncelikli hedefin, cinsiyetçi ifadeler ve eril dil ve kültürü simgeleyen kalıp halindeki tamlama ve deyimler olduğunu belirtir. Bu yapıların parçalanması yoluyla sabit anlamlar üzerinden çizgisel bir okumaya engel olunacaktır. Kadın dili kullanılarak, ortak akıl çerçevesinde doğru ya da yanlışla dair yargılara varılamayan, çizgisel okumaya direnen bir metin oluşturulmalıdır. Yaygın olarak kullanılıp içselleştirilmiş kalıplar yıkıldığında, güç tanımı ve yapısının değiştirildiği bir metin ortaya çıkacaktır (İrigaray, 1985, 81). Böyle bir düşünce ile güç tanımının değişmesiyle birlikte şu zamana kadar gücü elinde bulunduran sahiplerin de değişeceği, böylece gücün el değiştireceği öngörülmektedir. Kadının güç odaklarına

bütün bedeniyle karşı durmasının bir şekli olan kahkaha, bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

3.5.4. Kahkaha ve Kadın Yazını

Kahkaha, protest özelliğiyle kadın yazınının hem bir parçası hem de tanımlayıcı özelliği olagelmıştır. Cixous (1981, 55) tahakküm altında ezilen kadının gözyaşları dindiği anda sonsuz kahkahasının duyulacağını söylemektedir. Cixous (1993) “The Laugh of the Medusa” (Medusa’nın Kahkahası) başlıklı yazısında kadın yazınının dönüştürücü ve devrimci yanını vurgulamaktadır. Kadınlara bedenlerini, hazlarını yazmalarını söyleyen İrigaray (1985, 134) da kadınların kahkahalarının metinde duyulması gerektiğini belirtmiştir.

Kahkaha, Mikhail Bakhtin’in tanımladığı karnaval romanın da bir parçasıdır. Metinlerarasılık bağlamında incelenen karnaval konusunda Aktulum (2007, 36) otoriteye özgürce karşı konulan karnaval romanda yasakların kahkahayla dile getirildiğini, hem alay edip gülme, hem de altında ciddi bir anlam taşıma özelliğiyle kahkahanın çift anlamlı niteliği olduğunu belirtmiştir.

“Eleştirinin, kuraldışılık ve kutlamanın bedensel bir refleks olarak dışavurumu” olması bakımından kahkaha, yaşamın bedensel boyutunun vurgulandığı karnaval ile özdeşleşir (Irzık, 2017, 25). Karnavalın tipik özelliklerini Bakhtin alaycı taklitler, bedensel özgürlükler ve hiyerarşik düzenlerin tersine çevrilmesi şeklinde açıklar. Soytarıca bir eğlence içinde kral alaşağı edilir. Karnaval, baskılardan kurtulmayı sembolize eder, değişim ve dönüşüme yer hazırlar. Karnaval, yöneten üst kültüre karşı halk kültürünü, bedensel olanı ve kahkahayı yazınsal alanda kucaklar. Ciddiyi ters yüz edip gülme ile birleştirir (Irzık, 2017, 95-99).

Bakhtin (2017, 84) “Rabelais and His World” (Rabelais ve Dünyası) (1984) bağlamında gülmenin tarihini anlattığı yazısında tarihin birçok döneminde gülmenin dünyaya dair derin bir bakış açısı olarak kabul edildiğini belirtir. Bakhtin (2017, 112)’e göre gülme tarih boyunca en haşmetli temsilini Rabelais’de sergilemiştir. Arsitotales’in insanlara özel bir ayrıcalık olduğunu söylediği gülme, Bakhtin (2017, 87)’e göre “ölüler diyarı ve ölümle, ruhun özgürlüğü ve konuşma özgürlüğüyle” bağlantılıdır. Bir yandan da şifa ve hayat verir, yaratıcı bir etki gösterir. Cenazelerden hasat bayramlarına dek birçok bağlamda anlam taşıyan gülme, bir yandan ölümle, diğer yandan doğumla ve yaşamın yenilenmesiyle ilişkilidir ve zenginlik, eşitlik ve

özgürlüklerle dolu geleceğe dair umudu temsil eder. Parodilerle yansıtılan alaycı gülme, yerleşik düzen ve ideolojiye karşı olmayı, hiyerarşik düzenin tepe taklak edilmesini, değişim, dönüşüm ve yenilenmeyi ifade eder (Bakhtin, 2017, 97). Gülme, hükmeden her şeye karşı kendi hükümdarlığını kurar ve şiddet, otorite ve korku karşısındaki zaferini ilan eder. Tahakküm eden her şeyin yenilgisi anlamına gelir. Yasaklardan, baskıdan, sansürden kurtulmaktır. Bir “özgürlük silahı” olarak kullanılır (Bakhtin, 2017, 105-109). Gülme, “içten ve özgür hakikat” ile ilişkilendirilmiştir (Bakhtin, 2017, 115). Dogmatizm karşıtıdır, hoşgörüsüz ve korkutucu olandan, korku ve sindirmeden, tekil anlamdan ve tekil düzeyden kurtulmayı ifade eder (Bakhtin, 2017, 135). Rus yazar ve düşünür Alexander Herzen (1956, 92’den aktaran Bakhtin, 2017, 107)’e göre gülme, “devrimci” bir eylemdir.

Karşıtlıkların yok olduğu, hiyerarşinin ortadan kalktığı, otoriteye eleştirinin serbestçe dile getirildiği karnaval özelliğindeki kadın yazınında kahkaha hem kadınla ilişkilendirilerek doğum, ölüm ve yaşam döngüsü ile bağlantılı olarak düşünülebilir, hem serzeniş, hem isyan hem de özgürlüktür.

Kristeva’ya göre semiyotik alanla ilişkili olan kahkaha, simgesel yasağa karşı müdahale ve saldırılar gerçekleştirir. Kristeva “Revolution in Poetic Language” adlı kitabında Fransız şair, çevirmen ve edebiyat eleştirmeni Baudelaire’in kahkaha üzerine görüşlerine yer vermektedir. Baudelaire kahkahanın aynı anda hem gurur hem de acıyı kapsayan aykırı yapısını ve otoriteye karşı isyan etmesini vurgulamış, kahkahanın saldırgan, şiddetli ve özgürleştirici dürtüleri ortaya çıkarmak için yasakları kırarak kaldıran bir eylem olduğunu belirtmiştir. Üstelik kahkaha Baudelaire’e göre hem anlam üretir hem de kurulu anlamı parçalar (Kristeva, 1984, 224). Kristeva (1984, 225) ise sabit yapıların devrildiği alan olarak gördüğü metni, dil ile gerçekleşen patlamalardan oluşan bir kahkaha olarak tanımlamaktadır. Yeni bir şey üreten her eylemin bir kahkaha olduğunu, eylemin mutlak özgünlüğünün bünyesinde kahkaha özelliği içermesiyle gerçekleştirilebileceğini ve eğer ki ortada kahkaha yoksa yeni ve özgün bir üretim de olmadığını ileri sürmektedir. Hatta kahkaha olmayan bu eylemin boş bir tekrardan ibaret olacağını belirtir. Bu bağlamda Kristeva kahkahayı özgün olma ile bağdaştırmaktadır.

Eril sabit yapıların yıkılmasının hedeflendiği kadın yazını da tam olarak Kristeva’nın metin tanımına uymaktadır. Baskılanmanın verdiği acı ve aynı zamanda motive ettiği

saldırı hissinin bir kahkaha olarak patlamasıyla yaratıcı ve üretken bir kadın yazınının ortaya çıktığı söylenebilir.

3.6. Bölüm Değerlendirmesi

Dünyanın ikili karşıtlıklar çerçevesinde tanımlanması ve bu karşıtlıklar içinde kadının güçsüz, zayıf, edilgen, ikincil konumda tutulması, feminist kuramcılar için öncelikli bir gündem olmuş, eril düzenin yıkılması için bu ikili karşıtlıkların yıkılması gerektiği savunulmuştur. Bu karşıtlıklardan doğa, kültür ikilisi ekofeminizm kapsamında özellikle ele alınmakta, erkek ile eş tutulan kültür karşısında doğa ile eş tutulan ve kaosu simgeleyen, kontrol altına alınması, düzene sokulması gereken kadın kimliği tanımlamasını hedef almaktadır. Ekofeminizm çerçevesinde insan doğanın dışında değil, doğanın bir parçası olarak tanımlanmakta, bu şekilde ikili karşıtlıkları yıkmak ve dengesiz güç ilişkileri sonucu doğaya ve kadına karşı yapılan tahakkümü sona erdirmek amaçlanmaktadır.

Ekofeminizm, insanı doğanın parçası olarak tanımlama noktasında Şamanizm ile buluşmaktadır. Kökü Orta Asya ve Sibirya'ya dayanan ve insanların ortak hafızalarında yer alan gelenekleriyle birçok kitaplı din çerçevesinde izleri bulunan Şaman inancı, doğayı kutsal kabul etmekte, doğada bulunan her şeyin bir ruhu olduğu inancını taşımakta, böylece hem doğa ile kültür, hem de ruh ve beden ikili karşıtlığını yıkmaktadır.

Şaman inancında kadın ile erkek eşit görülür ve hatta cinsiyetsiz Tanrılardan, koruyucu ruhlardan söz edilir ancak kadının, ananın özel bir yeri vardır. İlk şaman, kadın olarak bilinir ve kadın şamanların her zaman daha güçlü olduğuna inanılır. Kadın, kutsal hayat ağacıyla, yerle, suyla eş tutulur, yaratıcılıkla, hayatın döngüsü, başlangıcı ve sonu ile bağlantılıdır.

Bu bilgiler göz önüne alındığında, Şamanizm'in ve Orta Asya ve Sibirya Mitolojilerinin kadın yazını için verimli topraklar olduğu görülmektedir. Bu içeriğin çevirmen kararlarında göz önünde tutulması ve çeviri sürecinde metinlerarası ilişkilerin izinin sürülmesinin, kadın yazınının çevirisinde önem taşıdığı düşünülmektedir.

Kadınlar genellikle kadınlar tarafından değil de erkekler tarafından yazılmış, eril bakış açısıyla tanımlanıp yorumlanmış, böylece ikincil ve “öteki” cins olarak kalmışlardır.

Birçok kadın yazar ise ana akım yazın içinde ayakta kalabilmek için eril bakış açısıyla yazmış, kadını klişe kalıplarda sıkıştırmıştır. Üstelik kadın da yazılanları benimsemiş, kendini bu sabit düşüncelerle kurmuştur. Feminist yazarlar, kadınların kendilerini yazmaları, kendi tarihlerini kendilerinin kaleme dökmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Böylelikle kendilerini gerçekleştirme yolu bulacaklardır.

Feminist kuramcı ve yazarlara göre sınırların ve kısıtların ötesine geçen kadın yazını, çok anlamlı, döngüsel, bedensel ve somut bir özellik taşımaktadır. Kadınların toplumsal alandaki güç dengesini bozmasının, öncelikle dil yoluyla kurulmuş yapıları kırmakla gerçekleştirilebileceğine inanan kuramcılar, kadının sabit yapıları, kalıpları, deyimleri, klişeleri dönüşüme uğratması gerektiğini belirtir.

Kadın yazını, şimdiye kadar baskılanan şeylerin gün yüzüne çıkmasını sağlayan, kadın dilini ortaya çıkaran bir yazındır. Kristeva (1984), kadın dilini semiyotik, simgesel dönemler bağlamında açıklamış, insanların toplumsallaşma sürecinde iletişim için kullanılan simgesel dili kullanmaya başlamasıyla birlikte bebeğin anne ile bütünleşik durumunu simgeleyen ve annenin, doğanın dilini yansıtan semiyotik dilin baskılandığını belirtmiştir. Ancak semiyotik dil asla tam olarak yok olmayıp sürekli olarak bir patlama gibi, kahkaha gibi ortaya çıkarak simgesel dile müdahale etmekte, dilin yaratıcılığını, özgünlüğünü, şiirsel ritmini sağlamaktadır.

Ana akım güçlü dinler tarafından dışlanarak marjinal kabul edilen ve böylece toplumsal ve simgesel alanın dışında tutulan şamanların dili de ritmik ve şiirsel yapısıyla dikkat çekmektedir. Şamanın esrimeleri sırasında bir ezgi ile seslendirdiği özgün şaman dili, toplumsal alanın dışına ve hatta evrenin başlangıcına dönmeyi sağlayan özelliğiyle de semiyotik dil ile benzerlik göstermektedir.

Bir sonraki bölümde, kadın yazını metinlerarası çerçevede ele alınacak, hem bir metinlerarasılık olarak kadın yazını hem de kadın yazınında yer alan metinlerarasılık üzerinde durulacaktır.

4. METİNLERARASILIK ÇERÇEVESİNDE KADIN YAZINI

Bir metnin açık ya da örtük bir şekilde başka metinlerle bağlantılı olması durumuna metinlerarasılık denir. Bu kurama göre metin çizgisel bir gelişme gösteren, kendi başına bir bütünlük halinde bulunan ve tamamen yazarın ürünü bir oluşum değil, eski metinlerle ve çevresiyle bağıntılı halde bulunan, alıntılardan oluşan bir yaratım sürecidir (Aktulum, 2007, 17-18). Bakhtin (2017, 316)’e göre, saf metin yoktur ve olması da mümkün değildir. Alıntılanan metinler yeni bağlamlarında yeni anlamlar kazanırlar ve metne yeni anlamlar katarlar. Dolayısıyla metinlerarası ilişkiler sonucu metin içinde söylemsel bir çeşitlilik meydana gelir, metnin anlam evreni genişler ve derinleşir.

Roland Barthes (1998, 36), metinlerarasılığı, “sonsuz bir metnin dışında yaşamının olanaksızlığı” olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla dünyadaki bütün metinleri tek bir metnin parçaları, bölümleri ya da uzantıları olarak gören bir düşünce ortaya çıkmaktadır. Bu sonsuz metin, aynı sözlerin farklı bağlamlarda dönüşerek farklı anlamlar kazanması sonucu oluşmaktadır.

Anlam konusunda “différance” kavramını ileri süren Derrida (1981, 26), hiçbir metinsel ögenin kendisi de başka öğelere gönderme yapmış olan bir başka öğeye gönderme yapmadan var olamayacağını belirtmiştir. Zincirin ya da dizgenin diğer öğelerinin “izleri” temelinde meydana gelen bütün öğeler birbirine karışarak, işlenerek, bir örgü şeklini alır. Dolayısıyla birbirine işlenen öğelerin oluşturduğu örgü ya da doku biçimindeki metin, bir başka metnin dönüştürüldüğü yeni bağlamdır.

Ünlü bir söze göre güneşin altında söylenmedik söz yoktur. Öyleyse hiçbir metin diğer metinlerden tamamen bağımsız değildir. Ve yine güneşin altında söylenmemiş söz olmadığına göre, her metin yazınsal tarihle ve çevresiyle kurduğu etkileşim vasıtasıyla özgün hale gelir (Gökalp-Alpaslan, 2007, 9).

Tezin konusunu oluşturan kadın yazını, semiyotik dilin simgesel dile müdahalesi ile başlayan ve metinde söylemsel çeşitlilik ve anlamsal derinlik gerçekleşmesi ile sonuçlanan bir metinlerarası ilişkiler yumağıdır. Bu metinlerin çevirisi kadın yazınındaki zenginliğin diğer dilde yaşatılması sonucu metnin yeni bağlamlarda yeni

anlamlar kuşanarak üretim sürecine katkı sağlayacaktır. Bu bölümde, metinlerarası ilişkilerin öncelikle genel olarak yazın alanındaki yerinden bahsedilecek, daha sonra kadın yazını alanında metinlerarasılık incelenecektir.

4.1. Yazınsal Metinler ve Metinlerarasılık

Metinlerin diğer metinlerden bağımsız olmadığı üzerine bir kuram olan metinlerarasılık, Rus biçimcilerden bu yana metnin bir özelliği olarak ele alınmaktadır. Ancak Rus biçimciler, Ferdinand de Saussure’ün dilbilim kuramları ve yapısalcı görüşlerinin etkisini sergileyerek, metni kendi içinde ele almışlardır. Saussure dili tarihsel bir gelişim içinde artzamanlı olarak değil de eşzamanlı incelemiş, dil sisteminde gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin keyfi olduğunu ileri sürmüş ve göstergelerin yalnızca nesnel yapısıyla yani dil (langue) ile ilgilenmiş, insanların ne söyledikleri, yani söz (parole) görmezden gelinmiştir (Eagleton, 2011, 108). Bu çerçevede metinler kendi kuralları olan, kendi düzeni olan kapalı bir sistem olarak incelenir. Anlam ne kişiye özel bir deneyim ne de sabit bir oluşum olup, belli ortak anlamlandırma sistemlerinin ürünüdür (Eagleton, 2011, 119). Bu bağlamda Saussure’un başını çektiği yapısalcılık görüşünün birey özneyi dışladığı gözlenmektedir (Eagleton, 2011, 124). Bu görüşlerden esinlenen Rus biçimciler de metni eşsüremlili inceleyip metnin tarihsellik özelliğini göz ardı etmişler, ayrıca kapalı bir yapı olarak ele aldıkları metinde özne etkisini de göz ardı ederek yazınsal metnin özgüllüğünü savunmuşlar (Aktulum, 2007, 20-21).

Roland Barthes (2015, 22-23), yazının dışı kapalı varsayılan yapısının karşısında durduğu “Yazının Sıfır Derecesi” adlı kitabında yazının “tarihsel bir dayanışma edimi” olduğunu belirtmiştir. Yazıyı bir süreç olarak tanımlayan Barthes’a göre, “belirli bir yazarın olası yazıları Tarih’in ve Gelenek’in baskısı altında” belirlenmektedir. Metni dış bağlamdan, tarihten ve toplumdan soyutlamak mümkün değildir.

Yazınsal metinlerdeki söylemsel çeşitliliğe dikkat çeken Michail Bakhtin (2017, 55-70) metnin “söyleşimcilik” ve “tarihsellik” özellikleri üzerinde durmuştur. Bakhtin yapısalcı özellik yansıtan nesnelci dilbilimin en büyük eleştirmenlerinden biri olmuş ve toplumsal alanda kullanılan somut sözcelere ve karşılıklı söyleşimlere dikkat çekmek istemiştir. Dilin çoğulluğuna dikkat çekerek, edebi dilin birçok farklı dilin katmanlaşmasından oluştuğunu belirtir. Farklı yaş gruplarından, farklı nesillere, mesleklere, toplumsal ideolojik gruplardan çeşitli çevrelere kadar dil farklılık gösterir

ve hatta dün ile bugünün dili dahi farklıdır. Fakat bu diller birbirlerinden tamamıyla kopuk bir halde yaşamazlar. Bakhtin’e göre, bütün diller birbirleriyle kesişir ve bütün sözceler, metinler, hem birbirleriyle hem de tarih ve toplum ile yoğun bir etkileşim ve söyleşim halindedirler. “Söyleşimcilik” adlı bu kuram, katmanlaşmış dillerin bir arada bulunduğu romanın önemli bir özelliğidir ve roman zengin bir “diller diyalogu” yansıtır.

Metnin diğer metinlerle olan söyleşiminin yanı sıra Bakhtin (2017, 55) romandaki kahramanlar arasında ve yazar ile roman kahramanları arasında da bir söyleşimden bahsetmektedir. Yazar tam olarak anlam belirleyici bir rol almamakta ve gerçekleşen söyleşimler yolu ile anlam oluşturma amacı güdülmektedir. Sözceler, bulundukları diyalog içinde anlam kazanır ve hatta sözceler kışkırttığı ya da beklediği yanıtı göre yapılırken, yalnızca geçmiş ve çağdaşı ile değil, gelecekle de diyalog halindedir.

Metinlerarasılık kavramı, Mikhail Bakhtin’in görüşlerine dayanarak ve söyleşimcilik kuramının bir uzantısı olarak Julia Kristeva tarafından ortaya atılmıştır. Kristeva (1969, 54’ten aktaran Aktulum, 2007, 11), bir metin ile başka metinler arasındaki her türlü ilişkiyi metinlerarasılık olarak tanımlamıştır. “Edebi söz” deyimini birçok yazı arasındaki bir diyalog ortamı olarak tanımlamakta olan Kristeva (1969, 52’den aktaran Aktulum 2007, 41)’ya göre her metin bir “alıntılar mozağıdır”.

Kristeva (1980, 36) “The Bounded Text” adlı yazısında her metnin diğer metinlerden parçaların bir araya gelerek çeşitli şekillerde sıralandığı alan olduğunu, yani her metnin metinlerarası olduğunu belirtmiştir. Metin, farklı metinlerden alınan birçok sözcenin yeni bir bağlamda kesiştiği yerdir. “Alıntılar mozağı” ifadesini bu şekilde açıklayan Kristeva (1986, 36-37), başka metinlerden yapılan alıntıların yeni bağlamında yeniden düzenlendiğine dikkat çekmekte, her metin bir diğerinin alınıp dönüştürüldüğü, bozulup yeniden düzenlendiği bir üretkenlik sahası olduğunu vurgulamaktadır.

Metinlerarasılık konusunda okurun yerini vurgulayan kişi Fransız edebiyat eleştirmeni ve kuramcı Michael Riffaterre olmuştur (Aktulum, 2007, 60). Okur ile metin arasındaki ilişkiye dikkat çeken Riffaterre’ye göre metinlerarası ilişkileri kavrayan okurdan dolayı metinlerarasılık, okuma etkinliği ile bağlantılıdır ve okur algılamadıkça metinlerarası ilişkilerin gerçekleşmesi mümkün değildir. Dolayısıyla Riffaterre metinlerarasılığı, okurun yapıtlar arasındaki ilişkileri algılaması olarak tanımlar (Riffaterre, 1980’den aktaran Aktulum, 2007, 61). Riffaterre’ye göre

metinlerarasılık, izleri görüp kavrayabilen kültürel birikime sahip okurlar ile gerçekleşir. Ancak metinlerarası izleri göremeyen ya da dikkatini çekse de bunu algılayabilecek birikime sahip olmayan “sıradan okur” metinlerarasılık izlerinin “ölü izler” olarak kalmasına sebep olur (Aktulum, 2007, 68).

Yazında söylemsel çeşitlilik sağlayan ve çizgisel bir okumayı güçleştiren metinlerarasılık, kadın yazını için önemli bir özellik olarak kabul edilmektedir. Kadın yazınının eril söylemin dönüştürüldüğü ve geleneksel söylemler temelinde tek ve sabit anlamların peşinde koşmak yerine çok anlamlılığa geçişin sağlandığı bir metinlerarasılık olduğu söylenebilir.

4.1.1. Metinsel Aşkınlık Çerçevesinde Anametin, Altmetin, Yanmetin, Üstmetin ve Yorumsal Üstmetin Kavramları

Metinlerarasılık çeşitli kuramcılar tarafından ele alınırken farklı yönlerine dikkat çekilmiştir. Ancak Gérard Genette, metinlerarasılık konusunda dizgeci bir yaklaşımla tanımlamalar yaparak daha düzenli bir sınıflandırma yapmayı amaçlamıştır. Genette (1997, 1-2), bir metnin açık ya da örtük olarak başka metinlerle ilişki içinde olmasına “metinsel aşkınlık” demiş, metinlerarası ilişkileri ise daha önce değinilen genel anlamda değil, sınırlandırılmış bir çerçeveye metinsel aşkınlık türlerinden biri olarak tanımlamıştır. Diğer metinsel aşkınlık türleri, “anametinsellik”, “yanmetinsellik”, “üstmetinsellik” ve “yorumsal üstmetin” şeklindedir. Genette (1997, 8-9)’e göre, başka bir yazınsal eseri belli bir ölçüde çağrıştırmayan, ondan izler taşımayan bir yazınsal eser yoktur, yani her metinde mutlaka metinsel aşkınlık gerçekleşir.

Anametinsellik, Genette’in en çok önemseydiği ilişkidir. Genette (1997, 5-7) daha önce var olan bir metinden türeyen metni anametin, anametne bağlanan diğer metinlere ise altmetin demiştir. Anametin ya basit bir dönüşüm ya da Genette’in taklit olarak adlandırdığı dolaylı bir dönüşüm sonucu oluşur. Anametin ile altmetin arasındaki ilişki ise anametinsellik olarak tanımlanmıştır.

Yanmetinsellik ilişkisi metni başlık, alt başlıklar, önsöz, sonsöz, epigraf, kitap kapağı, çizimler, notlar gibi yanmetinlere bağlayan ilişkidir. Metni çevreleyen yanmetinler, metnin bir bağlama oturması için ortam sağlar ve metni zenginleştirir ve okur tarafından metnin alımlanmasında etkilidirler (Genette, 1997, 3). Yanmetinler asıl metne göre ikincil unsurlar olarak görünseler de okur ile metin arasındaki ilişkilerin kurulmasında önemli bir rol oynar. Aktulum (2007, 86), yanmetinlerin çoğu kez okuru

metinle bağlantılı başka yapıtlara göndererek “kökensel, biçimsel ve izleksel” olarak yönlendirdiğini belirtmektedir.

Nispeten soyut bir kavram olarak ele alınan üstmetinsellik, genellikle başlık altında yer alan yanmetinsel unsurlar vasıtasıyla metnin roman, şiir ya da trajedi olması ile bağlantılı olarak kurulan türsel ilişkidir (Genette, 1997, 3-4). Yorumsal üstmetin ise açık açık alıntı yapmasa da ve hatta adını bile anmadan metni başka bir metne bağlayan bir yorum ilişkisidir. Genette (1997, 5) her ne kadar metinsel aşkınlık türlerini düzenli bir tanımlama içinde sınıflandırmaya girişse de tanımladığı kavramların birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmadığını ve örtüşmeler olabileceğini belirtmiştir.

Bu araştırmada Kristeva’nın kullanmış olduğu metinlerarasılık kavramı geçerli kabul edilmekte, metinler arasında dilsel ve izleksel düzeyde yer alan her türlü ilişkiden metinlerarasılık olarak bahsedilmektedir. Bununla birlikte metin incelemeleri kapsamında Genette’in tanımladığı altmetin kavramından faydalanılacaktır. Mevcut çalışma çerçevesinde önemli yeri olan ve metinlerarası ilişkilere farklı bir bakış açısı sağlayan “palimpsest” kavramı da bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

4.1.2. Palimpsest

Metinlerarası ilişkileri en somut şekilde anlatan kavramlardan biri palimpsesttir. Palimpsest, parşömen üzerindeki metnin silinip üzerine başka metin yazılmasıdır. Ancak önceki metin tamamen yok olmayıp, görülmeye devam eder. Dolayısıyla mevcut tek bir metin varmış gibi görünürken, aynı sayfa üzerinde metinlerin çoğulluğu söz konusudur (Genette, 1997, 398).

Eskiden aynı parşömen parçasının yeniden kullanılabilmesi için tanımından da anlaşıldığı gibi önceki metni silip üstüne yenisini yazma şeklinde gerçekleştirilen palimpsest, aslında önceki metnin yok olmasını amaçlarken ne kadar kimyasallar kullanılsa da kusursuz sonuç elde edilemediğinden, tam tersine eski metnin korunmasını sağlamaktadır. Daha önce yazılmış olan metin, üzerine yazılan yeni metinler sayesinde yeniden dolaşıma girip, yeni okuyuculara iletilmektedir. Böylelikle, yıkıcı bir amaçla gerçekleştirilen şiddet eylemi, aksine doğurgan bir işlev kazanmaktadır. Hayaletimsi yapıda olduğu söylenebilecek olan bu tekinsiz metinleri edebiyat eleştirmeni Sarah Dillon (2017, 28) “dirilişin mucizesi” olarak aktarmaktadır.

Eski çağlarda yasaklanmış metinlerin silinerek üzerine zamanın değerlerine uygun metinler yazılması, marjinal kabul edildiği için dışlanarak sansürlenmiş kadın yazını

üzerine yazılan ve yaygın olarak kabullenilen eril yazıyı çağrıştırmaktadır. Ancak kadın yazını izlerinin tamamen yok edilemeyerek palimpsest görüntüsündeki bir metin yapısı içinde korunduğu söylenebilir. Bir palimpsest örneği olarak kadın yazını, eril simgesel dilde dişil semiyotik dilin var oluşudur. Dillerin ve dolayısıyla anlamların çoğullaştığı bu metin vasıtasıyla kadın yazını yeni bağlamlara aktararak yeni okurlarına kavuşur.

Dillon (2017, 16) palimpsesti, normalde birbiriyle ilgisiz olan metinlerin bir araya geldiği, iç içe geçtiği karmaşık bir görüngü olarak tanımlamıştır. Dillon (2017, 116) Kristeva'nın metin ile ilgili "alıntılar mozaigi" tanımlamasının eksik kaldığını, palimpsest kavramının tam olarak metni oluşturan altmetinlerin iç içe geçmişliğini ifade ettiğini ileri sürer. Palimpsest, metinlerin sadece dönüştürülüp yan yana bir araya gelmediği, aynı zamanda birbirini hem kesip hem tamamladığı bir görüngüdür. Metinlerin iç içe geçmesi şeklindeki anlatım akla örgü metni getirmektedir.

4.1.3. Örgü Metin

Metin birçok kuramcı tarafından bir doku, kumaş ya da örgü benzetmeleri yapılarak kullanılmıştır. Başka metinlerden alıntılanan ve yeni metin içinde dönüştürülerek yerleştirilen katmanlardan oluşan altmetinler, düz bir çizgi ya da ip şeklinde devam etmez, birbirleri ile etkileşim halinde işlenerek bir örgü halini alır. Ronald Barthes (1998, 64), "Metnin Hazzı" adlı kitabında metni bir doku olarak tanımlamıştır. Fakat metnin bitmiş bir ürün olarak doku değil, sürekli olarak dokunmaya, örülmeye devam eden bir üretkenlik alanı olduğunu belirtmiş, metni tıpkı bir örümcek ağına benzetmiştir. Barthes (1986, 59-60) "From Work to Text" adlı yazısında da metnin bir örgü, bir kumaş olduğuna dikkat çekerken, bu yapıyla metin içinde çoğulluğun sağlandığını belirtmiştir. Bu tanımlamalar, Dillon (2017, 111)'in metin kavramı için yaptığı "girift bir palimpsest" tanımlamasıyla yakın anlamda kullanılabilir.

Metin ile örgü benzetmesini palimpsest yapısında bir araya getirerek kullanan Genette (1997, 398) metni tanımlarken eski bir yapının üstüne yeni bir yapının getirilip örüldüğü ve bir araya gelen bu metin parçalarının aralarındaki uyumsuzluğun bütüne bir lezzet kattığını belirtmiştir. Dolayısıyla birbirleriyle etkileşim halinde aynı bağlamda buluşan farklılık ve uyumsuzlukların meydana getirdiği uyum ile metnin zenginleşip, lezzetlendiği sonucuna varılabilir.

Kristeva (1984, 221)'ya göre metin, “semiyotik” ve “simgesel” alanların etkileşime girdiği ortam olarak kabul edilir. Metin bu alanların iç içe geçtiği, bazen birinin bazen de ötekini daha belirgin olarak gözlemlendiği, birbirinden farklı ipliklerle yapılan bir örgü olarak ele alınabilir. Örgü metnin içinde Kristeva'nın deyişiyle “karşıtlıkların oluşturduğu bir bütünlük” bulunur.

Sonuç olarak, metinlerarasılık kuramına göre her metin diğer metinlerden izler taşır. Palimpsest şeklinde katman katman altmetinler halinde yer alan farklı metinler birbirine örülür, metnin bir doku ya da örgü halini almasına sebep olur. Metin, farklı bağlamlardan gelen birçok metnin yeni bağlamında dönüştürüldüğü, iletişim ve etkileşim kurulduğu yerdir, bir söyleşim ortamıdır. Metin diğer metinlerle, kendi içindeki kahramanlar arasında, kahramanlarla yazar arasında, metin ile okur, tarih ve toplum arasında gerçekleştirilen bir söyleşime sahne olur. Dolayısıyla yazınsal metinlerde söylemsel bir çeşitlilik vardır. Barındırdığı metinlerarası ilişkiler yoluyla metnin anlamı genişler, derinleşir. Böylece düz bir çizgi şeklinde ilerlemeyip çeşitlenen metin, çizgisel bir anlam takibi yapılamayan zengin bir bağlam haline gelir.

Barındırdığı dilsel çeşitlilik ve toplumsal cinsiyet bağlamında diğer metinlerle, tarihle ve toplumla etkileşim halinde olan kadın yazınının, metinlerarası ilişkiler açısından zengin bir alan olduğu düşünüldüğünden bir sonraki bölümde bu konu ele alınacaktır.

4.2. Kadın Yazınında Metinlerarasılık

Kadın yazınında metinlerarasılık iki yönlü gözlenebilir. Öncelikle feminist kurama göre kadın yazını, baskın eril söylemin dağıtıldığı, dönüştürüldüğü, yeni anlamlarla donatıldığı metinlerarası bir bağlam ve bir üretkenlik sahası olarak kabul edilmektedir. İrigaray (1985, 76), kadın yazınında eril dilin “taklit” yoluyla nasıl dönüştürüldüğünden bahsetmiştir. İrigaray'a göre kadınlar başarılı taklitçidir çünkü taklit ettikleri dil içinde kaybolmazlar, bu dili meydana getiren ifadeler üzerinde oynayarak, onu değiştirip kullanırlar. Böylece geleneksel olarak kabul edilmiş anlamlar dönüştürülür ve metne yeni anlamlar kazandırılır.

Kadın yazınında dilbilgisi kurallarının yıkılarak eril dilin dönüştürülmesi, Riffaterre (1981, 5-6'dan aktaran Aktulum, 2007, 63-64)'nin metinlerarası çözümlemede “dilbilgisel aykırılıklar” olarak adlandırdığı durumu akla getirmektedir. Dilbilgisel aykırılıklar, okura metinlerarası ilişkiler kurabilmeleri için gerekli ipuçlarını verir,

okuru çizgisel bir okuma yapmaktan uzaklaştırır, anlam üretiminde yol gösterici işlev görür.

Metinlerarası ilişkiler çerçevesinde kadın yazını ikinci olarak ise herhangi bir olay örgüsü ile kurgulanmış bir metnin altmetinlerinden biri olarak karşımıza çıkabilir. Kendisi de bir metinlerarasılık olan kadın yazını diğer altmetinlerle birlikte dokunarak metnin her katmanına örülür ve metin bütüncül olarak bakıldığında bir kadın yazını olarak ele alınabilir.

Bakhtin, çoksesli, çokdilli ve söyleşimci özellikleriyle metni bir “karnaval” olarak betimlemiştir. Karnaval, hiyerarşinin kalktığı, herkesin eşit ve özgürce konuştuğu bir ortamdır (Aktulum, 2007, 36). Kristeva (1986, 36) ise karnavalın gramer ve söylem tarafından sansürlenilen dilin yasalarını çiğneyip, tabu olanları söze döken bir protesto olduğunu belirtmektedir.

Eril yasalara karşı çıkan, yasak olanı dile getiren kadın yazını karnaval için zengin bir örnek teşkil etmektedir. Bir bütünlük görüntüsü altındaki tek ses ve tek anlam vurgusuna karşı olan kadın yazınında gerçekleştirilen karnaval ortamında çok seslilik ve çoklu anlamlar öne çıkmaktadır.

4.2.1. Altmetin Olarak Kadın Yazını

Farklı kavramlar ve tanımlamalar kullanılsa da genel olarak farklı metinlerin kesişme noktası, parçalardan oluşan bir kolaj, bir söyleşim ortamı olan metinlerarasılık, post-modern söylemin ve post-modern romanın en önemli özelliğidir (Aktulum, 2007, 7). Metinlerarasılığı “metinlerdeki çizgiselliği keserek ayrışıklık yaratma ve dışsal olanı içselleştirme yöntemi” olarak tanımlayan Aktulum (2007, 13), metinlerarasılık ile metindeki birliğin, tek sesli yapının, sabit anlamların bozulduğunu ve anlamsal çoğulluk ortaya çıktığını belirtmiştir. Tek sesli yapıdan çoksesliliğe, tek dilli yapıdan çokdilliliğe, tek anlamdan çok anlama geçişin görüldüğü metinde bir birlik değil, parçalılık sergilenmekte, parçaların bir araya geldiği bir bütün oluşmaktadır.

Çoksesli ve çokdilli yapısıyla kadın yazınında metinlerarasılık önemli bir nitelik olarak ele alınmıştır. Kanada’da feminist çeviri hareketinin öncülerinden olan Barbara Godard (1989, 43), feminist söylemle eril hükmün geçerli olduğu topluma ve eril düşüncenin yansıtıldığı dile karşı bir eylemlilik gerçekleştirilerek yeni anlamlar kurmanın amaçlandığını belirtmiştir. Fransız feminist yazar Suzanne Lamy (1979, 46’dan aktaran Godard, 1989, 44), kadın dilinin çoğul bir söylem olduğunu

belirtmektedir. Eril dilin kadın dili tarafından yeniden yorumlandığı çokdilli bir söylem gerçekleşmektedir. Hem kendini hem de ötekini yansıtır. Bir söylemin diğerini içerdiği, sürekli bir söyleşimin gerçekleştiği ortamdır. Konuşma ile yazı arasında hareketlilik göstermekte ve her ikisinin sınırlarındadır. Parçalanma, kopma ve çoğulluk içerir. Feminist söylem, baskın söylemin tek anlamlı yapısının tersine çevrildiği çok biçimli, çoksesli bir diyalog ya da söyleşim ortamıdır (Godard, 1989, 45-46).

Kristeva (1984, 87), dili geno-metin ve feno-metin şeklinde iki ayrı yapı içinde açıklamaktadır. Geno-metin dilin temelini oluşturur. Feno-metin ise iletişim kurmaya yarayan dil ile gerçekleşir. Kristeva geno-metin ile feno-metin ayrımını, edinmiş olduğumuz, bir parçamız olan dil ile kullandığımız dil ayrımına benzetmiştir. Feno-metin bir yapıdır ve kurallar çerçevesinde işler, geno-metin ise bir süreçtir, sınırları belirsizdir ve kurallarla sınırlandırılmaz, akışkandır.

Feno metni iletişim dili olan ve eril karakter taşıyan simgesel ile bağdaştıran Kristeva (1984, 88), geno-metni ise dişil karakter taşıyan semiyotik alan ile özdeşleştirmektedir. Dişil geno-metnin feno-metne sürekli olarak müdahale ettiğini, biri olmadan sadece diğerinin varlığının mümkün olmadığını vurgulamıştır. Feno-metin ise bir süreç halinde gelişen geno-metni belirli bir görünüm ya da yapı çerçevesi içine almak, kurallarla sınırlandırmak eğilimindedir. Dolayısıyla uygulama sürecini belirli bir düzen içerisinde biçimlendirmeye çalışan kuramsal bir yapı gibidir feno-metin. Burada birbirinden bağımsız iki ayrı katmandan söz ediliyor gibi görünse de Kristeva (1984, 60) metinlerarasılık kavramının sıklıkla kaynak, köken araştırması olarak ele alındığından yakınr ve aksine bir etkileşim alanı olduğunu belirtir. Metni oluşturan altmetinler arasında sürekli olarak kesişme, etkileşim ve ilişkisellik bulunmaktadır. Bu da metinde bir “palimpsest” görüntüsü yaratmaktadır.

Kristeva’nın geno-metin ile feno-metin ayrımını roman çerçevesine indirgediğimizde romanın olay örgüsü ve öyküleme teknikleri vasıtasıyla okurla iletişim kurma amacıyla oluşturulmuş çerçevesini feno-metne benzetebiliriz. Feno-metin, dilbilim kurallarına uygun olarak düzenlenmiş ifadeler vasıtasıyla öykülenen bir olayın başlaması, gelişimi ve çözümlenmesini içeren giriş, gelişme ve sonuç yapısı içinde düzenlenmiştir. Ancak romanın bu biçimsel düzenine geno-metin müdahale etmekte, romanın çizgisel gelişimini bozmaktadır. Geno-metnin müdahalesi hem dilbilim yapılarının bozulması şeklinde, hem izleksel düzeyde metinlerarası ilişkiler yoluyla

hem de olayların gerçekleşme sıralamasında döngüsellik ortaya çıkarılmasıyla sonuçlanan zamansal olarak gerçekleştirilebilir. Bu durumda eril simgesel dilin parçalanması ve dönüştürülmesiyle kendi içinde bir metinlerarasılık gerçekleştiren kadın yazını, dilsel ya da izleksel olarak çok katmanlı bir metindeki bir altmetin olarak metnin düzenine müdahale ederek çoksesli ve çok dilli bir bağlam oluşturmaktadır. Bu bağlamda birbiri ile etkileşim halinde bir metinlerarası ilişkiler ağından oluşan kadın yazınının ortaya çıktığı söylenebilir.

4.2.2. Altmetin Olarak Şaman Dili ile Başlangıca Yolculuk

Kadına ve doğaya önem veren, kadın, erkek, kültür ve doğa karşıtlığı yapmadan insanları doğanın bir parçası olarak gören Şamanizm kadın yazınında önemli yer tutmaktadır. Altmetinler olarak metne işlenen şamanların dili ve esrimeli yolculukları ayrıca ele almaya değer görülmektedir.

Şarkıcı, ozan ve anlatıcı olan şamanlar, dil zenginlikleriyle dikkat çekmektedirler. Eliade (2018, 56) şamanların zengin sözlü kültürün başlıca koruyucu ve aktarıcıları olduğunu belirtir. Hatta eski efsanelerin yaratıcıları oldukları düşünülmektedir. Sahip olduklarına inanılan mistik güçlerden dolayı seçilmiş ve özel insanlardır. Toplumda yer ve söz sahibi güçlü kişilikler olmalarının yanı sıra kelime dağarcıkları, bulundukları topluluktaki insanlara kıyasla çok daha zengindir. Bütün bu özelliklerinin anlatı ve insanları etkileme konusundaki başarılarında etkili olduğu söylenebilir.

Şamanlar evrenin üç katmanı olan yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü arasında yaptıklarına inanılan esrimeli yolculuk seansları sırasında diğer insanların anlamadığı ve hayvan sesine benzer bir takım sesler çıkararak şarkılar söyler, kendilerinden geçerler. Esrimeli seanslar sırasında kuşların ve vahşi hayvanların sesleri dikkat çekici şekilde duyulmaktadır. Eliade (2018, 138-140), şamanların hayvan seslerini taklit ederek, ruhların ve Tanrıların bulunduğu üç kozmik kuşakta rahatça gezindiğini belirtmektedir. Şamanların esrime halinde iken bir hayvan-ruh haline geldiği, bu yüzden bu yolculuğa eşlik eden ya da bunu sağlayan dilin hayvanların dili olduğuna inanılmaktadır. Çünkü şamanların mutlaka kartal, kaz, kuğu gibi yardımcı ruhları vardır ve bu sayede evrenler arasında uçabilirler.

Şaman mitolojisinin bir metinde kullanılması, farklı bir dil ve farklı bir evreni altmetin olarak alıp, metinde bulunan başka evrenlerle söyleşim içine sokmak şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca şaman dili vasıtasıyla metinle söyleşim ve etkileşim içine

giren çeşitli altmetinler bulunmaktadır. Örneğin Eliade (2018, 135), şamanın esrime esnasında kullandığına inanılan hayvan dilinin, insanların hayvanların dilini anlayabildiği dönemlere, yani evrenin yaratıldığı mitsel zamanlara bir gönderme yaptığından bahsetmektedir. Hayvanların dilini anlamanın, onlarla aynı düzeyde bulunup dost olmanın, cennet kavramıyla ilgili göstergeler olduğunu belirtmektedir. Bütün canlıların aynı dili konuşup rahatça anlaştığı, ayrışmanın henüz gerçekleşmediği “başlangıç” denebilecek olan o ilk zamanlarda insanlar ile hayvanlar ve doğa birbirinden henüz kopmamış, birbirini destekleyen ve tamamlayan bir bütün halindedir. “İlk günah” ile gerçekleşen cennetten kovulma ve “düşüş” sonucu insanlar artık doğanın bir parçası olma durumunu da kaybetmiş, aynı olma halinden uzaklaşmış ve bölünmeler gerçekleşmiştir (Eliade, 2018, 140-141). Dolayısıyla insan doğadan, erkek kadından ayrılmış ve hayata hâkim olan birbirini tamamlama ilişkisi, yerini diğerine tahakküm etme ilişkisine bırakmıştır.

Şamanların kendinden geçme ve esrime seanslarında “evren ağacına” tırmanarak “dünyanın merkezine” doğru bir yolculuk yaptıkları ve bu yolculuk sonucu mitlerdeki “cennetlik” duruma, köklerdeki insanlık durumuna geri döndüklerine inanılmaktadır (Eliade, 2018, 224-225). Sıradan varoluşu aşarak hayvan ataya dönüşmek ya da esrimeyle göğe çıkmak şeklinde gerçekleşen şaman yolculuğu, uzay ve zamanı aşan mistik bir deneyimdir ve kutsal varoluşun yeniden kazanılması deneyimi olduğu düşünülebilir.

Şamanın “başlangıç” durumuna yaptığı yolculuğun, anneden ayrılmanın gerçekleşmesinden önce bebeğin içinde bulunduğu semiyotik evreye doğru yapılan bir yolculuk ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bölünmenin, kopmanın ve ayrışmanın henüz gerçekleşmediği evrede bebek, annenin, yani doğanın bir parçası durumundadır. Semiyotik dönemin sona ermesiyle birlikte gerçekleşen ayrılma sonucu bir bütün olma hissinden uzaklaşma, ayrışma ve simgesel döneme geçiş gerçekleşmektedir. Ancak şamanın esrime sırasında doğanın diline dönmesi ve bu cennetlik döneme ulaşması gibi insan da semiyotik dönemde edindiği dili kaybetmeyecek, bu dil sık sık simgesel dile müdahale edecek, bu şekilde ayrışma öncesi evreye küçük şamanik yolculuklar yapılacaktır.

4.2.3. Altmetin Olarak Şaman Maskesi ve Karnaval

Bakhtin'in anlatmış olduğu halk eğlenceleri olan karnavallar ile Şamanizm arasında hem ortak öğeler bulunmakta hem de iki durum imgesel olarak benzerlikler göstermektedir. Bakhtin (2017, 90) karnaval şeklinde kutlanan ve gülme imgesiyle eşleşen yerel panayırılar, festival ve bayramların pagan ayinleriyle benzerliğine ve kendilerine göre adapte ettikleri pagan adetlerine dikkat çekmektedir. Yemekli içkili kutlamalar, cenaze törenlerinin de bir parçasıydı ve ölene de yemekler ikram edilirdi. Kadeh kaldırıp ölenin anısına içilirdi. Ölüm, neşe, gülme, anma ve kutlama hepsi bir arada yaşanan zıtlıklardı (Bakhtin, 2017, 96). Şaman adetlerinde de ölen kişinin ardından üç, yedi veya kırk gün sonra cenaze şölenleri yapılır, yenip içilir, ölüye de ateşe atılmak suretiyle yemekler sunulur (Eliade, 2018, 267). Ayrıca Bakhtin (2017, 94-96)'in bahsettiği şekilde yılın çeşitli dönemlerinde düzenlenen halk eğlenceleri ve panayırılarının yapıldığı dönemler de dikkat çekicidir. Mevsim geçişleri, ay ve güneşin evreleri, hasat zamanı, bitki örtüsünün ölümü ya da canlanmasıyla bağlantılı dönemlerde yapılan bu bayramlar Şaman adetleri ile paralellik göstermektedir. Doğa ile iç içe yaşayan şamanlar da bu dönemlerde coşkulu şenlikler ve şaman ayinleri düzenlerler. Bütün bu benzerlikler karnaval imgesindeki Şamanizm etkilerini yansıtmaktadır.

Maskeli balolar ve danslarla günlük hayatın sınırlarında yer alan karnavallar, aşırılık ve farklı bir anlam evreninde buluşma bakımından şaman seanslarıyla aynı bağlamda düşünülebilir. Şaman seansları her ne kadar Bakhtin'in karnaval tanımında olduğu şekilde güçlü olan üst kültürün bir parodisi yoluyla hiyerarşik düzenin altüst edilmesi olmasa da halk ve yönetenler arasında, alt ve üst kültür arasında bir köprü kurması bakımından üstü alta, altı üste yakınlaştırır, üstün ulaşılmazlığı imgesini yıkar.

Şaman seansları biçim ve içerik olarak da karnavala benzemektedir. Şamanın karnaval maskesi gibi bir maske giyip davul çalarak ve ilahi benzeri şarkılar söyleyerek yürüttüğü seanslar tıpkı bir karnaval ortamını yansıtmaktadır. Eliade (2018, 221) maskenin, mitsel bir hayvan ya da atalardan birinin ruhu gibi mitsel bir kişiliğin ete kemiğe bürünmesini anlattığını belirtir. Giysi, şamanı herkesin gözü önünde insanüstü bir varlığa dönüştürerek, onu bir özden başka bir öze aktarır. Üstelik Eliade (2018, 220)'ye göre, şaman giysisinin kendisi de bir tür maskedir. Üzerinde mitolojik hayvanları temsil eden figürler, sırtında güneşi temsil eden bir yuvarlak, aşağı sarkan

ve yılanları temsil eden şeritlerle şaman giysisi de kökende bir maskeden türemiş sayılabilir.

Seans sırasında ruhun bedenden özgürleşerek kozmik kuşaklar arasında yolculuğa çıkması, karnavalın özgürleştirici yönünü yansıtır. Şaman, maskeyi taktığında artık sıradan bir insan olmaktan çıkar, Tanrıların katına çıkıp onlarla konuşabilecek yüce ruhlu bir varlık haline gelir.

4.2.4. Altmetin Olarak Şamanizm ile Kadın Yazınının Buluştuğu Nokta

Şamanlık, daima bir iyileşme veya bir iyileştirme içerir (Eliade, 2018, 54). Şamanlar şifacı ve otacı olduklarından, hastaları iyileştirirler. İyileşme, şamanın kendisi için de geçerlidir. Çünkü şamanlar farklı özellikleriyle toplumdan dışlanan, hayaller kuran, sara nöbeti benzeri nöbetler geçiren ve hastalık belirtileri gösteren kişilerdir. Diğerlerinin görmediklerini gören, duymadıklarını duyan kişiler oldukları için şizofrenik özellikler sergilerler. Ancak Eliade (2018, 49)'ye göre, şaman adayının sırra erme süreci, tedavi sürecidir ve şamanlar kendi kendilerini iyileştirirler. Bilinçli ve kendi denetimlerinde nöbetler yaşamaya başlarlar. Dolayısıyla Eliade (2018, 52-53) şamanı öncelikle kendini iyileştirmeyi başarmış bir iyileştirici ya da otacı olarak tanımlar. Sırra erme sonucu kendi gücünün farkına varan ve kontrollü olarak kullanmayı öğrenen şaman artık özgürleşmiştir. Güçlerine egemen olmuş, hayatını dengelemiştir ve artık bir otacı olarak başkalarını iyileştirmeye başlar.

Kadın yazınının da bir iyileşme süreci içerdiği söylenebilir. Kadınların yazına girmesiyle hem yazın zenginleşecek, hem kadın yazını gelişecek hem de nihayetinde kadın kendini tanımlayacak, güçlerinin farkına varacak ve iyileşecektir. Kadının güçlenmesinin yanı sıra kadın yazını asıl toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaşanan hastalıklı toplumun iyileştirilmesi için bir adımdır diyebiliriz. Farklılıkları içinde barındıran çoksesli bir söyleşim ortamı olan kadın yazını, toplumsal hastalıkların iyileştirilerek eşitlikçi ve özgürlükçü bir toplumun oluşturmaya katkıda bulunulması açısından yazın alanının ahlaki boyutunu gözler önüne serer.

Sonuç olarak, semiyotik ve simgesel alanların etkileşimi ile kurulan kadın yazınında palimpsest şeklinde ilk bakışta görülen bir olay örgüsü ve alt katmanda kadın yazınının bulunduğu, ayrıca kadın yazınının da çeşitli metinlerarası ilişkilerle desteklenip güçlendirildiği, fakat bütün bu metinlerin ayrı katmanlar halinde çizgisel ilerlemeyip, birbirlerine dokunarak örgü halinde işlendiği söylenebilir.

Kadın yazınında önemli yere sahip olan Şamanizm inancı çerçevesinde şaman dili ve esrimeli yolculukları, kadın erkek karşıtlığının oluşmadığı ve insanların doğanın bir parçası sayıldığı “başlangıç”taki huzurlu ortama yapılan bir yolculuk olarak, ya da insanın annenin bir parçası gibi olduğu ve ayrışmanın henüz yaşanmadığı semiyotik döneme yolculuk çerçevesinde değerlendirilebilir. Ayrıca şaman maskeleri ile seanslar ve çeşitli şaman adetleri, hiyerarşilerin yıkıldığı, zıtlıkların uyum içinde bir arada olduğu bağlamlar olarak karnaval görüntüsündedir. Dolayısıyla Şamanizm altmetin olarak kadın yazınında her katmana örülerek kadın yazını zenginleştirip güçlendirmekte, bir şifacı gibi toplumsal cinsiyet hastalığını ele almaktadır.

4.3. Metinlerarasılık Bağlamında Yazarın Görünürlüğü ve Şamancıl Anlatı

Şamanların esrime halindeyken üç kozmik kuşak arasında bir yolculuk yaşadığı, Tanrılar katına çıktığı ve ölümler diyarına indiğine inanılmaktadır. Eliade (2018, 621), göğe çıkış ya da yeraltına iniş yolculukları sırasında yaşanan maceraların epik edebiyatın temelinde önemli yere sahip olabileceğini belirtir. Şamanın, masallarda, destanlarda ve epik yazında yer alan birçok kişi, olay ve imge ile benzerlik göstermesi, bunların şaman öykülerinden alınmış olma olasılığını doğurmaktadır. Şaman, farklı evrenler arasında yaşadığı yolculuk serüvenlerini dönüşte etrafında toplanan insanlara detaylarıyla uzun uzun anlatır. Bu anlatı bazen saatler alır (Eliade, 2018, 273). Şamanların bu yönleriyle bir anlatı ustası olduğu söylenebilir.

Yazın konusu tartışılırken metinlerarasılık kavramı genel olarak metnin özerk olduğu görüşü ile sıkı sıkıya bağlı olarak işlenmiş, metnin yazarın düşünce ve amaçlarından bağımsız olduğu vurgulanmıştır (Aktulum, 2007, 7-8). Metnin özerkliğinin olması, bu ilişkilerin metnin yazınsallığının bir özelliği, bir ölçütü olarak kabul edilmesi sonucu, yazarın göz ardı edilmesi anlamına gelebilmektedir. Kristeva (1984, 14) ise yazarın bilinçdışı etkinliğinin önemini vurgulamakla yazarın kasten metinlerarası ilişkiler kullandığı savının karşısında durduğunu göstermektedir. Yazın, bilinçdışı, öznellik ve toplumsal ilişkileri içinde barındıran bir ortamdır. Bu şekilde düşünüldüğünde, kadın yazınındaki etkin semiyotik dil kullanımı, bilinç dışının dile yansması olarak kabul edilebilir. Ancak feminist dalgalarda da görüleceği gibi, feminist hareketin hem başlangıcı hem de devamı olarak kabul edilebilecek olan kadın yazınında yazarın eylemliliği ve görünürlüğü söz konusu olmaktadır. Kadın yazınındaki yazarın görünürlüğü, bir kaynak ya da etki anlayışından uzaklaşan ve asıl olanın metin olduğu

anlayışının hâkim olduğu metinlerarasılık kavramıyla bir bakıma çelişki gösterse de yazar hem metin içinde karakterlerle ya da okurla girdiği diyalog vasıtasıyla hem de kullandığı dille görünür olabilmektedir.

Kadın yazınında metinlerarasında yaptığı yolculukları okura aktaran yazarın şamancıl bir anlatı sergilediği söylenebilir. Yazar, tıpkı bir şaman gibi farklı metinler, farklı evrenler arasında bir yolculuk yapmaktadır. Aynı zamanda yaptığı yolculuğu ve yaşadığı maceraları okurlarına aktararak okurların da bu yolculuğa tanık etmesini sağlamaktadır.

Metinlerarasılık, metin, okur, tarih ve toplum arasındaki söyleşimi ifade etmektedir. Kadın yazını çerçevesinde yazarın eylemliliği de göz önüne alındığında yazarın metinle olduğu kadar okurla olan diyalogu da gündeme gelebilmektedir. Dolayısıyla, yazarın farklı evrenleri ifade edebilecek farklı metinler arasında yol alırken kaleme aldığı yolculuk maceralarını bir şaman gibi anlattığı söylenebilir.

Bu çalışmada, kaynak metin incelemesi yoluyla kadın yazını izleri takip edilirken yazarın yan metinlerdeki görünürlüğü kadar şamancıl anlatılarında nasıl görünür hale geldiği ve çevirmenin bu izleri ne şekilde takip ettiği incelenecektir.

4.4. Metinlerarası İlişkiler Ağında Çevirmen/Okurun Rolü

Çeviri etkinliğinde kaynak metnin erek metni yaratmadaki rolü tartışılmayacağı gibi erek metnin de kaynak metnin yaratım ve yaşam sürecine katkı sağladığı söylenebilir. Erek metin, kaynak metnin başka dillerde yeniden üretilmesine sebep olmakta, farklı bağlamlarda kazandığı anlamlar vasıtasıyla zenginleşerek yaşama devam etmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda bir okur olarak çevirmenin rolü önem kazanmaktadır.

Metinlerarası ilişkilere dair yapılan kuramsal açıklama ve sınıflandırmalarda metinlerarasılığın yazınsallığın bir özelliği olduğu üzerinde durulup okura çok fazla yer verilmemiş olması dikkat çekicidir. Ne var ki Nietzsche Tanrı'nın ölümünü, Barthes (1967) ise yazarın ölümünü ilan etmiş, böylece okurun doğumu müjdelenmiştir. Metin, sadece diğer metinlerle değil, okurla da söyleşim içinde bulunur. Umberto Eco (2015, 21)'nin tanımladığı “örnek okur”, metinle işbirliği içinde hareket ederek metnin anlatı ormanlarında iz sürer ve anlam üretme işlemine katkıda bulunur.

Genette (1997, 399), altmetinlerle zenginleşen metnin, okuru çizgisel okumadan uzaklaştırıp, ilişkisel okumaya yönlendirdiğini belirtmektedir. Palimpsestvari okuma olarak adlandırılan bu yöntem ile iki ya da daha fazla metin birbiri ile bağlantılı şekilde okunmaktadır. Palimpsest tek bir kaynaktan beslenmez ve sonu da yoktur, etkileşime girdiği metinler ve okurlar ile işlemeye devam eder. Geçmiş ve şimdiyi içinde barındırırken, okurun katkısıyla birlikte geleceği de içerir (Dillon, 2017, 57). Aynı anda geçmiş, şimdi ve geleceğin mümkünlüğü ile oluşan süreklilik, çizgisel zamanı aşmakta, bu da kadın yazınının önemli bir özelliğini sergilemektedir.

Bakhtin'in tarihsellik vurgusuna değinen Kristeva (1980, 37), bir metni metinlerarası olarak okumanın, onu tarih ve toplumsal metinlerin içinde gözeterek okumak olduğunu belirtmiştir. Metinlerarasılığı sadece yazılı metinler ile olan etkileşimden oluşmadığını belirten bu ifade, metnin çevrelendiği tarihsel ve toplumsal koşullardan oluşan metinlerin de okumaya olan etkisini vurgulamaktadır.

Dillon (2017, 14), palimpsesti ilk bakışta görünen değil, daha dikkatli bakınca ortaya çıkanlar olarak yorumlamıştır. Metinlerarası ilişkiler yoluyla oluşan palimpsest görüntüsündeki bir metinde altmetinlerin varlığı yüzeyde görünen ipuçlarında gizlidir. İpuçlarını görüp onların altmetinlerle bağlantılarını anlayabilmek için öncelikle dikkatli bir okur olmak gerekmektedir. Hatta Dillon (2017, 97)'in ifadesiyle geniş mesafelerle ayrılmış ses birimleri yoluyla oluşturulan olası bağlantılara karşı tetikte bir okuma yapmak gerekir. Böyle bir okur, sadece görünen olay örgüsüne takılı kalmayıp, bir dedektif gibi anlam katmanlarında iz sürerek, altmetinleri yeniden inşa eder (Dillon, 2017, 91). Yeniden inşa etmek için okurun sadece izleri görmesi değil, aynı zamanda bir takım yorumlamalarda bulunması gerekmektedir. Böylece okur, okuduğu metnin yazarlarından biri haline gelir (Dillon, 2017, 107). Metnin farklı okuma ve yorumlara açık olması, akla Umberto Eco (1984, 33)'nin "açık yapıt" tanımlamasını getirmektedir. Metinlerarası ilişkilerle farklı anlam katmanları oluşturulan metin, açık yapıt özelliği kazanmış olur. Eco (1984, 63), açık yapıtların birçok yorumlayıcı öneri barındırdığını belirtmiştir. Kitap fiziksel olarak bitmiş görünse de okurun metne anlam verebilmesi için görüp seçmesi gereken bazı metin içi bağlantılar barındırır ve böylece sınırsız çeşitlilikte okuma olanaklarıyla baş başa kalan yorumlayıcı okur, zevk, bakış açısı ve performansı ölçüsünde eseri yazarla birlikte yazmaya davet edilir.

Okurun anlam üretme konusundaki eylemliliğinin ortaya çıktığı metinlerarası ilişkiler ağı olan çeviri sürecinde okurun hem kültürel altyapısı, hem izleri görme konusundaki yeteneği hem de okur olarak bakış açısı büyük rol oynamaktadır. “Metne katılan” ve “üretici bir eylem” gerçekleştiren çevirmen, önemli bir gücü elinde tutmaktadır (Manguel, 2014, 60). Alberto Manguel (2014, 120)’e göre okuma yaratıcı bir eylemdir. Okurken “bir metni var eden, onun gizini ortaya çıkaran, şimdiye ve geleceğin olasılıklarına onda ayna tutan” bir eylem gerçekleştirmektedir. Ancak bu eylem metni var etme ya da yok etme kapasitesine sahiptir (Manguel, 2014, 338-339). Dolayısıyla herhangi bir okuma, metni özgürleştirebilir de güç odaklarının egemenliğine de teslim edebilir.

Metnin farklı yorumlara açık olması konusu üzerinde duran Eco, okurun özgürlüğünün son yıllarda biraz fazla vurgulandığını belirtmiştir. Ancak çizgisel okuma ve tek anlamlılık karşıtı olan en radikal yapı sökücülerin bile bariz bir şekilde kabul edilemez yorumlar bulunduğunu kabul etmektedirler. Dolayısıyla Eco (1990, 6-7) “yorumun sınırlarının metnin hakları ile örtüştüğü” yorumunu yapmaktadır. Kadın yazını okurken eril ve dişil bakış açısının anlam üretimi konusunda farklılık yaratabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamla Eco’nun yorumu önem taşımaktadır.

Kadın yazını, Cixous (1993,10)’ın ifadesiyle “beyaz mürekkep” ile yazılmaktadır. Bir tür görünmez mürekkeple yazılı olan bu metni okurken palimpsest okuması yapmak gerektirmektedir. Hatta çevirmenin Sherlock Holmes’un merceğini eline alarak metni oluşturan izleri takip etmesi beklenebilir. Dikkatli bir okuma sonucu altta yatan metni diriltici bir eylem gerçekleştirecek olan okur, çevirmen olarak kadın yazınının başka bir dilde yaşamaya devam etmesini sağlayabilir.

4.5. Bölüm Değerlendirmesi

Çevirmen öncelikle bir okur olarak anlamın üretim sürecinde önemli bir yere sahiptir. Örnek çevirmen, her şeyden önce bir örnek okurdur. Metinlerarası ilişkilerin izlerini sürer, metnin genişleyen anlam evreni içerisinde bir keşfe çıkar. Metni okurken başladığı yeniden üretim sürecine metni diğer dilde sözcüklere dökerken devam eder. Alıntılanan metin, yeni bağlamında yeni anlamlar kazanır ve yeni okurları için açılan yeni pencerelerle Genette’in bahsettiği “sonsuz kitaba” (Gökalp-Alpaslan, 2007, 8) yeni bir bölüm daha eklenmiş olur. Dolayısıyla metinler, kendilerinden önce yazılan, çağdaşları olan metinlerle olduğu kadar kendilerinden sonra yazılacak olan metinler

ile de etkileşim halindedirler. Önce yazılan bir metin daha sonra yazılan bir metni beslediği gibi sonra yazılan bir metin de daha önce yazılan bir metni besleyebilir, ona yeni anlamlar kazandırabilir.

Çevirinin metinlerarası ilişkilerdeki rolü metnin yaratım ve yaşam sürecine katkı sağlamak iken metnin içerdiği metinlerarası ilişkilerin çeviride yeniden yaratılması da bu tezin konusunda önemli yer tutmaktadır. Bu çalışmada, metinlerarası bir yolculuğa çıkan çevirmen okurun altmetinlerde iz sürerken ve yine metinlerarası bir süreç olarak metni başka bir dile aktarırken kadın yazını bağlamında gerçekleşen biçimsel ve anlamsal dönüşümler ele alınmaktadır.

5. METİNLERARASI İLİŞKİLER AĞINDA ÇEVİRİ VE KADIN YAZINI ÇEVİRİSİ

Genette (1997, 214), metnin bir dilden diğer dile aktarılıp yeni bir metin haline dönüştürüldüğü çeviriyi metinlerarasılık olarak ele almış ve anametnin ile alt metni birbirine bağlayan ilişki olarak tanımladığı ana-metinsellik bağlamında değerlendirmiştir. Bir metnin başka bir dilde yeniden yazımı olarak kabul edilen çeviri, böylece metinlerarası ilişkiler ağındaki yerini almaktadır.

5.1. Yeniden Yazım

Yazınsal yaratıcılık, her zaman yaygın bir tartışma konusu olsa da metinlerarasılık kuramının temelinde her yazının daha önceki bir yazı ile bağlantılı olduğu ve her yazınsal metnin bir yeniden yazım olduğu görüşü yer almaktadır. Tam olarak özgün bir metnin olmadığı sonucu çıkarılabilecek olan bu kurama göre yazınsal alan daima bir metinlerarası ağ içerisinde gelişmekte ve eski metinler yeniden yazılmaktadır.

5.1.1. Metinlerarasılık Bağlamında Yeniden Yazım

Metinlerarası ilişkilerin farklı bir ifade biçimi olan yeniden yazım, bir metnin “açık ya da kapalı bir biçimde” başka bir metinde yinelenmesi olarak tanımlanır (Aktulum, 2007, 236). Yeniden yazım, bir metnin aynı şekliyle yinelenmesi değil, “yeni bir bağlamda, yeni bir okur kitlesi için, yeni işlevlerle, yeni ereklerle” dönüştürülmesi şeklinde gerçekleştirilir (Aktulum, 2011, 149). Örneğin Gonca Alparslan’ın (2007) Gılgamış Destanının yeniden yazımlarına yer verdiği kitabındaki metinlerde yazarların yeni erekleri yönünde gerçekleşen dönüşümler dikkat çekicidir.

Yeniden yazım, sadece başka yazarlara ait metinlerin ya da o metinlerden alınan parçaların bir araya getirilerek yeni bir metinde kullanılması değil, aynı zamanda bir metnin kendi yazarı tarafından çeşitli amaçlar etrafında yeniden kaleme alınması şeklinde de gerçekleştirilebilir (Aktulum, 2007, 236). Aktulum (2011, 341), yeniden yazılan metinde yazar tarafından yeni bir şey eklenip çıkarılmamış bile olsa yazarın alıntı metni yeni bağlamda yeniden kurgulama şeklinin yeni metnin özgünlüğünü yansıttığını belirtir. Ancak metinler ne kadar değişime ve dönüşüme uğrasa da eski

metnin izlerini barındırmaktadırlar. Bu yönüyle yeniden yazım, metnin palimpsestvari özelliğini ortaya çıkarmaktadır.

5.1.2. Bir Temsil Olarak Yeniden Yazım

Post-modern dönem ve bilhassa sömürge sonrası dönem yazını bağlamında çeviri ve güç ilişkileri üzerinde duran ve sözlü yazın ve mitler üzerinde çalışan Maria Tymoczko (1999, 41), yeniden yazım ve yeniden anlatıların temsil edici özelliğine dikkat çekmiş, yeniden yazımın temsil işlevini düzdeğişmece özelliğinden bahsederek açıklamıştır.

Tymoczko (1999, 41-43), bir sözcüğün benzetme amacı güdülmeksizin türlü ilişkilerle başka sözcükler yerine kullanılması sanatı olan düzdeğişmece yoluyla yazarların yeni metinlerde yeni anlamlar ürettiğini belirtir. Bu süreçte başka bir metni çağrıştıran herhangi bir özellik, bütünü ifade etmekte, alınan bir bölüm, metnin tamamını kastetmektedir. Geleneksel bir masal yeniden anlatıldığında aynı masalın diğer bütün versiyonlarını olduğu kadar bu geleneğin ve kültürün tamamını da canlandırır. Dolayısıyla yeniden yazım kültürlerin temsilini ve korunmasını sağlayan bir yöntem olarak kabul edilebilir. Kadın yazını da yeniden yazım yoluyla farklı metinlerde ve farklı kültürlerde temsil edilerek, korunup sürdürülebilir.

Metnin düzdeğişmece özelliğinin sadece içerik değil, biçim olarak da kendini gösterdiği belirtilmektedir. Örneğin herhangi bir sone bütün Shakespeare sonelerini ve hatta tüm sone geleneğini çağrıştırmaktadır (Tymoczko, 1999, 45). Düzdeğişmecenin yazınsal yönü dışında bir de mecazi yönü üzerinde duran Tymoczko (1999, 45), bir metinde alıntılanmış olan bir direniş örneğinin farklı bir bağlamdaki herhangi bir direnişi ya da genel olarak bütün insanlığın haksızlığa karşı direnişini çağrıştırdığını ifade eder. Dolayısıyla tek bir metin başka bir metni, bir yazınsal geleneğin tamamını ya da toplumsal veya kültürel bir bağlamı temsil etme gücünü elinde tutar. Bu bağlamda, bir yeniden yazım olan çeviri, kültürlerin temsili ve sürekliliğinde büyük önem taşımaktadır. Kadın yazını çevirisi de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı bir mücadele olarak gelişen kadın yazını kültürünün ve bu mücadelenin sürekliliği için gerekli ve önemlidir.

5.1.3. Yeniden Yazım Olarak Çeviri

Lefevere (1992, vii), çevirinin özgün metnin bir yeniden yazımı olduğunu net bir cümle ile ifade etmektedir. Dahası çeviri, Lefevere (1992, 9)'e göre en belirgin yeniden yazım örneğidir ve diğer bir kültürün yazını ya da yazarını o kültürün

sınırları dışına taşıyarak daha geniş bir kitleye yansıtma gücü olduğundan çeviri etkili yeniden yazım türüdür.

Metinlerarasılık kuramı açıklanırken yeniden yazılan metnin, yeni bağlamında dönüştürüldüğünden bahsedilmektedir. Lefevere (1992, vii), dönüşüme daha detaylı bir açıklama getirir. Bütün yeniden yazımların belli bir ideoloji ve yazınsallık yansıttığını ve bu yüzden bütün yeniden yazımların belli bir toplumda belli bir şekilde işlev görecektir şeklinde bir manipülasyona sahne olduğunu belirtir. Yeniden yazım, güç ve güçlü lehine bir manipülasyon içerir ve çeviri tarihi, bir kültürün diğer bir kültürü biçimlendirmesinin de tarihidir.

Lefevere (2012, 206), yazın dizgesinde yer alan ve dizgenin kontrolünü sağlayan kişi, grup ve kurumlardan oluşan “patronaj” kavramından bahsetmekte ve ideoloji, ekonomi ve statü gibi etkenlerin etkin rolünü vurgulamaktadır. Yazın dizgesinde yazınsallık (poetics) adında bir davranış kodu bulunmaktadır ve yazınsallık kategorisi altında tür, simgeler, karakterler gibi bileşenler yazının o toplumda nasıl işlev göreceğinin belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır. Lefevere (2012, 212), metnin çevirisinin yapıldığı erek dizgenin daima daha baskın olduğunu ve dolayısıyla kaynak kültürün erek kültür okurlarının alışkın olduğu dile dönüştürülerek etkisizleştirildiğini belirtir. Çeviri yaparken erek dizgede egemen olan patronaj ve yazınsal düzenin ihtiyaçlarına uygun olarak hareket edilmektedir (Lefevere, 2012, 214). Kaynak metnin diğer dilde ifade edilmesi için kullanılan çevirmen stratejileri ideoloji ve yazınsallık ölçütleri tarafından biçimlendirildiğinden, Lefevere (1992, 39) çevirinin güçlü bir manipülasyon aracı olduğunu vurgular ve ideolojik etkinin her zaman daha baskın olduğunu da ekler.

Lefevere (1992, vii), çevirinin de içinde bulunduğu yeniden yazımın yeni kavramlar, yeni türler, dile yenilikler tanıttığını belirtmiştir. Ancak yeniden yazım, etkisi altında kaldığı yazınsal ve ideolojik etkenlerden dolayı yeniliği baskılayıcı, biçimini değiştirici ya da bozucu da olabilir. Bu sürecin incelenmesi ve oluşan dönüşümlerin mercek altına alınması, Lefevere’in de dediği gibi içinde yaşadığımız dünya hakkında bilinç kazanmamızı sağlayacaktır.

5.1.4. Yeniden Yazım Olarak Feminist Çeviri

Feminist çeviri, patriarkal dilin bir eleştirisi olarak feminist yazarlar tarafından 1970 sonları ve 1980’lerde Quebec’te geliştirilmiş olan geleneksel-karşıtı, saldırgan ve

yaratıcı bir çeviri yaklaşımıdır (Von Flotow, 1991, 72). Feminist çevirmenler, geleneksel baskın dile karşı çıkıp, dilin yapısını bozmak amacıyla deneysel çeviri yöntemleri kullanarak, daha önce ifade edilmemiş olan kadın deneyimlerini sözcüklere dökerek, feminist bir yazınsal kültür oluşturmaya çalışmışlardır. Kadın dilinin gelişip duyularak yazınsal alanda kendine yer bulabilmesi için geleneksel ve kuralcı eril dilin yıkılması gerektiği inancıyla, standart dilin ve söylemin gücünü baltalamak için yeni sözcükler üretme, dilbilgisi yapılarını görmezden gelme, sözcükleri parçalayarak çokanlamalı hale getirme gibi yöntemler kullanılmıştır (Von Flotow, 1991, 73). Bu yöntemler ikinci dalga feminizm bağlamında önerilen dil kullanımına uygunluk göstermektedir. Örneğin feminist çeviriye yön veren yazarlardan İrigaray (1985, 76), çeviriyi kadını görünür kılacak şekilde metni manipüle ederek yeniden yazmak olarak tanımlamıştır.

Feminist çevirmen, görünürdür, yürüttüğü yaratıcı eylemi önsözde açıklar, çevirisini yaptığı yazarla gizlice işbirliği yapar ama aynı zamanda ona meydan okur (Von Flotow, 1991, 74). Von Flotow (1991, 74-79), feminist çeviride kullanılan yöntemlerin başta gelenlerini, tamamlama (supplementing), önsöz ve dipnot kullanma ve ele geçirme (hijacking) olarak açıklamıştır. Tamamlayıcı strateji ile yeni sözcükler kullanma, sözcük oyunları yapma ve eklemeler yapmak suretiyle metne müdahale edilerek iki dil arasındaki farklılıklar telafi edilir. İkinci olarak, gerçekleştirilen dönüştürücü eylemin amaç ve yönteminin açıklanarak örnekler verildiği önsözler ve açıklayıcı dipnotlar çevirmenin metin üretimindeki etkin katılımını gözler önüne serer. Son olarak ele geçirme stratejisinde ise kaynak metin feminist söylem üretmek amacıyla “düzeltilmekte”, değiştirilerek dönüştürülmektedir. Feminist çevirmen Louis De Lotbiniere-Harwood (1990, 9’dan aktaran Flotow, 1991, 79), çevirisine yazdığı önsözde, kendi çeviri projesinin kadınlar için konuşan bir dil yaratmak üzerine politik bir müdahale olduğunu ve dişil olanı görünür yapmak için dil yoluyla ne mümkünse kullandığını açıkça belirtmiştir.

Barbara Godard (1989, 49)’a göre çeviri, orjinalin şeffaf bir kopyası değildir, bir dönüşümdür. Taklit, adaptasyon, alıntı, pastiş, parodi gibi birçok strateji içeren bir yeniden yazımdır. Godard, feminist çeviriyi, metne kadın eli değmesi şeklinde açıklamaktadır. Feminist çevirmen, metin üstünde yaptığı manipülasyonu açıkça ortaya koyar. O artık mütevazı, kendini geri planda tutan pasif bir çevirmen değildir. Aktif ve bilinçli bir şekilde anlam üretme sürecine katılır. Hatta büyük bir rahatlıkla

italik yazılar, dipnotlar ya da önsöz yoluyla metne imzasını atar (Barbara Godard, 1989, 50).

Sonuç olarak bir metinlerarasılık örneği olan yeniden yazım, metinlerin farklı bağlamlarda yeni ereklerle yeniden ele alınmaları yoluyla oluşturulmaktadır. Metinler yeniden yazılırken her ne kadar dönüştürülseler de önceki metinden palimpsestvari izlerini devam ettirirler. Ayrıca önceki metnin ve hatta kültürün bir temsilini oluştururlar.

Bir yeniden yazım olan çeviri, güçlü bir manipölasyon aracı olarak tanımlanmaktadır. Metnin kadın dilini yansıtacak şekilde yeniden-yazıldığı feminist çeviri bunun en iyi örneklerden biridir.

Kadın yazınının çevirisi de bir yeniden yazım olduğundan, kadın yazını erek metinde yeniden yazılırken de dönüşüme uğraması muhtemeldir. Bu dönüşümün ne şekilde gerçekleştirildiği çalışmada incelenecektir. Bir sonraki bölümde kadın yazınının çevirisi üzerinde durulacaktır.

5.2. Kadın Yazını Çevirisi

Barbara Godard (1989, 46), baskın dilin tekrarlanması ve sürekli yerinden edilmesi şeklinde gerçekleştirilen kadın yazınının eril dilin dönüştürüldüğü bir çeviri olarak değerlendirmektedir. Hem kadın yazınının hem de çevirinin bir yeniden okuma ve yeniden yazma etkinliği olduğunu belirten Godard, her ikisinin de duyulmayı duyulur hale getiren iki metinlerarası süreç olduğunu belirtmektedir.

Yeniden yazım olan çeviri, kaynak metni, yazarı, içinde bulunduğu yazını ya da kültürü yansıtır, bunların farklı bir kültürdeki temsilidir (Lefevere, 1992, 110; Tymoczko, 1999, 41). Kadın yazınının yeniden yazımı olan çeviri, toplumsal cinsiyet bağlamında güçlendirilmeye çalışılan bu kültürün diğer dillerdeki temsili olacak, böylelikle bu kültürün güçlenmesi için bir adım atılmış olacaktır. Kadın yazınının bir yeniden yazım olarak çeviri etkinliğinde temsil edilmesi bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

5.2.1. Yazınsallığın Korunması

Kadın yazını alanındaki çeviri çalışmaları feminist dalgalar bağlamında değişen ve gelişen fikirler ile birlikte ortaya çıkan çeşitlilikleri içererek devam etmektedir (Von Flotow, 1998, 4). İlk zamanlarda bütün kadınları aynı özellikler içinde ele alan ve

erkeklerle farklı olduğunu vurgulayan yaklaşımlardan kadınlar arası farklılıklara odaklanılan ve ayrıca çeşitli güç ilişkileri kapsamında yer alan tahakkümün ve doğaya tahakkümün ele alındığı feminist çalışmalarla kadın yazını çevirisinin kapsamı genişlemektedir.

Gayatri Chakravorty Spivak (2012, 312-315), üçüncü dünya ülkelerinden kadın yazarların metinlerinin çevirisi üzerinde durduğu “Politics of Translation” adlı makalesinde, çeşitli kültürlerden kadınlar arasındaki farklılıklara ve yazınsal alanda bunun yansıtıldığına dikkat çekmiştir. Sömürge sonrası uygulamalara değinen Spivak, üçüncü dünya ülkelerinin metinlerinin sadece mesaja indirgenerek çevrildiğini, yazınsallığın gözetilmediğini, sonuçta örneğin Filistin’li bir kadının metninin Tayvan’lı bir adamın metninden ayırt edilemeyecek hale geldiğini belirtmiştir. Dolayısıyla bu metinler yazınsal alanda dikkat çeken metinler olmaktan uzaklaşmaktadır. Ancak Spivak’a göre, çevirmen ile eserin yazınsallığı arasında bir ilişki olması gerekmektedir. Spivak, çeviride yazınsal dönüşümü dilin retorik yapısının mantıksal sistematiğini bir şekilde bozuyor olmasına bağlamış, retoriği kaybetme pahasına mantıksal olana odaklanırsak, güvende kaldığımızı belirtmiştir. Ancak güvende kalmak pahasına metindeki farklılıkları yansıtmaksızın homojenleştirmek, metni yazın alanında zayıf konuma düşürmek anlamına gelecektir.

Yeniden yazım bağlamında kadın yazını çevirisi konusu “sadakat” sorununu da akla getirmektedir. Bir sonraki bölümde, sadakat konusu kadın yazınının çevirisi çerçevesinde tartışılacaktır.

5.2.2. Kadın Yazını Çevirisinde Sadakat

Çeviribilim alanındaki en büyük tartışma konularından biri sadakat kavramı olagelmıştır. Tartışma genellikle kaynak metne mi yoksa erek metne mi sadık olunmalı sorusu etrafında dönerken, çeşitli görüşler ortaya atılmaktadır. Çeviri sürecinde yer alan etkenleri, yani çeviride sadakat bekleyen aktörleri sayan Chesterman (2002, 93), yazar, yayınevi, çevirmen ve okura, zaten yerini sağlama alamamış olan çevirmenlik mesleğini eklemiştir. Susan Bassnett (1992, 71), daha farklı sadakat kaygılarından bahsederek çeviriyi toplumsal geleneklere ve metnin dışındaki dünyaya uygunluğu bakımından ele almak gerektiğini belirtmiştir.

Simon (1996, 29)’a göre ise sadakat, “evrensel” bir özne düşüncesi üzerinden tartışıldığı için çok problemli görülmektedir çünkü cinsiyetsiz ve evrensel olarak kabul

edilen şey aslında eril akıldır ve sadakat taraflı bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Sadakat, metnin ikinci yazarı olan çeviren özneyi ve üstlendiği sorumlulukları göz önünde bulundurarak tartışılmalıdır (Simon, 1996, 13). Yazın yoluyla toplumsal cinsiyet sorunu ile mücadele etme ve kadını var etme sorumluluğunu yüklenen feminist çevirmen, kendini anlam üretiminin bir parçası olarak ortaya koymaktadır (Simon, 1996, 29). Özellikle de anlam üretme konusunda dili zorlayan kadın yazını örnekleriyle karşılaştığında çevirmenin sorumluluğu farklı bir boyut kazanır (Simon, 1996, 13). Bu noktada sadakat belki de sadece çevirmenin aldığı sorumluluktur.

Kadın yazınında çevirmenin rolü üzerine yazan feminist yazar ve çevirmen Myriam Diaz-Diocaretz (1985, 156'dan aktaran Bassnett, 1992, 68), metinde kadın sesinin duyulması yönünde stratejiler kullanan yazarların, çevirmenlerden de işbirliği beklediğini belirtmiştir ve Diaz-Diocaret çevirmenleri “mesaja ihanet etme” konusunda uyarır. Metindeki kadın yazınının görmezden gelinerek metnin tarafsız bir şekilde aktarılması metne ihanet olarak kabul edilebilir. Ayrıca özgün metnin içindeki lezbiyen izlerinin silinmesi gibi bir eylem de patriarkal emperyalizm olarak yorumlanmaktadır (Simon, 1996, 71). Von Flotow (1991, 76) böyle bir durumda kaynak metindeki mesajın iletilebilmesi için çevirmenin kaynak metnin farklılığını ve çokanlamlılığını aktarmak yönünde yazar ile işbirliği içine girmesi gerektiğini belirtmiştir.

Spivak (2012, 313)'a göre feminist çevirmen tarafsız bir kişi değil, cinsiyetli bir eyleyen olarak görev başındadır. Yazar da ideolojik duruşuna göre yazmakta, politik bir duruş sergilemektedir. Bu durumda çevirmenin çok yönlü ve karmaşık bir eyleyen özelliği olduğunu belirten Spivak, bir yandan kaynak metne teslim olması gerektiği, diğer yandan dilin çeviri yoluyla başka bir bağlamda sahne alması gerektiğini vurgulamaktadır.

Simon (1996, 16), feminist çevirinin bir proje şeklinde gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yazar, metin ve çevirmen arasında bir işbirliğinin hâkim olduğu feminist çeviri, özgün metnin amacını devam ettirip geliştirmek hedefini güder. Bu yüzden en başarılı çeviriler, metin ile çeviri projesi arasında bir uyum olduğunda gerçekleşir.

Çizgisel ve şeffaf anlam akışını bozup, metinde çoğulluk sağlayarak metnin amacıyla uyum içinde ilerleyen bir çeviri projesi ile sabit anlam takıntılı bakış açısı çelişmektedir. Her yazının bir yeniden yazım olduğunu ve bir öznellik içerdiğini

destekleyen feminist çeviride “bir eyleyen olarak çevirmen” anlayışı hâkimdir. Dolayısıyla tamamen özgür olmamakla birlikte, çeviri projesine sadakat göstererek yaratıcı çeviri gerçekleştiren bir çevirmen tanımlanmaktadır (Simon, 1996, 29).

Metinlerarasılık kuramının dönüştürücülük özelliği göz önünde bulundurulduğunda kadın yazınının çevirisinde de bir dönüşüm ve yeni anlamlar edinme söz konusu olacaktır. Ancak kadın yazınında görülmeyeni görünür hale getirme, duyulmayı duyulur hale getirme amaçlandığından, çeviri sürecinde bu etkinin kaybolmaması ve kadın yazını izlerinin aktarılan dilde de ortaya çıkabilmesi için kadın yazını çevirisinde stratejik bir sadakat kavramının söz konusu olabileceği söylenebilir.

Sonuç olarak, eril dilin dönüştürülmesi bakımından kendisi de bir yeniden yazım olan kadın yazını, içerdiği metinlerarası ilişkiler bağlamında mitlerden tarihe, kadın konusunu işleyen diğer yazınsal metinlerden direniş metinlerine ve dengesiz güç ilişkilerine dair yazınsal olan ve olmayan çeşitli metinlerin yeniden yazımını ve temsilini içeren eserler ortaya çıkarır. Böylelikle bütün bu yazınsal geleneği yansıtmakta, yaşatmakta ve güçlendirmektedir. Kadın yazınının çevirisinin ise bu geleneğin başka kültürlerde yansıtılması, böylelikle hem bu kültürün temsilinin gerçekleştirilmesi, hem de güçlenmesini sağlayabilecek bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda çevirmenin metinle ve yazarla işbirliği halinde olması beklenmektedir. Dolayısıyla kadın yazınında sadakat konusu önem arz etmekte, toplumsal cinsiyet ve tahakküme karşı olma mesajının yeni dilde yeni bağlamda da iletilebilmesi için hem dil hem mesaj içerikli bir sadakat beklentisi yer almaktadır.

Bir yeniden yazım olan çeviri, kaynak metinde meydana gelen dönüşümlere sahne olur. Ancak politik bir bakış açısıyla kadın yazını çevirisinde stratejik bir sadakat söz konusu olabilir ve böylelikle kaynak metin erek metne aktarılırken kadın yazını izlerinin kaybolması önlenir.

5.3. Çeviride “Öteki” Olarak Kadın Yazını

Eril “ben” tanımları içinde asimile edilerek yok olmamak amacıyla, var olma mücadelesini yazın alanında gerçekleştirmekte olan kadın için çeviri bu mücadelenin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Kadın, farklılığını kadın yazınında ortaya koyarken, çevirmene de bir sorumluluk yüklemektedir. Bu noktada çeviriyi en yakın ve en samimi okuma eylemi olarak açıklayan Spivak (2012, 313), çevirirken metne teslim olunması gerektiğini vurgulamıştır. Spivak (2012, 316)’a göre çevirmen

öncelikli olarak metne teslim olmazsa metnin özel çağrısını duyamaz. “Öteki”, “kendi” ile benzer olarak düşünme tehlikesine girer.

Antoine Berman (1992, 180), çevirinin bizim “öteki” ile bütün ilişkimizin ortaya çıktığı yer olduğunu belirtmiştir. Kadının “öteki cins” olarak algılanması gibi kadın yazını da eril dilin egemen olduğu yazınsal alanda marjinal “öteki” olarak konumlanmış durumdadır. Bu bağlamda kadın yazınının çevirisi, geleneksel kullanımdaki eril dilin kadın yazını ile olan ilişkisinin ortaya çıktığı yer olacaktır.

5.3.1. Yabancınn Sınanması

Barbara Godard (1989, 45), kadın yazınındaki çokdilliliğin çeviri yoluyla başka bir kültüre aktarılmasında engellerle karşılaşıldığını belirtmiş, yaşanan bu çarpışmayı Berman’ın “yabancınn sınanması” kuramıyla açıklamıştır.

Berman (2012, 240), çeviriyi “yabancınn sınanması” olarak tanımlamış, bu süreçte iki yönlü bir sınanma gerçekleştiğini ileri sürmüştür. Öncelikle çeviri metin yoluyla kendimiz ile yabancı arasında bir ilişki kurulur ve yabancı metin tüm yabancılığıyla karşımızda belirir. Bu süreçte “Yabancı” da kendi dil zemininden sökülüp, bir bakıma sürgün edildiği için bir sınanma yaşamaktadır. Bu süreç içinde etnik-merkezci bir tavırla çevirilerde yabancınn yabancılığı zayıflatılmakta ya da tamamen silinmektedir. Berman, yazınsal metinlerle teknik metinler arasında bir fark gözetilmeksizin yazınsal metindeki retorik söylemin göz ardı edildiği ve teknik metin gibi çevrildiğini belirtir. Böylelikle çeviride yabancınn sınanmasının aksine, yabancınn reddedildiğini, ya da erek ortama uyum sağlayacak şekilde çevrilerek “doğallaştırıldığını” ifade eder (Berman, 2012, 241). Sonuçta ise yabancıyı deneyimlemek mümkün olmaktan çıkar ve “öteki” olan, “aynı” olana indirgenmiş olur (Berman, 1992, 46).

Berman (1992, 4) etnik-merkezci çevirileri “kötü çeviri” olarak nitelemektedir. Çünkü bu çevirilerde, çevirinin “öteki” ile yazı vasıtasıyla ilişki kurmak, “yabancı” aracılığıyla kendini beslemek olan temel amacına aykırı hareket edildiğini belirtir. Çevirinin bir açılım, bir diyalog, farklı iki kültürün bir araya gelmesi, merkezlesme ve kültürlerarası iletişim haline geçme olduğunu vurgular. Oysa kötü bir çevirinin aktarılabilirlik kisvesi altında yabancı metnin yabancılığının reddedilmesi şeklinde üretildiğini belirtir (Berman, 1992, 5).

Berman (2009, 60) çeviri yaparken bir çeviri projesi uygulamanın önemine dikkat çekmektedir. Her çeviri bir projeye dayanır, belli bir amacı vardır. Bu proje, hem çeviri

koşullarına hem de çevrilen eserin özel ihtiyaçlarına göre belirlenir. Proje ile çevirmenin nasıl bir yaklaşımla çeviri yapacağı belirlenir. Simon (1996, 29) feminist çevirilerin feminizm bağlamında hedefler içeren bir proje içinde gerçekleştirildiğini belirtmiş, çevirmenlerin ise önsözlerde çeviri amaç ve yöntemlerini açıkça belirttiğini ifade etmiştir. Metni manipüle eden feminist çeviri, bu bağlamda kabul edilebilir bir zemine oturtulmuştur. Ancak herhangi bir proje kapsamında olmayıp kadın yazınının manipüle edildiği çeviriler incelenmeye değer görülmektedir.

Berman (2009, 69), çevirinin bir proje dahilinde yapılmasının hataları büyük ölçüde önleyeceğini ama tamamen önüne geçemeyeceğini belirtir. Çeviride her zaman bir kusur olacaktır. Kusurların sebebi bazen projede çelişkiler olması olsa da genellikle ya çevirmenin açıklama yapmak, erek kültüre uyarlamak gibi bazı beklentilere uyarak projeyi ihlal etmesi, ya da kaynak metinle yakın temastayken verdiği öznel çeviri kararlarıyla ilgilidir. Sorgulanabilecek olan kararlar, hatalar, yanlış çeviriler, kırpma, kalem sürçmeleri bunlara örnektir.

Venuti (1998, 87)'ye göre, bir çeviri projesi, erek metnin normlarını ortaya çıkaracak şekilde kaynak metnin normlarından sapabilir veya aksine erek metinde dil ve kültürel farklılıklara daha açık bir okuma yaratabilir. Kadın yazını çevirisinde kadın dilinde yansıtılan farklılıkların asimile edilmeden erek metinde de yansıtılabilmesi için belirli bir proje dâhilinde çalışmak bilinçli bir çeviri eylemi yapılmasını sağlayabilir.

5.3.2. Yerlileştirme

Çeviri yaparken metindeki farklılıkların silinerek dilin homojenleştirilmesini Lawrence Venuti (1995, 1) “yerlileştirme” kavramıyla açıklamaktadır. Venuti, yerlileştirme yapılarak çevirilerin etnik-merkezci bir eğilimle erek kültürde akıcı bir dille yazılıp kolay okunur hale getirildiğini, bu süreçte ise kaynak metindeki kültürel öğelerin kaybolduğunu belirtmiştir. Çevirmenin yaygın olarak kullanılan ifadeler, kesintisiz sözdizimi ve sabit, belirli bir anlam kurmak yoluyla kolay okunurluk sağlaması sonucu oluşan akıcı söylem, şeffaflık yanılsamasına sebep olur ve çeviri metin, çeviri gibi değil, özgün metin gibi görünür. Ancak akıcı dil kullanmak isterken kaynak metindeki dilsel ve kültürel farklılıkların çeviride kaybolması, asimile edici bir etkiye sebep olur. Venuti (1995, 20), erek metinde yaygın kullanılan standart dilin dışına çıkarak uygulanan “yabancılaştırıcı” çeviri yöntemi ile bunun önlenebileceğini ifade etmiştir.

Venuti (1998, 67), yabancı bir metnin yerine başka bir dilde bir metin konurken, çevirilerin bir yorumlama işleminden geçtiğini ve erek ortamda anlaşılır bir metin oluşturmak amacındaki çevirilerin kaçınılmaz olarak yerlileştirici olduğunu vurgulamaktadır. Aslında yerlileştirme işlemi, çevrilecek metnin erek kültürün özellikle ilgilendiği konulara uygun olarak seçilip diğerlerinin dışlanmasıyla başlar, çevirinin üretimi, dolaşımı ve algılanmasına kadar her bir aşamada devam eder. Ancak yerlileştirmenin en güçlü işlediği yer, çeviri sürecidir ve yabancı metin yerli dil ve söylemlerle yeniden yazılırken daima belirli değerlerin seçimi karşısında diğerlerinin dışlanması şeklinde gerçekleşir.

Venuti (1995, 18) çeviriyi, yabancı metnin dilsel ve kültürel farklılığının yerine erek dil okurunun anlayabileceği bir metin konması şeklinde açıklar. Çevirinin amaç ve eylem olarak özünde şiddet olduğunun kanıtı olan bu süreç, Venuti'ye göre yerlileştirmenin kaçınılmazlığını açıklamaktadır. Yabancı metin, erek dilde daima tahakküm ve marjinalite hiyerarşileri içinde yapılandırılmış olan ve metnin üretimini, dolaşımını ve algılanma şeklini belirleyen değerler, inanışlar ve temsil biçimlerine uygun şekilde yeniden kurulmaktadır. Çeviride kaynak metnin barındırdığı farklılıklar asla tam olarak silinemez ama mutlaka indirgenir ve bu süreçte bazı olasılıklar ortadan kaldırılırken, onun yerine erek dile özel birçok olasılık yaratılmaktadır.

5.3.3. Yerlileştirme ve Kalem Sürçmesi

Çeviri yaparken erek dilde akıcılık sağlayabilmek amacıyla yapılan yerlileştirme ve çevirinin bilinçli olarak metni manipüle etmek amacını taşıdığı feminist çeviri gibi kasıtlı eylemler dışında çevirmenin yerlileştirme sürecinde ortadan kaldırdığı ya da değiştirdiği olasılıklar, çevirmen kararlarını etkileyen bilinç dışı bir süreç içinde de gerçekleştirilebilmektedir. Çevirmen kararlarını etkileyen bilinç dışı unsurlar sonucu kaynak metinde oluşan değişimler Sigmund Freud'un dil sürçmesi kuramı ve aynı sebeplerle oluştuğunu belirttiği yanlış okuma ve kalem sürçmesi için bir örnek teşkil edebilir.

Freud (2015, 78), dil sürçmelerinde, konuşulmak istenene bir şeyin bozucu etkisi olduğunu tespit etmiş, bunun bilinçaltından kaynaklanan bir itici güç olduğunu belirtmiştir. Freud (2015, 90), bilinçaltında baskılanmış düşüncelerin, örtük arzu ve isteklerin açığa çıkmasını dil sürçmesi olarak açıklamıştır. Dil sürçmesi, frenlenmek istenen düşünce ya da sözcüklerin istem dışı ortaya çıkması, söylenmekten kaçınılan

ifadelerin kendini ele vermesidir. Dil sürçmesi, ayrıca içten gelen bir eleştirinin, bir itirazın ortaya çıkmasıdır (Freud, 2015, 109-110). İçten gelen bir dirence karşı bir eylem gerçekleştirmenin güçlüğüne dikkat çeken Freud (2015, 289), bilinçaltının bir niyeti yaptırmamak için bir nedeni varsa bu konuda oldukça tutarlı bir yol izlediğini ve buna karşı çıkmanın zor olduğunu ileri sürmüştür. “Yanlış okuma” ve “kalem sürçmesi” de dil sürçmesi gibi, bilinçaltının ortaya çıkması ile açıklanabilir (Freud, 2015, 133). Freud (2015, 127), insanın kendi hedeflediği bir yolda “bütün benliğini verdiği” bir sırada dilinin sürçmeyeceği yargısına varmaktadır. Yanlış okumaların da dikkatin nicelik olarak azalmasına bağlanamayacağını belirten Freud (2015, 164-165), sesli okumalarda kişinin aklı başka yerlerde gezinirken okuma yanlış yapmamasının bunu kanıtlayan bir örnek olduğunu söyler. Sürçmelerin meydana gelmesi, kişinin zihninin yabancı ve talep edici aykırı bir düşünce tarafından rahatsız edilmesiyle gerçekleşmektedir.

Çeviriyi bir “rüya sahnesi” olarak tanımlayan Venuti (2013, 39), çevirmenin bilinçaltında metni anlaşılır yapma ve belirli bir anlam yaratma arzusu olduğunu söyler. Arzuyu üreten, kaynak metindir ve çevirmen, kaynak metinde gördüğü bir eksiği tamamlamak isteği ile metni değiştirmektedir (Venuti, 2013, 40). Venuti (2013, 41), çevirmenin arzusunun kişisel değil, aynı zamanda kişiyi aşkın bir özellikte olduğunu belirtmiştir. Çeviride sürçmeler yoluyla değişikliklere sebep olan bu aşkın arzusunun çeviri kuramlarının etkisiyle oluşabildiği gibi, kültürel yapı ya da toplumsal kurumların etkisiyle politik olduğu da söylenebilir.

Çevirmenin zihinsel sürecinde frenleyemediği bazı yönelimler dolayısıyla kadın yazını çevirisinde de bilinç dışı gerçekleşen benzer bir “yanlış okuma” ya da “kalem sürçmesi” yaşanabilir. Kristeva (1984, 17), dil kullanımında bilinç dışının önemine dikkat çekmiştir. Dil, sınırsız ve bağımsız bir üretim ortamıdır, heterojen bir süreçtir. Metin aynı zamanda yazarın bilinçli ve bilinç dışı etkinliklerinin sergilendiği ortamdır. Bilinç dışı, baskın ideoloji, önkabuller ve önyargıların hükmettiği alandır, güç odaklarına hizmet eder (Roudiez, 1984, 9). Cixous (1981, 52) da bilinç dışının daima kültürel olduğunu ileri sürmüştür.

Kültürel ve ideolojik anlamda eril dilin ve mantığın baskınlığından kaynaklanan muhtemel okuma hataları ve kalem sürçmeleri, eril dilin kadın yazınına müdahalesi şeklinde ortaya çıkaraktır. Bu müdahale, çevirmenin yorumlayıcı etkisiyle kaçınılmaz olarak gerçekleşirken metinlerarası ilişkiler bağlamında yeni dilde yeniden kurulan

metin içinde yeni anlamlar üretilir. Ancak erek dilde anlaşılabilir, akıcı bir metin kurarken yaratılan bu yeni anlamlar, aynı zamanda kaynak metindeki farklılıkların silinmesine de sebep olacaktır. Metnin çoksosli yapısı bozularak metindeki kadın dilinin silinmesi ve kadın sesinin susturulmasıyla sonuçlanacaktır.

5.4. Bölüm Değerlendirmesi

Kadın yazını, metinlerarası ilişkilerin sıkça kullanıldığı, kendisi de metinlerarası bir süreç olan kadın dilinin kullanıldığı çok sesli, çok dilli bir yazın olarak karşımıza çıkmaktadır. Her metnin çevirisinde olduğu gibi kadın yazını metninin çevirisinde de dikkatli bir okur olmak gerekmektedir. Spivak'ın deyimiyle “çevirirken metne teslim olmak”, kadın yazını izlerini takip edebilmek ve bunu erek dile aktarmak özel bir çaba gerektirebilir. Ancak kadın “öteki” olarak tanımlanırken, farklılıklarıyla kadın yazını da “öteki” olarak ele alınıp, çeviri yaparken farklı uygulamalara sahne olabilir.

Çeviri yaparken “öteki” konumundaki kaynak metinde yer alan kültürel farklılıkların erek metne aktarılmaması, etnik-merkezci bir çeviri uygulamasını yansıtmaktadır. Kaynak metnin farklılığı erek kültürde yadsınmayacak ve okumayı kolaylaştıracak şekilde yaygın kullanılan standart dille aktarıldığında yerlileştirme yapılmış olur. Bu yolla farklılıklar silinmiş, metin erek kültürde yazılmış herhangi bir metin gibi doğallaştırılmış olur.

Çeviride farklılıkların silinmemesi ve kadın yazını gibi politik kabul edilebilecek bir uygulamanın kaynak metinde aktarılabilmesi için çevirmenin bir çeviri projesi olması fayda sağlayabilir. Ancak çeviri yaparken etkili olduğu belirtilen bilinçaltının müdahaleleriyle proje dahi işe yaramayıp, bilinçaltına egemen güçler vasıtasıyla çeviri kararlarını yönlendirebilir. Böylece Freud'un “dil sürçmesi” diye ifade ettiği şekilde yanlış okuma ya da kalem sürçmesi gibi durumların etkisiyle kaynak metnin farklılıkları erek metinde silinebilir.

Dolayısıyla feminist kurama göre yaygın olarak iletişimde kullanılan eril dil olduğundan, çeviri yaparken standart dilin kullanılarak yabancının baskılanması ve kadın yazınındaki farklılıkların silinmesinin, metnin çoksosli yapısına ve kadın yazınına eril bir müdahale olduğu söylenebilir.

Bir sonraki bölümde, iki kadın yazını metninin İngilizceye çevirisi sırasında meydana gelen müdahaleler ve farklılaşmalar incelenecektir. İnceleme sırasında Berman'ın

“eviri analizi” için sunduğu yol haritasından ve “farklılaştırıcı eğilimler” sınıflandırmasından faydalanılacaktır.

^

6. YÖNTEM: ÇEVİRİNİN İNCELENMESİ

Kadın yazını çevirisinin ele alındığı bu çalışmada Türk edebiyatından iki kadın yazını örneğinin İngilizceye çevirileri incelenecektir. Bunlardan biri Ece Temelkuran'ın “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” (2015) adlı romanı ve bu romanın Alexander Dawe tarafından yapılan “Women Who Blow on Knots” (2017) adlı çevirisidir. Diğerisi ise Buket Uzuner'ın “Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su” (2012) adlı romanı ve onun Alexander Dawe ve Clare Frost tarafından yapılan “The Adventures of Misfit Defne Kaman-Water” adlı çevirisidir. İncelemede Antoine Berman'ın önerdiği çeviri analizi yöntemi temel alınacaktır. Çeviri analizinin kaynak metin ile erek metnin kıyaslandığı basamağında ise yine Berman'ın “farklılaştırıcı eğilimler” sınıflandırmasından faydalanılacaktır.

Çalışma, metinlerarası ilişkiler ağındaki kadın yazını ve çevirisi konusu ile sınırlı olduğundan, çeviri analizi ve farklılaştırıcı eğilimler çalışması da bu çerçevede gerçekleştirilecek, kadın yazını örneklerinde gerçekleştirilen çeviri kararları ve çeviride meydana gelen farklılıklar inceleme altına alınacaktır.

6.1. Çeviri Analizi

Berman (2009), sistematik bir yol haritası teşkil edecek şekilde bir çeviri analizi yöntemi tanıtmıştır. Bu yöntem ile temelde etnik-merkezci ve asimile edici çeviriler ile parodi, pastiş, yeniden yazım gibi metinlerarası uygulamaları incelemek amaçlanmıştır. Bu çalışmada ise çeviri analizi eril-merkezci çevirilerin incelenmesinde kullanılacaktır. Kendisi de bir metinlerarası olmasının ötesinde genel olarak metinlerarasılığın çok fazla kullanıldığı çoksesli ve çok-dilli yapıda olan kadın yazınında farklılaştırıcı eğilimlerin nasıl işlediğini görmek ve bunun sebeplerini analiz etmek amaçlanmaktadır.

Berman (2009, 25)'in öne sürdüğü çeviri analizi ile öncelikli olarak negatif bir amaç güdülmemektedir. Yani çeviriyi “kötü” ya da “yetersiz” olarak etiketleyip yok etmek gibi bir amaç gözetilmeyip, farklılıkların sebebini araştırmak amaçlanmaktadır. Eleştirinin genellikle bir yargılama içerdiğini de ekleyen Berman (2009, 6), bu

yargılamanın öznel ve buyurucu olmaması ve bir temele dayanması gerektiğini belirtir. Böylece yeniden çeviri için alan hazırlanmış olacaktır. Mevcut çalışma ile çevirinin yeterli ya da yetersiz olması değil, kaynak metindeki kadın yazını özelliklerinin erek metinde ne derece var olduğu incelenmekte, farklılıkların sebepleri araştırılmaktadır.

Eleştirinin üretici yönüne değinen Berman (2009, 6), eleştirinin eser tarafından aydınlatılıp, eseri aydınlattığını, iyi bir çeviriyi canlandırıp yeniden gündeme oturttuğunu belirtir. Ayrıca yabancı bir metnin bir dil kültürüne aktarılmasının yalnızca çeviri ile değil, aynı zamanda eleştiri ile ve hatta çeviriyle doğrudan bağlantılı olmayan metinsel ya da metin dışı dönüşümler vasıtasıyla yapıldığına dikkat çeken Berman (2009, 7), çevirinin, çeviri olmayan aktarımlar tarafından desteklenmesi ve çevrelenmesinin önemine değinmiştir. Dolayısıyla metnin çevirisinin de içinde bulunduğu metinlerarası ilişkiler, metni destekleyici bir özellik taşımaktadır. Bu çalışmanın da kadın yazını örneği olan kaynak metnin ve çevirilerinin bulunduğu metinlerarası ilişkiler içinde yerini alması beklenmektedir.

Berman (2009, 49-50)'ın çeviri incelemesi için önerdiği yol haritasında öncelikle erek metnin kaynak metinden bağımsız bir şekilde o dilde yazılmış bir metin olarak ayakta durup durmadığını gözlemlemek amacıyla erek metin olarak okunur. Daha sonra bu metin bir çeviri olarak okunarak anlatımın birden zayıflaması, uyumsuz bir bölümle karşılaşılması ya da ritmin bozulması gibi rahatsız edici yönlerinin olup olmadığı incelenir. Varoluşsal bir teori ile Berman insanın bir çeviri okuru olarak doğmadığını, yaptığı tekrarlı okumalar yolu ile çeviri okuru hâline geldiğini belirtmiştir. Bu yüzden mevcut araştırmada araştırmacı tarafından yapılan tekrarlı okumalara titizlik gösterilmektedir.

Kaynak metin de erek metin ile kıyaslanmadan önce en az iki kez okunarak bazı biçimsel özellikler belirlenir, metnin yoğunlaştığı ve metni simgeleyen bölümler tespit edilir. Berman (2009, 54) bu bölümleri metnin amacına ulaştığı, metnin ağırlık merkezini oluşturan bölümler olarak açıklar. Bu okumalarda ayrıca çeviri metni okurken tespit edilen farklılık gösteren bölümlere de odaklanılır. Mevcut araştırmada kaynak metnin tekrarlı olarak okunması, kadın yazını simgeleyen önemli noktaların ve bölümlerin ayırt edilmesi açısından önem teşkil etmektedir.

Eleştirmen, çeşitli okumalar yaparak, çevirmenin metni çevirmeye başlamadan önce kaynak metnin özelliklerini kavrayabilmek için yapması gereken okumaları

gerçekleştirmelidir. Yazarın başka eserleri, yazar hakkında yazılanlar, yazarın kitap hakkındaki söylemleri, dönem hakkında okumalar gibi metne paralel okumalar buna dâhildir (Berman, 2009, 52).

Mevcut çalışmanın bu aşamasında hem çevirmen hem de eleştirmen için kadın yazını açısından yazarın eylemliliğinin tespit edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Metinlerarasılık kuramsal olarak metnin bir özelliği olarak işlenmiş, post-modern bir bakış açısıyla yazar üzerinde durulmamış, hatta okurun doğuşu yazarın ölümü ile ilan edilmiştir. Ancak yazarın tümüyle yok sayılması, yazarın belirli metinlere gönderme yaparak metinlerarasılığı kasıtlı kullanmasının ve okur ile kurmayı amaçladığı etkileşimin yani yazarın eylemliliğinin de yok sayılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kaynak metnin incelenmesi sırasında yazarın da mercek altına alınması, okur ile metin arasında bağları kurarak okurun metindeki farklı altmetinlere yönlendirilmesi konusunda sağlanan katkıyı görmek açısından fayda sağlayabilir.

Bir sonraki adım, çevirmenin araştırılmasını içermektedir. Bu aşamada çevirmen hakkında genel bir bilgi toplanır. Çevirmen kimdir? Çeviri yapmaktan başka bir mesleği var mı? Çeviri dışında yazarlık yapmakta mıdır? Ne tür çeviriler yapmaktadır? Çeviri yaptığı diller ile ilişkisi nedir? Bütün bunlara cevap aranırken, çevirmenin tutumu, çeviri projesi ve çeviri ufku da irdelenmesi gereken konular olarak önerilmiştir (Berman, 2009, 57-58).

Berman (2009, 58) çevirmenin çeviri eylemine karşı tutumunun belirlenmesi çerçevesinde çevirmenin çeviri ile, dil ile ve yazın ile ilişkisinin tespit edilmesinin amaçlandığını belirtmektedir. Çevirmenin çeviri işini nasıl algıladığı ve çeviriye dair söylemleri ne şekilde içselleştirdiği tespit edilmeye çalışılır. Çevirmenin tutumu, öznelliğini yansıtmaktadır. Bunu tespit etmek kolay değildir çünkü çevirmen önsöz ve röportajlarda genel kurallara ve beklentilere uygun demeçler vererek öznelliğini açıklamayabilir.

Berman (2009, 59-62)'a göre her istikrarlı çeviri, bir proje yoluyla, bir amaç belirlenerek gerçekleştirilir. Projenin amacı ve yönelimi, çevirmenin çeviri eylemine yönelik tutumu ve metnin özellikleri ile özel talepleri doğrultusunda belirlenir. Proje, çevirmenin çeviri tarzını, çeviri yöntemini belirler.

Esasında eleştirmen için projenin gerçeği çevirinin kendisinde ortaya çıkmaktadır. Proje çeviriyi yansıttığı kadar çeviri de projeyi yansıtır. Çeviri, projenin gerçekleştiği

yerden başkası değildir. Projenin nasıl uygulandığı ve çevirinin kaynak metinle ilişkisinin ne olduğu çeviride ortaya çıkar (Berman, 2009, 61).

Berman (2009, 62-66), çevirmenin çeviriye karşı tutumu ve çeviri projesini, çevirmenin ufku kapsamında ele alır. Çevirmen ufku, çevirmenin davranış, hissetme ve düşünme şeklini belirleyen dilsel, yazınsal, kültürel ve tarihsel parametrelerdir. Bu aşamada, çevirmenin çeviriyi yaptığı ortam sorgulanır. Çevirinin yapıldığı ortamdaki şartlar ve söylemlerin çevirmenin eylemliliği üzerindeki etkisi, çevirmenin ufkunu belirler.

Mevcut çalışmada, çevirmen hakkında bilgi edinilmesi ile çevirmenin genel olarak çeviriye karşı tutumunun ve çeviri ufkunun anlaşılması, kadın yazını bağlamında çeviride gerçekleşen farklılıkları açıklayabilmek açısından önemlidir.

Bir sonraki aşamada kaynak metin ile erek metnin kıyaslanarak karşılaştırmalı incelemesi yer almaktadır (Berman, 2009, 66). Bu çalışmada çevirilerin kaynak metinler ile kıyaslanması, kadın yazını çerçevesinde farklılaştırıcı eğilimler temel alınarak yapılacaktır.

Berman (2009, 77), bir başka adım olarak çevirinin alımlanmasını ele alır. Çevirinin nasıl alımlandığı konusunda, çevirinin çeşitli ortamlarda nasıl karşılandığı ve nasıl bir ilgi gördüğü incelenir. Bu aşamada, çeviri, bir çeviri olarak fark edilmiş ve ilgi görmüş mü, değerlendirilmiş mi, incelenmiş mi, özetlerde ve eleştirilerde nasıl ele alınmış, gibi sorulara cevap aramak amaçlanmaktadır. Bu inceleme, tek başına bir aşama olarak ele alınmayıp, diğer bölümler içinde de gerçekleştirilebilir.

Berman (2009, 49), sunmuş olduğu bu çeviri analizi çerçevesinin sabit olmadığını ve araştırmacının amaçlarına göre uyarlanabileceğini belirtmektedir. Kendisinin değişmez bir model değil, analitik bir yol sunduğunu vurgulamaktadır.

Çeviri analizi sonunda bazı çevirilerin, bir yeniden çeviriyi gerektirdiği sonucuna varılabilir. Çeviri analizi sırasında araştırmacı üretici bir eleştiri yaparak yeni bir çevirinin ilkelerini genel hatlarıyla belirlemiş olur (Berman, 2009, 78). Yapılan çevirilerin kadın yazını bağlamında incelendiği mevcut çalışmanın, yeniden çeviriler için yol gösterici olması beklenmektedir.

Kristeva, metin analizi yaparken bilinçli, bilinç dışı, dilsel, kültürel, politik de dâhil olmak üzere toplam bağlamı ele almak gerektiğini belirtmektedir (Roudiez, 1984, 9).

Bu amaçla mevcut çalışmada sistematik bir yol haritası olan Berman'ın çeviri analizi yöntemi temel alınacaktır. Ancak metin dışı ögeler ele alındığı gibi, ağırlıklı olarak metin inceleme üzerine odaklanılacak, metinden yola çıkılacaktır. Çünkü bahsettiğimiz bütün bu bağlama kişiyi yönelten, yine metnin kendisidir (Roudiez, 1984, 9). Metinlerin incelenmesinde ise çeviri üzerine genel bir değerlendirme yapmak değil, çeviride kadın yazını izlerinin takip edilmesi amaçlanmaktadır ve kaynak metin ile erek metnin karşılaştırılması, Berman'ın “farklılaştırıcı eğilimler” sınıflandırması temel alınarak yapılacaktır.

6.2. Farklılaştırıcı Eğilimler

Berman (2012, 242), her çeviride metinsel düzeyde bir farklılaşma gerçekleşerek “yabancınnın sınanması”nı engellediğini belirtmiştir. Her kültür çeviriye direnir, bu direnç sonucu ise yazınsal düzeyde çeviride farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Berman, 1992, 4-5). Çeviri yaparken kullanılan dil, ideoloji, yazın türü ve çevirmenin zihinsel işleyişiyle bağlantılı olarak bilinçsizce işleyen bir sistem söz konusudur (Berman, 1992, 6). Dolayısıyla Berman, her çevirmenin bir takım “farklılaştırıcı eğilimlere” maruz kaldığını, çünkü bilinçdışı gerçekleşen bu olayın aslında çevirmenin çevirme isteği ile bağlantılı olduğu, yani çevirinin özünde bulunduğunu belirtir. Çevirilerde gerçekleşen farklılaştırıcı eğilimler aslında çevirmenin anlamı aktarma çabası sonucu gerçekleşmektedir (Berman, 2012, 242). Bu bağlamda, çevirmenin kaynak metne yaklaşma çabası içinde olduğu söylenebilir. Ancak çevirme arzusuyla anlamı aktarma çabasının gerçekleştiği bu noktada Berman (2012, 252) çevirmen tarafından anlamın tekilliği varsayımının ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Oysaki kadın yazını anlamın çoğulluğu üzerine kuruludur. Dolayısıyla çevirmenin etkisi altında kaldığı farklılaştırıcı eğilimler sonucu kaynak metindeki anlam çoğulluğu ortadan kalkabilir ve erek metin, okuru çizgisel bir okumaya yönlendirebilir.

Berman (2012, 243), romanlarda çevirmenin farklılaştırıcı eğilimlere karşı gelmesinin güçleştiğini çünkü yoğun bir dil kullanımının olduğunu belirtmiştir. Bilhassa çok dilli, çoksesli yapısıyla Berman'ın deyimiyle “kontROLSÜZ” bir dokuya sahip olan Dostoyevski gibi yazarların romanlarını çevirmek özel güçlükler taşımaktadır. Ancak Berman bu çoksesliliğe saygı gösterilmesi, yapay bir homojenlikten kaçınılması gerektiğini belirtir.

Berman (2012, 242), önerdiği çeviri analizinde çeviride meydana gelen farklılaşma sistemini ortaya çıkarmayı ve bilinçdışı gerçekleştiğini düşündüğü bu duruma sebep olan eğilimleri ya da bunu yapmaya iten güçleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmada kadın yazını üzerinde Bermanın tanımladığı eğilimler yoluyla derinden bir çözümleme çalışması yapıldığında çevirmenin eril dil kullanımı çok daha açık bir biçimde ortaya konulabilmektedir. Bu bağlamda farklılaştırıcı eğilimler tamamen olumsuz bir çerçevede ele alınabilir. Oysaki böylesine olumsuz bir bakış açısı, bir yeniden yazım olan çeviri sürecinde çevirmenin anlam üretimine katkısını yok saymak anlamına gelecektir. Üstelik çeviri analizinin amacı üretken bir eleştiride bulunarak farklılıkları incelemek, sebebini açıklamak ve yeniden çeviriler için temel oluşturmaktır (Berman, 2009, 19). Dolayısıyla olumsuz tabirlerden kaçınarak olumlu hedeflere ulaşılması amaçlanmaktadır. Çevirmeni yönlendiren “farklılaştırıcı eğilimler” bu çalışmada Berman’ın *La Traduktion et la Lettre ou l’auberge du Lointain*² (1999) adlı kitabında İngilizce çevirisini Lawrence Venuti’nin yaptığı, “Translation and the Trials of the Foreign” (2012) başlıklı makalesinde yer alan tanımlama ve açıklamalardan yola çıkılarak adlandırılmıştır. Bu adlandırmada ayrıca çevirinin metinlerarası bağlamda bir yeniden yazım olduğu görüşü de göz önünde bulundurulmaktadır.

On iki tane eğilim sıralanmış olsa da Berman (2012, 244) bu eğilimlerin bazılarının diğerleriyle birleştiği, bazılarının bir diğerinin bir uzantısı olduğunu, dolayısıyla bazen net ayrımlar yapılamayabileceğini belirtmiştir. Söz konusu eğilimler aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır.

Birinci olarak ele alınacak olan “mantıklı kılma” eğilimi, kaynak metnin sözdizimsel yapısının değiştirilmesidir. Cümlelerin yapısı, sözcük sıralaması ve noktalama işaretleri, varsayılan söylemsel bir düzen fikrine göre yeniden düzenlenir. Tekrarlar içeren, yan cümlelerle uzatılan ve yüklemi olmayan cümleler gibi belirli bir düzen kuralına uymayan, nispeten serbest bir düzenle kurulmuş olan cümleler mantıksal bir düzenle yeniden yazılır. Romandaki biçim bozukluğu görüntüsündeki çok katmanlı yapı, mantıklı kılma yolu ile ortadan kaldırılarak tekanlamlı ifadeler oluşturulur. Berman romanın soyut öğeleri dahi dönüştüren, “somut” odaklı bir yazın olduğunu belirtmiştir. Mantıklı kılma eğilimi sonucu fiillerin isimleştirilmesi, daha yaygın kullanımlar seçilmesi gibi eylemlerle metin yeniden düzenlenerek “soyut” bir hale

² Fransızca olan bu kaynatan tez danışmanı Prof. Dr. Füsün Ataseven vasıtasıyla yararlanılmıştır.

getirilir. Romana egemen olan “resmi ile gayri resmi, düzenli ile düzensiz, soyut ile somut ilişkisinin dönüştürüldüğü” bu eğilimin etnik-merkezci bir uygulama olduğu belirtilir (Berman, 2012, 244-245).

İkinci olarak, “anlamı açığa vurma” eğilimi ile kaynak metinde örtük olarak verilen bir anlam erek metinde belirgin hale getirilmektedir. Berman (2012, 245), çevirmenlerin kaynak metindeki belirsizlikleri ortadan kaldırma eğilimleri olduğunu belirtmiştir. Bu eğilim metni iki yönlü etkilemektedir. Öncelikle metinde belirgin olmayan, gizli ya da örtük, baskılanan bir anlam olabilir. Kaynak metinde örtük verilmek istenen bu anlam, erek metinde açığa çıkarılmaktadır. Ayrıca açıklama yapılarak metin çok anlamlılıktan çevirmenin yönlendirdiği doğrultuda bir tek anlamlılığa geçmektedir. Dolayısıyla fazla bilgi vermenin metni anlaşılır ve net yaparken aynı zamanda anlamı daralttığı söylenebilir.

Üçüncü sıradaki “metni genişletme” eğilimi, genellikle mantıklı kılma ve anlamı açığa çıkarma yoluyla gerçekleştirilen ve kaynak metne göre daha uzun ya da şişkin, geniş bir erek metin ortaya çıkmasına sebep olan bir eğilimdir. Bütün çeviriler kaynak metinden uzun olma eğilimindedirler. Berman (2012, 246)’a göre eklemeler metne gerçekte bir şey katmayıp, tam tersi kütleli boyutunu artırmakta, sonuçta ise metnin sesinin kısılmasına sebep olmakta, metni yavaşlatarak ritmini değiştirmektedir. Böylece kısa ama yoğun ve anlamsal derinliği olan metinler uzayarak yatay bir yapıya bürünmektedirler. Dolayısıyla çeviride bu eğilim sonucu, kaynak metindeki derinliğin yerini genişliğin aldığı söylenebilir.

Dördüncü eğilim olarak tanımlanan “görmekli kılma” eğilimini, Berman (2012, 246) muntazam cümleler kurmak üzere kaynak metni hammadde olarak kullanmak şeklinde tanımlamıştır. Kaynak metindeki karmaşa ve karışıklığın düzenlenip, metnin “okunabilir” ve “görmekli” özelliklerle donatılarak yeniden yazılması yoluyla anlamın geliştirilmesidir. Metni düzene sokarak iyileştirme kaygısıyla yapılan bu eylem, metnin sıradanlaşmasıyla sonuçlanır. Böylece sözlü dil ve düzensiz görünümle sağlanmış olan çok anlamlılığa müdahale edilmiş olmaktadır.

Beşinci eğilim olan “nitel indirgeme”, metne zenginlik katan farklı ses ve sözlerin, sözcük oyunlarının erek metne yaygın kullanılan sözcüklerle aktarılmasıdır. Berman (2012, 247) çoğunlukla bilinç dışı bir eylemle metindeki “ikonik” ifadelerin

değiştirilerek aktarılması sonucu metnin farklı üslubunu oluşturan ifadelerin ve eserin bizimle konuşmasını sağlayan öğelerin silinmekte olduğunu belirtmektedir.

Altıncı eğilim olan “nicel indirgeme”, erek metinde gerçekleşen sözcük kaybı olarak açıklanmaktadır. Sözcük kaybı aynı zamanda metinde kütleli bir genişleme ile bir arada gerçekleşmektedir ve hatta genişleme, sözcük kaybını gizleme işlevi de görür. Berman (2012, 247) çeviride kaynak metindeki sözcüklerin çoğulluğuna saygı gösterilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Yedinci olarak “ritimleri farklılaştırma” eğilimini açıklarken Berman (2012, 248), romanın ritmik özelliğine dikkat çekmektedir. Romanın şiir kadar ritmik bir yapısı olduğunu belirten Berman, üstelik romanda ritimlerin çokluğunun söz konusu olduğunu vurgular. Ancak çeviride bu ritim değişebilmektedir. Roman hacimli olduğu için her ne kadar ritimlerin farklılaşması şiir ya da bir tiyatro kadar dikkat çekmese de örneğin noktalama işaretlerinin değiştirilmesi yoluyla dahi ritmik düzen farklılaştırılabilir.

Sekizinci eğilim olan “gizli gösterenler ağını çözme” eğilimi, çevirmenin metinde kurulmuş olan ağlara yaptığı müdahaledir. Yazınsal metinlerde yüzeyin altında bazı gösterenlerin etkileşime girdiği, bağlandığı, ağlar oluşturduğu örtük bir metin vardır. Bu metin belirli sözcüklerin uzun aralıklarla ortaya çıkarak oluşturdukları bir ağ sonucu meydana gelir. Bu ağlar metnin anlamlandırma sürecine ve metnin ritmine katkıda bulunmaktadır. Berman (2012, 248) bu ağın sözcükler konusunda takıntılı olduğuna dikkat çekmiştir. Kendi başlarına çok da önemi olmayan sözcüklerin kurduğu ağlar çözülür ve çeviride aktarılmazsa, altta yatan metin dönüştürülmüş ya da yok edilmiş olur, dolayısıyla metnin anlamlandırma ağı farklılaşmış olur.

Dokuzuncu olarak ele alınacak olan “sistemli yapıyı farklılaştırma” eğilimi, cümle türleri, zamanın kullanımı, cümlelerin nasıl kurulduğu gibi konuları kapsayan, metnin sistemli yapısı ile ilgilidir. “Mantıklı kılma”, “anlamı açığa çıkarma” ve “metni genişletme” gibi eğilimler kaynak metinde kullanılmaktan kaçınılan öğelerin metne dâhil edilmesiyle metnin sistemli yapısını değiştirir. Sonuçta ortaya çıkan yaygın kullanımların hâkim olduğu biçimle metin “homojenleştirilmekte”, ama aynı zamanda çevirmenin birçok farklı yazım şeklini bir araya getirmiş olmasından dolayı heterojenleşmektedir. Berman (2012, 249) sonucu tutarsız bir metin olarak açıklamaktadır.

“Yerel dil ağlarını “farklı”laştırma” eğilimi, kaynak metindeki yerel dil ifadeleri ile ilgili bir durumdur. Berman (2012, 250)’a göre bütün büyük eserler yerel dil kullanımı üzerine kurulmuştur. Romanda kullanılan yerel dillerin zenginliğiyle anlam katmanları artırılır. Ayrıca yerel dil standart kültür dilinden daha somut ve daha maddeseldir. Düzyazıda yerel dilin sözlü kültürü yansıtılır. Çevirmenler, yerel dil öğelerinin silinmesi, fiillerin isimleştirilerek kullanılması ya da yerel kullanımların italik yazılarak belirginleştirilmesi, “otantik” görünmek için klişe yerel ifadeler eklenmesi ve yabancı bir yerel dili erek bağlamdaki bir yerel dile çevirme gibi çeviri uygulamaları gerçekleştirirler. Yerel dil öğelerinin silinmesi veya fiillerin isimleştirilerek kullanılması, metnin dilini farklılaştırarak, biçimsel kurallara uygun muntazam bir standart yazı diline dönüştürecektir. Yerel dil ifadelerinin italik yazılarak görünür hale getirilmesi ve klişe yerel öğeler eklenmesi ise yerel ifadelerin doğal değil, “farklı” olmasına dikkat çekerek etnik-merkezci bir marjinalleştirme ve indirgeme uygulaması olarak kabul edilebilir. Berman (2012, 250) yabancı bir yerel dilin erek bağlamdaki bir yerel dile çevrilmesini de eleştirmekte, yerel dilin toprağına sıkı sıkıya bağlı olmasından dolayı başka bir yerel dile çevrilmeye direneceğini belirtmektedir. Dolayısıyla “farklı” olmayı belirginleştiren bu eğilimin de etnik-merkezci bir marjinalleştirme ve indirgeme olduğu söylenebilir.

On birinci olarak ele alınacak olan “deyimleri standartlaştırma” eğilimi kaynak metindeki söz kalıbı, deyim ve atasözlerinin erek metne bir “eşdeğeri” kullanarak aktarılmasıdır (Berman, 2012, 250). Berman, romanların genellikle yerel dil kaynaklı betimlemeler, ifadeler ve deyimler açısından zengin olduğunu, bunların birçoğunun diğer dillerde benzer ifadeleri bulunduğunu belirtir. Berman (2012, 251), anlam aynı olsa bile eşdeğer bir ifadenin kullanılmasını yabancı metnin söylemine bir saldırı ve etnik-merkezci bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir. “Standart” sözcüğü, TDK Türkçe sözlükte, “Belli bir tipe göre yapılmış veya ayrılmış, ölçün, ölçünlü, tek biçim” ya da “Belirli ölçülere, yasaya, kullanıma uygun olan” olarak tanımlanmaktadır (TDK, [28.02.2020]). Kaynak metindeki deyimlerin erek dildeki eşdeğerleri ile çevrilmesinin, kaynak dilin erek kültürün standart diline uygun ifadeler ile yer değiştirmesi ile sonuçlandığından, bir standartlaştırma uygulaması olarak değerlendirilmiştir.

Son olarak, “dil katmanlarını indirgeme” eğilimi ile kaynak metindeki farklı lehçeler, söylem türleri ve dilsel çeşitlilik erek metinde silinir ve metin homojen hale getirilir.

Romanda diyalekt ve ortak kullanılan standart dil arasında bir ilişki ve birlikte var olma şekli ya da uzlaş kurularak, dil katmanları oluşturulmaktadır. Çeviri yaparken kaynak metinde yerel dil baskılanmakta ve yerel dil ile uzlaş dili, altta yatan dil ile yüzeyde görülen dil arasındaki gerilim ve etkileşim çeviride yerini homojen, bağdaşık bir yapıya bırakmaktadır (Berman, 2012, 251). Romanlar çeşitli dil katmanlarından oluşan “çokdilli” ve “çoksesli” bir yapıdadır (Bakhtin, 1982, 89’dan aktaran Berman, 2012, 252). Dolayısıyla Berman bu eğilimin roman çevirisindeki önemine dikkat çekmektedir.

Berman (2012, 252) çevirinin doğasında bulunduğunu söylediği farklılaştırıcı eğilimlerin tamamının aslında kaynak metinden daha net ve akıcı bir erek metin oluşturmak amacıyla ortaya çıktığını belirtmektedir. Berman’a göre kaynak metindeki anlamı aktarmak uğruna yazınsallıktan feragat edilerek metin homojenleştirilmektedir.

Berman’ın sözü edilen eğilimleri çeviride etnik-merkezci bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Kadın yazını çevirisi söz konusu olduğunda ise bu eğilimler sonucu kaynak metindeki kadın yazını öğelerinin farklılaşması ve standart dil normlarına uygun hale getirilmesi, eril-merkezli bir yaklaşım olarak yorumlanmaktadır. Bu çalışmanın metin kıyaslaması bölümünde çevirmenin etkisinde kaldığı farklılaştırıcı eğilimlerin kadın yazınındaki etkileri incelenecektir.

6.3. Bölüm Değerlendirmesi

Berman, çevirilerin incelenmesi için bir yol haritası önermiştir. Bu yöntem genel olarak erek metnin incelenmesi, kaynak metnin incelenmesi, çevirmenin araştırılması ve kaynak metin ile erek metnin kıyaslanması aşamalarından oluşmaktadır. Çalışmada bu yol haritası izlenerek çeviri analizi yapılacaktır. Kaynak metin ile erek metnin kıyaslanmasında ise yine Berman’ın sunduğu ve her çeviride mutlaka bulunduğunu belirttiği farklılaştırıcı eğilimler göz önünde tutulacaktır.

Berman (2009, 6) eleştiriye eser tarafından aydınlatılan ve geriye doğru eseri de aydınlatan bir uygulama olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, yapıcı, üretici eleştiriden yana olmuştur. Bu çalışmada da çeviri incelemesi çerçevesinde üretici bir eleştiri yapılması amaçlanmaktadır. Bir sonraki bölüm Türk Edebiyatından iki kadın yazını örneğinin İngilizce çevirilerinin incelenmesini içermektedir.

7. UYGULAMA: İKİ KADIN YAZINI ÇEVİRİSİ ÖRNEĞİNİN İNCELENMESİ

Post-modern romanlar metinlerarası ilişkilerin yoğun bir şekilde kullanıldığı ve çeşitli yazınsal türlerin bir arada bulunduğu metinlerdir. Özyaşamöyküsü, roman anlatısı, yazınsal eleştiri, tarihsel, ruhbilimsel, bilimsel söylemler gibi çeşitli metinler aynı metnin bir parçası olarak yerini alır (Aktulum, 2007, 9). Dolayısıyla post-modern roman ayrıışıklık, çokluk, çokseslilik barındıran çoğul nitelikte bir romandır.

Çalışmada incelenen iki roman, çoğul niteliğiyle dikkat çeken post-modern romanlardır. Farklı olay örgülerinin altında kadın yazınının bir altmetin olarak yer aldığı bu iki roman zengin bir metinlerarasılık ağı ile kuşatılıp sarmalanmıştır. Hem izleksel hem de yapısal olarak kadın yazınını güçlendiren bu altmetinler birbirine dolanarak, birbirini dönüştürerek metnin bütünüünün güçlü bir kadın yazını şeklinde ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Metinlerdeki bu çoksesli yapı, çevirmen için bir mücadele alanı haline gelmektedir. Bu çalışma ile çevirmenin kadın yazını bağlamında metinlerarası macerası takip edilecek, metinlerdeki anlatı ormanlarında nasıl iz sürdüğü ve bu izleri bir araya getirerek nasıl yeniden kurguladığı incelenecektir.

Çeviri analizinde Berman'ın sunduğu yol haritası temel alınacaktır. Ancak Berman (2009, 49; 2009, 66), önerdiği yol haritasında muhtemel değişiklikler yapılabileceğini belirttiğinden, çalışma kapsamında çok fazla bölünmüş bir anlatı olmaması ve daha pratik olması bakımından bazı başlıkların adı ve kapsamında az düzeyde değişiklikler yapılmıştır.

İncelemenin birinci basamağında Berman'ın yol haritasında ilk adımda yer alan çeviri metnin birkaç kez okunması yer almaktadır. Bu bölüm genel olarak “çevirinin incelenmesi” olarak ele alınacak, “çevirinin alımlanması” da burada aktarılacaktır.

İkinci bölüm, sadece özgün metnin okunmasından ibaret olmayıp paralel okumalar da içerdiğinden, özgün metnin incelenmesi şeklinde ele alınacaktır. Ayrıca kadın yazınında bir eyleyen olarak yazar önemli bir yere sahip olduğundan, yazar üzerinde bilgi aktarımı da bu bölümde gerçekleştirilecektir.

Üçüncü bölümde çevirmenin incelenmesi başlığı altında çevirmen hakkında genel bilgiler verilecek, çevirmenin çeviriye karşı tutumu mercek altına alınacak, çeviri projesi ve çevirmenin ufku tartışılacaktır.

Dördüncü bölüm, kaynak metin ile erek metnin kıyaslanmasını içermektedir. Kıyaslama, kadın yazını bağlamında yapılacağından, bunu yansıtmayan örnekler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Kıyaslama yapılırken Berman'ın “farklılaştırıcı eğilimler” kategorilerinden yararlanılacaktır.

7.1. “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları - Su” Adlı Roman Üzerine Çeviri Analizi

İlk bölümde incelenecek olan metin, Buket Uzuner tarafından yazılan “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları - SU” (2012) adlı romandır. Roman, yazarın “Su”, “Hava”, “Toprak” ve “Ateş” dörtlemesinin ilk cildini oluşturmaktadır.

Konuyu kısaca anlatmak gerekirse, roman, gazeteci Defne Kaman’ın kaybolması ile başlar. Defne Kaman, en son sıcak bir yaz akşamı Kadıköy İskelesinden kalkan Barış Manço Vapuru’na binerken görülmüş, sonra ortadan kaybolmuştur. Kaybolduktan tam otuz dokuz saat sonra Defne’nin annesi, ablası ve anneannesi karakola gelir ve Komiser Ümit Kaman’la görüşürler. Ümit Kaman, memleketine gidip tertemiz derenin kenarında dinlenmeyi hayal ettiği yıllık iznine çıkmak üzereyken karşılaşır onlarla. Ailenin tuhaf üyelerinden pek hoşlanmamasına rağmen Komiser Ümit Kaman, bir şekilde konudan etkilenir ve sonrasında da çeşitli gelişmeler dolayısıyla kendini tamamen bu olayı araştırma sürecinin merkezinde bulur. Komiser Kaman, bu süreçte Kadıköy’de “Kutlu Bilgi” aslı sahaf dükkânının sahibi olup, herkesten gizlediği bir nedenle memleketinden kaçıp gelmiş olan ve dükkânda yaşayan, kedi dostu ve kitap kurdu Sahaf Semahat’ten yardım ister. Alevi olan Ümit Kaman, âşık olduğu ama Sünni olduğu için evlenmelerine izin verilmeyen Tasvir ile bu dükkânda tanışmıştır. Sahaf Semahat dışında, Defne’yi ararken anneanne Umay Bayülgen gerek Defne’ye olan düşkünlüğü, gerek insanları etkileme konusundaki başarısı, gerekse şamanik özellikleriyle sürecin daima içinde kalmış, itici gücü sağlamıştır.

Şamanizm öğeleri içeren romanda, Defne’yi arama macerasına gazeteci olarak özellikle ilgilendiği kadın cinayetleri (Defne’nin ifadesiyle “erkek cinayetleri”) ve doğa katliamları konuları, Defne’nin günlüğü olan “Su Kitabı” ve Kutadgu Bilig’den

bölümler içeren not kâğıtları eşlik etmektedir. Defne, bir kadın katilinden kaçmak için suyun içinde saklanmıştır. Defne'nin anneannesi, torununun Yunus Peygamber gibi suda olduğunu söylemiş, bu arada, Defne'nin saklandığı yerde görülen yunus balığı ise gözleri Defne'ye benzediği için kadın katili tarafından yaralanmıştı.

Kitap, Alexander Dawe ve Clare Frost tarafından İngilizceye çevrilmiş, "The Adventures of Misfit Defne Kaman – WATER" (2014) adıyla Everest Yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Son okuması ise Alexander Christie-Miller tarafından yapılmıştır.

7.1.1. Erek Metnin İncelenmesi

Araştırmacı tarafından okunan erek metin, akıcı bir dille yazılmış, okunaklı bir eser olarak algılanmıştır. Kitabın o dilde yazılmış ayakları üzerinde duran bir metin olduğu düşünülmektedir.

Metnin genelinde özellikle hitap ederken kullanılan bazı kültürel sözcüklerin aynı şekilde korunduğu gözlenmiştir. "teyze", "hanımefendi", "Semahat Abla", "Defne Hanım", "Nine Umay", "Dede Korkut", "Ninem Umay", "Dedem Korkut" ya da "Korkut Dedem", "Umay Ninem" gibi kullanımlar dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, metinde "Saints alive!" (Uzuner, 2014, 22) şeklindeki bir ünlem ifadesi ise kültürel olarak kaynak metni yansıtmamaktadır.

Bazı yerlerde metnin akışına göre bir anlam ifade etmeyen bağlam dışı ifadeler göze çarpmaktadır. Örneğin, "It wasn't broad daylight, sergeant, she got on the boat at night," he corrected, before hastily adding, "Ms. Kaman the journalist is.""(Uzuner, 2014, 41) bölümünde ilk cümlede kadını ifade etmek için "she" sözcüğü derhal düzeltilmiştir fakat bu düzeltme, bağlam içinde okur için bir anlam ifade etmemektedir.

Bir başka örnekte, aktivist bir karakterin polislerden bahsederken söylediği "They're angry with us because people in power, and then of course politicians, pay attention to us and even respond. But they pay no attention whatsoever to the people who work at the animal centre." (Uzuner, 2014, 208) ifadesini Türkçe olarak birebir çevirirsek, "Bize kızgınlar çünkü gücü elinde tutan insanlar ve tabi politikacılar bizi dikkate alıyor ve hatta bize karşılık veriyor. Ama hayvan barınağında çalışan insanları hiç dikkate almıyorlar." Bu ifade, bağlam içinde tamamen kopuk, ilgisiz kalmaktadır. Kimin kime kızgın olduğu ve nedenine dair bir anlam çıkarmak mümkün değildir.

Su kitabından bir bölümde yer alan “Learning the childhood tales of the Prophet Yunus and the other prophets, I always cherished the belief that ‘good people’ who have fallen in hard times would become fish and would be saved by a prophet. This was always a whale. Maybe that’s why I have always loved dolphins so much.” ifadesi de Türkçeye çevrildiğinde “Yunus Peygamber ve diğer peygamberlerin çocukluk hikâyelerini öğrendiğimde, güç duruma düşen insanların balığa dönüştüğü ve bir peygamber tarafından kurtarıldığı inancını besledim hep. Bu hep bir balina olurdu. Belki de bu yüzden yunusları hep çok sevmişimdir.” Bu ifadede bulunan balina ile yunus arasında bir ilişki kurulamadığından, ya kaynak metinde ya da erek metinde bir tuhafılık olduğu hissi uyanmaktadır.

Kaynak metnin kültürüne aşina biri olarak okuduğumuzda da bazı tutarsızlıklar göze çarpmaktadır. Örneğin, Ümit Haydar Kaman olarak hitap edilen kişi, “And how do they know my family’s nickname is Haydar?” demektedir (Uzuner, 2014, 26). Buradaki “Benim ailemin takma adının Haydar olduğunu nereden biliyorlar?” cümlesinde ailenin takma adının Haydar olduğu belirtilmiş, oysa metnin bütününde bunun takma ad ya da bir aile veya sülalenin adı olduğuna dair bir ifade bulunmamakta, bu durum ise “takma ad” anlamına gelen “nickname” ifadesinin yanlış kullanılmış olabileceği düşüncesini doğurmaktadır.

Metinde geçen “Our Dede Korkut, Nine Umay, our Han Ülgen and our height Dumrul the Mad” ifadesinde Deli Dumrul’u niteleyen “height” sözcüğü, Türkçe olarak sadece “boy, yükseklik, güç anlamlarında (Oxford Advanced Learner’s Dictionary, 2010) kullanılmakta olup, bu bağlamda anlam ifade etmemektedir.

Yapılan edebiyat çevresi ve sosyal medya araştırmalarında “The Adventures of Misfit Defne Kaman – WATER” kitabının çeviri açısından olumlu ya da olumsuz herhangi bir yorum almadığı gözlenmektedir.

7.1.2. Kaynak Metnin İncelenmesi

Buket Uzuner (2012, 8)’in “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-Su” adlı romanı toplumsal cinsiyet, namus cinayetleri, ya da metindeki ifadeyle “erkek cinayetleri” ve doğa katliamı üzerine yazılar yazan gazeteci Defne Kaman’ın kaybolması ve onu arayan Komiser Ümit Kaman ve komiser yardımcısı olan Sahaf Semahat’ın öyküsünü anlatan bir polisiye romandır. Kitap, yazarın şamanlık geleneğinin dört unsuru olan su, hava, toprak ve ateşten ilham alarak yazmakta olduğu serinin ilk cildi olup,

şamanlık öğretileriyle güçlendirilmiş bir kadın yazını içermektedir. Doğa ve kadın anlatısı ağırlıklı şamanlık teması roman boyunca öyküye eşlik ederek işlenmektedir. Buket Uzuner, resmi internet sitesindeki tanıtım yazısında okurları ekofeminist bir okumaya davet etmiştir.

Romanı inceleyen akademisyen Çiğdem Arlı Cengiz (2014) romanın ekofeminizm bağlamında bir incelemesini yazmış, kitapta Türkiye’de doğaya verilen zarar, kadına şiddet ve toplumsal cinsiyet sorunlarının işlendiğini ifade etmiştir. Akademisyen Ayfer Yılmaz (2015) da kitabı konu alan makalesinde adeta ‘kadın’lar üzerine kurulmuş olan bu romanda henüz ilk sayfalardan başlayarak, “kadın” meselesinin ortaya konulmaya başlandığını belirtir.

Bu bölümde öncelikle kaynak metin kadın yazını bağlamında incelenecek, daha sonra bir kadın yazını yazarı olarak metnin yazarı ele alınacak ve yazarın nasıl görünür hale geldiği incelenecektir.

7.1.2.1. Kaynak metnin kadın yazını bağlamında incelenmesi

Kaynak metin incelemesinde, Şamanizm (Türk boylarının deyimiyle kamanizm) ile Orta Asya ve Sibiry mitolojilerinden faydalanılarak eko-feminist bir yaklaşımın oluşturulduğu görülmüştür. Birbiriyle iç içe geçmiş olan bu gelenekler, insanın doğa ile doğrudan bağlantılı olduğu, doğaya saygı gösterdiği toplumsal bir yaşamı yansıtmaktadır. Yazar, bu mitolojilerden faydalandığını kitabın Teşekkür ve Bilgi kısmında kendisi de belirtmektedir. Yazar ayrıca kitabı yazarken bazı kaynak kitaplardan faydalandığını belirtmiş, okura bir kaynak listesi vermiştir.

Romandaki karakterlerin feminist kuramda ifade edildiği gibi sıra dışı kimselerden seçildiği görülmektedir. Defne’nin anneannesi olan Umay Nine, doğanın verdiği bazı güçleri üzerinde taşıyan bir Kamdır. Altıncı hissi, konuşmaları, yaşına göre hareketleri ve kıyafetleri de dikkat çekicidir. Kitaba adını veren torunu Defne de uyumsuz olarak betimlenmektedir. Uyumsuz Defne Kaman, kam olma sürecini romandaki olaylar sırasında tamamlamaktadır. Bu roman aslında bu yolculuğunu anlatmaktadır. Defne, bir çocuk ve bir genç kız olarak toplumsal yapıda yerleşik beklentilerin dışına çıkan sıra dışı yönleriyle uyumsuz olarak yansıtılan bir karakter oluşturmaktadır. Toplumun beklentilerine göre süslenip giyinmekten başka bir şey bilmeyen klişe kadın tiplemesinin dışındadır. Ayrıca Defne Kaman, çoğu gazetecinin yazmaya cesaret edemediği kadın cinayetleri ve HES gibi konularda yazılar yazan marjinal bir

gazetecidir. Sahaf Semahat, esnafın genelde erkeklerden oluştuğu bir çarşıda kitap kurdu bir kadın sahaftır. Belirtilmeyen bir sebeple memleketinden uzaklaşmış ve sahaf dükkânında yaşamaktadır. Kimliğini gizli tutmakta, rahatsız edilmeden yaşayabilmek için kadın kimliğini özellikle ön planda tutmadan, kendinden bile gizleyen bir kadındır. Komiser mit Kaman, hem ataerkil karakter yansıtan hem de öte yandan yaşadığı sevdaya sımsıkı tutunan bir adamdır. Üstelik Alevi bir kıza âşıktır. Muhafazakâr bir ailenin kızı olan Tasvir, alevi bir erkeğe âşık ve bütün engellemelere rağmen âşkından vazgeçmeyen Sünni ve dini vecibelerini yerine getiren başörtülü bir genç kızdır.

Kaynak metin, birçok altmetnin birbirine örüldüğü palimpsest şeklinde çok katmanlı bir romandır. Doğaya karşı hassasiyet, rüyalar, otacılık, kadınlarda bulunan ve şamancıl bir özellik olarak yansıyan altıncı his, kullanılan renkler, karakterlerin isimleri, bahsi geçen sayılar, özellikle Defne ile Umay Nine’nin kıyafetleri, güneş ve ay gibi şamanizm simgeleri ve bölüm başlıkları da dâhil olmak üzere yapılan göndermelerle şamanizm teması kadın yazını bağlamında bir alt metin oluşturmaktadır. Birkaç rnek vermek gerekirse:

“O benim anneannemdi. Kam’dı, otacıydı, bilgeydi, ozandı, şıfacıydı, masalcıydı, sağduyuydu, tabiat anaydı, o basiret gzyd ve beni kurtardı.” (Uzuner, 2012, 131)

Anneannesinden bahseden defne, burada şamanlık özelliklerini sıralamıştır.

“Dünyanın merkezi tabiattır, o da kadındır!” (Uzuner, 2012, 119)

Burada, ekofeminizm bağlamında kadın ile doğanın etkileşimi ve şamanizm’in kadını dünyanın merkezine koymasına atıf yapılmaktadır.

“Adaçayı renkli keten entari...” (Uzuner, 2012, 3)

Kaynak metinde sözü geçen renklerin doğadan seçilmiş olması, giysinin sentetik değil, doğal olması dikkat çekicidir.

“Sitenin sayfalarında insan, hayvan, ay, güneş, dere, deniz, ağaç figürlerinden oyulmuş vinyetler vardı.” (Uzuner, 2012, 19)

Defne’nin internet sitesindeki vinyetler, şamanizm inancında önemli yeri olan figürlerdir.

“Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, Dedem Korkut ile Ninem Umay beşiğimi tıngır mıngır salları iken’ diye başlayan eski Türk masallarında, uzak çok uzak

diyarlarda ailesini soğuktan korumak için ağaç kesmek zorunda kalan eski Türk, önce o ağaçtan özür dilermiş...” (Uzuner, 2012, 22).

Burada, sözlü kültür yansıtılmakta, ayrıca doğaya verilen önem vurgulanmaktadır.

“Kayıp kadının anneannesi, aklaşmış uzun saçlarını ne yaşlıları gibi boyayıp fönletmiş, ne yemeni veya eşarpla bağlamış, ne de üstüne türban takmıştı” (Uzuner, 2012, 2).

Umay Ana’nın renk sembolü beyazdır. Umay, uzun beyaz saçlı olarak tanımlanır (Bayat, 2012, 32). Tıpkı kaynak metinde olduğu gibi.

“SU vardı. Başlangıçta sadece SU vardı” (Uzuner, 2012, 77).

Kaynak metnin adında, bazı bölüm başlıklarında ve metindeki “Su Kitabı” adlı günlükte de kullanılan “su” Şamanizm ve Orta Asya mitolojilerinde kutsal yere sahiptir. Örneğin baharda insanlar güzel dileklerde bulunup birbirlerinin üzerine su atarak merasim yapıyorlardı (Bayat, 2012, 251).

Metinde Şamanizm teması dışında, namus cinayetleri sorunu, toplumsal cinsiyet sorunu, Manas Destanı, Gılgamış Destanı, Dede Korkut, Yunus Peygamber’in öyküsü, Kutadgu Bilig, Buket Uzuner’in “Kumral Ada Mavi Tuna” adlı romanı, Oğuz Atay’ın “Tutunamayanlar”ı, “Wikileaks” olayı, “Ejderha Dövmeli Kız” da metinlerarası ilişkiler örneklerindendir.

Özetle söylemek gerekirse, araştırma kapsamındaki “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları – Su” adlı romanda en görünür katman olarak yüzeyde yer alan ve bir polisiye öyküye yer veren altmetin bulunmaktadır. Daha sonra, bu altmetne örülen şamanlık anlatısı ile güçlendirilmiş bir kadın yazını yer almaktadır. Ayrıca, Alevi Sünni meselesi yüzünden sevdiğine kavuşamayan Komiser Ümit’in öyküsü, bir sebeple İstanbul’a kaçıp gelmiş ve kadın kimliğini örtetek ayakta kalmaya çalışan sahaf Semahat’in öyküsü, Defne Kaman’ın anılarını yazdığı Su kitabı, mutluluk bilgisi kitabı olan Kutadgu Bilig ve daha birçok metinlerarası ilişki ile gönderme yapılan altmetinler bulunmaktadır. Hatta bir de Defne’nin gazeteye yazdığı yazıların bulunduğu metinler, Pir Sultan’ın “dostum dostum” şiirinin sözleri ve yazarın anametne ara verip okurla doğrudan diyalog kurduğu ayrı bir altmetin de kaynak metnin katmanlarını artırmaktadır. Dengesiz güç ilişkileri ile tahakküme karşı direniş ve ekofeminizm temalarıyla kadın yazınında birleşen, birbiriyle etkileşim halindeki bütün bu altmetinlerle kaynak metin bir palimpsest görüntüsü oluşturmaktadır. Bu

içeriğin çevirmen kararlarında göz önünde tutulması ve çeviri sürecinde metinlerarası ilişkilerin izinin sürülmesinin, kadın yazınının çevirisinde önem taşıdığı düşünülmektedir.

Yazar, metin boyunca üç kez bir bölüm ekleyerek araya girip, okura seslenmekte, görünürlük kazanmaktadır. Yazarın bir anlatıcı olarak kendini ortaya koymakla, kendini şamanla özdeşleştirdiği düşünülmektedir. Michaela Eliade (2018, 56) şamanın bir anlatı ustası olduğu ve sözlü edebiyatın ve destanların başlıca koruyucusu olduğunu belirtmiştir. Buket Uzuner, kitabında sözlü kültürün koruyuculuğu görevini üstlenmiş görünmektedir.

Yazar anlatıcı olarak kendini ortaya koymanın yanı sıra, anlatıcı olarak önemini de vurgulamaktadır. Kitapta geçen “Çünkü artık sizin de bildiğiniz gibi, ben olmasam bu maceraları anlatacak başka hiç kimse yoktur.” (Uzuner, 2012, 329) ve “Oysa ben olmasam bu roman da olmaz.” (Uzuner, 2012, 274) ifadeleri bunun göstergesidir. “Gökten üç elma düştü: Biri sana ey sevgi değer okur, öbürü Defne Kaman ve dostlarına, üçüncüsü de bana!” diyerek romanını bitiren Uzuner (2012, 329), yazar’ın ölmediğini vurgulamak ister gibidir. Bu sözlerin çevirmene de bir mesaj olduğu söylenebilir.

7.1.2.2. Yazar Üzerine

Yazar Buket Uzuner, biyoloji ve çevre bilimi eğitimi almış, çevrebilim ve toplum sağlığı üzerine çalışmalar yapmış bir biyolog, akademisyen ve yazardır. Yazarlığa tam zamanlı devam etmek üzere akademisyenlikten ayrılmıştır. Roman, öykü ve gezi yazıları yazmaktadır.

Uzuner, gerek söyleşilerinde, gerekse sosyal medya hesaplarında toplumsal cinsiyet ve doğa katliamı ve kadın cinayetleri konularında sıkça paylaşımlar yapmaktadır. Ekofeminizm üzerine yaptığı söyleşilere bir örnek olarak 8 Ocak 2020 tarihinde Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı’nda “Edebiyatta Ekoloji ve Feminizm: Ekofeminizm” başlıklı bir söyleşi verilebilir. Kadın konulu söyleşilerine bir örnek olarak da, 29 Kasım 2018’de İstanbul Şehir Üniversitesinde gerçekleştirilen “Edebiyatta Öncü Kadınlar” konulu söyleşi verilebilir (youtube [1.03.2020]).

Uzuner, romanlarında güçlü kadın karakterleri konu eden bir yazardır. Örneğin “İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri” (1991) romanında, bir kadının düşsel dünyası anlatılmaktadır. Ayrıca “Aydın En Çıplak Günü” (1998) adlı

öykü kitabından “Önceki ve Sonraki Kadın” başlıklı öykü “Buket Uzuner’in “Önceki ve Sonraki Kadın” Hikâyesine Feminist Bir Bakış” başlığı altında feminist bir okumayla akademik bir makaleye konu edilmiştir (Bildirici, Gülendam, 2013).

Yazar hakkında yapılan inceleme sonucunda, yazarın sadece bir kurgu roman yazmanın ötesinde ekofeminist bir yaklaşımla yazdığı ve toplumsal cinsiyet konusuna dikkat çekmek istediği anlaşılmaktadır.

7.1.3. Çevirmenin İncelenmesi

“The Adventures of Misfit Defne Kaman – WATER” adıyla İngilizce yayınlanan çeviri, Alexander Dawe ve Clare Frost tarafından yapılmıştır. Editörlüğü ise Alexander Christie-Miller tarafından yapılmıştır.

New York doğumlu Alexander Dawe, uzun zamandır Türkiye’de yaşayan, Fransızca ve İngilizce çeviriler yapan, başarılı bir çevirmendir. Oberlin Üniversitesi ve Konservatuvarında Fransız Dili eğitimi ve gitar eğitimi almıştır. Birçok dil okulunda İngilizce Öğretmenliği yapmış, bir Fransız ilaç şirketinde çalışmış, televizyon dizilerinde rol almış çok yönlü bir çevirmen olup, son yıllarda çoğunlukla çeviri yaparak hayatını kazanmaktadır.

Dawe, Türk edebiyatından birçok önemli eserin İngilizceye çevirisini yapmış ya da başka bir çevirmenle ortak çalışmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Saatleri Ayarlama Enstitüsü”, Sebahattin Ali’nin “Kürk Mantolu Madonna”, Sait Faik Abasıyanık’ın “Lüzumsuz Adam”, Hakan Günday’ın “Az”, Ahmet Altan’ın “Son Oyun”, Ece Temelkuran’ın “Düğümlere Üfleyen Kadınlar”, Ercan Kesal’ın “Peri Gazozu” ve Buket Uzuner’in “İki Yeşil Susamuru”, Dawe’un çevirisini yaptığı eserler arasındadır. Dawe, 2010 yılında Tanpınar’ın kısa öykülerinin çevirisini yapmak için PEN/Heim çeviri fonu tarafından desteklenmeye hak kazanmıştır.

Dawe, Türk edebiyatının İngilizceye çevrilmesi üzerine düzenlenen çeşitli seminer ve çalıştaylarda yer alan, çeviri üzerine çalışmalara konuşmacı ya da dinleyici olarak katılan bir çevirmendir. Tanpınar Edebiyat Festivali kapsamında katılım sağlanan bu seminerlerden birinde çevirmenin çeviriye karşı tutumu üzerine bilgi edinilmiştir.

Çevirmen öncelikle Saatleri Ayarlama Enstitüsü çeviriyle ilgili bir soruda, Maurine Freely ile yaptıkları bu çeviride özgün metinde hâkim olan eski dili modern dile dönüştürdüklerini ifade etmiştir. Bunun çok eleştiri aldığını da belirtmiştir. Armağan

Ekici tarafından yapılan ses getiren eleştiride çeviride büyük oranda yerlileştirme yapıldığı ifade edilmiş, bu eleştiri birçok yayında yerini alırken Cumhuriyet Kitap'ta “Çevirileri Ayarlama Enstitüsü” başlığı altında kısmen okurlarla paylaşılmıştır (Üster, 28.07.2015, [17.08.2019]). Yerlileştirme konusunda biraz fazla ileri gitmiş olabileceklerini itiraf eden Dawe, bu konudaki sorulara müzik kavramlarıyla yanıt vermiştir. Ortak yapılan çeviride ton, müzik, ses nedir? Karakterlerin sesi kulağa nasıl geliyor? Bu karakterleri nasıl algılıyoruz? Bunun gibi sorularla yola çıkılarak dile karar verdiklerini, eski ya da yeni dil kullanma sorusunun gündeme gelmediğini belirtmiştir.

Dawe, çevirmenin sesinin duyulmasının önlenemeyeceğini belirtir. Hatta kendisinin Tanpınar çevirisinde o karaktere yakıştırdığı için kullandığı bir sıfattan bahsetmiştir. Buradan çevirmenin yorumlayıcı bir strateji kullandığını görebiliriz.

Çevirmenin en dikkat çekici sözlerinden biri, çevirmenlerin bunu ifade etmeseler de yazarlık yeteneklerini sergilemek istediklerini üzerinedir. Bu bağlamda, “bunu yazardan daha iyi yapabilirim” şeklinde bir iç sesle metindeki boşlukları doldurdukları, metnin editörlüğünü yaptıklarını vurgulamıştır. Metni düzeltme eğiliminin kadın yazınındaki etkileri bu çalışmadaki kaynak metin ile erek metnin kıyaslandığı bölümde incelenecektir.

Metindeki yabancı ifade ve deyimlerin aktarılması konusunda eşdeğerini kullanma ve Türkçe deyim hissi verecek kendi yeni deyimini üretme gibi iki alternatiften bahsederken, kendi tercihini belirtmemekle birlikte, ikincisinin son derece yaratıcı bir eylem olacağını vurgulamıştır. Çevirmenin yaptığı tercih bu çalışmada yine kaynak metin ile erek metnin kıyaslandığı bölümde incelenecektir.

Çevirmenin Ece Temelkuran ve Buket Uzuner kitaplarını göz önünde bulundurarak kadın yazınına karşı tutumu sorulduğunda ise bir erkek olarak kendisinin de feminist olduğunu ve bu kitapların da feminist yazın olarak kabul edilebileceğini belirtmiştir. Fakat çeviri yaparken bütün sözcükleriyle her şeyi yakalamaya çalışmamakla birlikte metni içerik olarak dikkatle aktarmaya özen gösterdiğini vurgulamıştır. Çevirmenin bu noktada yaptığı kişisel bir yorum dikkat çekicidir. Bu romanların feminizm konusunda biraz aşırı bulduğunu belirten çevirmen, bu kadar önemli bir konunun biraz fazla agresif olarak işlenmesinin okurda olumsuz yönde etki bırakacağını belirtmiştir. Bu söylemin, çevirmenin bir okur olarak tepkili ve belki önyargılı olduğunun

göstergesi olabileceği ve bu durumun ister istemez çeviri kararlarını da etkileyebileceği düşünülmektedir. Söyleşinin transkripti çevrimiçi yayınlanmıştır (bosphorus review of books [05.02.2020]). Ancak çevirmene kadın yazını üzerine sorular sorulan soru-cevap bölümünün transkripti yayınlanmamış olduğundan araştırmacı o bölümün transkriptini Ek 1’de ayrıca sunacaktır.

Dawe yine “Saatleri Ayarlama Enstitüsü” üzerine yapılan bir başka söyleşide de romanın sesine ve estetiğine sadık kalmaya çalıştıklarını belirtmekle birlikte romanın özgün atmosferini, karakterlerin kişiliklerini ve konuşmalarını sürükleyici bir İngilizce ile aktarmaya çalıştıklarını vurgulamıştır (İğrek, 2011, [17.08.2019]). Böylelikle çeviride akıcı ve sürükleyici dile verdiği önemi gözler önüne sermektedir.

Çeviri ufkuna gelince, çeviri, Türkçeden diğer dillere çevirilerin geçmiş yıllara göre nispeten yoğun olduğu bir dönemde yapılmıştır. Çevirinin yapıldığı dönemin belli başlı tartışma konuları, çevirmenin görünürlüğü, kaynak metne sadakat, kültürel aktarımların nasıl yapıldığı, yerlileştirme ve yabancılaştırma gibi konular olduğundan çeviriye dair söyleşilerde sorulan sorular temelde bu konular üzerinden gelişmektedir. Çevirmenin ufkunun bu ortamda şekillendiği söylenebilir.

Çevirmen kültürel yönden oldukça zengin metinleri çevirmeyi seçmekle birlikte çeviride kaynak metnin içeriğinin aktarılmasına önem verildiği, metnin ritmini yakalamak adına erek metinde akıcılığa önem verildiği bütün söylemlerinden çıkarılabilecek bir sonuç olarak eklenebilir.

Kitabın ikinci çevirmeni olan Clare Frost hakkında internet aramalarında bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak kendisi ile görüşülüp bilgi temin edilmiştir.

Clare Frost, 9 yıl Türkiye’de yaşamış ve Türkçeyi bu sırada öğrenmiş, ayrıca İspanyolca, İtalyanca ve biraz Almanca konuşabilmektedir. Artık Türkiye’de yaşamamakta ancak zaman zaman gelip gitmektedir.

Clare Frost’un aktif olarak çeviri yapmadığı, çevirmen olarak adının yazılı olduğu tek kitabın bu kitap olduğu öğrenilmiştir. Kendisi sadece Dawe’un bazı çevirilerinde ona yardımcı olmuştur. Onun dışında reklam ajansı olan başka bir arkadaşı için web sitesi ya da broşür gibi çeviriler yapmış olmakla birlikte artık bu işe devam etmemektedir.

Çeviri yaparken başka bir çevirmenle birlikte çalışmayı çok faydalı bulan Clare, karşılıklı olarak tekrar tekrar birbirlerinin yaptıkları çevirileri kontrol ederek düzelttiklerini ve “yazarın sesi”ne uygun bir şekilde metni düzenlediklerini

belirtmiştir. Bazen de hızlanmak amacıyla bölümleri paylaştıkları, sonra yine düzeltmeler yaptıklarını belirtmiştir. Burada kullanmayı seçtiği “smooth and refine” sözcükleri ise yabancı maddelerden arındırılmış, pürüzsüz ve saf anlamına gelmektedir. Dolayısıyla çevirinin erek kültür okuru için rahatsız edici yerlerini değiştirip düzenli ve akıcı bir metin elde etmek olarak yorumlanabilir.

Metnin kadın yazını özelliği sorulduğunda, ana karakterlerin kadın olması ve genç yetişkin kurgu romanların genellikle kadın yazarlar tarafından yazılmasından dolayı bunun bir kadın yazını olduğunun belirgin olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda klişe bir yaklaşımı olduğu düşünülen çevirmen, çeviri yaparken yazarın kadın ya da erkek olmasının aslında önemli olmadığını, asıl önemli olanın yazarın sesi, tarzı ve anlattığı öyküyü kavramak olduğunu ve her yazarın birbirinden farklı olduğunu ifade etmiştir. Clare, yazarın “iki Yeşil Susamuru” adlı kitabını okuduğunu, diğer kitaplarına aşina olmadığını belirtmiştir.

Metinlerarası ilişkilerin zengin olduğu bu metni çevirirken sorun yaşayıp yaşamadığı sorulduğunda ise Frost, çeviri yaparken belirli bir zorluk yaşamadığını, yazara danışmayı gerektirecek bir bölümle karşılaşmadıklarını ama zaten çeviriye başlamadan önce her kitapta yazılan konular hakkında bilgi edinmek gerektiğini belirtmiştir.

Çeviri ufku konusunda, çeviride bilhassa sadakat konusu, çevirmenin görünürlüğü ve metnin yönlendirilmesi gibi konuların gündemde olduğu bir dönemde çeviri yaptığı için bu söylemlerden etkilenmiş olabileceği söylenebilir. Ancak Frost’un bir çevirmen olarak aktif çalışmadığı, yarı zamanlı bir iş olarak yaptığı ve hatta arkadaşı Alex’e yardım etmek üzere bu çeviriye dâhil olduğu ve çeviri konusunda eğitimlere ya da etkinliklere katılmadığı için çevirmen ufku konusunda net bir şey söylemek mümkün olamamaktadır.

Çevirmenlerle yapılan görüşmelerde bu metin için tasarlanmış olan bir çeviri projesi belirtilmemekle birlikte, çevirmenlerin çeviriye dair söylediklerine bakarak genel bir eğilimden bahsedilebilir. Öncelikle metindeki kadın konusunun biraz abartı bulunmasının çeviri kararlarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Ayrıca Dawe’ın kaynak metni düzeltmek eğiliminde olduğu ve akıcı bir dile önem verdiği görülmekte, bu durumun eril dilin dönüştürüldüğü kadın yazınında bulunan farklılıkların erek metne aktarılması sürecine yansıdığı düşünülmektedir. Dawe, metnin taslak çevirisi

yapıldıktan sonra Clare ile birlikte, metnin biçem, ses ve dil dizgesi, ağız açısından düzenlenerek “kalibre edildiğini” belirtmiştir. Kaynak metne sadık kalma ile metni birçok yönden Türkçeden çok farklı olan İngilizcede akıcı bir metne çevirmeye çalışma arasında ince bir denge olduğunu belirtmektedir. Söz diziminden fiil kiplerine ve anlatı tarzına kadar farklar bulunmaktadır. Dawe metni yeniden oluştururken kitabın genel tarzı ve konusunu gözetmenin önemli olduğunu belirtmiştir. Süreç boyunca bazı “kaza”ların ve belirgin hataların da yapılabileceğini de ifade ederken, doğru tarzı, metnin genel ritmini ve akışını yakalamak uğruna çoğunlukla kasti olarak ödünler verildiğini belirtir.

Bu bağlamda iki çevirmenin söylemleri birleştirildiğinde, çeviri projesinin, yazarın sesini, tarzını yansıtacak şekilde içeriği korumak olarak belirlendiği ve bu süreçte akıcı bir dile önem verildiği söylenebilir.

Çevirinin son okumasını yapan gazeteci yazar Alexander Christie-Miller, Buket Uzuner’in “İki Yeşil Susamuru” kitabının İngilizce çevirisinin de son okumasını yapmıştır. 2010 ile 2017 arasında İstanbul’da yaşayan Miller, Times gazetesinin muhabirliğini yapmakta, Newsweek ve Christian Science Monitor için Türkiye siyaseti ve kültürü üzerine yazılar yazmaktadır (Newsweek, [1 Mart 2020]). Miller, halen Londra’da yaşamakta, İstanbul’un geçmişi ve bugünü üzerine bir kitap yazmaktadır (RCW, [2.03.2020]). Dolayısıyla kaynak kültür hakkında bilgiye sahip olduğu düşünülen Miller’a çeviri üzerine düşüncelerini almak için e-posta yoluyla ulaşılmaya çalışılmış, ancak yanıt alınamamıştır.

Metnin son okuması ile ilgili Dawe ile görüşüldüğünde, Miller’ın kitabın genel tarzında bir bütünlük sağlayabilmek amacıyla yüzeysel değişiklikler yaptığını ve büyük ölçekte bir değişiklik yapılmadığını belirtmiş, onu çok da başarılı bulduğunu vurgulamıştır.

7.1.4. Kaynak Metin ile Erek Metnin Kıyaslanması

Kaynak metin ile erek metnin kıyaslanması Berman’ın farklılaştırıcı eğilimler kategorisi temel alınarak yapılmıştır. Kıyaslama yapılırken metinlerarasılık bağlamında kadın yazını göz önünde bulundurulduğundan, kadın yazını ve onu destekleyen metinlerarası ilişkiler dışındaki örnekler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Tespit edilen her eğilimden birkaç örnek burada gösterilecek, anlatımın kesintiye uğramaması için diğer örnekler Ek 2’te verilecektir. Bazı eğilimlerden daha fazla

miktarda tespit edildiği için burada da örneklere daha fazla yer verilmiştir fakat en fazla dört örnekle sınırlandırılmıştır.

Örnekler için çeviri önerileri de eklenmiştir. Bir yeniden yazım olan çevirinin sabit bir değişmez olma ihtimali düşünülmemektedir. Farklı önerilerde bulunulabilir. Dolayısıyla çeviri önerileri yazılırken çevirmenin ifadelerinden fazla uzaklaşmadan, mevcut farklılaştırıcı eğilimlere odaklanılarak önerilerde bulunulmuştur.

7.1.4.1. Mantıklı Kılma

Kaynak metnin sözdizimsel yapısı ve noktalama işaretleri değiştirilerek yapılan “mantıklı kılma” eğilimi dolayısıyla metnin çokkatmanlı yapısına müdahale edilmekte, erek metinde çizgisellik yaratılmaktadır.

Tablo 1: "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" Çevirisinde, Mantıklı Kılma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“...orada kendime cinler, periler, devler, ejderhalar, melekler, prenses ve prenslerle gizli bir hayat kurardım.” (2012, 125)	“... and there I would create for myself a world of genies, fairies, giants, dragons, angels, princes and princesses” (2014, 152)	... and there I would create for myself a World of genies, fairies, giants, dragons, angels, princesses and princes.
“...hayvan, ay, güneş, dere, deniz, ağaç gibi figürlerinden...” (2012, 19)	“... animals, the sun, the moon, the sea, rivers, and trees” (2014, 34).	... animals, the moon, the sun, rivers, the sea, and trees...

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Birinci örnekte, kaynak metindeki sözcüklerin sıralaması, standart dilde daha yerleşik ve yaygın kullanıldığı şekilde değiştirilmiş, böylece dişi-erkek sıralaması, erkek-dişi şekline dönüştürülmüştür.

İkinci örnekte de kaynak metindeki sözcüklerin sıralaması, standart dilde daha yerleşik ve yaygın kullanıldığı şekilde değiştirilmiş, dolayısıyla rasyonel akla göre güçler dengesi korunmuştur.

7.1.4.2. Anlamı Açığa Vurma

Kaynak metinde belirsiz bırakılan bilginin erek metinde açıkça belirtilmesiyle yapılan “anlamı açığa vurma” eğilimi yoluyla okur belli bir anlam üretme konusunda

yönlendirilmektedir. Böylece metnin çoklu anlam taşıma ve okurun anlam oluşturma konusundaki üretken rolüne müdahale edilmiş olmaktadır.

Tablo 2: “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, SU” Çevirisinde, Anlamı Açığa Vurma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Yani Defne’ye göre her şeyin ama her şeyin ortasından illaki cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet sorunu geçer!” (2012, 9).	“For her everything, absolutely everything is somehow connected to sexual and social violence” (2014, 23).	For everything, absolutely everything is somehow connected to sexism and gender.
“Neredeyse bir çeşit ‘Tutunamayanlar Galerisi!’”(2012, 8).	“They were right out of Oğuz Atay’s The Drifters “ (2014, 22).	Almost a ‘display of the Drifters!’

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Birinci örnekte, kaynak metinde “şiddet” ifadesine yer verilmezken, erek metinde “cinsel ve toplumsal şiddet” sözü kullanılmıştır. Böylece metindeki olayın çözümünde fikir verecek olan “şiddet” sözü açığa çıkarılmakta, okur yönlendirilmektedir.

İkinci örnekte, metinlerarası ilişkiler erek metinde kaynak gösterilerek açıklanmış, kaynak metindeki örtük bir bilgi açığa çıkarılmıştır. Dolayısıyla okurun kitaba odaklanacak şekilde yönlendirildiği, metinde geçen “tutunamayan” karakterlere yapılan vurgunun azaltıldığı ve metnin tekanlamlılığa indirgendiği düşünülmektedir.

7.1.4.3. Metni Genişletme

Erek metin “mantıklı kılma” ve “anlamı açığa vurma” eğilimleri etkisiyle kültürel olarak genişletilmektedir. Böylece hem metnin anlamsal derinliğine ve zenginliğine müdahale edilmekte hem de ritmi değiştirilmektedir.

Tablo 3: “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, SU” Çevirisinde, Metni Genişletme Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Bu özelliklerin özgüven anlamına geldiğini sezen erkeklerin çekinerek kaçtığı kadınların çoğu gibi sade bir elbise giymişti.” (2012, 5).	“She wore a plain dress like most women of her type, the type of woman that frightened men who consider such characteristics a sign of extreme self confidence.” (2014, 20).	She wore a plain dress like most women of her type, who frightened men considering such characteristics a sign of self confidence.

Tablo 3 - devam

“Kaman öncelikle kadındır, aydır, dişildir, daha sonra erkekler de Kam olmuştur.” (2012, 57)	“Kamans were first women and equated to all things feminine such as the moon, but later men became kams, too.” (2014, 76)	Kaman was first the woman, the moon, the feminine, but later men became Kams, too.
--	---	--

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Birinci örnekte, erek metinde “extreme” sözcüğü eklenerek, metin hacim olarak genişletildiği gibi, kaynak metindeki “özgüven” sözcüğü güçlendirilerek “abartılı, aşırı” özgüven ifadesi oluşturulmuştur. Kadın yazını bağlamında klişe bir bakış açısından söz edilebilir.

İkinci örnekte, erek metinde Kamanların “ay gibi bütün dişil şeylerle özdeşleştirildiği” ifadesi eklenmiş, açıklama yapılarak metin genişletilmiş, okur yönlendirilmiştir.

7.1.4.4. Görkemli Kılma

Kadın yazını yansıtan dil zenginliğiyle oluşturulmuş olan görüntü, standart dilde düzenli ifadelerle görkemli cümlelere dönüştürüldüğünde metnin biçimsiz görüntüsü altında yaratılan çokanlamlılık silinmekte, metin farklılaşmaktadır.

Tablo 4: “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, SU” Çevirisinde, Görkemli Kılma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Üzülünce hep yaptığı gibi gülümsedi.” (2012, 117).	“As always she wore a smile on her face despite her sadness.” (2014, 143).	She smiled as she always did when she was sad.

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Kaynak metindeki anlamsız görünen ifade erek metne düzenlenerek ve görkemli ifadeler kullanılarak aktarılmıştır. Aynı zamanda kaynak metin, beklendik ve mantıklı bir anlamsal akış sağlanacak şekilde klişe bir ifadeye dönüştürülmüş, metin farklı bir anlam kazanmıştır.

7.1.4.5. Nitel İndirgeme

Kaynak metinde kullanılan yazınsal yönden zengin, farklı bir kültürü ya da metinlerarası ilişkileri ve kadın yazınına yansıtan kullanımların yerine anlamsal ve sesçil zenginliklerini silecek standart dil ifadeleri kullanılmaktadır. Dolayısıyla kaynak metindeki farklılıkların yerini, okunaklı ve çizgisel anlamayı güçlendirecek ifadeler almaktadır.

Tablo 5: “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, SU” Çevirisinde, Nitel İndirgeme Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Yaşlı kadının kendi yaşlılarına hiç benzemeyen bir hali olduğu o daha odaya girerken dikkatini çekmişti.” (2012, 2).	“The oldest woman seemed young for her age.” (2014, 16)	That the old woman was different from her peers, drew his attention just as he entered the room.
“Öte yandan, yaşadığı hayal kırıklığı, onun insan denen canlıya güvensizliğini artırmış ve ‘yoğurdu üfleme’ tense yoğurttan tümünden vazgeçmişti.” (2012, 172).	“But most of all, the disappointing experience in her past led to an overall distrust in men and instead of looking before she leapt, she just gave up leaping altogether.” (2014, 200).	But most of all, the disappointment she suffered led her to an overall distrust in the living beings called human and instead of looking before she leapt, she just gave up leaping altogether.

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Birinci örnekte, yaşlı kadının başka özelliklerini de ifade edebilecek olan kaynak metindeki zengin ifade erek metne “Yaşlı kadın yaşına göre genç görünüyordu” şeklinde klişe bir ifadeye dönüştürülerek indirgenmiştir.

İkinci örnekte, “insan denen canlı” erek metne doğrudan “men” olarak aktarılmış, insanlar hakkında genelleme yaparken standart dilde yaygın olarak yer alan eril dil ifadesi kullanılmıştır.

7.1.4.6. Nicel İndirgeme

Kaynak metinde yer alan sözlerin erek metne aktarılmaması yoluyla gerçekleşen nicel indirgeme sebebiyle metindeki çokkatmanlılık ve çokanlamlılık silinmektedir. Tablo 6’da örnekler gösterilmektedir.

Tablo 6: “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, SU” Çevirisinde, Nicel İndirgeme Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Ancak bir kadın bedenindeki zeka hiç de aranan bir şey değildir, zeki kadınlar kadar erkekleri korkutan iki şey daha vardır güzel erkekler ve çok iri zenci erkekler.” (2012, 123)	“But noone is looking for intelligence in a woman and there are only two things that scare men more than an intelligent woman: pretty boys and big black men.” (2014, 150)	But noone is looking for intelligence in a woman’s body and there are only two things that scare men more than an intelligent woman: pretty boys and big black men.
“Demek ki ‘UYUM’ denen ne olduğu belirsiz şeye ‘suz’ eki ekleyince ortaya çıkan ‘UYUMSUZ’un iyi ya da kötü bir anlama dönüşmesi tamamen kişinin kendisine kalıyordu. Yaşasın, uyumsuzun iyi veya kötü olması için mutlak bir kural yoktu!” (2012, 102)	-	So ‘NONCOMPLIANT’, which is formed by adding the suffix ‘non’ to the thing called ‘COMPLIANT’, has a positive or negative meaning depending on the person itself. Hooray, there is no absolute rule to say noncompliant is good or bad!

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Birinci örnekte, kaynak metinde “beden” sözcüğü kullanılmışken erek metinde bu sözcük silinmiştir. Dolayısıyla feminist kuramda oldukça fazla yer verilen kadın bedeni vurgusu kaynak metinde yer alırken erek metne aktarılmamakta, onun yerini yaygın dilde kullanılan ifadeler almaktadır.

İkinci örnekte, metinde önemli yere sahip olan “uyum” ve “uyumsuzluk” sorununun açıklandığı, uyumsuz olmanın göreceli bir durum olduğunun belirtildiği bu bölüm erek metne aktarılmamıştır. Dolayısıyla sözcük oyunları ile gerçekleştirilen anlam katmanları silinmiştir. Ayrıca metne adını da veren “uyum” sözcüğü ve toplumsal normlara göre belirlenen uyum sorunu erek metne aktarılmamıştır.

7.1.4.7. Ritimleri Farklılaştırma

Noktalama işaretlerinin ve cümle yapısının değiştirilmesi gibi yollarla değiştirilen ritim ile metnin akışı değişmektedir. Roman çoklu ritimlerden oluşmakta, kadın yazını farklı katmanlarla ritim çeşitliliğini artırmaktadır. Çizgisellikten kaçınılan kadın yazınında ritmin farklılaşmasının metni daha akıcı ve hızlı olması yönünde etkilediği düşünülmektedir. Tablo 7’de örnekler verilmektedir.

Tablo 7: “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, SU” Çevirisinde, Ritimleri Farklılaştırma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Aaa, Defne Kaman mı kaybolmuş? Ah canım, çok beğenirim ben onun yazılarını!” (2012, 47)	“Defne Kaman? Lost? Her? I love her writing!” (2014, 65)	“Oooo, Defne Kaman? Her? Lost? Oh my dear, I love her writings so much!”

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Kaynak metindeki sözlü ifadeler çıkarılarak veya değiştirilerek erek metne aktarılırken, metindeki şaşkınlığın yanında verilen üzülmeye hissinin silindiği, metnin ritminin değiştiği, hızlandığı gözlenmektedir.

7.1.4.8. Gizli Gösterenler Ağını Çözme

Metinde bazı sözcüklerin kullanılması ya da bunlardan kaçınılmasıyla oluşturulan gizli gösterenler ağının çözülmesi ile metnin çokkatmanlı yapısı değişmektedir. Bu ağın çözülmesi, çizgisel okumaya yönelmektedir.

Tablo 8: “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, SU” Çevirisinde, Gizli Gösterenler Ağını Çözme Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“...ayakkabılarının üzerine geçirmesi için kumaştan bir kılıf uzatan...” (2012, 259).	“...handed him shoe covers to put over his shoes.” (2014, 297).	... handed him fabric shoe covers to put over his shoes.
“Denizi doldurarak yol yapan, böylece ‘tabiata kazık atan küçük akıllı insanoğlundan – burada özellikle ‘insankızı değil, insanoğlu’ diye üstüne basa basa belirterek - tabiatın intikamını mutlaka aldığını ve alacağını...” (2012, 255).	“She assured the driver that nature would one day have her revenge on humankind – not mankind of course - and that these shortsighted individuals cheating on Mother Nature would have to pay in the end.” (2014, 293).	She assured the driver that nature would one day have her revenge on mankind – not womankind of course - and that these shortsighted individuals cheating on Mother Nature would have to pay in the end.
“Ancak bilim, paragözlü çirkinlerin elinde canlıları göz göre göre kobay gibi kullanalı beri, eczacılıktan pek soğudum, Evladım!” (2012, 192).	“But since science has been in the hands of unfortunate, greedy souls who openly use people as test dummies, well, I lost some of my enthusiasm...” (2014, 224).	But since science has been in the hands of unfortunate, greedy souls who openly use living beings as test dummies, well, I lost some of my enthusiasm...

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Birinci örnekte, ekofeminizm bağlamında kaynak metinde özellikle belirtilmiş olan “kumaştan kılıf”, erek metinde “kumaştan” ifadesi verilmeyerek, herhangi bir galoş şeklinde dönüştürülmüştür.

İkinci örnekte, erek metindeki “Doğa ananın insanlıktan - insanoğlundan değil elbette –bir gün intikamını alacağı ve kendisini aldatan bu öngörüsü olmayan bireylerin sonunda bunu ödemesi gerektiğine dair güvence verdi.” şeklindeki ifade, kadın dili kullanımına yapılan vurguyu yok etmektedir. Kaynak metinde yer almadığı halde erek metinde yer alan doğa “ana” ifadesi, bir tür telafi stratejisi olarak değerlendirilebilir.

Üçüncü örnekte, kaynak metindeki “canlılar” sözcüğü erek metinde “insanlar” olarak indirgenmiştir. Oysa ekofeminizm bağlamında tüm canlılar değerlidir.

7.1.4.9. Sistematik Yapıyı Farklılaştırma

Metnin sözdiziminin, fiil kipleri ya da yan cümlelerin yapısının değiştirilerek aktarılmaktadır. Metnin sistematik yapısının farklılaştırılması ile birlikte anlam ve verilen mesaj da farklılaşabilmektedir. Erek metin anlamsal düzeyde daha homojen bir yapıya bürünmekte, metne hâkim olan ekofeminizm bağlamındaki kadın yazını silinmektedir.

Tablo 9: “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, SU” Çevirisinde, Sistematik Yapıyı Farklılaştırma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Erkeğin ve iktidarın uyumlusu olmaz çünkü uyum onun ta kendisidir.” (2012, 103).	“There can be no such thing as an adaptable man or an adaptable system of power, because those are what we must adapt to.” (2014, 128).	There can be no such thing as an adaptable man or power, because that is what exactly adaptation is.
“Yani maalesef o film, Avatar nedeniyle moda olan adıyla: ‘Hayat Ağacı’mızdı kayın bizim.” (2012, 196).	“And now thanks to the popularity of films like Avatar we might go as far to call it our ‘Tree of Life’.” (2014, 229).	I mean beech was our ‘Life Tree’, which is the name that got popularity unfortunately via that film, Avatar.
“Şimdi artık kadınla tabiat arasında kurulan ilişki, onu akıldışı ve vahşi olarak dışlar, uzaklaştırır.” (2012, 198).	“But the relationship that is now fixed between Mother Nature and womankind is far from recognising the wild, irrational side, fangs and all.” (2014, 230).	But the relationship that is now fixed between nature and womankind marginalises and isolates her as irrational and wild.

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Birinci örnekte, erek metindeki çeşitli şekillerde yorumlanabilecek olan örtük ifade, noktalama işaretleri ve sözdizimi değiştirilerek, açıklayıcı sözcük eklenerek ve metin hacim olarak genişletilerek, “mantıklı kılma”, “anlamı açığa vurma” ve “metni genişletme” eğilimleri ile belirginleştirilmiştir. Ayrıca kaynak metin hammadde gibi kullanılarak görkemli cümleler kurmak yoluyla “görmekli kılma” eğilimi de gözlenmektedir.

İkinci örnekte, yine erek metinde noktalama işaretlerinin değiştirilmesi, söz diziminin değiştirilmesi ve ekleme yapılması yoluyla “mantıklı kılma” ve “genişletme” eğilimleri görülmektedir. Ayrıca Şamanizm bağlamında önem taşıyan “kayın” sözcüğü çıkarılarak “nicel indirgeme” yapılmıştır. Sonuçta oluşan, “Ve şimdi Avatar gibi filmlerin popülerliği sayesinde, onu 'Hayat Ağacı' olarak adlandıracak kadar ileri gidebiliriz.” şeklindeki ifade, kaynak kitapta yansıtılan Şamanlık gelenekleri ile çelişmektedir.

Üçüncü örnekte, mantıklı kılma” ve “genişletme” yapılmıştır. Ayrıca erek metinde yer alan yer alan “Ancak, Tabiat Ana ile kadın arasında artık sabit olarak kurulmuş olan ilişki, vahşi, irrasyonel tarafı, köpek dişlerini falan tanımaktan çok uzak.” şeklindeki ifade, kaynak metinde kadın ile tabiat arasında kurulan ilişkiye dair feminist görüşü yansıtmamaktadır.

7.1.4.10. Yerel dil ağlarını “farklı”laştırma

Kaynak metinde yerel ve sözlü dil ifadeleri kullanılması yoluyla zenginleştirilen anlam katmanları erek dilde standart dil kullanılarak silinmekte ya da belirginleştirilmektedir.

Tablo 10: “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, SU” çevirisinde, Yerel Dil Ağlarını “Farklı”laştırma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“‘Kocakarı ilaçları’ denir ya, işte kocakarılar birer Şaman, Kaman, şifacı yani...” (2012, 56).	“Well, one of those old ladies was a shamanist, a kamanist, a healer I mean.” (2014, 74).	You know “crone’s medicine”, each one of those crones is a Shamanist, a Kamanist, a healer I mean.

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. *Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-SU*. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. *The Adventures of Misfit Defne Kaman*. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metinde yerel dil ifadesi silinmiş, ayrıca o kadınlardan sadece birinin Şaman olduğu söylenerek anlam değiştirilmiştir.

7.1.4.11. Deyimleri standartlaştırma

Bu eğilim yoluyla kaynak metinde kullanılan söz kalıpları ve deyimlerinin eşdeğerinin kullanılarak erek metinde standart dilde sıradan bir ifade oluşturulmakta, kadın yazını öğeleri farklılaşmaktadır.

Basiret gözünün açık olması deyimini kaynak metin boyunca çok sayıda kullanılmış olan önemli bir ögedir ve Şamanlık özelliklerindendir, özellikle kadınlara has bir özelliktir. Fakat bu deyim erek metinde sürekli farklı şekillerde ifade edilmiştir. Eşdeğer ifadelerle yapılan bu tutarsızlık, metin içinde kurulmuş olan anlam ağını çözmektedir.

Tablo 11: “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, SU” Çevirisinde, Deyimleri Standartlaştırma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“‘basiret gözü’ açık doğmuş insanlardandı.” (2012, 10)	“She was born with a sixth sense” (2014, 24).	She was born with a perceptive eye.
“...basiret gözü açık o güzel kişi...” (2012, 78).	“people with their eyes of perception wide open” (2014, 99).	...that nice person with perceptive eyes wide open, divided the WATER into quarters.
“O göz perdesi ki, ‘basiret gözü’nü kör eder.” (2012, 79).	“...curtains that blind our seeing eyes.” (2014, 101).	That curtain over her eyes “blinds the perceptive eye”.
“Umay Ninem, “babanın da basiret gözü kapalı,” diyor” (2012, 81).	“Nine Umay told me that his inner eye is closed” (2014, 102).	Nine Umay said, “Your dad’s perceptive eye is closed as well”.

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Basiret gözü erek metinde çeşitli cümlelerde “algı gözü”, “gören göz”, “iç göz”, “başka bir göz”, “sezgisi güçlü göz”, anlamlarında yer almıştır. Ayrıca “altıncı hissi kuvvetli” olarak da ifade edilmektedir. Ancak kaynak metinde altıncı hissin kuvvetli olma ifadesi ayrıca yer almaktadır. “Defne’nin altıncı hissi çok kuvvetlidir;” (2012, 10). Dolayısıyla bir tutarsızlık oluşmaktadır.

7.1.4.12. Dil Katmanlarını İndirgeme

Mevcut kaynak metinde uygulanan bütün eğilimler, kadın yazını öğelerinin farklılaşarak yok olması sebebiyle metnin dil katmanlarının indirgenmesi ile sonuçlanmaktadır.

7.1.5. Çevirmenle Görüşme ve Sonuç Gözlemleri

Yapılan incelemede, erek metnin oluşturulmasında biri kadın, diğeri erkek olmak üzere iki çevirmenden daha deneyimli olan erkek çevirmen Dawe'un daha etkin yer aldığı, bununla birlikte çeviri ve düzeltme aşamalarında genel olarak birlikte çalıştıkları gözlenmektedir. Dolayısıyla çeviri kararlarını birlikte verdikleri söylenebilir. Metnin son okumasının da yapıldığı ancak sadece yüzeysel değişikliklere yer verildiği belirtilmiştir.

Kaynak metin ile erek metnin kıyaslandığı bölümden bazı örnekler Dawe'a sorulmuştur. Dawe, “mantıklı kılma” eğilimi birinci örnekteki ay ile güneş, nehir ile deniz sözcüklerinin yerini değiştirmeyi, cümlelerin ritmi ve müziği için sözcüklerin yerleriyle oynama olarak açıklamış, bunun “çeviri sanatının” bir parçası olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde ikinci örnekteki prenses ile prens sözcüklerinin yer değiştirmesini de İngilizcede doğru müzik ve ritmin yakalanmasının öncelikli olduğu şeklinde açıklamıştır.

Dawe “gizli göstereler ağını çözme” eğilimi ilk örneğindeki “kumaştan ayakkabı kılıfı” ifadesindeki “kumaş” vurgusunun kaldırılmasının son okuma sırasında yapılmış olabileceğini belirtmiştir.

“Görkemli kılma” eğilimi örneği sorulduğunda ise Dawe'un yanıtı, cümlelerin, kulağa doğal bir İngilizce ifadesi gibi gelecek şekilde biçimlendirildiği şeklinde olmuştur. Bu yazışma Ek 4'te verilecektir.

Çevirmenin verdiği cevaplar, erek metnin İngilizce dilini müziği ve ritmine uyacak şekilde akıcı bir İngilizce ile biçimlendirildiğini göstermektedir.

Çevreci yanı güçlü olan ve okuru ekofeminist bir okumaya davet eden ve metin içinde de söz alan kaynak metnin yazarının etkin bir eyleyen olarak ortaya çıktığı gözlenmektedir. Böyle bir durumda, çevirmenin metinlerarası ilişkilerde gezinirken yazarın klavuzluğunu da dikkate alması beklenebilir.

Özgün metinde ekofeminist bir bağlamda dengesiz güç ilişkileri ve Şamanizm temalarıyla metinlerarası ilişkiler yoluyla kadın yazınının güçlendirildiği gözlenmektedir. Ancak çeviri sürecinde akıcı bir okuma için metinlerarasılığın silindiği ve standart dil kullanıldığı gözlenmiştir. Bu çeviride bazı örnekler akıcı bir İngilizce oluşturmak amacıyla yapılmış olsa da, özellikle “sistemik yapıyı farklılaştırma” eğilimi gözlenen örneklerde, “yanlış okuma” da olduğu

düşünülmektedir. Spivak, çevirinin en yakın okuma pratiği olduğunu vurgulamış ve çeviri yaparken metne teslim olduğunu belirtmiştir (2012, 313). Dolayısıyla çeviri yaparken kaynak metnin irdelenmesi, çevirmenin yazarın klavuzluğunda tıpkı bir şaman gibi metnin anlatı ağlarında metinlerarası bir yolculuk yapması ve geri döndüğünde gördüklerini bütün zenginliğiyle okura anlatması beklenmektedir.

7.2. “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Adlı Roman Üzerine Çeviri Analizi

Ece Temelkuran’ın yazdığı “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” (2015) adlı roman, Alexander Dawe tarafından İngilizceye çevrilmiş, “Women Who Blow on Knots” (2017) adıyla Parthian Books tarafından yayınlanmış, editör bilgisi paylaşılmamıştır. Zengin metinlerarası ilişkilerin yer aldığı kitap, dilin dikkat çekici ve farklı kullanımlarına sahne olmuş, ustaca bir üslup ile yazılmıştır.

Kitapta bir kadın, kalbini fena halde kırmış olan bir adamın peşine düşerken ona eşlik eden üç kadınla birlikte yaşadıkları yol öyküsü ile birlikte her bir kadının kendi öyküsü ve kendi içlerine yaptıkları yolculukların öyküsü birbirine işlenen bir sarmal şeklinde anlatılmaktadır. Olay, kanın ve gözyaşının hiç durmadığı Orta Doğu’da geçmekte, Tunus’ta başlamaktadır. Kendisini bırakıp giden adamı bulup öldürmek isteyen Madam Lila, çeşitli sebeplerle burada olan ve evinin hemen yakınındaki otelde kalan üç kadın ile tanışır ve onları davasına ortak eder. Zaman ilerledikçe anlaşılır ki aslında hepsi farklı şartlar altında da olsa az çok aynı davanın içindedirler.

Madam Lila, bir salon kadını ama aynı zamanda çok zengin deneyimlerle yoğrulmuş, sezgileri güçlü, konuşma ve ikna kabiliyeti yüksek, insanları kolaylıkla etkileyebilen bir karakter. Ayrıca, intikamını almak için hiçbir şeyi yapmaktan çekinmeyecek olan gözü kara bir kişiliğe sahip. Tunus’lu Amira, cazibeli, dişil karakteri ile dikkat çekmekte. Dansöz olan Amira, aynı zamanda özgürlükçü ve ateşli bir devrimci, bir internet aktivistidir. Mısır’lı Maryam, nispeten ciddi bir duruşu olan ve dişil yanını gizleyen, Tahrir meydanındaki gösterilerde bulunmuş direnişçi bir akademisyendir. Amira’nın yanındayken onun koruyuculuğunu yapan bir erkekmiş gibi davranmaktadır. Türkiye’den gelen ve aynı zamanda romanın anlatıcısı olan kadın karakter ise artık geri dönmek isterken, siyasi duruşundan dolayı tutuklanma korkusuyla yurda dönemeyen ve Madam Lila’nın yolculuğuna dâhil olan, işinden olmuş bir gazetecidir. Bu kadınların ortak yanı ise kendilerine dayatılan hayatlardan kaçarak, mücadele içinde geçmiş hayatlarını kendileri yönlendirmeye gayret eden

güçlü karakterler olmalarıdır. Yer yer sıra dışı erkek karakterlerin de eşlik ettiği maceralar dolu bir yolculuk yaşayan bu dört kadının öyküsü, başka kadınların da öyküleriyle birleşen ve feminist bir bakış açısıyla yazılmış bir yol öyküsüdür.

7.2.1. Erek Metnin İncelenmesi

Çeviri metin, sade ve akıcı dili ile rahat okunan bir roman sergilemektedir.

Hitaplarda kullanılan “hanimefendi”, “azizi”, “hanım”, “bey” gibi ifadeler ve hamam kültüründen bahsederken kaynak metinden alınan “keyif” sözcüğü gibi yabancının yabancılığını sergiliyor olsa da metinde çok fazla yadırgatıcı ifadeye rastlanmamıştır. Her ne kadar metinde “hanimefendi” sözcüğünün yazımı bağlam öyle gerektirmediği halde İngilizce harfler kullanılarak yapılmışsa da diğer sözcüklerde aynı kullanıma rastlanmaması, bunun baskı hatası olma olasılığını artırmaktadır. Yabancı kültürel öğelerin aktarıldığını metin bu haliyle yabancıya saygı gösterir bir nitelik sergilemektedir.

Metinde az da olsa bazı yerlerde anlam sorunları gözlenmektedir. Birkaç örnek aşağıda verilmektedir:

“It seemed Maryam was still hungry” (Temelkuran, 2017, 91). Bu cümlemin geçtiği bağlamda yemek ya da açlıkla bağlantılı hiçbir şey olmamasına rağmen “Maryam hala aç gibi görünüyordu” şeklinde çevrilebilecek olan bu cümle bağlam dışı ve anlamsız kalmaktadır.

“Let the flea-infested dog die in the dust! You see cause he’s only got one left...” (Temelkuran, 2017, 490). Bu cümlede söylenen “Bırak pireli köpek tozun içinde gebersin! Çünkü görüyorsun sadece bir tanesi kaldı...” şeklinde çevrilebilecek olan bu ifade tamamen bağlam dışı ve anlamsız görünmektedir.

“Although red as beets, they were keen to conjure up an essence of *keyif*, which the Eastern finds by simply standing still and waiting.” (Temelkuran, 2017, 61). Cümlede Türkçe ve italik olarak verilen “keyif” sözcüğü daha önceki bir cümlede açıklanmış olduğu için anlaşılır hale gelmiştir. Ancak, hamamda geçen olayda “Pancar kadar kızarmış olsalar da Doğuluların sadece ayakta durup bekleyerek buldukları *keyfi* yakalamaya azimliydiler” şeklinde basitçe çevirisi yapılabilecek olan cümleyi kaynak kültüre yabancı bir okur belki yadırgamayacaktır, çünkü bu keyfin biraz tuhaf olduğu zaten bağlamda aktarılmaktadır. Fakat bu kültüre aşina biri olarak okuduğumuzda

hamamda ayakta durup bekleyerek alınan bir keyfin söz konusu olmadığını bildiğimizden, yadırgatıcı bir anlam belirmekte, bir tutarsızlık olduğu anlaşılmaktadır.

Erek metnin birkaç münferit rahatsız edici bölüm dışında rahatlıkla anlaşılan bir metin olduğu söylenebilir. Ancak metni anadili İngilizce olan ve çevirmenle benzer kültürden gelen okurların yorumundan da faydalanılmak istenmektedir. Bu noktada yapılan internet araştırmasında bazı yorumlara ulaşılmıştır.

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), EBRD bölgesinde bulunan farklı tarih ve kültürlerden kurgu örneklerinin, İngilizce çevirileri bir Birleşik Krallık yayıncısı tarafından yapılanlar arasından seçtiği kitaplara ödüller vermektedir. Hem çevirmen hem de yazarın ödüllendirildiği yıllık düzenlenen bu organizasyonda “Women who Blow on Knots” da aday listesinde yerini almıştır (EBRD, [16.08.2019]). Jüride bulunan Lucy Hannah, yaptığı yorumda Alexander Dawe’un çevirisinin hızlı ve akıcı olduğunu vurgulamıştır:

“Alexander Dawe’s pacey translation broadens the readership for this glorious, picaresque adventure which celebrates sisterhood.” (Lucy Hannah, [16.08.2019]).

Galler ve ötesinden alanında uzman birçok eleştirmenin katılımında bulunduğu Wales Arts Review adlı web sayfasında yayınlanan bir eleştiride, Alexander Dawe’dan yine övgüyle bahsedilmektedir (Schofield, 2017, [16.08.2019]). Yazıda, çevirinin, kaynak metnin yayınlandığında aldığı olumlu yorumlarda bahsedilen yazınsal nitelikler ve doğal akışı sürdürdüğü belirtilmiştir. Ayrıca ritmik anlatımı ve büyüleyici senaryosuyla metnin peri masalına benzetildiğini eklemektedir.

Araştırmacının yaptığı okumalar ve medyada yayınlanan yorumlara göre erek metnin yazınsal bir tür olarak ayakta durabildiği söylenebilir. Ayrıca İngilizce çevirisi yayınlandığında “Düğümlere Üfleyen Kadınlar”, 2017 Uluslararası Edinburgh Kitap Festivali’nde “İlk Roman Ödülü”nü kazanmıştır (Cumhuriyet, 2017, [08.03.2020]). Çeşitli ülkelerden insanların oylarıyla kazanılan bu ödül de çevirinin kabul gördüğüne ilişkin bir gösterge olarak kabul edilebilir.

7.2.2. Kaynak Metnin İncelenmesi

7.2.2.1. Yazar Üzerine

Yazar Ece Temelkuran, hukuk fakültesi mezunu ve aynı zamanda bir gazetecidir. Cumhuriyet’te gazeteciliğe başlamış, kadın hareketi, siyasi tutuklular ve toplumsal

sorunlar üzerine yazılar yazmıştır. Yurt içi ve yurt dışında gazetelerde köşe yazıları yazmış, dergilerde çeşitli yazılar yazmış, ayrıca televizyonda muhabirlik ve program sunuculuğu yapmıştır. Yazılarıyla birçok ödül almıştır. Örneğin, “Biz Burada Devrim Yapıyoruz Sinyorita” (Temelkuran, 2006) adlı kitabı, Türk Tabipler Birliği tarafından “Düşünce ve Demokrasi Ödülü” ne layık görüldü. 1996’da yazdığı “Bütün Kadınları Kafası Karışık” adlı yazı ile Alman hükümeti tarafından yılın gazetecisi seçilmiştir. 1997’de Cumhuriyet Dergi için yazdığı “Bekâret Testi Suçtur” başlıklı yazısıyla Tabipler Odasından Yılın Araştırma Yazısı ödülünü aldı. Brezilya’ya ve Hindistan’a giderek Dünya Sosyal Forum sürecini izledi. Savaş karşıtı yazıları sebebiyle Çağdaş Gazeteciler Derneği’nden Barış Kalemî ödülünü aldı (Everest, [07.03.2020]).

Görüldüğü gibi Temelkuran toplumsal ve siyasi konularda sesini duyurmakta olan bir gazeteci yazardır. Dengesiz güç ilişkileri, eril tahakküm ve toplumsal cinsiyet üzerine gerek yazdığı kitaplarda, gerekse gazetelere yazdığı makalelerde ve sosyal medya hesaplarında fikirlerini açıkça dile getirmektedir. Ayrıca, Cumhuriyet Kitap’ta yer alan “Türkiye’de Kadın Yazınının Evrimi” başlıklı makalede, yeni kuşak kadın yazını örnekleri sunan bir yazar olarak tanıtılmıştır (Yaraman, 1996, 6-7).

7.2.2.2. Kaynak metnin kadın yazını bağlamında incelenmesi

Dört kadının yol hikâyesinin anlatıldığı kitap, feminist bakış açısıyla kurgulanmıştır. Metin, zengin bir sözlü dil kullanımı ve metinlerarası ilişkiler ağı şeklinde kurgulanmış bir karnaval yazını örneğidir. İntikam peşindeki güçlü bir kadın olan Madam Lila ve devrimci bir dansöz olan Müslüman Tunus’lu Amira’nın öyküleri, Mısırlı akademisyen ve devrimci Maryam’ın sırlarla dolu öyküsü, tutuklanma korkusu yüzünden vatanına dönemeyen bir muhalif gazetecinin öyküsü birbiriyle etkileşim halinde anlatılmaktadır. Ortadoğu sorunu, Arap baharı, İslam dini, şarkıcı Ümmü Gülsüm’ün şarkıları, tutuklanan gazeteciler sorunu, mitolojik tanrıçalar, Anna Karenina, Don Kişot, Foucault’nun Sarkacı gibi çeşitli eserler, anaerkil Tuareg Kabilesi, şamanlık ve şifacı ana teması ve varoluşçuluk teması, metinde yer alan altmetinler arasındadır. Burada dikkat çeken şey ise bütün bu altmetinlerin güç dengelerinin dönüştürüldüğü metinler olması ve tahakküm ilişkileri, baskıya karşı direnme, güç dengelerini alt üst etme, var olma ve özgürleşme hedefleri ile kadın yazını destekleyen ve güçlendiren temalar olmasıdır. Her bir altmetinle bağlantılı olarak kadın yazını işlenmektedir. Birbirleriyle etkileşim halinde bir örgü şeklinde dokunmuş olan metinlerarası ilişkiler ile palimpsest şeklinde karşımıza çıkan kadın

yazınının, çok sesli özelliği yansıtılmaktadır. Bunun dışında metin içinde kullanılan Kraliçe Dido'nun öykü bölümleri, Muhammed'in mektupları gibi farklı metin türleri de metnin çoğulluğunu artırmaktadır.

Kaynak metinde yer alan bir diğer metinlerarası ilişki örneği olan Dido anlatısı, metinlerarasılık bağlamında bir “anlatı içinde anlatı” örneği teşkil etmektedir. Aktulum (2007, 160), anlatı içinde anlatının metin içinde benzeşme ve yansıma ilişkileri ile anlam üretimine katkı sağladığını belirtmektedir. Romanda Kraliçe Dino'nun öyküsü ile Maryam'ın öyküsü farklı iki metin olsa da birbirini yansıtarak, birbirini dönüştürerek iç içe geçmekte, zengin bir anlam üretimi gerçekleştirmektedir.

Kaynak metinde Şamanizmden hiç bahsedilmemesine rağmen, Şamanizm, altmetin olarak diğer altmetinlere dolanarak işlenmektedir. Kitaba adını da veren ilk epigraf, Kuran'dan alınmıştır. Ayrıca kaynak metin içinde de yer verilen Felak Suresinde düğümlere üfleyen kadınlardan bahsedilmekte, onların şerrinden sakının denmektedir (Temelkuran, 2015, 134). Düğümlere üfleyen kadınlar, büyücülerdir (Türkçe Kur'an Mealleri, [08.03.2020]). Büyücülük ise Şamanizm ile bağlantılıdır, çünkü şaman bir büyücüdür. Kaynak metnin Şamanizm bağlantısı daha adında ve ilk epigrafında bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca metin boyunca kadınların nefesinden bahsetmektedir. “Göreceksiniz ki hayat bizim nefesimizde” (Temelkuran, 2015, 124), örneğinde ya da “Kadınlar ise yeniden üfleyerek nefesleriyle kurarlar o alemini. Kadınlar erkekleri de üfleyerek var ederler. Bir erkek bir kadının nefesi kadardır” (Temelkuran, 2015, 126) örneklerinde görüldüğü gibi, Şamanizm teması metin boyunca devam etmektedir çünkü büyücü olan Şaman kadınların nefesi güçlüdür.

Metinde Şamanizm etkilerine ikinci bir örnek de metinde önemli yere sahip olan dans ve müziğin olduğu söylenebilir. Tunus'lu Amira bir dansözdür ve “Dans edemeyeceksem devrimi ne yapayım ben!” (Temelkuran, 2015, 29) sözü, dansın hayatındaki önemini belirtmektedir. Ayrıca Madam Lila da dans etmektedir. Bu dans, tıpkı bir Şaman dansı gibi, tam bir esrime seansı şeklinde aktarılmıştır (Temelkuran, 2015, 79-80). Ancak dans eden kişinin kendinden geçmesinin yanı sıra, çevresindekiler üzerinde bıraktığı etki, bir şamanın etrafında toplanan insanlar üzerinde bıraktığı hayranlık ve kendinden geçme etkisini hatırlatmaktadır. Müzik ise metin boyunca hep arka planda yer almaktadır. Özellikle Ümmü Gülsüm'ün şarkıları duyulur ve bu durum feminist bir roman için doğal görülmektedir. Çünkü yine kendi hayatını kurmaya çalışırken mücadeleden hiç vazgeçmeyen Mısır'lı sanatçının hayatı

başlarda hiç kolay olmamıştır. Büyük bir ses sanatçısı olan Ümmü Gülsüm, kariyerine küçük yaşta Kuran ve ilahiler okuyarak başlamış, ancak genç kızların şarkı söylemesinin yasak olduğu dönemler olduğundan, erkek kılığına girerek bunu icra edebilmiştir. Bir söyleşisinde Temelkuran’a kitaplarında yer alan müziklerle ilgili soru sorulduğunda, her kitap için bir şarkı listesi olduğunu, bu kitap için Ümmü Gülsüm’ü seçtiğini belirtmiş, ama söz konusu şarkıcıların tamamının kadınlar olduğunu da vurgulamıştır (İslim, 2016, [08.03.2020]).

Kaynak kitapta Şamanizm teması ayrıca Madam Lila’nın evinin ortasında büyüyen yasemin ve çölün ortasındaki Şaman kadının evinin bahçesindeki erguvanlar ile de ekofeminizm bağlamında işlenmektedir. Ayrıca çölün ortasındaki bu kadın, şifacı bir şamandır. Bir sopa kullanarak, fal bakmakta, kişilerin ruhunu ve geleceğini görmekte, onları iyileştirmektedir. Kaynak metinde böyle bir seansa yer verilmiştir (Temelkuran, 2015, 223-225).

Metinde efsaneler bolca yer almaktadır. Efsanelerin, yani sözlü dilin taşıyıcısı olarak yazar, bir Şaman özelliği taşımaktadır.

Son olarak, yazarın dili, tıpkı bir Şaman dili gibi melodik, şiirsel ve standart yerleşik dilden farklıdır. Üstelik çok okurun takdirini ve beğenisini toplayan bu dil kullanımı birçok okur tarafından da eleştirilmiş, gerek döngüsel anlatım, standart dilin dönüştürüldüğü ifadeler ve farklı betimlemeler bakımında akıcı olmadığı ve anlaşılmasının güç olduğu belirtilmiştir (1000kitap; neokur, [08.03.2020]) .

Şamanizmin bir altmetin olarak işlenmesi, hem kadına verilen önem hem de ekofeminizm bağlamında kadın yazını güçlendirmektedir.

Kadın yazını bağlamında kullanılan metinlerarası ilişkiler için birkaç örnek aşağıda verilmektedir:

1. “Sizin bildiğiniz erkeklerin yazdığı, ya da bildiği diyelim, son. Gerçek son bambaşka.” (Temelkuran, 2015, 142)
2. “Fatima, Dido, El Kâhina, Sibel, Meryem... Adına ne dersin. Kadın tanrı kılık değiştirir sadece. Tahmin edersin ki erkek dünyasında hayatta kalmak için kıvrak olmak gerekiyor!” (Temelkuran, 2015, 67)
3. “Dans edemeyeceksem devrimi ne yapayım ben!” (Temelkuran, 2015, 29)

4. “Sure, ‘Düğümlere üfleyen kadınların şerrinden sakının’ diye buyurur. Büyücü kadınların şerrinden sakının... Allah biliyor yapabileceklerimizi. İyiye de kötüyü de.” (Temelkuran, 2015, 134)

Metinde ana karakterler olarak klişeden ve toplum tarafından kendilerine biçilen rollerden uzak, marjinal kadınlar seçilmiş olması feminist kuramın çağrısına uymaktadır. Bu kadınların hiç biri kaderine boyun eğen insanlar değil, hepsi kendi yolunu kendi çizen, mücadeleciler insanlardır. Metinde kadın bedeni, gebelik gibi temalar ikinci dalga feminizm kuramcılarının belirttiği gibi kadın gözüyle anlatılmaktadır. Karakterlerden Maryam’ın bazen kadın, bazen erkek tavırları takınarak androjen bir kimlik sergilemesi, üçüncü dalga feminizm özelliklerini yansıtmaktadır.

Kitapta yansıtılan kadın dayanışması, yine ikinci dalga feminizm kapsamında yer alan “kızkardeşlik” ruhunu yansıtmaktadır.

Metnin zaman akışı da kadın yazını kuramlarında bahsedildiği gibi çizgisel zamanı aşmaktadır. Bölümler daha sonra olacak olaylardan kısa bir kesit verilerek başlatılmakta, döngüsel bir zaman akışı oluşturulmaktadır. Hatta metin içinde gazeteci kadın dördünün hikâyesini tuvalete serilen pelüş kâğıtlarına yazmaktadır ve burada anlatım tekniğiyle ilgili bir ipucu verilmiştir (Temelkuran, 2015, 406). Uçları kavuşmayan döngüsel bir kâğıda yazılan hikâyeler, yazının sonsuzluğunu göstermektedir.

Metnin daha detaylı bir şekilde yapılan yeniden okumasında, kullanılan dilin farklılığı dikkati çekmiştir. Dilbilgisi ve standart dil kullanımlarına uymayan ifadelerin kullanılması yoluyla yazarın görünürlüğünün sağlandığı bu bölümler, ikinci dalga feminizm kapsamında anlatılan eril dilin parçalanması ve dönüştürülmesi konusunda zengin örnekler sunmaktadır. Kaynak metin ile erek metnin kıyaslandığı bölümde bunlar örneklendirilerek çeviriye nasıl aktarıldığı konusu tartışılacaktır.

Metinde farklı bir dil kullanıldığına dair ipucu aslında metnin içinde de verilmektedir. “Kelimeleri yeniden keşfediyoruz Madam. Duyguları yeniden keşfediyoruz.” (Temelkuran, 2015, 330) sözleri, yeni bir dilin keşfedildiğinin habercisidir.

Kitap üzerine yapılan romanlar feminist bir metin olması ve siyasi olarak muhalif yapısına dikkat çekmekte, ayrıca masalsı anlatımı ve süslü dili ifade edilmektedir. Yorumlardan bir tanesi hem kitabı hem yorumları özetler niteliktedir:

“Kitaba yaklaşma cesaretini gösterenler, bir okuma serüveniyle ödüllendirilecektir. Yazar Ece Temelkuran ikinci romanında nefes kesen gerilim, çılgın ve detaylı günlük resimler, şark ve batı hikâyeleri, dini tablolarından ve komediden oluşan bir havai fişek tutuşturur. “Siyaset, din, mitoloji, feminizm, medya eleştirisi ve üst kurmacalı öz düşünüş panoramik anlatımla bağlanarak, sürdürülen gelenekler modern iletişim şekilleriyle birleşir/bütünleşir; Binbir Gece Twitter’la buluşur.” (Krauss, [08.03.2020])

7.2.3. Çevirmenin İncelenmesi

Çevirmen Alex Dawe hakkında daha önce diğer kitabın incelemesi sırasında bilgi verildiğinden, tekrar yapılmayacaktır. Bu kitabın çeviri sürecine gelince, çeviri projesi belirtilmemekle birlikte, çevirmenin bu iki kadın yazını ve çevirisine dair söyledikleri ve erek metnin ilk sayfasında yer alan yayıncı notu, projeyle ilgili fikir vermektedir. Çeviriye dair yazılan notta, bu kitabın İngiltere Sanat Konseyi tarafından desteklenen English PEN’den çeviri için finansal destek almak üzere seçildiği belirtilmektedir. Dolayısıyla çeviri projesinin, bu kurumun hedeflerine paralel bir şekilde oluşturulduğu düşünülmektedir.

English PEN’in var olma amacının edebiyatı, edebiyat anlayışımızı geliştirmek, tüm dünyada yazarların özgürlüğünü savunmak, düşüncelerini özgürce ifade eden yazarların hapsedilmesine karşı mücadele etmek ve yazarların dostça işbirliği etmesi ve özgürce fikir alışverişinde bulunmalarını desteklemek olarak belirtilmiştir. English PEN, PEN International adlı dünya çapında bir yazarlar birliğinin kurucu merkezini oluşturmaktadır ve bütün dünyadaki ifade özgürlüğü tehdit edilen yazarların ve okurların haklarını korumak hedeflenmekte, eşitsizlikleri kaldırmak için çalışmalar yapılmaktadır (englishpen, [08.03.2020]).

Bu bağlamda bu kitabın çevrilme amacının temelde fikir özgürlüğünün desteklenmesi ve farklı ülkelere karşı eşitsizliğin giderilmesi olduğu gözlenmektedir. Özellikle kadın yazınına dair bir amaçtan söz edilmemiştir. Ancak feminist kuram incelendiğinde, fikir özgürlüğü ve tahakküme karşı direnme kavramı zaten feminist ideoloji ve kadın yazınının bir parçası olduğundan çeviri yapılırken kitabın bu bağlamda ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

Diğer kitabın incelendiği bölümde belirtildiği gibi çevirmen, İngilizce normlarına uygun, akıcı bir dil kullanmayı tercih etmektedir. Dolayısıyla özgürlükler bağlamında ele alınan metnin içerik mesaj olarak aktarılırken kadın yazınının içerdiği biçimsel farklılıkları ne ölçüde aktardığı bir sonraki bölümde incelenecektir.

7.2.4. Kaynak Metin ile Erek Metnin Kıyaslanması

Kadın yazını bağlamında kaynak metin ile erkek metnin kıyaslandığı bu bölümde, Antoine Berman (2012, 244)'ın tanımladığı “farklılaştırıcı eğilimler” temel alınacaktır. Berman on iki tane eğilim sıralamış olsa da bu eğilimlerin bazılarının diğerleriyle birleştiği, bazılarının bir diğerinin bir uzantısı olduğunu, bazen net ayrımlar yapılamayabileceğini belirtmiştir.

Çalışma kapsamında sunulan örneklerde saptanan farklılaştırıcı eğilimler Venuti (1998, 11-12)'nin “yerileştirme” kuramı kullanılarak açıklanmaktadır. Venuti, çevirinin heterojen bir söylemi beslemesi gerektiğini belirtmiştir. Çeviri, standart dili, yabancı, marjinal ve standart dışı olana açmalıdır. Zengin metinlerarasılık ağı içinde yer alan kadın yazınındaki farklılıkların akıcı bir dille standart dile dönüştürülmesi, çeviride yabancı olanın asimile edilmesi, yok edilmesi olarak sonuçlanmaktadır.

Metinlerde kadın yazını bağlamında gözlenen örnekler ele alınmıştır. Her bir eğilimden birkaç örnek burada verilirken, anlatımın kesintiye uğramaması için bazı örnekler de Ek 3'te verilecektir.

7.2.4.1. Mantıklı Kılma

Mantıklı kılma, kaynak metnin sözdizimsel yapısına müdahale ederek belirli bir düzen anlayışına göre yeniden düzenlemektir. En belirgin olarak noktalama işaretlerinin değiştirilmesini içerir. Mantıklı kılma, metnin çokkatmanlı yapısına bir müdahaledir. “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” adlı roman erkek dile çevrilirken yapılan mantıklı kılma eğilimi yolu ile cümlelerdeki bölünmüşlük, parçalılık düzene sokularak metin yeniden yazılmaktadır. Standart dil kullanarak yapılan bu müdahale ile metnin çizgiselliğini bozan çoksesli yapısı teksesliliğe dönüşmektedir. Kurulan “düzgün” cümleler ile erkek metin belgeselvari bir niteliğe bürünmekte, yazarın özgün ifade tarzı yok edilmektedir.

Tablo 12: “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Mantıklı Kılma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Eğer almazlarsa... Haberim olsun. Biliyorsun... -Durdu, uzun durdu- Ben her zaman seninim.” (2015, 208)	“If they don't, let me know.” Madam Lilla only waited before Saida added, “I will always be there for you.” (2017, 227)	If they don't take... let me know. You know... -she waited, she waited for long – I am always yours.

Tablo 12 - devam

“Amira sözcüklerle tutunuyor yakaladığı kaygan uca, kesik kesik geliyor rüyanın sütü ağzına.” (2015, 215).	“Then grabbing the tale and the gist of the dream, she said,...” (2017, 234)	With words Amira grabs the slippy edge, the sour tasting milk of the dream in her mouth:
--	--	--

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

İlk örnekte, kaynak metindeki duraklamalar, kesik konuşmalar ve farklı ifadeler erek metinde silinerek ve düzgün cümleler kurularak metin düzene sokulmuştur. Çevirmenin bu yaklaşımıyla asıl metinde var olan sözlü ifade canlılığı yok edilmiştir.

İkinci örnekte, devrik cümle yapısı değiştirilmekte ve karmaşık gelen ifadeler silinip yazarın dili sadeleştirmektedir erek metinde. Yazınsal dilin zenginliği, yerini okunaklı sade bir dile bırakmıştır.

7.2.4.2. Anlamı Açığa Vurma

Kaynak metinde örtük olarak verilen bir anlam erek metinde belirgin hale getirilmektedir (Berman, 2012, 245). Böylelikle okurun algısı yönlendirmekte, kadın yazınının çokanlamlı yapısı bozulmaktadır. Tek anlamlılığa geçmek demek, okurun anlamın peşinde koşmasının ve anlam oluşumuna katılımının engellenmesi anlamına gelir.

Tablo 13: “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Anlamı Açığa Vurma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Bir tek o peşinden gidiyor hayatın, biz onu takip ediyoruz. O bir şeyi kovalıyor, biz kaçıyoruz.” (2015, 108).	“But now she is alive and we are simply following. She is chasing someone and we are running away from something.” (2017, 118).	She’s the only one to pursue life, we are just following her. She is chasing something, we are running away.
“Amira bunlara bir şey diyor. Fısıltılı, bol tıslamalı bir şey.” (2015, 58)	“Amira was saying something important... in whispers and whistling.” (2017, 63).	Amira tells something to them. Something in whispers and lots of whistling.

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

Birinci örnekte, kaynak metinde “o bir şeyi kovalıyor” ifadesi erek metne “o birini kovalıyor” şeklinde aktarılarak anlamsal belirginleştirme yapılmıştır. Böylece kadın yazını bağlamındaki çokanlamlılık yok edilmiştir.

İkinci örnekte, kaynak metinde önemli bir şey söylediğinden bahsedilmemişken erek metinde Amira’nın önemli bir şey söylediği eklenmiş, okur yönlendirilmiştir.

7.2.4.3. Metni Genişletme

Erek metnin genellikle usçulaştırma ve anlamsal belirginleştirme yapılarak kaynak metinden uzun yazılmasıdır (Berman, 2012, 246). Kadın yazını örneğinde eklemeler yapılarak metnin kendi çoksesli yapısı ve anlamsal zenginliği bozulmaktadır.

Tablo 14: “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Metni Genişletme Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Bir de geri dönmüş bir kaçak!” (2015, 53).	“And there’s a fugitive lover who suddenly comes home.” (2017, 58).	And a fugitive coming back!
“Ölüm çemberini etekleriyle döndürmenin, erkek çarkını çevirmenin kudretli heyecanı, kızını görünce yüzünden parça parça varak gibi dökülüyor.” (2015, 186)	“When she sees her little girl the overwhelming emotion of commanding this ring of death, whirling the wheels of death with her skirt, overseeing this production line of men, falls from her face piece by piece.” (2017, 200)	Seeing her daughter, the mighty ecstasy of running this ring of death, whirling the wheels of the men’s system with her skirt, falls from her face piece by piece.”

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

Birinci örnekte, kaynak metinde o kaçağın sevgili olduğundan bahsedilmeyip anlamda bir boşluk bırakılmışken erek metin o boşluğu doldurup okura net bilgi aktarımı yapmakta, “anlamı açığa vurma” eğilimi ile birlikte metni genişletmektedir.

İkinci örnekte, çevirmen kaynak metinde olmamasına rağmen erek metinde “küçük kızını” ifadesi kullanılarak ve “erkek çarkı” yerine “erkeklerin üretim hattı” ifadesini kullanarak kendi yorumunu eklenmiştir. Ayrıca “ölüm çarkını çevirmek” yerine doğrudan açıklayıcı bir “yönetmek” ifadesi kullanılmıştır. Dolayısıyla “anlamı açığa vurma” eğiliminin de etkisiyle metni genişletmiştir.

7.2.4.4. Görkemli Kılma

Berman (2012, 246)’a göre kaynak metin ham madde gibi kullanılarak okunaklı, muntazam cümleler kurularak yeniden yazılmaktadır. Kadın yazınındaki sözlü dilin kullanılmasıyla oluşan biçimsiz görüntü düzenli cümlelerle popülerize edildiğinde anlamsal zenginliğinin, biçimsiz görüntü altındaki çokanlamlılığının silinmesiyle sonuçlanır.

Tablo 15: “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Görkemli Kılma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Kadın sert; daha sesi titremeden bıraktı cümleyi.” (2015, 205).	“Though she sounded tough, she left the sentence in mid-air. Her voice trembling.” (2017, 223).	The woman is tough; she left the sentence in mid-air without a trembling voice.
“Maryam içten içe şahlıyor, kızları dövecek. Ama o sırada şüpheli bir sessizlik.” (2015, 58).	“Now Maryam stood up, ready to challenge the girls. There was an eere silence.” (2017, 63).	Maryam inwardly rears up, she’ll beat the girls. But then an eerie silence.

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

Birinci örnekte, kaynak metinde yarım bırakılan ifadelerle tamamlanan cümle, erek metinde bağlaç kullanılarak düzgün bir cümle haline getirilmiştir. Ancak kaynak metinde sesin titremediğinden bahsederken, çevirmenin yorumunun görüldüğü erek metinde, klişe bir anlatımda karşımıza çıkacağı şekilde kadının sesinin titrediği belirtilerek eril kültürde beklenen, sıradan kadın davranışının yansıtıldığı bir ifadeye dönüştürülmüştür.

İkinci örnekte, kaynak metindeki parçalı, yarım kalmış cümleler erek metinde tamamlanarak ve çevirmene göre uygun bir zaman kipinde düzenlenerek ve dikkat çekici sözcükler kullanılarak yeniden kurulmaktadır.

7.2.4.5. Nitel İndirgeme

Kaynak metindeki ifadelerin yerine anlamsal ve sesçil zenginliklerini ortadan kaldıracak ifadeler kullanılmasıdır. Eril dilin parçalanıp dönüştürüldüğü kadın yazınında sıra dışı ifadeler dikkat çekmektedir. Ancak bu ifadelerin standart dildeki

yerleşik, sıradan ve beklendik kullanımlara indirgenmesi, kadın dilinin silinmesi ve metnin anlamsal zenginliğinin erek metne aktarılmaması anlamına gelecektir.

Tablo 16: “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Nitel İndirgeme Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Amira yeniden memelerine kavuşuncaya kadar biraz zaman geçeceği böylece kesinleşiyor.” (2015, 41).	“It becomes clear Amira will need a little more time before she is herself again.” (2017, 45).	So it becomes clear that Amira will need a little time before she regains her breasts.
“Etekleriniz kirlenecek” (2015, 465).	“You’ll just get your clothes dirty.” (2017, 496).	You’ll just get your skirts dirty.
“Bir şeyi sevmemeye çalışıyor. Bir şeyi severse kilitleri çözülüyor.” (2015, 275).	“She struggles to love something. If she can, her locks will open.” (2017, 296).	She struggles not to love something. If she loves something, her locks will open.
“Madam’ın aşırı duygusallıktan hoşlanmadığını bildiği için sevincini kör gözüyle yaşıyor gibiydi, başı hep önüne eğik.” (2015, 467).	“His head bowed he seemed to hold all his emotion in his one eye: he knew Lila didn’t like over-the-top sentimentality.” (2017, 498).	His head bowed he seemed to hold all his emotion in his blind eye: he knew Lila didn’t like over-the-top sentimentality.

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

Birinci örnekte, “Amira yeniden kendine gelene kadar biraz zaman geçeceği kesinleşiyor” şeklinde yapılan çeviride, kaynak metinde kadın bedeni kullanılarak kurulan yaratıcı ifade şekli erek metne günlük kullanılan, standart dil çerçevesinde bir ifadeye dönüştürülmüştür. Böylece metinde kadın yazını bağlamında oluşturulan yaratıcılık indirgenmiştir.

İkinci örnekte, kaynak kültürde kadını çağrıştıran bir kıyafet ismi kullanılarak kurulan cümle, erek metinde standart dil ifadeleri kullanılarak “kıyafetleriniz kirlenecek” şeklinde aktarılmıştır. Dolayısıyla metindeki farklılıklar silinmiştir.

Üçüncü örnekte, erek metinde yer alan “Bir şeyi sevmeye çalışıyor” şeklindeki ifade ile kaynak metindeki sıra dışı ifade erek metne daha beklendik bir anlam katılarak aktarılmıştır. Bilinç dışı gerçekleşen bir yanlış okuma ya da kaynak metni düzensiz bularak yapılmış bir metni düzeltme isteği sonucu kaynak metinde söylenenin tam tersi bir anlam kazandırılmıştır.

Dördüncü örnekte, kaynak metinde yer alan “kör gözüyle” ifadesi erek metinde “bir gözüyle” şeklinde değiştirilmiştir. Erek metin okunduğunda bahsi geçen gözün gören göz olarak ima edildiği düşünülmektedir. Dolayısıyla kaynak metindeki anlam derinliği veren yazara has yaratıcı ve sıra dışı ifade, erek metinde sıradan bir ifadeye dönüştürülmüştür.

7.2.4.6. Nicel İndirgeme

Bu eğilim yoluyla kaynak metindeki sözcüklerin erek metne aktarılmaması sonucu metnin çokkatmanlı ve çokanlamlı yapısı indirgenmekte, metin çizgisel okumaya yönlendiren bir metne dönüştürülmektedir.

Tablo 17: “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Nicel İndirgeme Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Şu anda Rosinante’nin burnundan daha iyi bir pusula göremiyorum azizim!” (2015, 272).	-	I cannot see a better compass than Rosinante’s nose, azizim!
“teslim olmuyor ya ...Kadere de böyle kafa tutuyor demek. Bir femme fatale azmiyle!” (2015, 388).	-	She does not surrender... so she also challenges the fate this way. With the tenacity of a femme fatale!
“Azmetesen ve sık aralıklı yazsan Anna Karenina’yı sığdırırsın, öyle büyük bir tomar.” (2015, 415).	-	If you intend to and write leaving little spaces, you can fit Anna Karenina in, such a thick bundle.
“Maryam’ın kucacı birkaç gün oluşmadı.” (2015, 466).	-	Maryam’s bosom didn’t form for a few days.
“Eyüp Bey Madam Lila’nın Frankenştayn’ı gibiydi, kolu kanadı kırık kırık.” (2015, 99).	“He looked cracked and broken.” (2017, 107).	Eyüp Bey was as if he was Madam Lila’s Frankeystayn, he was cracked and broken.

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

Birinci örnekte, kaynak metinde yer alan metinlerarasılık erek metinde kurulmadığı için, metinlerarası ilişkiler ile kurulan çokkatmanlılık ve anlam derinliği erek metinde kaybedilmektedir.

İkinci örnekte kaynak metinde yer alan “femme fatale”, doğrudan kadın ile bağlantılı bir metinlerarasılık ögesidir. Ancak, kaynak metindeki bu metinlerarası ilişki erek metne aktarılmamış, okur, çizgisel okumaya yönlendirilmiştir.

Üçüncü örnekte yer alan Anna Karenina, feminist edebiyat kapsamında incelenen önemli eserlerdendir ancak bu metinlerarasılık erek metne aktarılmamıştır. Böylece çoklu okuma engellenmiştir.

Dördüncü örnekte sözü edilen “Maryam’ın kucağı”, ana kucağıdır. Kadın yazınında önem taşıyan, kadına dair bu önemli ifade erek metne aktarılmamıştır.

Kaynak metindeki önemli bir karaktere ait betimlemede yer alan metinlerarasılık, erek metinde yer almamıştır. Dolayısıyla kaynak metinde metinlerarası öğelerle zenginleştirilmiş olan anlam erek metne aktarılmamıştır.

7.2.4.7. Ritimleri Farklılaştırma

Çoklu ritimlerden oluşan romanın ritmi, noktalama işaretlerinin ve cümle yapısının değiştirilmesi gibi yollarla farklılaştırılmaktadır.

Tablo 18: “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Ritimleri Farklılaştırma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Kendimden vazgeçmekti... Ama yine de... Her neyse... Onun adı Thirina.” (2015,208).	“And giving up on myself altogether... Her name is Thirine.” (2017, 226).	And giving up on myself...But yet... whatever... Her name is Thirine.
“Kısa bir es verdi. Gözlerini en az elli yaş genç birisi gibi açtı ve sordu.” (2015, 28).	“ <i>A short pause. Opening her eyes like someone at least fifty years, she asks,...</i> ” (2017, 29).	A short pause. Opening her eyes like someone at least fifty years, she asks...

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

Birinci örnekte, kaynak metinde cümleler arasındaki tereddütler, suskunluklar silinerek metin düzenlenmiştir. Metnin konuşma diliyle oluşturulan ritmi, akıcı bir dil oluşturularak değiştirilmiştir.

İkinci örnekte, kaynak metinde italik yazım kullanılmamışken, erek metinde, metin içinde anlatılan öykü ile öykünün anlatıldığı ortamı ayırmak, yani zaman ile mekan farkını belirginleştirmek için öykü bittiğinde metne italik yazı ile devam edilmiştir.

Dolayısıyla “mantıklı kılma” eğilimi yolu ile bağlam belirginleştirilerek metnin ritmine müdahale edilmektedir.

7.2.4.8. Gizli Gösterenler Ağını Çözme

Yazınsal metinlerde belirli sözcüklerin kullanılması ya da tekrarlanmasıyla oluşturulan altmetin ağlarının çözülmesi, örtük metinlerin farklılaştırılmasıdır. Metinde, kadın bedenine dair sözcükler gibi kadın yazını unsurları ve bazen kullanılmaktan kaçınılan sözcüklerle altmetin ağları örülmüştür. Bu ağların erek metne aktarılmamasıyla metnin anlam derinliğinin kaybolduğu gözlenir.

Tablo 19: “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Gizli Gösterenler Ağını Çözme Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Ruhu, karnının dibine kıvrılıp yatmış, işkenceden sonra ölüm ya da dirim uykusuna dalanlar gibi kıpırdamadan duruyordu.” (2015, 394).	“Her soul curled up in the pit of her stomach and she was as still as ...” (2017, 423).	Her soul curled up in the pit of her belly and she was as still as...
“Kaderini, kaderimizi değiştirmeye cesaretin var mı?” (2015, 226).	“Do you have the courage to change the course of your life?” (2017, 246).	Do you have the courage to change the course of your life, our lives?
“Amira sığınacak daha büyük bir kovuk bulmuş yavru bir hayvan gibi Maryam’ı terk mi etmiş oldu şimdi? Maryam’ın karnı boş kalmış gibiydi.” (2015, 84).	“It seemed Maryam was still hungry.” (2017, 91).	It seemed Maryam’s belly was left empty.

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

Birinci örnekte, “ruhu karnının dibine kıvrılmış” ifadesi, “ruhu midesinin köşesine kıvrılmış” şeklinde çevrilmiştir. Ancak kaynak metin kadın yazını açısından ele alındığında, “karnı” ile ifade edilen ve ruhun kıvrıldığı yer mide değil, “mide” değil, doğum, sevgi, şefkat, güven ve ölüm ve dirimle ilgili olan rahimdir. Dolayısıyla rahim anlamında kullanılabilecek bir sözcüğün seçilmesi gerektiği düşünülmektedir.

İkinci örnekte, kaynak metinde yer alan “kaderimizi” ifadesi atılmış ve “hayatının seyrini değiştirmeye cesaretin var mı?” şeklinde bir erek metin oluşturulmuştur.

Böylece kaynak metinde kadınlar arasında yer alan ve feminizm çerçevesinde önemli bir yere sahip olan kızkardeşlik ve dayanışma ruhu erek metinde yok edilmiştir.

Üçüncü örnekte, erek metinde “Maryam hala aç gibi görünüyordu.” şeklinde bir ifade yer almaktadır. Ancak, kaynak metinde “Maryam’ın karnı” ile kadının can taşıdığı karnından söz ederken erek metinde kadın bedenine dair anlam yok olmakta ve karın, mide olarak ele alınmaktadır. İnsanın karnının boş kalması, ilk bakışta beklenen anlamıyla alınmış, anlam daraltılmış, kadın yazını ögesi ortadan kaldırılmıştır.

7.2.4.9. Sistematik Yapıyı Farklılaştırma

“Mantıklı kılma”, “genişletme” ve “anlamı açığa vurma” gibi eğilimlerle kaynak metnin sözdizimi, fiil kipleri ya da yan cümlelerin yapısının değiştirilmesi yoluyla erek metnin standart düzen anlayışıyla daha homojen hale getirilmesidir.

Tablo 20: “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Sistematik Yapıyı Farklılaştırma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Baam! Güüüm! Paaat! Çaaat! Mavi bir Peugeot 406 ani fren yapınca, arkadaki Mercedes ona geçirdi, en arkadaki Renault da Mercedes’e.” (2015, 42).	“ <i>Crash! Bang! Clang! Boom! A Renault had crashed into a Mercedes, which had climbed up on a blue 406 when the driver suddenly slammed on the brakes.</i> ” (2017, 46).	Crash! Bang! Clang! Boom! A Renault had crashed into a Mercedes, which had climbed up on a blue 406 when the driver suddenly slammed on the brakes.
“Bir kız incecik bir sesle şarkı söylüyor. O bitirince başka biri başlıyor. Diğer kadınlar başlarını önlerinden kaldırmadan yaptıkları işe devam ediyor.” (2015, 125).	“A young girl was softly singing. When she finished, someone picked up where she left off. Their heads were bowed while other women continued working.” (2017, 136).	A young girl is softly singing. When she finishes, someone picks up where she leaves off. Their heads are bowed while other women continue working.
“Kadın, erkek, hep birlikte, kardeşçe bir namaz gibi.” (2015, 10).	“It’s like women, men, together, they become brothers and sisters in prayer.” (2017, 11).	It’s like women, men, alltogether, like a fraternal prayer.

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

Kaynak metinde birçok bölüm daha sonra gerçekleşecek olan olaylardan bir kesitle başlamakta, bu kesitin ardından, daha önce kaldığı yerden devam etmektedir. Metin içinde de bazen bu tür geri geriye dönüşler gerçekleşmektedir. Metnin çizgiselliğini bozan ve kadın yazını yansıtan bu döngüsel anlatım, metin içinde de yansıtılmış,

yazmak için klozet kâğıdının kullanıldığı bölümde bu yöntem, “yuvarlak bir anlatım tarzı” olarak ifade edilmiştir (Temelkuran, 2015, 406). Ancak çizgiselliğin bozulduğu bu bölümler erek metne italik yazılarla aktarılıp, belirginleştirilmiştir. Bu şekilde hem okurun algısı yönlendirilmekte, hem de metin çizgisel bir nitelik kazanmaktadır.

Kaynak metinde birçok yerde yapılan şimdiki zaman kipinde anlatımlar erek metne geçmiş zaman kipinde öyküleme şeklinde aktarılmıştır. Böylece henüz tamamlanmamış ve değişime açık olan şimdiki zaman, bitmiş, tamamlanmış ve sabit bir geçmiş zamana çevrilmiştir. Sibel Irzık (2017, 26), şimdiki zamanı “geçmişten özgürleşmiş, geleceğe açılmış” bir “dönüşüm anı” olarak betimlemektedir. Dolayısıyla kadın yazınında yer alan özgürleşme ve dönüşüm mesajının silindiği düşünülmektedir.

Üçüncü örnekte, kaynak metindeki “kardeşçe” ifadesi erek metine standart dil kullanımında akıcılık kazandığı şekliyle “brothers and sisters” olarak aktarılmış, sözcük sıralamasında önce eril olana yer verilmiştir. “Mantıklı kılma” ve “metni genişletme” eğilimleri yolu ile sistematik yapı farklılaştırılmaktadır.

7.2.4.10. Yerel Dil Ağlarını “Farklı”laştırma

Metinde yerel dil kullanılarak anlam katmanları arttırılmaktadır. Yerel dil ifadelerinin silinmesi, ya da belirginleştirilmesi, metnin çoksesli yapısını bozmaktadır.

Tablo 21: “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Yerel Dil Ağlarını “Farklı”laştırma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Vallahi” dedim, “kız annesine girecek!” (2015, 384).	“They are having an argument,” I said, “about the square.” (2017, 413).	“Sure” I said, “the girl will beat her mother up!”
“Uzun bacaklı çirkin bir kedi, odanın ortasında dev bir kafeste renkli kuşlar, renkli camdan onlarca fener, bir kamçı. Ha? Evet bir kamçı konsolun üzerinde.” (2015, 33)	“There were colourful birds in a gigantic cage in the middle of the room and countless lanterns of coloured glass. There was a whip on the top of a cabinet.” (2017, 36)	An ugly cat with long legs, a gigantic cage in the middle of the room, countless lanterns of coloured glass, a whip. Ha? Yes, a whip on the top of the cabinet.
“Doğu’nun bu durarak, bekleyerek icra edilen keyiflerine vakıf olma çabası.” (2015, 56).	“they were keen to conjure up an essence of <i>keyif</i> , which the Easterner finds by simply standing still and waiting.”	They were keen to conjure up an essence of <i>keyif</i> , which the Easterner finds by simply sitting still and waiting.”

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

Birinci örnekte, kaynak metinde yerel dil ifadelerinin ve ünlemlerin kullanıldığı konuşma bölümü, erek metinde düz cümlelerle düzgün ama sıradan bir ifadeye dönüştürülmüştür.

İkinci örnekte bulunan şaşkınlık ifadesi, erek metinde silinmiş, metin muntazam cümlelerle standart dile dönüştürülmüştür. Dolayısıyla ünlemler ve yüklemsiz sözlü dil ifadeleriyle aktarılan ve mevcut bağlamda anlam zenginliği sağlayan ifadeler değiştirilmiştir. Yüklemler eklenerek yerleşik standart yazı dili sözcüklerinin kullanılması, metindeki duygu yoğunluğunun indirgenmesine, metnin düz bir çizgide ilerlemesine sebep olmaktadır.

Üçüncü örnekte, kaynak metinde yer alan “keyif” ifadesi erek metne italik bir yazımla aktararak “farklı”laştırılmış, farklılığı vurgulanarak ortaya konmuştur. Bu yolla kaynak metnin dili marjinal olarak dışlanmaktadır. Ayrıca bu cümlede geçen “durmak” sözcüğü için erek metinde, standart dilde yaygın kullanılan “standing still” ifadesi kullanılmıştır. Ancak hamam ortamında ayakta hareketsiz durarak yapılan bir keyif söz konusu olmadığından, kaynak metinde de bu tür bir durumdan bahsedilmediğinden, bunun yerine “sitting still” kullanılması önerilmektedir.

7.2.4.11. Deyimleri Standartlaştırma

Kaynak metindeki söz kalıbı, deyim ve atasözlerinin erek metne bir “eşdeğerini” kullanarak aktarıldığı, deyimlerin erek dilde standart dil normlarına göre düzenlendiği gözlenmektedir. Kaynak metinde kullanılan sıra dışı ifadelerin erek metne standart dildeki yerleşik, sıradan ve beklendik bir kullanımla aktarılması yoluyla eril dilin dönüştürüldüğü kadın dili ile gerçekleştirilen kadın yazını izleri silinmektedir.

Tablo 22: “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” Çevirisinde, Deyimleri Standartlaştırma Örnekleri

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Ben çok küçükten beri sadece kendi ayakkabılarımın üzerindeydim.” (2015, 244).	“Ever since I was little I have stood on my own two feet.” (2017, 263).	Ever since I was little, I have stood on my own shoes.
“...kendi ülkesini tırnağıyla kurmuş bu kraliçenin irinli günahı olarak kalacak.” (2015, 293).	“... will now remain the suppurating sin of a queen who founded her own country tooth and nail.” (2017, 315).	...will now remain the suppurating sin of a queen who founded her own country with her nail.

Tablo22 - devam

“A-a! Eğlencesiz olmaz tatlı kuşum! Eğlenmezseniz hayatın tuzu kaçır. Ha ha ha!” (2015, 371).	“Ah! There’s no point if there’s no fun, sweet bird! If you can’t kick back then you don’t get the taste of life. Ha ha ha!” (2017, 398).	Ah! There’s no point if there’s no fun, sweet bird! If you can’t kick back then you don’t get the salt of life. Ha ha ha!
---	---	---

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

Birinci örnekte kaynak metinde kadın yazını bağlamında standart dilin dönüştürülmesi yolu ile üretilen “kendi ayakkabılarımın üstündeydim” şeklindeki sıra dışı ifade, erek metinde standart yerleşik dile uydurularak “ayaklarımın üzerindeydim” şeklinde aktarılmış, yazarın yaratıcı dili, sıradan bir dile dönüştürülmüştür.

İkinci örnekte, kaynak metinde eril dil parçalanarak “tırnağıyla kurmuş” ifadesi kullanılmıştır. Ancak bu sıra dışı ifade, erek metinde standart dildeki yerleşik ifade olan “dişiyle tırnağıyla” şeklinde kullanılmış, yine yazarın yaratıcı dili, sıradan bir dile dönüştürülmüştür.

Üçüncü örnekte, kaynak metinde yine eril dilin parçalanması örneği olarak “Hayatın tuzu kaçır” ifadesi kullanılmıştır. Ancak bu sıra dışı ifade erek metne dildeki yerleşik haliyle “hayatın tadı kaçır” şeklinde aktarılmış, dil homojenleştirilerek standardize edilmiştir.

7.2.4.12. Dil Katmanlarını İndirgeme

Kaynak metindeki dilsel çeşitliliğin erek metinde silinerek metnin homojen hale getirilmesi anlamına gelen bu eğilimin gerçekleştirilmesi sonucunda metnin “çokdilli” ve “çoksesli” yapısı, tekanlamlı, çizgisel bir yapıya indirgenmektedir.

Kadın yazınında, yukarıda bahsedilen eğilimlerin tamamı metnin çoksesli yapısına müdahale edilmesi sonucu dil katmanlarının indirgenmesine sebep olmaktadır.

7.2.5. Çevirmenle Görüşme ve Sonuç Gözlemleri

Çalışmada incelenen kaynak metin, yerel kullanımlar, sözlü dil, suskunluklar, marjinal söylemler ve deyimler ve çeşitli altmetinler ile zenginleştirilmiş çokkatmanlı bir eserdir. Ancak bu heterojen dilin erek metne çizgisel bir yapıda ve homojenleştirilerek aktarıldığı gözlenmektedir. Düzensiz ifadeler düzenli cümlelere, çeşitli dil oyunları ve

eril dilin dönüştürülmesi ile oluşturulan yeni dil yapısı ise yaygın olarak kullanılan standart ve klişe ifadelerle dönüştürülmüştür.

Çevirmen Dawe ile bazı örnekler üzerinden görüşülerek bu farklılıkların sebebi sorulduğunda aşağıdaki yanıtlar alındı:

Mantıklı kılma eğilimi için verilen ilk örnekte, kaynak metindeki kesinti ve suskunluklar içeren ifadenin düzenli bir cümle şeklinde aktarılması konusunda Dawe, İngilizcede “üç nokta” işaretini fazla kullanmaktan kaçındığını belirtti. Bu kullanımın Türkçede daha yaygın olduğunu ve akıcılığı İngilizcedeki kadar etkilemediğini ifade etti. Ayrıca cümlenin bu şekilde düzenlenerek diyalogun sıkıştırılması yolu ile metnin akmasının sağlandığını belirtti.

Anlamı açığa vurma eğilimi için verilen ilk örnekte, “o bir şeyi kovalıyor” ifadesinin erek metne “o birini kovalıyor” şeklinde aktararak anlamsal belirginleştirilmesi konusunda, İngilizcenin belirsizliklere daha kapalı olduğunu belirtti. Dolayısıyla kitabın genel tarzı ve ahengine uygun bir şekilde bu bölüme yorum katarak anlamı açıklamış olabileceğini ifade etti.

Nitel indirgeme eğilimi için verilen ilk örnekte, kaynak metinde kadın bedenine dair sözcükler kullanılarak kurulan yaratıcı ifadenin, erek metne standart dilde yerleşik bir ifade ile aktarılması konusu sorulduğunda, Türkçedeki anatomik özellikler kullanılarak kurulan bu tür betimlemelerin İngilizceye çevrilmesinin güç olduğunu belirtti. Aynı bölümdeki ikinci örnekte, kaynak kültürde kadını çağrıştıran bir kıyafet “etekleriniz kirlenecek” kullanılarak kurulan cümlenin, erek metinde standart dilde yerleşik ifadeler kullanılarak “kıyafetleriniz kirlenecek” şeklinde aktarılması konusunda ise metnin akışı içinde “kıyafet” sözcüğünün belki de daha iyi bir seçim olduğunu belirtti. Buradaki “etek” sözcüğünü detay olarak kabul eden çevirmen, çok fazla detayın gereksiz yere gözü ve dolayısıyla okuru rahatsız etmiş olabileceğini belirtti. Burada bahsettiği okurun, çevirmen olarak kendisi olduğu gözlenmektedir.

Deyimleri standartlaştırma eğilimi için verilen ilk örnekte, kaynak metinde kadın yazını bağlamında standart dilin dönüştürülmesi yolu ile üretilen sıra dışı ifadenin, erek metinde standart yerleşik dilde kullanılan bir ifadeye dönüştürülmesi konusunda, bu farklı deyimden dengini İngilizcede bulamadığı için bilinen bir deyim kullandığını belirtti.

Nicel indirgeme eğilimi için verilen örneklerde bulunan “Rosinante”, Anna Karenina” ve “femme fatale” ifadelerinin kullanılmasıyla kurulan metinlerarası ilişkilerin erek metne aktarılmaması konusunda, bunların büyük ihtimalle editör tarafından ya da son okuma sırasında çıkarıldığını, kendisinin fikri olmadığını belirtti. Ancak kitabın editörü ya da son okumasının kimin tarafından yapıldığı konusunda bir bilgi paylaşımı olmadığı için bu konu sorgulanamamıştır.

Örnekler ve çevirmen ile yapılan görüşme, metnin erek dilde akıcı ve anlaşılır olması amacıyla standart, yerleşik dille yeniden yazıldığını göstermektedir. Oysaki kaynak metindeki bu ifadeler aslında kaynak dilde de akıcılığı bozan ifadelerdir ve kadın yazını bağlamında özellikle seçildikleri görülmektedir. Bu metnin erek dilde dönüştürüldüğü akıcı dil, tek dil, tek anlam ve çizgisel okuma yönelimleriyle eril bir nitelik kazanmıştır. Çevirmen ile yapılan bir söyleşide çevirmenin, yazarın yazdıklarını düzeltme isteği duyduğunu itiraf etmiş olması bu eğilimin açıklaması gibidir. Ancak çevirmenin ister istemez etkilendiği bu farklılaştırıcı eğilimler eril-merkezli bir çeviri olarak ortaya çıkmakta, metinde dil katmanlarının ve dolayısıyla kadın dilinin silinmesine sebep olmaktadır.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Metinlerarası ilişkiler açısından güçlü iki kadın yazını örneğinin ele alındığı bu çalışmanın amacı, çevirmenlerin çeviri sürecinde yaşadıkları metinlerarası yolculuğu takip ederek, kadın yazını öğelerinin izlerini sürmektir.

Bu çalışmada, Ece Temelkuran'ın "Düğümlere Üfleyen Kadınlar" (2015) adlı romanı ve romanın Alexander Dawe tarafından yapılan "Women Who Blow on Knots" (2017) adlı İngilizce çevirisi ile Buket Uzuner'ın "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-Su" (2012) adlı romanı ve romanın Alexander Dawe ve Clare Frost tarafından yapılan "The Adventures of Misfit Defne Kaman-Water" (2014) adlı İngilizce çevirisi incelenmiştir.

Bu iki roman, zengin metinlerarası ilişkiler ağı içinde kurgulanmıştır. Öncelikle her iki romanda da Şamanizm, ya da Orta Asya Türklerinin deyimleriyle Kamanizm etkileri dikkat çekmektedir. "Düğümlere Üfleyen Kadınlar" (Temelkuran, 2015) romanında Şamanizmden açıkça bahsedilmemektedir. Ancak, metinde önemli yere sahip olan ve şamanların esrimeli yolculuğunu anımsatan dans, metin boyunca eşlik eden müzik, yazarın döngüsel yazım tarzı ve yaratıcı dili ile bir Şaman gibi görünür bir şekilde yer alması, efsanelere, sözlü edebiyata bolca yer vererek temsil edilmesi, şifacı bir ninenin yer alması ve metnin dilinin tıpkı bir Şaman dili gibi, yaygın kullanılan dilden farklı olması gibi şamancıl özellikler öne çıkmaktadır. Diğer örnek olan "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, Su" (Uzuner, 2012) adlı roman ise ekofeminizm teması içermektedir. Bu çerçevede, ekofeminizmi destekleyen Şaman gelenekleri ile Orta Asya ve Sibirya mitolojileri ile örülmüş bir metin karşımıza çıkmaktadır. Bir kadın yazını örneğinde Şaman gelenekleri ve Türklerin anavatanı olan Orta Asya ile Sibirya mitolojilerinden faydalanılmasının nedenleri en başta doğaya ve kadına verilen önemdir. Bu geleneklerde kadın saygın ve etkin bir konumda bulunmaktadır. Ekolojik dengeyi koruma görevi de Türk mitolojik sisteminde büyük ölçüde kadın varlıklarının ve onların esas koruyucusu olan Umay Ana ya da kutsal dişi, yani Mitolojik Ana'nın (Yer-Su hamisi) işlevi dâhilindedir (Bayat, 2012, 20). Ancak doğa imgesinden kültür imgesine geçişte, erkek hami ruhlar havanın, rüzgârın ve zamanın, yani doğanın kontrol edilmesi üzerine esas görevleri almaya başlamış ve kadın, kontrol edilmesi

gereken ilkel doğayı, erkek ise kültürü simgeler olmuştur (Bayat, 2012, 24). Dolayısıyla kadın, erkek, doğa ve insan birbirinin tamamlayıcısı iken, ikili karşıtlıklar haline gelmişlerdir. Şamanizm teması, kadın yazınında bu ikili karşıtlıkların ters yüz edilmesini desteklemektedir.

Çalışma kapsamında incelenen iki metin, Şamanizm dışında da birçok metinlerarası ilişkiler içermekte olan, zengin bir metinlerarası ilişkiler ağının örüldüğü palimpsest şeklindeki iki kadın yazını örneğidir. “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” (Temelkuran, 2015) romanında, dengesiz güç ilişkilerinin işlendiği Arap Baharı, devrimler, tutuklanan gazeteciler gibi temaların yanı sıra Anna Karenina gibi edebi metinler ve ayrıca Tuareg kabilesi gibi anaerkil bir kabile, Kraliçe Dido gibi efsaneler ile altmetinler birbirine örülmüştür. “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları, Su” (Uzuner, 2012) da toplumsal cinsiyet ayrımı, kadın cinayetleri, doğa katliamı, efsanelerin ters yüz edilmesi gibi altmetinler ile katmanlaştırılmıştır, bu altmetinler birbirine işlenmiştir. Metinlerde yer alan metinlerarasılık, kadın yazınına güçlendirici bir özellik taşımaktadır. Feminist kuram çerçevesinde düşünüldüğünde, eril dilin dönüştürüldüğü bu eserlerde kadın yazınının en önemli özellikleri olan çokseslilik, çokdillilik ve çok katmanlılık dikkat çekmektedir. Feminist kurama göre, bu özellikler metinde çizgisel bir okumanın ve güç odaklarının yönlendirmeleri ile evrensel yanılgısı altında filizlenen tek-anlam idealinin önüne geçilmesini sağlamaktadır.

Altmetinlerin birbirine örülerek işlendiği bu zengin metinlerde örgünün ipliklerine farklı tarihsel ve toplumsal ortamlardan gelen okuru da dâhil etmek gerektiğinden, örgü asla tamamlanmaz, anlam üretme süreci işlemeye devam eder (Roudiez, 1984, 5). Dolayısıyla, öncelikle bir okur olan çevirmen de okuma sürecinde anlam üretimine devam eder.

Çevirmen, bir kadın yazını örneğini diğer bir dilde yeniden yazarken, kadın yazınının, eril dilin dönüştürüldüğü metinlerarası bir yazın olduğunun farkında olmalıdır. Kültürel bir farklılık içeren bu metinlerin başka bir dile aktarıldığı süreçte farklılıkların korunması ile dilin doğallaştırılması arasında seçim yapılmalıdır. Bu bağlamda Berman (2009, 74) kaynak metne saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak çeviri bir yeniden yazım olduğundan, çevirmen hem bir okur olarak, hem de metni başka bir dilde yeniden yazan kişi olarak anlam üretmeye devam edecektir. Bu bağlamda çevirmen bilinçli olarak metni manipüle etmeyi de seçebilir. Berman (2009, 75), çevirmenin kendi yönelimini açıkça belirttiği sürece her hakka sahip olduğu,

özgürce hareket etme hakkının bulunduğunu vurgular. Çevirmen en başta bir karar verip, açıkça belirtip, o yönde hareket edebilir. Çevirmenin çeviri projesini belirleyecek olan bu karar, çevirmenin çeviri eylemine karşı tutumuna ve çevrilecek olan eserin gereklerine göre belirlenir (Berman, 2009, 60). Bu çalışmada, çevirmenin çeviriye karşı tutumu ve çevrilecek olan eserlerin gerekleri incelenmiştir.

Çalışmada yer alan metinlerin ortak özelliği olan kadın yazını, feminist yazın olarak da bilinir. Feminizm politik bir hareket olduğundan, feminist söylem ve bunu barındıran ve geliştiren kadın yazını da dil içinde ve dil yoluyla yapılan politik bir eylem olarak düşünülebilir. Bu noktada, çeviribilimde kültürel ve ideolojik dönemeç ile feminist çeviri çalışmalarında ileri sürüldüğü şekilde, eğer belli bir ideoloji ile hareket edilmezse, ister istemez baskın ideolojiye hizmet edileceği iddiası temelinde hareket edilebilir. Dolayısıyla toplumsal ve siyasi bir yeri olan kadın yazınının, başka bir dile çevirisinin de bilinçli bir bakış açısı gerektiren politik bir eylem gerektirdiği sonucuna varılır. Ayrıca, çevirinin yalnızca bir aktarım değil, anlamın yeniden üretildiği alan olduğu düşünüldüğünde, eril tahakküme karşı direnen kadın yazınının çevirisi, anlam üretiminde önemli bir yere sahip olacaktır.

Çevirmenlerin tutumuna gelince, metinlerin çeviri sürecinde rol almış olan her iki çevirmenin de kendilerini feminist olarak tanımladıkları, ayrıca özellikle eserlerden birini yalnız, diğerini ortak çalışma ile çeviren Dawe'ın çeviri üzerine çalışmalara katıldığı, çeviri üzerine düşündüğü gözlenmektedir. Çeviri yöntemleri açısından her iki çevirmenin de “yazarın sesi”, “metnin ritmi” gibi özelliklere önem vermekle olduğu, bununla birlikte, akıcı ve okunaklı bir çeviri eser yazma konusunun daha ağır bastığı gözlenmektedir. Bu eğilim, çevirmenlerin de birer yazar olarak kendilerini ortaya koyma şekilleri olduğu kadar, okurların beklentilerini de yansıtmaktadır. Çünkü çeviri metinler, okurlar tarafından şiddetle eleştirilirken “çeviri kokuyor” sözü kullanılır. Çevirmen ise böyle bir eleştiriden kaçınabilmek ve okunaklı ve akıcı bir metin oluşturabilmek için metindeki yabancı unsurlara müdahale edebilmektedir. Ancak Venuti (1998, 12), akıcı bir çevirinin asimile edici olduğunu vurgulamıştır. Okurun algısını yönlendiren akıcı çeviri, etnik-merkezci ve kültürel narsist özellikte olup, ana akım dilleri ve kültürleri güçlendirir, zayıf ya da marjinal kabul edilen dilleri ve kültürleri ise yazınsal alandan ve böylece tarihten dışlar (Venuti, 1995, 20). Venuti (1998, 11)'ye göre çeviri hiçbir zaman basitçe eşit taraflar arasında bir iletişim olamaz, çünkü temelde etno-merkezcidir. Çevirinin en baştaki işlevi asimilasyondur, yani

yabancı metnin anlaşılabilir ve ilgimizi çekecek şekilde yazılmasıdır. Metnin anlaşılır olması ise akıcı bir dil ile sağlanabilmektedir. Akıcı dil, Venuti (1995, 20)’ye göre standart dil kullanılarak, yerleştirme yapılarak oluşturulur. Standart dilin dışına çıkarak yapılan “yabancılaştırıcı çeviri” ise etnik-merkezciliğe, ırkçılığa, kültürel narsistliğe ve emperyalizme karşı bir direniş niteliğindedir. Yabancı kültürel öğeleri metne dahil eden yabancılaştırıcı çeviri, heterojen bir söylemi besleyerek, standart dili ve saygın yazının kapılarını onlara yabancı olana, standart altında kabul edilene, marjinal olana açarak, azınlıkta ve güçsüz olanı öne çıkarır (Venuti, 1998, 11). Kadın yazını çevirisinde yabancılaştırıcı çeviri yapılması, marjinal kabul edilen ve daha güçsüz konumda kalan kadın yazınının öne çıkarılmasını sağlayacaktır.

Çalışma kapsamındaki iki metin, Berman’ın (2009) önerdiği çeviri analizi yol haritası temel alınarak incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle çeviri metin incelenmiş, sonra kaynak metin ve yazar irdelenmiş, çevirmenin özelliklerinin de incelenmesinden sonra kaynak ve erek metinler kıyaslanarak çeviri kararları tartışılmıştır. Kaynak ve erek metnin kıyaslanırken Berman (2012, 242)’ın tanımladığı farklılaştırıcı eğilimler kategorisinden faydalanılmıştır. Berman, çevirmenin amacı ne olursa olsun, ister istemez bu eğilimlerin etkisi altında kaldığını belirtmiştir.

İncelediğimiz iki metinde, tek kişi olarak çevrilen de biri kadın olmak üzere iki çevirmen tarafından çevrilen de olmak üzere çeviri sürecinde kadın ya da erkek çevirmen farkı olmadan kadın yazını bağlamında farklılaştırıcı eğilimlerin gerçekleştiği gözlenmektedir. Örneğin “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları – Su” (Uzuner, 2012) adlı kaynak metinde yer alan “prens ve prensler” ifadesindeki sıralama, erek metne “prens ve prensesler” olarak, “ay, güneş, dere, deniz” sıralaması, erek metne “the sun, the moon, the sea, rivers” olarak aktarılmış. Burada, daha güçlü ya da daha büyük kabul edilenden başlanacak şekilde yaygın dilde yerleşik sıralama kullanılarak, “mantıklı kılma eğilimi” sergilenmiştir. Bir başka örnekte, kaynak metinde “insanoğlundan – burada özellikle ‘insankızı değil, insanoğlu’ diye üstüne basa basa belirterek” (Uzuner, 2012, 255) ifadesinde insanoğlu ile insankızı ayrımı vurgulanırken, erek metinde insanoğlu için standart dilde yaygın kullanılan genelleme ile “humankind” kullanılarak “gizli gösterenler ağını çözme” eğilimi sergilenmiştir. “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” (Temelkuran, 2015) adlı metinden de örnekler vermek gerekirse, kaynak metinde “Amira yeniden memelerine kavuşuncaya kadar biraz zaman geçeceği böylece kesinleşiyor.” ifadesi, erek metinde “Amira kendine gelene

kadar” gibi standart dilde yaygın kullanılan bir ifade ile karşılanarak “nitel indirgeme” eğilimi sergilenmiştir. Bir başka örnekte, kaynak metinde yer alan “Etekleriniz kirlenecek” (Temelkuran, 2015, 465) ifadesi, “”kıyafetleriniz kirlenecek” şeklinde aktararak, yine nitel indirgeme eğilimi sergilenmiştir. Ayrıca kaynak metinde döngüsellik sağlayan bir yazım için bölüm başlarında, ileride olacak olanlardan birkaç paragrafa yer verilmiş, daha sonra olaya kaldığı yerden devam edilmiştir. Metnin akışını, dolayısıyla çizgisel okumayı bozan bu bölümler kaynak metinde italik yazılmazken, erek metinde italik yazılarak belirginleştirilmiş, sistematik yapıyı farklılaştırma eğilimi sergilenerek okurun algısı yönlendirilmiş ve metin çizgisel bir yapıya dönüştürülmüştür.

Farklılaştırıcı eğilimler yoluyla metinlerde var olan biçimsiz görüntü altındaki kadın yazını ögeleri ve karmaşık ağlar içinde yerleşik metinlerarasılık ögelerinin bulunduğu, kadın yazını güçlendiren altmetinlere müdahale edilerek metinlerin çokkatmanlı yapısının değiştirildiği gözlenmektedir. Çeviri yaparken, yaygın kullanılan standart dil tercih edilerek kadın yazını izleri silinmiş, metinlerarası yolculukların tamamlanamaması sebebiyle metinler homojenleştirilmiştir. İncelenen metinlerin yazarlarından biri olan Ece Temelkuran ise kendisine bu farklılaşmalar ile ilgili fikri sorulduğunda, kitabın çevirisinde böyle “basitleştirmeler” olduğunu ifade etmiş, “dikkatli” ve “şefkatli” okurlar dileğinde bulunmuştur.

Çeviri sürecinde farklılaştırıcı eğilimlerin etkilerinin görülmesi ve metinlerarası yolculukların tamamlanamaması, öncelikle metnin akıcı olması için yapılan bir çevirmen kararı sonucu gerçekleşmiş görünmektedir. Çevirmenlerle yapılan görüşmeler, İngilizce normlarına ve akıcılığa önem verdiklerini ortaya koymaktadır. Ancak görüşmelerde çevirmen kararlarının sebeplerine dair dikkat çeken belirsizlik ifadeleri, bazı eğilimlerin hiç farkında olmadan gerçekleşmiş olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Örneğin Dawe, verdiği yanıtlardan birinde, “Too much detail ... might have unnecessarily distracted the eye...” ifadesini kullanmış, çok fazla detayın, gözü, dolayısıyla okuru rahatsız etmiş olabileceğini söylemiştir. Başka bir örnekte, “I suppose here I was unable to find an English equivalent” ifadesini kullanmış, Türkçe söylemek gerekirse, “Sanırım burada İngilizce bir dengini bulamamışım” demiştir. Bir başka örnekte ise “the sentence must have been shaped to sound like a natural expression in English” ifadesini kullanmış, yani “cümle, kulağa İngilizcede doğal bir ifade gibi gelecek şekilde yapılandırılmış olmalı” demiştir. Çeviride meydana gelen

farklılaşmalar söz konusu iken çevirmenin aldığı çeviri kararlarına dair bu şekilde belirsiz ifadeler kullanması, Freud'un bilinçaltında baskın olarak yer alıp istemsizce ortaya çıkan "dil sürçmesi" ya da "kalem sürçmesi" kuramı ile açıklanabilir.

Çeviride yer alan bazı farklılıklar ayrıca "yanlış okuma" kuramı ile açıklanabilir (Freud, 2015, 166). Örneğin "Yani bugün para pul almadan kurşun döken bir nine ile üşüttüğünde nane limon kaynatan büyükanne aslında o kamanlığın mirasçıları bence..." (Uzuner, 2012, 62) cümlesi, "Today when your granny pours lead with the hope of you making money, or if your grandmother brews mint and lemon tea for you if you have a cold,." (Uzuner, 2014, 81) olarak çevrilmiştir. "para pul almadan kurşun döken" ifadesi, "para kazanasın diye kurşun döktüğünde" şeklinde çevrildiği için metin için önemli olan Şamanizm bağlantılı kültürel adetler aktarılamamıştır. Bu tür "yanlış okuma" sonucu oluşan farklılıkları önlemenin yolu, çevirmenin tıpkı bir şaman gibi kendi evrenini terk edip kaynak metnin evrenine ve metnin yönlendirdiği diğer evrenlere doğru bir yolculuk yapmasıdır. Berman, kişinin sözlükle değil, kitaplarla çeviri yaptığını belirtmiştir. Çeviri sayısız ve çeşitli okumalar gerektirir. Bu şekilde okumayan çevirmen ise Berman (2009, 52)'a göre yetersiz kalacaktır. Çevirmen, yaptığı çeşitli okumalar ile ulaşacağı farklı evrenlerden getirdiği farklı metinlerle kendi metnini donattığı sürece bu yolculuk devam edecektir.

Feminist kuram göz önünde bulundurulduğunda, ister bilinçli, ister bilinç dışı olsun, kadın yazınında eril dilin asimile edici etkisiyle farklılıkların yok edilmesi sonucu yapılan yerleştirme işlemi, eril-merkezci bir çeviri olarak tanımlanabilir (Atay, Ataseven, 2018, 112; 2019, 77). Bunun önlenmesi için standart dil ve akıcı çeviri yönelimini yansıtan ana akım yaklaşımlardan uzaklaşarak, kaynak metindeki farklılıkların ve yabancılığın korunduğu "yabancılaştırıcı" bir yeniden çeviri önerilebilir. Ana akım yaklaşımlardan çıkarak ve yaygın olarak beklenildiğinin tersine akıcı olmayan, çeviri kokan metinler üretilerek ve çeviribilim alanında da bu yaklaşımlar desteklenerek, çeviri konusundaki klişe yorumlar tersine çevrilebilir. Kadın yazını bağlamında çeviri kokan bir metin, kadın kokusunu da koruyor olacaktır.

Derrida'nın dediği gibi her ilk çeviri kusurludur ve çok fazla normların etkisi altındadır. Ayrıca ilk çeviriler saf çeviri değildir çünkü aynı zamanda hem bir çeviri hem de tanıtımdır. Bu yüzden her ilk çeviri bir yeniden çeviri ister (Berman, 2009, 67). Berman (1992, 180), indirgemeci olmayan, böylece dilimizi zenginleştiren, yazınsal yaratıcılığımızı artıran bir yeniden çeviri önermektedir. Dolayısıyla bu metinler için

de indirgemeci olmayan, kadın yazını özelliklerini erek dilde de yansıtan, farklılıkların eril potada eritilmediği bir yeniden çeviri önerilebilir.

Venuti (2013), yazdığı kitaba da aynı adı vererek, “Çeviri her şeyi değiştirir” demiştir. Çeviri sürecinde birçok değişim, dönüşüm meydana gelir. Çevirmen kaynak metne ne kadar bağlı kalırsa kalsın, “çeviri kaynak metnin yapısını, anlamını ve etkisini değiştirir”. Çeviri, hem kaynak metin, hem de erek metnin hedeflediği kültürel ortam üzerinde etkilidir. Çeviri, kaynak metne saygınlık sağlayarak ve bir stereotipin oluşumuna ortam sağlayarak, bu metnin kurulduğu kültürel ortamda değişikliğe sebep olur. Çeviri, alıcı kültürel ortama yeni ve farklı bir şey getirerek bu ortamı da değiştirir, alıcı ortamdaki geçerli olan değerler, inanışlar ve temsillerin değişmesine yol açar (Venuti, 2013, 10). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı geliştirilen kadın yazını kültürünü erek kültürel ortama aktaran bir çeviri, hem kaynak metnin kurulduğu kültürel ortamı hem de erek metnin kurulduğu kültürel ortamı besleyecek, bu politik duruşu güçlendirecektir.

Metni bir ağaca hatta Şamanizmin Hayat Ağacına benzetirsek, kökleriyle yapraklarıyla çevresinden beslenen ağaç gibi metin de çevresiyle ilişki içinde gelişmektedir. Her biri birer ağaç olan metinlerin dalları yayılmakta, başka ağaçlara aşılansak onları da beslemekte, nihayetinde tamamı birbirinin dallarında akan öz sıvıdan beslenen, birbiri ile ilişki halinde farklı ağaçlardan oluşan sonsuz verimlilikte bir orman meydana gelmektedir. Metinlerarası ilişkilerden oluşan bu ormanın önemli bir bölümünü oluşturan çeviri metinler, bu zengiliği arttırmaktadır. Metinlerarasının güçlü bir dalını oluşturan kadın yazını, çeviri metinlerde can bulmaya devam ettiği sürece Hayat Ağacı genişlemeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif. 2009. Edebi Metin ve Özellikleri. **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**. s. 39: 187-200.
- Aktulum, Kubilay. 2004. **Parçalılık Metinlerarasılık**. Ankara: Öteki Yayınevi.
- _____. 2007. **Metinlerarası İlişkiler**. 3. bs. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- _____. 2011. **Metinlerarasılık Göstergelerarasılık**. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Ataseven, Füsun Bilir. 2017. Kadın Yazının Çevirmek II. **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. s. 29: 91-100.
- Bakhtin, Mihail. 1984. **Problems of Dostoyevsky's Poetics**. çev. ve Yay. Haz. Carly Emerson. Texas: University of Texas Press.
- _____. 2017. **Karnaval'dan Romana. Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar**. çev. Cem Soydemir. 3. bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Barthes, Roland. 1967. **Yazarın Ölümü**. çev. Oğuz Tecimen <https://oggito.com/yazarin-olumu-roland-barthes-1120158913> [13.10.2019].
- _____. 1986. From Work to Text. **The Rustle of Language**. çev. Richard Howard. 2. bs. New York: Hill and Wang: 56-64.
- _____. 1998. **The Pleasure of the Text**. çev. Richard Miller. 23. bs. New York: Hill and Wang.
- _____. 2015. **Yazının Sıfır Derecesi. Yeni Eleştirel Denemeler**. çev. Tahsin Yücel. 2. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- _____. 2016. **Yazı Üzerine Çeşitlemeler. Metnin Hazzı**. çev. Şule Demirkol. 3. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bassnett, Susan. 1992. Writing in No Man's Land. Questions of Gender and Translation. **Ilha do Desterro**. s. 28: 63-73. <https://periodicos.ufsc.br/index.php/desterro/article/viewFile/8751/10654> [25.02.2019].
- _____. 1998. The Translation Turn in Culture Studies. **Constructing Cultures** ed. Susan Bassnett, Andre Lefevere. Clevedon: Multi Lingual Matters: 123-140.
- Bayat, Fuzuli. 2012. **Türk Mitolojik Sistemi - Kutsal Dişi. Mitolojik Ana, Umay. Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler. İyeler ve Demonoloji 2**. 2. bs. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- _____. 2017. **Türk Kültüründe Kadın Şaman**. 4. bs. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Bosphorus Review of Books. [05.02.2020]. <https://bosporusreview.com/translators-panel>.
- Berktaş, Fatmagül. 2013. Feminist teoride açılımlar. ed. Yıldız Ecevit, Nadide Karkner. **Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları AÖF**. 2. bs. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi: 2-23.

- Berman, Antoine. 1992. **The Experience of the Foreign. Culture and Translation in Romantic Germany.** çev. S. Heyvaert. Albany: State University of New York Press.
- _____. 1999. **La Traduktion et la Lettre ou l'auberge du Lointain.** Paris: Seuil.
- _____. 2009. **Toward a Translation Criticism: John Donne.** çev. Françoise Massardier-Kennedy. Ohio: The Kent State University Press.
- _____. 2012. Translation and the Trials of the Foreign. çev. Lawrence Venuti. **The Translation Studies Reader.** ed. Lawrence Venuti. Londra & New York: Routledge: 240-253.
- Bildirici, Zübeyde, Ramazan Gülendamlar. 2013. Buket Uzuner'in "Önceki ve Sonraki Kadın" Hikâyesine Feminist Bir Bakış. **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.** s. 30: 269-277.
- Bozkurt, S. 2014. Touched translations in Turkey: A Feminist translation approach. **Moment Dergisi,** c.1, s.1: 104–124. <https://doi.org/10.17572/mj2014.1.104124> [22.02.2020].
- Bourdieu, Pierre. 2016. **Eril Tahakküm.** çev. Bediz Yılmaz. 3. bs. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Cameron, Deborah. 1985. **Feminism and Linguistic Theory.** Houndsmill, Basingstoke: The Macmillan Press (Aktaran: Von Flotow, Luise. 1997. **Translation and Gender 'Translating in the Era of Feminism'.** Manchester: St. Jerome Publishing).
- Castells, Manuel. 2004. **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. İkinci Cilt: Kimliğin Gücü.** çev. Ebru Kılıç. 2. bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cengiz, A. Çiğdem. 2014. [05.06.2018]. Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su Romanına Ekoeleştirir ve Ekofeminizm Penceresinden Bakış. www.academia.edu.
- Cevizci, Ahmet. 2012. **Felsefe Tarihi.** İstanbul: Say Yayınları.
- Chamberlain, Lori. 2012. Gender and the Metaphorics of Translation. **The Translation Studies Reader.** ed. Lawrence Venuti. 3. bs. London & New York: Routledge: 254-268.
- Chesterman, Andrew, Emma Wagner. 2002. **Can Theory Help Translators? A Dialogue Between the Ivory Tower and the Wordface.** Manchester and Northampton: St. Jerome Publishing.
- Cixous, Hélène. 1981. Castration or Decapitation? **Signs: Journal of Woman in Culture and Society,** c. 7, s. 1: 41-55. çev. Annette Kuhn. <http://www.jstor.org/stable/3173505> [12.04.2019].
- _____. 1986. Sorties: Out and Out: Attacks/Ways Out/Forays. **The Newly Born Woman.** ed. Hélène Cixous, Catherine Clément. Manchester: Manchester University Press: 63-135.
- _____. 1993. The Laugh of Medusa. ing. çev. Keith Cohen, Paula Cohen. **The Woman & Language Debate – A sourcebook.** ed. Camille Roman, Suzanne Juhasz, Cristanne Miller. New Jersey: Rutgers University Press: 78-93.

- Cochrane, Kira. 2013. [20.11.2018]. The Fourth Wave of Feminism: Meet the Rebel Women. <https://www.theguardian.com>.
- Culler, Jonathan. 1982. **On Deconstruction. Theory and Criticism After Structuralism**. New York: Cornell University Press.
- _____. 2007. **Yazın Kuramı**. çev. Hakan Gür. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- De Beauvoir, Simone. 1993. **Kadın. İkinci Cins. Genç Kızlık Çağı**. çev. Bertan Onaran. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Derrida, Jacques. 1981. **Positions**. çev. Alan Bass. Chicago: The University of Chicago Press.
- De Lotbinière-Harwood, Susanne. 1990. Preface. **Letters from Another**. Toronto: Women's Press (Aktaran: Von Flotow, Luise. 1991. Feminist translations: Contexts, practices and theories. **TTR : Traduction, Terminologie, Rédaction**. c. 4. s. 2: 69-84. <https://www.erudit.org/fr/revues/ttr/1991-v4-n2-ttr1475/037094ar.pdf> [23.02.2020]).
- Diaz-Diocaretz, Myriam. 1985. **Translating Poetic Discourse: Questions of Feminist Strategies in Adrienne Rich**. Amsterdam: John Benjamin (Aktaran: Bassnett, Susan. 1992. Writing in No Man's Land. Questions of Gender and Translation. *Ilha do Desterro*. 28: 63-73. <https://periodicos.ufsc.br/index.php/desterro/article/viewFile/8751/10654> [25.02.2019]).
- Dillon, Sarah. 2017. **Palimpsest. Edebiyat, Eleştiri, Kuram**. çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Donovan, Josephine. 2016. **Feminist Teori**. çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Donovan, Sarah K. 2005. [28.01.2020]. Luce Irigaray (1932?-). The Internet Encyclopedia of Philosophy. www.iep.utm.edu/i/irigaray.htm.
- Ece, Ayşe. 2004. Yapısalcılık Sonrası Yaklaşımlar ve Çeviribilim. **Litera**. s. 16. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları: 135-152. <https://litera.istanbul.edu.tr/> [26.01.2020].
- Eco, Umberto. 1984. **The Role of the Reader**. Bloomington: Indiana University Press.
- _____. 1990. **The Limits of Interpretation**. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- _____. 2015. **Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti**. çev. Kemal Atakay. İstanbul: Can Yayınları.
- Eagleton, Terry. 2011. **Edebiyat Kuramı. Giriş**. 3. bs. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- _____. 2012. **Edebiyat Olayı**. çev. Başak Yüce. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- _____. 2016. **Edebiyat Nasıl Okunur**. 3. bs. çev. Elif Ersavcı. İstanbul: İletişim.
- Eliade, Mircea. 2018. **Şamanizm**. çev. İsmet Birkan. Ankara: İmge Kitabevi.
- Everest Yayınları. [07.03.2020]. <https://www.everestyayinlari.com/yazar/ece-temelkuran/12609>.

- Freud, Sigmund. 2015. **Günlük Hayatın Psikopatolojisi**. çev. Lütü Yarbaşı. 19. bs. İzmir: Atlantis Yayınevi.
- Gaffney, James. 1995. She Who Laughs Last: The Gender-Inclusive Language Debate. **America** c. 173, s. 5: 8-12.
- Genette, Gérard. 1997. **Palimpsests**. çev. Channa Newman, Claude Doubinsky. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Gilbert, Sandra ve Susan Gubar. 2000. **The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination**. New Haven: Yale University Press.
- Godard, Barbara. 1989. Theorizing Feminist Discourse / Translation. **Tessera**, ISSN 1923-9408: 42-53.
<<https://tessera.journals.yorku.ca/index.php/tessera/article/view/23583>
[02.06.2018].
- _____. 1997. Writing Between Cultures. **TTR**, c. 10 s. 1: 53-99.
<https://www.erudit.org/fr/revues/ttr/1997-v10-n1-ttr1486/037280ar.pdf>
[12.06.2019].
- Gökalp-Alpaslan, Gonca. 2007. **Metinlerarası İlişkiler ve Gılgamış Destanının Çağdaş Yorumları**. İstanbul: Multilingual.
- Hanisch, Carol. 2006. [20 May 2019]. The Personal is Political.
<http://www.carolhanisch.org/CHwritings/PIP.html>.
- Hannah, Lucy. [10.08.2019]. Women Who Blow on Knots.
<https://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&pagename=EBRD%2FContent%2FContentLayout&cid=1395271514899>.
- Hermans, Theo. 1985. Introduction: Translation Studies and a New Paradigm. **The Manipulation of Literature. Studies in Literary Translation**. ed. Theo Hermans. London and Sydney: Croom Helm.
- Hill, Alette Olin. 1986. Pronoun Envy. **Mother Tongue, Mother Time: A Decade of Linguistic Revolt**. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press: 50-66.
- İrızık, Sibel, Jale Parla. 2004. **Kadınlar Dile Düşünce. Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İrızık, Sibel. 2017. Önsöz. **Karnavaldan Romana Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar**. Mikhail Bakhtin. ed. Sibel İrızık. çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları: 9-32.
- İğrek, Musa. 26.07.2011. [17.08.2019]. Tanpınar Kutlanmamış bir Kahraman. **Türkiye Yazarlar Birliği**. <http://www.tyb.org.tr/tanpınar-kutlanmamis-bir-kahraman-3502h.htm>.
- İrigaray, Luce. 1985. **This Sex Which is Not One**. çev. Catherine Porter, Carolyn Burke. New York: Cornell University Press.
- _____. 2006. **Ben Sen Siz. Farklılık Kültürüne Doğru**. çev. Sabri Büyükdüvenci, Nilgün Tural. Ankara: İmge Kitabevi.

- Kristeva, Julia. 1969. **S  m  iotik  , Recherches Oour Une S  manalyse**. Paris: Seuil (Aktaran: Aktulum, Kubilay. 2007. **Metinlerarası İlişkiler**. 3. bs. İstanbul:   teki Yayınevi).
- _____. 1980. The Bounded Text. **Desire in Language**. ed. Leon S. Roudiez.   ev. Thomas Gora, Alice Jardine, Leon S. Roudiez. New York: Columbia University Press: 36-63.
- _____. 1981. Women's Time. İng.   ev. Alice Jardine, Harry Blake. **Signs**. c. 7. s. 1: 13-35. <https://grattoncourses.files.wordpress.com/2012/11/julia-kristeva-womens-time.pdf> [20.11.2018].
- _____. 1984. **Revolution in Poetic Language**.   ev. Margaret Waller. New York: Columbia University Press.
- _____. 1986. Word, Dialogue and Novel. **The Kristeva Reader**. New York: Columbia University Press: 34-61.
- Lefevere, Andr  . 1977. **Translating Literature: the German Tradition from Luther to Rosenzweig**. Assen & Amsterdam: Van Gorcum.
- _____. 1985. Why Waste our Time on Rewrites? The Trouble with Interpretation and the Role of Rewriting in an Alternative Paradigm. ed. Theo Hermans. **The Manipulation Of Literature: Studies in Literary Translation**. London: Croom Helm: 215-243.
- _____. 1992. **Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame**. Londra & New York: Routledge.
- _____. 2012. Mother Courage's Cucumbers: Text, System, and Refraction in a Theory of Literature. ed. Lawrence Venuti. **The Translation Studies Reader**. 3. bs. Londra & New York: Routledge: 203-219.
- Lefevere, Andr  , Susan Bassnett. 1992. **Translation History Culture**. Londra & New York: Routledge.
- Lamy, Suzanne. 1979. **d'elles**. Montreal: l'hexagone (Aktaran: Godard, Barbara. 1989. Theorizing Feminist Discourse / Translation. **Tessera**, ISSN 1923-9408: 42-53. <<https://tessera.journals.yorku.ca/index.php/tessera/article/view/23583> [02.06.2018]).
- Manguel, Alberto. 2014. **Okumanın Tarihi**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Megill, Allan. 2012. **Aşırılığın Peygamberleri**.   ev. Tuncay Birkan. İstanbul: Say Yayınları.
- Moran, Berna. 1991. **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**. 8. bs. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Newsweek. 2020. [03.03.2020]. Alexander Christie-Miller, Turkey Correspondent. 1 Mart. <https://www.newsweek.com/authors/alexander-christie-miller>.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary. 2010. Oxford: OUP.
-   ner, Işın Bengi. 1990. "  eviribilim,   eviri Kuramı ve S  zde   eviriler". **Dilbilim Araştırmaları**. c. 1: 107-117. <http://dad.boun.edu.tr/tr/issue/29234/312970> [05.01.2020].
- Plaskow, Judith. 2005. **The Coming Of Lilith: Essays On Feminism, Judaism, And Sexual Ethics, 1972-2003**. ed. Donna Berman. Boston: Beacon Press.

- Plumwood, Val. 2017. **Feminizm ve Doğaya Hükmetmek**. çev. Başak Ertür. İstanbul: Metis.
- Rcw. [2.03.2020]. Alexander Christie-Miller. <https://www.rcwlitagency.com/authors/alexander-christie-miller/>.
- Riffaterre, Michaël. 1980. la Trace de l'intertexte. **La Pensée**. s. 215. (Aktaran: Aktulum, Kubilay. 2007. 3. bs. Ankara: Öteki).
- _____. 1981. L'Intertexte inconnu. **Literature**. s. 41:5. (Aktaran: Aktulum, Kubilay. 2007. 3. bs. Ankara: Öteki).
- Riley, Denise. Does a Sex Have a History? 'Women' and Feminism. **New Formations**. n. 1. Spring 1987: 35-45.
- Rivers, Nicola. 2017. **Postfeminism(s) and the Arrival of the Fourth Wave: Turning Tides**. Cham: Palgrave Macmillan.
- Roudiez, S. Leon. 1984. Introduction. **Revolution in Poetic Language**. J. Kristeva. New York: Columbia University Press: 1-10.
- Roux, Jean-Paul. 2013. **Türklerin Tarihi – Pasifikten Akdeniz'e 2000 Yıl**. çev. Prof Dr. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan-Özcan. 9. bs. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sarup, Madan. 2004. **Post-yapısalcılık ve Postmodernizm**. 2. bs. çev. Abdülbaki Güçlü. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Sartre, Jean-Paul. 2015. **Edebiyat Nedir?** 7. bs. çev. Bertan Onaran. İstanbul: Can Yayınları.
- _____. 2016. **Varoluşçuluk**. 26. bs. çev. Asım Bezirci. İstanbul: Say.
- Schofield, Emma. 18.09.17. [16.08.2019]. Wales Arts Review. <https://www.walesartsreview.org/books-women-who-blow-on-knots-by-ece-temelkuran/>.
- Snell-Hornby, Mary. 2006. **The turns of translation studies: New paradigms or shifting viewpoints?** Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Simon, Sherry. 1996. **Gender in Translation. Cultural Identity and the Politics of Transmission**. Londra & New York: Routledge.
- Spivak, C. Gayatri. 1990. Critism, Feminism, and the Institution. (With Elizabeth Grosz). **The Post-Colonial Critic. Interviews, Strategies, Dialogues**. ed. Sarah Harasym. Londra & New York: Routledge: 1-16.
- _____. 1996. **The Spivak Reader**. Ed. Donna Landry, Gerald Maclean. New York & London: Routledge.
- _____. 2012. The Politics of Translation. **The Translation Studies Reader**. ed. Lawrence Venuti. Londra & New York: Routledge: 312-330.
- Spivak, C. Gayatri, Ebru Yetişkin. 2010. Madun: Gramsci, Guha, Spivak. Gayatri Chatravorty Spivak İle Mülakat. **Toplumbilim. Postkolonyal Düşünce Özel Sayısı**. s. 25: 75-80.
- Steiner, George. 1975. **After Babel: Aspects of Language and Translation**. London, Oxford & New York: Oxford University Press (Aktaran: Chamberlain, Lori. 2012. Gender and the Metaphorics of Translation. **The Translation Studies Reader**. ed. Lawrence Venuti. 3. bs. London & New York: Routledge: 254-268).

- _____. 2012. The Hermeneutic Motion. **The Translation Studies Reader**. ed. Lawrence Venuti. Londra & New York: Routledge: 156-161.
- Stone, Alison. 01.01.2004. Essentialism and Anti-Essentialism in Feminist Philosophy. c. 1 s. 2. **Journal of Moral Philosophy**. Brill:135-153. Online Publication. <https://doi.org/10.1177/174046810400100202> [26.01.2020].
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. [20.02.2020]. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Temelkuran, Ece. 1996. **Bütün Kadınların Kafası Karışıktır**. İstanbul: İletişim.
- _____. 2006. **Biz Burada Devrim Yapıyoruz Sinyorita**. İstanbul: Everest Yayınları.
- _____. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.
- _____. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.
- Timuroğlu, Senem. 2017. [10.11.2018]. Artık Adını Koyalım: Feminist Edebiyatımızın Köşe Taşları. **K24 Kitap Kritik, Feminizm Dosyası**. <http://t24.com.tr/k24/yazi/feminist-edebiyatimizin-kose-taslari,1105>.
- Toury, Gideon. 1995. **Descriptive Translation Studies and Beyond**. Amsterdam: John Benjamins.
- Türkiye Kadın Thesaurusu. 2009. Kadın konulu kavramlar dizini. İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı.
- Tymoczko, Maria. 1999. **Translation in a Postcolonial Context: Early Irish Literature in English Translation**. Londra & New York: Routledge
- Uzuner, Buket. 1998. **Ayın En Çıplak Günü**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- _____. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.
- _____. 2013. **Two Green Otters**. İstanbul: Everest Yayınevi.
- _____. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.
- _____. 2018. **İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri**. İstanbul: Everest Yayınevi.
- _____. 2018. [1.03.2020]. Edebiyatta Öncü Kadınlar – Buket Uzuner Söyleşisi. İstanbul Şehir Üniversitesi. <https://www.youtube.com/watch?v=xHbGNpO6MT8>.
- Üster, Celal. 2015. [17.08.2019]. Çevirileri Ayarlama Enstitüsü. **Cumhuriyet Kitap Eki**. 28 Temmuz. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kitap/332645/Cevirileri_Ayarlama_Enstitusu.html.
- Venuti, Lawrence. 1995. **The Translator's Invisibility. A History of Translation**. Londra & New York: Routledge.
- _____. 1998. **The Scandals of Translation. Towards an Ethics of Difference**. Londra & New York: Routledge.
- _____. 2013. **Translation Changes Everything. Theory and Practice**. Londra & New York: Routledge.

- Von Flotow, Luise. 1991. Feminist translations: Contexts, practices and theories. **TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction**. c. 4. s. 2: 69-84. <https://www.erudit.org/fr/revues/ttr/1991-v4-n2-ttr1475/037094ar.pdf> [02.05.2019].
- _____. 1995. Beginnings of a European Project: Feminisms and Translation Studies. **TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction**. c. 8, s. 1: 271-277. <https://www.erudit.org/fr/revues/ttr/1995-v8-n1-ttr1482/037205ar.pdf> [02.03.2019].
- _____. 1997. **Translation and Gender ‘Translating in the Era of Feminism’**. Manschester: St. Jerome Publishing.
- _____. 1998. Dis-Unity and Diversity. **Unity and Diversity**. ed. Lynne Bowker, Michael Cronin, Dorothy Kenny, Jennifer Pearson. Londra & New York: Routledge: 4-13.
- Yaraman, Ayşegül. 1996. Türkiye’de Kadın Yazınının Evrimi. **Cumhuriyet Kitap**. 13 Haziran. s. 6-7.
- Yılmaz Ayfer. 2015. Buket Uzuner’in “Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları Su” Adlı Romanı Hakkında Bazı Tespitler. **Asos Journal**. Yıl:3, s. 10: 101-122.
- Wacquant, Loïc. 2012. Giriş. **Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**. Pierre Bourdieu, Loïc Wacquant. çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim.
- Woolf, Virginia. 2010. **Üç Gine**. çev. İlknur Güzel. İstanbul: İletişim.
- _____. 2016. **Kendine Ait Bir Oda**. 9. bs. çev. İlknur Özdemir. İstanbul: Kırmızıkedî.
- İslim, F. Çağdaş. 2016. [08.03.2020]. Ece Temelkuran’la Söyleşi. 3 Aralık. <http://m.bianet.org/biamag/sanat/181362-23-yasinda-ihitiyar-bir-yazar-20-yil-sonra-kac-yasinda-olur>.
- Türkçe Kur’an Mealleri. [08.03.2020]. <http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?süre=113&ayet=4>.
- 1000kitap. [08.03.2020]. <https://1000kitap.com/dugumlere-ufleyen-kadınlar--7914/incelemler>.
- Neokur. [08.03.2020]. <https://www.neokur.com/kitap/20891/dugumlere-ufleyen-kadınlar/kitap-incelemleri>.
- Ece Temelkuran’a Edinburgh’dan ödül. 2017. [08.03.2020]. Cumhuriyet E-Gazete. 1 Kasım. <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ece-temelkurana-edinburghdan-odul-857641>.
- Krauss, Hannes. [08.03.2020]. Dügümlere Üfleyen Kadınlar, Kitap Hakkında Görüşler. <http://www.ecetemelkuran.com/tr/kitaplar/dugumlere-ufleyen-kadınlar/>.
- English Pen. [08.03.2020]. About Us. <https://www.englishpen.org/about/>.

EKLER

Ek 1. ITEF 10. Uluslararası İstanbul Edebiyat Festivali, Çevirmenle Söyleşi

Question of the Researcher: Do you feel the women's language in the story? How is your attitude towards this language and do you have another translation strategy for this kind of language?

Answer of the translator, Alex Dawe: Yeah it's hard to say if the language itself and that's a big question, is the language itself, the tone of the language, the style of Buket Uzuner and Ece Temelkuran, it's feminine in some way. I guess it is. I mean I'm a man and I am feminists but I'm not sure I'm actively trying to, on a stylistic sentence-by-sentence level trying to capture something but definitely in terms of content because the dramatic material is so clearly there, working on those issues. And I definitely tried to be as attentive to it as I can. To be honest sometimes I think it's a little too, just a personal comment but sometimes the thing is a little too overt. It's literally trying a little too hard and this could go for it for anything really doesn't have to be just this issue and then sometimes it's all unfortunate because these issues are so important and sometimes when it's presented in a little, a little too aggressively, it might sort of pull the rug out from under your actual intent and maybe weaken the impact of the attempt. It's a little too overtly feminist.

Ek 2. “Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU” (2012) Romanının İngilizce çevirisinde görülen farklılaştırıcı eğilimlere örnekler

Tablo 23: Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları, SU" (2012) Farklılaştırıcı Eğilimler

Kaynak Metin	Erek Metin	Açıklama
“... bu hayatlarının en kayıp zamanıdır. Mavi Tuna'nın rüyalarında, Yeni Zelandalı Vicky'nin geçmişte ve İstanbullu Belgin'in aynalarda kaybolmasının nedeni de buydu” (2012, 223-224).	“... these are life's lost moments. This is why my literary friends were lost: Mavi Tuna in dreams, New Zealander Vicky in her past and Istanbul Belgin in mirrors.” (2014, 259).	“Metni genişletme” eğilimi gözlenmektedir. Kaynak metinde geçen karakterlerin edebi bir metinden alındığı erek metinde açıklanmıştır.
“... tatlıcı ve şekerçiler, ‘Kumral Ada ile Mavi Tuna’nın müdavimi olduğu Baylan Pastanesi,...” (2012, 36).	“There was a Pastry Shop regularly frequented by the author of Mediterranean Waltz;...” (2014, 53).	“Nitel indirgeme” eğilimi gözlenmektedir. Başka bir metnin karakterlerine yapılan gönderme, erek metinde yazara yapılan bir gönderme şeklini almış, metinlerarasılık farklılaşmıştır.
“Yunus Peygamber’i karnında koruyan bir balığa, Apollon’dan kaçarken defne ağacına dönüşen genç kıza ve kötülükten kaçmak için kuğuya dönüşen Manaslı prenses Ayçöreği’ne inanıyorsak...” (2012, 249).	“If we believe that the Crescent Roll, the Princess of Manas, turned into a whale to protect Yunus in his belly and then into a laurel tree when she was racing away from Apollo and then into a swan to escape evil...” (2014, 287).	“Nitel indirgeme” eğilimi gözlenmektedir. Erek metinde yer alan “Manas Prensesi Ayçöreği’nin, Yunus’u karnında korumak için bir balınaya, ardından Apollo’dan kaçarken bir kuğuya ve ardından kötülükten kaçmak için bir defne ağacına dönüştüğüne inanırsak...” şeklindeki ifade ile kaynak metinde bahsedilen destan ve mitler farklı aktarılmış, metinlerarasılık farklılaştırılmıştır.
Konu, ‘tabiat’, çevre, hayvanlar ve kadınlar’ olunca bunları nedense ‘gençlerin, kadın ve eşcinseller’in ilgileneceği ‘hafif işler’ kategorisinde gören çoğunluk ve ‘görünmez erk’, kendi çok ‘ağır işler’iyle meşgul olduğundan, ‘Yunusa Özgürlük’ törenine ne basından ne siyasetten, ne de iş ve sanat dünyasından tanınmış adlar katılmıştı.” (2012, 321-22).	As the topics of the event were Nature, the Environment, Animals and Women, which the majority of people perceive as ‘soft topics’ (ones that supposedly only interest young people, women and homosexuals, or so some people thought), and because they were busy with ‘serious issues’ there were no politicians or big names from the business world or the arts. (2014, 367-8).	“Nitel indirgeme” eğilimi gözlenmektedir. “Görünmez erk” ifadesi erek metne aktarılmamıştır. Oysa burada bahsedilen “iktidar sahibi ola kişi/ler”, metinde önemli yere sahiptir. “Görünmez erk” ile, bütün toplumu kendine göre düzenleyen güçlerden bahsedilmektedir. Böylece dengesiz güç ilişkilerin işlendiği ekofeminizm teması zayıflatılmıştır.
“Umay Ninem, Korkut Dedem dahil hepimize karşı doğal bir kraliçe edasında olduğu için onun otoriter tavrının sınıfsal anlamı olmadığını hepimiz bilirdik.” (2012, 239).	“As they all treated us, including Nine Umay and Dede Korkut with a naturally regal air we all knew that his authoritarian attitude had nothing to do with a class distinction.” (2014, 275).	“Gizli gösterenler ağını çözme” eğilimi gözlenmektedir. Erek metin, kaynak metinde yer alan kadının otoriter ve söz sahibi özelliğini ortadan kaldırmaktadır. Burada otoriter tavır Umay nineden eril akıl ile beklendik şekilde Korkut Dede’ye aktarılmış, metnin anlamlandırma ağı farklılaştırılmıştır.

Tablo 23 - devam

“Basiret Nedir ve Nasıl Bağlanır?” (2012, 105). “Basireti bağlanmıştı, gidemedi.” (2012, 187). “Basiretin bağlanması böyle bir şey.” (2012, 189). “Fakat o Umay Ninem’di; Kam’dı, otacı, şifacı, basiret gözü açık ve hoş görendi.” (2012, 145). “...o basiret gözüydü ve beni kurtardı.” (2012, 131). “Çok şükür, Ayçöreğim, nihayet ailemize hayal gücü engin ve mübarek basiret gözü açık bir evlat geldi!” (2012, 233).	<i>Sense of Perception and How You Lose It</i> (2014, 129). She had lost her sense of perception. (2014, 218). “ ... lose sense of perception” (2014, 220). But she was Nine Umay, the kam, the herbalist, the healer with the all-seeing eye, Umay, the tolerant. (2014, 173). “... she was another eye and she saved me.” (2014, 158). Thank God, my Crescent Roll, our family has finally received a child with a vast imagination and a holy and perspicacious eye! (2014, 269).	“Gizli gösterenler ağını çözme” eğilimi gözlenmektedir. “Basiret” için “algı hissi”, “algı hissini kaybetmişti”, “tam gören göz” gibi farklı şekillerde yapılan çeviriler ile metinde önemli bir yere sahip olan sözcük, farklılaştırılmış, cümleler içinde kaybolmuştur.
“Aslında ben uyumsuzların uyumunu tercih eden biriyim.” (2012, 101).	“The fact is that I believe in the adaptation of the seemingly inadapttable.” (2014, 101).	“Gizli gösterenler ağını çözme” eğilimi gözlenmektedir. Cümle “görünüşte uyumsuz olanların uyumuna inanırım” şeklinde aktarılmış. Oysa görünüşte değil, gerçekten metindeki ana karakterler toplumsal normların dışında hareket eden, toplumsal düzene uymadıkları dışlanan, uyumsuz kabul edilen kişilerdir.
“Sıcak o kadar şeytanca azapkardı ki, şehri binlerce yıldır hiç terk etmeyen melekler, periler, azizler, ermişler, yatırlar, evliyalar, hayaletler, gulyabaniler, öcüler, cinler pagan tanrıçalar ve tanrılar, göze görünmez bütün ilahi ve şerli varlıklar aksakallı dedeler, şifacı analar, ortalıktan çekilmiş masallara, efsane, menkıbe, destan, ninni, dua, sema, ilahi, nefes, deyiş ve mânilere saklanmışlardı.” (2012, 1).	“Devilish cruel, the heat drove all the angels, fairies, holy men, mystics, saints sleeping in their tombs, holy dervishes, ghosts, goblins, djinns, pagan goddesses and gods, and all the effervescent holy hymns, djinns, evil creatures masked as old men with long White beards, and old mother healers, who for thousands of years had never abandoned the city, out of their hiding places and back into their fairy tales, legends, sagas, epics, lullabies, prayers, kingdoms, divine hymns, paeans, folk songs and ballads.” (2014, 15).	“Mantıklı kılma” eğilimi gözlenmektedir. Cümle yapıları ve sözcüklerin yerleri değiştirilerek, kaynak metinde yansıtılandan farklı bir anlam yüklenmiştir. Kaynak metinde şehirde etrafta gezerken masallara destanlara gizlenen cinler ve periler, erek metinde gizlendikleri yerlerden çıkıp, geldikleri masallara ve destanlara geri dönmüşlerdir. Dolayısıyla metnin anlam ağı değiştirilmiştir.

Tablo 23 - devam

“Uyum yalnızca evcilleştirme, düzen ve sistem kurma gibi anlamlar taşımaz, aynı zamanda sistemin bir parçası olarak bireyseli de yok eder.” (2012, 103).	“But adaptability makes no sense in terms of domestication of animals or plants, or in the establishing of an order or a system, which it does while it destroys the individual, who is, after all, just a mere piece of the large system.” (2014, 127).	“Metni genişletme” eğilimi gözlenmektedir. “Evcilleştirme” ifadesi “hayvanların ve bitkilerin evcilleştirilmesi” şeklinde açıklanarak aktarılmış, anlam daralması olmuştur. “Uyum”, kadının toplumsal düzene ve normlara uyması bağlamında kitapta önemli bir yere sahipken burada anlamsızlaşmaktadır.
“Tek bir fikir bile, bu düzenin insan icadı olduğu gerçeğini yayabilecek güçtedir!” (2012, 124).	“Mankind has created this order and the reality is that even the transmission of ideas is difficult.” (2014, 150).	“Nitel indirgeme” eğilimi gözlenmektedir. “İnsan” için eril “mankind” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.
“Bu yüzden Defne’nin adını aslında Rosemary koymayı istedim ama kızım Ayten hamileliğinin son ayındayken rüyamda Defne ile Apollon’u gördüm.” (2012, 193).	“I wanted to name Defne Rosemarie, but my daughter Ayten saw Daphne and Apollo in a dream in her last months of pregnancy.” (2014, 225).	“Gizli gösterenler ağını çözme” eğilimi gözlenmektedir. Erek metinde verilen “Defne”ye Rosemarie adını vermek istedim ama kızım Ayten, hamileliğinin son aylarında bir rüyada Daphne ve Apollo’yu gördü.” İfadesi kaynak metin ile çelişmektedir. Kaynak metinde Şaman özellikleri taşıyan anneanne görmüştür rüyayı. Ancak çeviride, metnin anlamlandırma ağı farklılaşmıştır.
“... manalı manalı gülümsedi anneanne Umay, Ümit’e bakarak” (2012, 7). “... diye torunun da ağzının payını tatlı sert bir edayla verdi anneanne Umay” (2012, 7).	...said Umay, flashing a meaningful smile at Ümit (2014, 21). ... said Umay, in a sweet but sharp tone that silenced her granddaughter (2014, 22).	“Gizli gösterenler ağını çözme” eğilimi gözlenmektedir. Kaynak metinde “anneanne” sözcüğü eklenirken erek metinde bu sözcük kullanılmamıştır.
“... elinde ‘Penguen türü’ dergiler olduğunu doğruladı” (2012, 14).	“He also confirmed that she had ‘those penguin magazines’ stuffed under her arm” (2014, 29).	“Nitel indirgeme” ve “gizli gösterenler ağını çözme” eğilimleri gözlenmektedir. Kaynak metinde “penguen türü” dergiler diyerek ana akımın dışındaki dergilerden bahsederken erek metinde “penguen dergileri” diyerek anlam indirgenmiştir.
“Sıcaklığın etkisiyle bütün duyguların kıvamı bozulmuş, sünmüş, uzamış, kimsenin herhangi bir konuda başkasına sataşmaya hiç mecali kalmamış; küstah, fanatik, kuralcı ve kavgacılar bile handiyse saygılı, edepli ve selim fanilere dönüşmeye başlamıştı” (2012, 2).	“The heat wreaked havoc on human emotion, too. No one had strength to argue with anyone about anything;...” (2014, 16).	“Nitel indirgeme” ve “nicel indirgeme” eğilimleri gözlenmektedir. Kaynak metindeki yazınsal dil zenginliği erek metne aktarılmamıştır.

Tablo 23 - devam

“... , ufak tefek ‘Ejderha Dövmeli Kız’ın hem de kadın haliyle dimdik İsveç’in derin erkek devletini internetten elde ettiği bilgilerle çökerttiği romanların milyonlarca sattığı ve siber saldırıların artık ulusal güvenlik boyutu kazandığı bir çağda...” (2012, 18).	“In a time when..., and a seemingly disconnected girl on the fringe of the society, the heroine of the global best seller ‘The Girl with the Dragon tattoo used the internet and her intelligence to force the collapse of an authoritarian and patriarchal deep state in Sweden.” (2014, 33).	“Metni genişletme” eğilimi gözlenmektedir. Ejderha dövmeli kızı tanımlamak için kaynak metinde olmayan ifadeler eklenmiş, kızın toplumun dışında, marjinal biri olduğu belirtilmiştir. Oysa ki kaynak metinde tek vurgulanan, onun kadın olduğudur.
“Baskıya karşı direnmek, insanın kendi istediği yolda hayatını kurmak için mücadele etmektir, kurmamak için değil.” (2012, 226).	“Resisting outside pressure and creating your own life the way you want is the only way to work towards self-fulfillment. If you give in to the pressure you leave your own life uncreated, non-existent.” (2014, 261).	“Metni genişletme” eğilimi gözlenmektedir. Erek metinde yer alan “Dış baskıya direnmek ve kendi hayatınızı istediğiniz gibi yaratmak, kendini gerçekleştirmek için tek yoldur. Eğer baskıya boyun eğerseniz, kendi yaşamınızı yaratılmamış, var olmamış şekilde bırakırsınız.” ifadesi ile kaynak metindeki ifade açıklanarak uzatılmıştır.

Kaynak metin: Uzuner, Buket. 2012. **Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları-SU**. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek metin: Uzuner, Buket. 2014. **The Adventures of Misfit Defne Kaman**. çev. Clare Frost, Alexander Dawe. İstanbul: Everest Yayınevi.

Ek 3. “Düğümlere Üfleyen Kadınlar” (2015) Romanının Çevirisinde Görülen Farklılaştırıcı Eğilimlere Örnekler

Tablo 24: "Düğümlere Üfleyen Kadınlar" (2015) Farklılaştırıcı Eğilimler

Kaynak Metin	Erek Metin	Çeviri Önerisi
“Böyle yazdığımı göre muhakkak böyle olmuş olmalıydı.” (2015, 396).	-	“Nicel İndirgeme” eğilimi gözlenmektedir. Kaynak metinde bulunan ve dilin, söylemin eylemi ve gerçekliği belirlediğini vurgulayan bu sözler erek metne aktarılmamıştır.
“... dikiz aynasından sadece alnı görünüyor. Arkasına pek bakmıyor olmalı...” (2015, 112).	“She probably ever even looked back when she was driving” (2017,122).	“Anlamı açığa vurma” eğilimi gözlenmektedir. “Araba kullanırken arkasına hiç bakmıyor olmalı” şeklinde bir çeviri yapılarak kaynak metinde söylenmeyen bir şey eklenmiş, anlam belirginleştirilerek okurun algısı yönlendirilmiştir.
“Bakar mısın nasıl bir kadın düşmanlığı! Manyaklar, zaten olay çölde geçiyor. Üzerinden bin yıl geçmiş gerizekalılar!” (2015, 66).	“Get a load of the misogyny. The whole thing happened in a desert and it was a woman’s fault. And over a thousand years ago.” (2017, 72).	“Metni genişletme” eğilimi gözlenmektedir. Kaynak metinde olanların bir kadının suçu olduğuna dair bir bilgi verilmeyorken erek metinde böyle bir bilgi eklenmiş, söylemekten kaçınılan sözlerin eklenmesi yoluyla okur çevirmen tarafından belirli bir anlama yönlendirilmektedir.
“Madam Lila ise kılı kıpırdamadan konuşuyor. İçine girdiğimiz çember, kadınların bu yaptığı şey, onu hiç şaşırtmıyor.” (2015, 125).	“Madam Lilla was merrily carrying on, not at all taken aback by this ring of women and the work that they were doing.” (2017, 136).	“Görkemli kılma” eğilimi gözlenmektedir. Sözcüklerin yerleri değiştirilerek muntazam düzende bir cümle oluşturulurken, okur belli bir anlama yönlendirilmiş, kaynak metindeki yan anlamlar silinmiştir.
“Ve çakmağı yakaladığında parmakları, gülümsedi.” (2015, 249).	“And when he found the lighter, he smiled.” (2017, 269).	“Nitel indirgeme” eğilimi gözlenmektedir. “Ve çakmağı bulduğunda, gülümsedi” şeklinde çevrildiğinde kaynak metindeki bağlamda verilen erotik ifade erek metne aktarılmamıştır.
“Çünkü dedim ya, bir kalbim yoktu, sadece ayakkabılarımın üzerinde yaşıyordum.” (2015, 247).	“Because, like I Said, I didn’t have a heart. I was standing on my own two feet.” (2017, 266).	“Deyimleri standartlaştırma” eğilimi gözlenmektedir. Kaynak metindeki sıra dışı ifade erek metinde standart kullanıma indirgenmiş, böylece anlam derinliği silinmiştir.

Tablo 24 - devam

“Ama Amira’da başka türlü bir şefkat bilgisi olmalı,...” (2015, 9).	“But Amira was compassionate and ...” (2017, 10).	“Nicel indirgeme” eğilimi gözlenmektedir. Sözcükler çıkarılarak, “Ama Amira şefkatliydi” şeklinde sıradan bir cümle kullanılarak, kaynak metindeki söz sanatı ve anlam derinliğini karşılamayan tekdüze bir anlam oluşturulmuştur.
“Hiç kimse olmak için çok geç olmasa, bir gemiyle yeniden açılırdım denize.” (2015, 282).	“If it were not too late to become another, I would sail.” (2017, 304).	“Nitel indirgeme” eğilimi gözlenmektedir. “Başka biri olmak için çok geç olmasa” şeklinde yapılan çeviride kaynak metindeki sıra dışı ifade erek metne daha standart, beklendik bir anlam katılarak aktarılmıştır.
“Erkekler ne kadar yaklaşıp da birbirine, birbirlerinin gövdesinin kimyasını değiştiremezler diye düşündüm. Ama kadınlar gerçekten konuşmaya başladıklarında yumurtaları bile konuşuyor birbiriyle.” (2015, 338).	“I thought about how men can never change each other’s physical chemistry, no matter how close they might be. But when women start to really talk, even their eggs get in on the conversation.” (2017, 363).	“Nitel indirgeme” eğilimi gözlenmektedir. Erek metinde “ama kadınlar gerçekten konuşmaya başladığında yumurtaları bile sohbet katılır” şeklinde çevrilmiştir. Kaynak metinde aktarılan “birbirleriyle konuşmak” ifadesi erek metinde kadınlar arasındaki konuşmaya katılmak olarak aktarıldığında birbirleriyle etkileşime girme, dolayısıyla birbirini etkileme anlamı kaybolmuştur.
“Amira – bir şey olmuş belli ki – o şeyin kederini savurmak için gövdesini serip serpiyor etrafa” (2015,55).	“Amira, however, was driving away whatever it was that had been troubling her.” (2017, 60).	“Görkemli kılma” eğilimi gözlenmektedir. Tirelerle ayrılmış düzensiz dil yapısı muntazam bir cümleye dönüştürülmüş, ancak, sözcükler sıradan bir anlam oluşturma yönünde değiştirilmiş, kadın bedenine dair kullanım silinmiştir.
“Bayağı sevişiyorlar sabah sabah çöl yolunda.” (2015, 263).	“This is really happening in the middle of the desert, and so early in the morning.” (2017, 285).	“Nicel indirgeme” eğilimi ve ayrıca “metni genişletme” eğilimleri gözlenmektedir. “Bu gerçekten oluyor çölün ortasında ve sabahın köründe” ifadesiyle erek metinde sözcükler değişerek, sözdizimi değişerek, yan cümle eklenerek cümle yeniden düzenlenmiş, sevişme sözcüğü de çıkarılarak dil sadeleştirilmiştir.

Tablo 24 - devam

“Ben, içimin içi susmuş olarak ortalarında oturuyorum.” (2015, 85).	“I’m wedged in the middle of the back seat, silent as a lamb.” (2017, 92).	“Deyimleri standartlaştırma” eğilimi gözlenmektedir. Kaynak metinde farklı bir ifade kullanılarak verilen anlam zenginliği erek metinde yaygın kullanılan “kuzu kadar sessiz” deyimine dönüşmüştür.
“Gel benimle” dedi Kamal ve trak!” (2015, 392).	“Come with me,” he said. (2017, 421).	“Yerel dil ağlarını “farklı”laştırma” eğilimi gözlenmektedir. Şaşkınlık ifadesi silinmiş, yerel dile ait zenginlik sadeleştirilmiştir.
“Odanın bir köşesinde başlayan çalışma çemberinde kadınlar, yere oturmuş, tepsilerde yumuşak şekerlemeler, hamurlu tatlılar karıyorlar. Her şey olması gerekenden daha küçük. Minnacık tatlılar.” (2015, 125).	“In one corner of the room a circle of seated women were mixing soft sweets and pastries on trays. Everything looked unusually small: they were these tiny colourful sweets.” (2017, 136).	“Mantıklı kılma” eğilimi gözlenmektedir. Devrik cümleler düzeltilerek, erek metinde bilgi veren düz bir dil kullanılmış, yazarın özgün ifade tarzı yok edilmiştir.
“Kahvedeki erkekler o iki çizginin nedenini bilmiyor. Muhtemelen sadece annelerinin alnındaki iki çizgiye benzediği için ve bir de kalaşnikof yüzünden susuyorlar.” (2015, 187).	“But the men didn’t know the backstory in those two lines. Most likely they kept quiet because that crinkled brow reminded them of the way their mothers looked at them, and the Kalashnikof Saida was holding probably had something to do with it as well.” (2017, 186).	“Metni genişletme” eğilimi gözlenmektedir. Erek metinde açıklamalar eklenerek olay mantıksal bir düzleme oturtulmaya çalışılmıştır.
“En büyük avcıları en büyük avcı yapan şey, avın tereddüt ettiği anın kokusunu almalarıdır.” (2015, 248).	“The greatest hunters have the ability to detect that moment of hesitation in their prey.” (2017, 268).	“Görkemli kılma” eğilimini gözlenmektedir. Kaynak metinde tekrarlarla oluşturulmuş farklı ifade erek metinde muntazam bir dile dönüştürülmüştür.
“... (Sesi bir zaman çukuruna girip çıktı)” (2015, 119).	“her voice dipped then rose” (2017, 130).	“Nitel indirgeme” eğilimi gözlenmektedir. Kaynak metinde verilen anlam derinliği erek metinde yer almamış.
“Bana bıraksan, sendeki köprücük kemiğinin çukuru bile salon salomanye.” (2015, 271).	-	“Nisel indirgeme” eğilimi gözlenmektedir. Kaynak metindeki kadın bedeni ifadeleri erek metne aktarılmamıştır.
“Maryam hepimizi karnına koyup saklayabilir, öyle geniş görünüyor gözüme hiç olmayan karnı.” (2015, 93).	“In my mind’s eye Maryam’s stomach – which was hardly a stomach at all – seemed so big we could have all hidden inside (2017, 101).	“Gizli gösterenler ağını çözme” eğilimi gözlenmektedir. Kadın bedenine dair anlam “mide” sözcüğüyle anlam derinliğini kaybetmiştir.

Tablo 24 - devam

“Geceleri kucağımda yuvarlayıp kahverengileşinceye kadar ezdiğim yaseminlerle, kapının karşısında bir koltukta bekliyorum.” (2015, 252).	“An in the evening, I sit and wait for him in a chair opposite the door, turning jasmine over in the palm of my hand until they are Brown.” (2017, 273).	“Gizli gösterenler ağımlı çözme” eğilimi gözlenmektedir. Kaynak dildeki “kucağımda” ifadesi erek dilde yaygın şekliyle “avcumun içinde” olarak kullanılarak dil sıradanlaşmış, kadın için bedensel önemi olan “kucak” ifadesi silinmiştir.
“Bu yolculuğa onun yakmaya karar verdiği albümü gezmek için çıkmış olabilir miydik? Madam Lilla’da anlattıklarından ziyade söylemedikleriyle ilgili bir şey vardı.” (2015, 211).	-	“Nicel indirgeme” eğilimi gözlenmektedir. Erek metindeki cümle ve ifadeler çıkarılarak dil sadeleştirilmiştir.
“Sayda, kızın farkında değil, etekleri kendi başını döndürmüş olmalı;...” (2015, 185).	“Her mother doesn’t notice because she is lost in the operation of inspecting the guns.” (2017, 199).	“Gizli gösterenler ağımlı çözme” eğilimi gözlenmektedir. Kaynak metin boyunca aralıklarla kullanılan “etek” sözcüğü silinmiştir. Kaynak metinde eklenen kadına dair sıra dışı anlam erek metinde kadının yaptığı işe dalmış olması şeklinde dönüştürülerek anlam sıradanlaşmış, standart bir kullanım haline gelmiştir.
“Hah, o zaman şöyle diyeyim Maryam efendi, sen daha deli görmedin!” (2015, 83). “Ama sen Maryam efendi... Sen neyden korkuyorsun acaba?” (2015, 84).	“Hah! Well then let me tell you this, Maryam Efendi, you still haven’t seen crazy! (2017, 90). “But you, Maryam Efendi... What are you afraid of?” (2017, 91).	“Mantıklı kılma” eğilimi gözlenmektedir. Bu iki örnekte “efendi” sözcüğü büyük harfle yazılarak erek dil kurallarına göre kullanılmış, ancak, kaynak metindeki sözlü dil özelliği silinmiştir.

Kaynak metin: Temelkuran, Ece. 2015. **Düğümlere Üfleyen Kadınlar**. 16. bs. İstanbul: Everest Yayınevi.

Erek Metin: Temelkuran, Ece. 2017. **Women Who Blow On Knots**. çev. Alexander Dawe. Cardigan: Parthian Books.

Ek 4. Çevirmenin çevirideki farklılıklara dair yaptığı açıklamalara örnekler.

Kaynak Metin	Erek Metin	Açıklama
“Eğer almazlarsa... Haberim olsun. Biliyorsun... -Durdu, uzun durdu- Ben her zaman seninim.” (Temelkuran, 2015, 208).	“If they don’t, let me know.” Madam Lilla only waited before Saida added, “I will always be there for you.” (Temelkuran, 2017, 227).	Kaynak metindeki duraklamalar, kesik konuşmalar ve farklı ifadeler erek metinde silinerek ve düzgün cümleler kurularak metin düzene sokulmuştur.
“Bir tek o peşinden gidiyor hayatın, biz onu takip ediyoruz. O bir şeyi kovalıyor, biz kaçıyoruz.” (Temelkuran, 2015, 108).	“But now she is alive and we are simply following. She is chasing someone and we are running away from something.” (Temelkuran, 2017, 118).	Kaynak metinde “o bir şeyi kovalıyor” ifadesi erek metne “o birini kovalıyor” şeklinde aktarılarak anlamsal belirginleştirme yapılmıştır.
“Amira yeniden memelerine kavuşuncaya kadar biraz zaman geçeceği böylece kesinleşiyor.” (Temelkuran, 2015, 41).	“It becomes clear Amira will need a little more time before she is herself again.” (Temelkuran, 2017, 45).	“Amira yeniden kendine gelene kadar biraz zaman geçeceği böylece kesinleşiyor” şeklinde yapılan çeviride, kaynak metindeki ifade erek metne günlük, standart bir ifadeye dönüştürülmüştür.
“Etekleriniz kirlenecek” (Temelkuran, 2015, 465)	“You’ll just get your clothes dirty.” (Temelkuran, 2017, 496)	Kadını çağrıştıran bir kıyafet ismi kullanılarak kurulan cümle, erek metinde “kıyafetleriniz kirlenecek” şeklinde kullanılmıştır.
Yarım ağızla güldüm: “Şu anda Rosinante’nin burnundan daha iyi bir pusula göremiyorum azizim!” (Temelkuran, 2015, 272).	-	Bu bölüm çevrilmeyerek Metinlerarasılık erek metne aktarılmamıştır.
“teslim olmuyor ya ...Kedere de böyle kafa tutuyor demek. Bir femme fatale azmiyle!” (Temelkuran, 2015, 388).	-	Bu bölüm çevrilmeyerek Metinlerarasılık erek metne aktarılmamıştır.
“Azmetesen ve sık aralıklı yazsan Anna Karenina’yı sığdırırsın, öyle büyük bir tomar.” (Temelkuran, 2015, 415).	-	Bu bölüm çevrilmeyerek Metinlerarasılık erek metne aktarılmamıştır.
“Ben çok küçükten beri sadece kendi ayakkabılarımın üzerindeydim.” (Temelkuran, 2015, 244).	“Ever since I was little I have stood on my own two feet” (Temelkuran, 2017, 263).	Kaynak metindeki “kendi ayakkabılarımın üstündeydim” şeklindeki sıra dışı ifade erek metinde standart dile uydurularak “ayaklarımın üzerindeydim” şeklinde aktarılmıştır.

“...hayvan, ay, güneş, dere, deniz, ağaç gibi figürlerinden...” (Uzuner, 2012, 19).	... animals, the sun, the moon, the sea, rivers, and trees (Uzuner, 2014, 34).	Kaynak metindeki sözcüklerin sıralaması, standart dile uygun biçimde değiştirilmiştir.
“...orada kendime cinler, periler, devler, ejderhalar, melekler, prenses ve prenslerle gizli bir hayat kurardım” (Uzuner, 2012, 125).	... and there I would create for myself a world of genies, fairies, giants, dragons, angels, princes and princesses (Uzuner, 2014, 152).	Kaynak metindeki sözcüklerin sıralaması, standart dilde daha yaygın kullanıldığı şekilde değiştirilmiştir.
“Evin girişindeki cemeanlı holde, kendisine ayakkabılarını çıkartmadan üzerine geçirmesi için kumaştan bir kılıf uzatan Aşura, ...” (Uzuner, 2012, 259).	“...handed him shoe covers to put over his shoes.” (Uzuner, 2014, 152).	Ekofeminizm bağlamında kaynak kitapta özellikle belirtilmiş olan “kumaştan kılıf”, erek metinde normal bir ayakkabı kılıfı şeklinde dönüştürülmüştür ve plastic galoşlar akla gelmektedir.
“Üzülünce hep yaptığı gibi gülümsedi” (Uzuner, 2012, 117).	As always she wore a smile on her face despite her sadness. (Uzuner, 2014, 143).	Kaynak metindeki anlamsız görünen ifade erek metinde belirli bir anlam içinde düzenlenmiştir.

1. In general I try to avoid excessive use of ellipses in English. In Turkish they are much more common and do not seem to impede fluidity or distract as much as they can in English. Here the dialogue was also tightened up to let the text flow.
2. English is less able to handle ambiguity so I may have imparted this meaning as my interpretation of the passage as it pertains to the themes of the book and its overall tone, mood etc.
3. This kind of anatomical description in Turkish is often difficult to render in English. The most basic example may be choosing ‘he looked up’ over, ‘he raised his head.’
4. In the flow of the text ‘clothes’ was perhaps the better choice. Too much detail, as in ‘the hem of her skirt,’ might have unnecessarily distracted the eye – and thus attention - of the reader.

5. 6. 7. Most likely these were later taken out by editors or proof-readers as the book moved to publication. So it is difficult for me to comment on how and why they were edited out of the text

8. I suppose here I was unable to find an English equivalent for this expression so I opted for a well-known phrase in English

9. For rhythm and music of a sentence we often play with the order of words like this; it can be one of the most difficult and rewarding aspects of the art of translation.

10. Again, getting the right beat or music in English is prioritized.

11. This also looks like the change was later made by a proof-reader or editor

12. In revision the sentence must have been shaped to sound like a natural expression in English.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı: Fatma Bilge Atay

Doğum Tarihi: 02.12.1976

Öğrenim Durumu:

Doktora: Yıldız Teknik Üniversitesi, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim (2016-2020).

Yüksek Lisans: Trakya Üniversitesi, İngiliz Dili Eğitimi (2000-2002).

Lisans: Trakya Üniversitesi, İngiliz Dili Eğitimi (1995-2000).

Yüksek Lisans Tez Başlığı ve Tez Danışmanı: “What to Test, How to Test: Language Proficiency Test Design in the Preparatory Classes of English Language Teaching Department at Trakya University” (Neyi Ölçeriz, Nasıl Ölçeriz: Trakya Üniversitesi İngiliz Dili Eğitimi Hazırlık Sınıfları için Dil Yeterlik Sınavı Hazırlanması) başlıklı tez, Prof. Dr. Birsen Tütüniş danışmanlığında İngilizce yazılmıştır.

Görev Yeri:

2000-2005: Araştırma Görevlisi. Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngiliz Dili Eğitimi.

2005-2010: Okutman. Trakya Üniversitesi Rektörlüğü.

2005-2008: Okutman. Trakya Üniversitesi Rektörlüğü, Çeviri ve İstatistik Bürosu.

2010-2020: Öğretim Görevlisi. Trakya Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu.

Eserler:

Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitabında basılan bildiriler:

Atay, F. Bilge, Füsun Ataseven. 2018. Kadın Yazını Çevirisinde Eril Dil İzleri. V. **Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı, 13-15 Aralık 2018.** İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi: 101-113.

Uluslararası Hakemli Dergi Makaleleri:

Atay, F. Bilge, Füsun Ataseven. 2019. Kadın Yazını Çevirisinde Meydana Gelen Eril Dil Sürçmeleri. **Frankofoni.** s. 34: 66-77.

Diğer Yayınlar:

Çeviri Kitap:

Kapitanova, Daniela. 2011. **Dikiz Aynamdaki Mezarlık.** çev. F. Bilge Atay. İstanbul: Anemon Yayınları.

Collins, Richard. 2011. **Gökkuşağını Kovalamak.** çev: F. Bilge Atay. İstanbul: Anemon Yayınları.

Hermans, Daniela. 2011. **Lale Virüsü.** çev. F. Bilge Atay. İstanbul: Pupa Yayınları.

Delanty, Gerard. 2015. **Bir Kavramın Anatomisi: Topluluk.** çev. F. Bilge Atay. İstanbul: Everest Yayınları.

Richell, Hannah. 2015. **Kıyıya Vuran Deniz Kabukları.** çev. F. Bilge Atay. İstanbul: Orkinos Yayınları.

Richell, Hannah. 2015. **Gölgedeki Yıl.** çev. F. Bilge Atay. İstanbul: Orkinos Yayınları.

Elangkannan, Singa Ma. 2016. **Şafakta Açan Çiçekler.** çev. F. Bilge Atay. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Lainscek, Feri. 2019. **Murişa.** çev. F. Bilge Atay. İstanbul: Dedalus kitap.

Editörlük:

Lehtolinen, Leena. 2012. **Ölüm Spirali.** ed. F. Bilge Atay. İstanbul: Anemon Yayınları.